ПОДАТКОВА ТА МИТНА СПРАВА В УКРАЇНІ

О.П. Рябченко, В.Я. Мацюк, В.В. Чмелюк,
І.П. Петрова, Л.О. Винниченко-Кумкова,
Д.В. Пудрик, В.В. Хомутянський

МИТНЕ ПРАВО

МИТНЕ ПРАВО

СЕРІЯ «ПОДАТКОВА ТА МИТНА СПРАВА В УКРАЇНІ»

Серію «Митна справа в Україні» засновано в 2001 р.
Її продовженням є серія «Податкова та митна справа в Україні», яку започатковано в 2015 р.

Редакційна колегія:
Пашко П. В., д.е.н. (голова)
Бережнюк І. Г., д.е.н.
Деркач Л. В., к.ю.н.
Крисоватий А. І., д.е.н.
Мазаракі А. А., д.е.н.
Ченцов В. В., д.н.держ.упр., д.іст.н.

У СЕРІЇ «МИТНА СПРАВА В УКРАЇНІ» ВИЙШЛИ ДРУКОМ:

2002

«Основи митної справи»

«Митний контроль та митне оформлення»

2003

«Таможенное оформление морских грузов»

«Основы таможенного дела в Украине»

«Митний контроль на автомобільному транспорті»

2004

«Митний контроль на залізничному транспорті»

«Митне оформлення автотранспортних засобів»

«Основи митної справи в Україні»

«Митний кодекс України та нормативно-правові акти, що регулюють його застосування»

«Митний контроль на повітряному транспорті»

«Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні»

«Коментар до Митного кодексу України»

2005

«Порядок заповнення вантажної митної декларації»

2006

«Основи мистецтвознавчої експертизи та вартісної оцінки культурних цінностей»

«Історія митної справи в Україні»

«Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні»

2008

«Основи митної справи в Україні»

2009

«Таможенный контроль: на пути к международным стандартам»

«Таможенный контроль в морских пунктах пропуска»

«Митне оформлення енергоносіїв»

«Митна безпека»

«Міжнародні перевезення товарів автомобільним транспортом: теорія і практика»

«Підготовка та підвищення кваліфікації митних брокерів і декларантів: збірник нормативних документів і відомчих роз'яснень»

2010

«Святий Матфей. Митар. Апостол. Євангеліст»

«Історія митної діяльності: Україна в європейському контексті»

2011

«Митні інформаційні технології»

«Особливості митної класифікації товарів»

«Інфраструктура відкритих ключів: технології, архітектура, побудова та впровадження»

«Розподілені бази даних»

2012

«Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності митних органів»

«Митний кодекс України» / Коментар до ст. 6»

«Митна політика та митна безпека: концептуальне визначення та шляхи забезпечення»

«Архітектура комп'ютера»

«Комп'ютерна схемотехніка»

2013

«Актуальні питання теорії та практики митної справи»

«Історія митної діяльності»

«Механізми державного управління митною справою»

«Формування системи митного аудиту»

2014

«Митна енциклопедія, т. 1»

«Митна енциклопедія, т. 2»

«Митна енциклопедія, т. 3»

У СЕРІЇ «ПОДАТКОВА ТА МИТНА СПРАВА В УКРАЇНІ» ВИЙШЛИ ДРУКОМ:

2015

«Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти»
«Українська митниця: вчора, сьогодні, завтра»
«Митна політика держави та її реалізація митними органами»
«Механізми державного управління митною справою»
«Історія митної діяльності»
«Митне право України»
«Реформування податкової системи України: сучасні виклики та орієнтири»
«Митна справа»
«Міжнародні економічні відносини: у 2-х частинах»
«Адміністративно-правове сприяння соціально-економічному розвитку в Україні: теоретико-методологічні засади»
«Бухгалтерський облік в умовах застосування інформаційних технологій: історія та практика»
«Розслідування злочинів, пов'язаних із неналежним виконанням професійних обов'язків медичними працівниками: сучасний стан, проблеми та напрями удосконалення»
«Формування управлінської компетентності майбутніх економістів у процесі професійної підготовки: теорія і практика»
«Let Develor English skills»
«Кримінальний процес України»
«Європейська інтеграція»
«Протидія розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері оподаткування: теорія та практика»
«Інформатика та обчислювальна техніка: практикум»

2016

«Регулятивний потенціал фінансового ринку в умовах глобальних викликів»
«Правовий статус фіскальних органів України та держав-членів Європейського Союзу»
«Психологічні основи у професійній підготовці фахівців ПМ»
«Математика для економістів. Вища математика. Частина І. Лінійна алгебра. Аналітична геометрія»
«Сучасні інформаційні системи і технології: управління знаннями»
«Економічна кібернетика: введення в спеціальність»
«Інформаційні системи та технології у фінансових установах»
«Фінансове забезпечення інноваційного розвитку»
«Практикум з інформаційних систем в економіці»
«Практикум з WEB-програмування»
«Малий та середній бізнес у взаємовідносинах із податковими органами: соціологічна інтерпретація»
«Моделювання систем захисту інформації»
«Формування бюджетної стратегії України: теорія, методологія, практика»
«Актуальні питання розвитку банківської системи України»
«Система державного фінансового контролю: формування та розвиток в Україні»
«Соціалізація студентської молоді у процесі професійної підготовки»
«Розвиток бухгалтерського обліку в умовах інтеграційних процесів»
«Правове забезпечення фінансової безпеки України»
«Grammar for Students of Economics (для економістів)»
«English Grammar for law Students (для юристів)»

2016

«Алгоритмізація та програмування»
«Основи психології та конфліктології для фахової підготовки економістів»
«Проблеми соціологічного, психологічного та педагогічного забезпечення податкових відносин в Україні»
«Математика для економістів. Функція багатьох змінних. Ряди»
«Інформаційні системи і технології»
«Інформаційні системи і технології на підприємстві»
«Теорія ймовірностей та математична статистика: практикум»
«Економічні перспективи підприємництва України»
«Актуальні проблеми теорії держави і права»

2017

«Теорія держави і права»
«Історія митної діяльності»
«Механізм державного управління митною справою»
«Митна політика держави та її реалізація»
«Митне право України»
«Стан та перспективи розвитку бухгалтерського обліку та оподаткування в Україні»
«Державні цільові фонди»
«Аналітично-контрольні аспекти регулювання фінансово-господарської діяльності суб'єктів економіки»
«Міжнародне фінансове право»
«Концептуалізація інституту уповноважених економічних операторів: проблеми забезпечення безпеки та спрощення міжнародної торгівлі»
«Тактика розслідування фінансових злочинів, вчинених із використанням зареєстрованих у зоні пільгового оподаткування компаній»
«Інститут митної вартості імпортних товарів в Україні: актуальні питання та вектори розвитку»
«Державна фіскальна служба України: управління кадровим потенціалом в умовах інституційних змін»
«Фінансовий ринок України: розбудова інфраструктурної компоненти»
«Податкова політика України: теоретико-правовий аспект»
«Митна статистика України»
«Запобігання митним правопорушенням: охорона і захист прав інтелектуальної власності на митному кордоні України»
«Інформаційні системи і технології в податковій справі»
«Митна справа України
«Україна – територія можливостей для розвитку підприємництва»
«Актуальні проблеми приватного права»
«Антикризове управління фінансовими корпораціями»
«Оподаткування електронної комерції в Україні»
«Протидія агресивному податковому плануванню: світовий досвід та виклики для України»

2018

«Податкова діяльність держави в умовах становлення інформаційної постіндустріальної економіки»
«Зовнішня торгівля України. Митна статистика (1991–2016 роки)»
«Митна логістика»
«Інноватика на фінансових ринках»

2018

«Особливості документування махінацій у сфері державних фінансів, при вчиненні яких використовуються зареєстровані на територіях з пільговим оподаткуванням компанії»

«Міжнародне співробітництво держав у сфері захисту національних меншин»

«Адміністрування податків і платежів»

«Регулювання фінансових ринків в умовах глобалізації»

«Управління митними ризиками: теорія та практика»

«Митна вартість транспортних засобів: теоретико-методологічні засади контролю в Україні та міжнародна практика»

«Фінансовий ринок»

«Підприємництво в умовах формування нової економічної і технологічної нормальності суспільства»

«Актуальні проблеми удосконалення системи протидії митним правопорушенням»

«Оподаткування зовнішньоекономічної діяльності»

«Фіскальна політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної практики»

2019

«Електронний аудит – сучасна форма електронного контролю»

«Розвиток постмитного аудиту в Україні»

«Податок на доходи фізичних осіб та єдиний соціальний внесок: новації реформ та їх наслідки»

«Підприємницька діяльність»

«Основи оподаткування»

«Інформаційно-аналітичні технології в оподаткуванні»

«Основи зовнішньоекономічної діяльності»

«Актуальні питання запобігання і протидії незаконному обігу тютюнових виробів»

«Управління фінансовими активами»

«Дослідження підприємництва: ключові механізми організації, основні драйвери та перспективи»

«Підприємництво в епоху глобальних трансформацій: виклики та перспективи розвитку»

«Система управління ризиками у державній митній справі»

«Фіскальна політика України в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика»

«Митна наука. Анотований покажчик результатів наукових досліджень (2009–2018 рр.): у 2 т.»

«Приватний і публічний інтерес у системі податкових правовідносин»

«Управління публічними фінансами та проблеми забезпечення національної економічної безпеки»

2020

«Митна статистика України»

«Управлінські інформаційні системи в обліку та оподаткуванні»

«Митне право»

«Модернізація податкової і митної політики в інституціональному забезпеченні розвитку економіки України»

УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

СЕРІЯ «ПОДАТКОВА ТА МИТНА СПРАВА В УКРАЇНІ»

Заснована 2015 року і є продовженням започаткованої 2001 року
серії «Митна справа в Україні»

О. П. Рябченко, **В. Я. Мацюк**,
В. В. Чмелюк, **І. П. Петрова**,
Л. О. Винниченко-Кумкова,
Д. В. Пудрик, **В. В. Хомутянський**

МИТНЕ ПРАВО

Навчальний посібник

За загальною редакцією
к.ю.н. І. П. Петрової

Ірпінь
2020

УДК 339.543:34(075.8)
ББК 67.302.23я73
М66

Рекомендовано до друку Вченою радою
Університету державної фіскальної служби України
(протокол № 12 від 28 листопада 2019 року)

Рецензенти:
Чеховська І. В., д.ю.н., с.н.с., завідувач кафедри цивільного права та процесу ННІ права Університету ДФС України;
Сопілко І. М., д.ю.н., професор, декан юридичного факультету Національного авіаційного університету.

М66 **Митне право** : навчальний посібник / О. П. Рябченко, В. Я. Мацюк, В. В. Чмелюк та ін. ; за заг. ред. к.ю.н. І. П. Петрової. – Ірпінь : УДФСУ, 2020. – 470 с. – (Серія «Податкова та митна справа в Україні» ; т. 140).

ISBN 978-966-337-562-5

Навчальний посібник розкриває суспільні відносини, які виникають у процесі переміщення через митний кордон України товарів, предметів і транспортних засобів, а також правові категорії, наукові погляди та концепції, характерні для науки митного права. Це видання є універсальним, у ньому комплексно охоплено найбільш важливі питання митного права та структуровано різноманітні практичні завдання для здобувачів. Окрема тема присвячена організації протидії легалізації тіньових доходів, зважаючи на її зв'язок із проблемою забезпечення митної безпеки, боротьби з контрабандою. Навчальний посібник складається із теоретичного матеріалу до кожної теми, запитань для самоконтролю знань та рекомендованої літератури.

УДК 339.543:34(075.8)
ББК 67.302.23я73

© Рябченко О. П., Мацюк В. Я.,
Чмелюк В. В. та ін., 2020
© Університет державної фіскальної
служби України, 2020

ISBN 978-966-337-562-5

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 7

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ МИТНОГО ПРАВА. СУБ'ЄКТИ МИТНИХ ПРАВОВІДНОСИН. МИТНІ РЕЖИМИ 9

Тема 1. Митне право України як комплексна галузь права 9

1.1. Поняття, предмет, методи та принципи митного права 9

1.2. Норми митного права й митні правовідносини 19

1.3. Система та джерела митного права 22

Тема 2. Органи доходів і зборів як суб'єкти митного права 25

2.1. Поняття та правовий статус органів доходів і зборів 25

2.2. Суб'єкти боротьби з контрабандою та іншими порушеннями митних правил 39

2.3. Методи діяльності органів доходів і зборів 41

2.4. Форми діяльності органів доходів і зборів 51

Тема 3. Переміщення товарів через митний кордон 58

3.1. Митний кордон та пункти пропуску 58

3.2. Переміщення через митний кордон: сутність та зміст 60

3.3. Пропуск через митний кордон 63

Тема 4. Митні режими 66

4.1. Митні формальності та митна процедура 66

4.2. Митний режим: поняття та зміст 67

4.3. Обрання та зміна митних режимів 69

4.4. Класифікація митних режимів 70

Тема 5. Характеристика окремих видів митних режимів 72

5.1. Загальна схема характеристики митних режимів 72

5.2. Характеристика митних режимів 73

5.3. Проблемні митні режими 82

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2. ПРАВОВІ ОСНОВИ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ І МИТНОГО КОНТРОЛЮ 84

Тема 6. Митні оформлення 84

6.1. Загальні положення щодо митного оформлення 84

6.2. Митне декларування та митна декларація 86

6.3. Механізм митного оформлення 91

Тема 7. Митний контроль 95
7.1. Поняття та принципи митного контролю 95
7.2. Форми митного контролю 97
7.3. Митна експертиза 101
7.4. Система управління ризиками та АСУР 103
Тема 8. Підприємництво у митній сфері 107
8.1. Підприємницька діяльність, підконтрольна митним органам (органам доходів, зборів) 107
8.2. Уповноважений економічний оператор 113
Тема 9. Товар 116
9.1. Поняття та ознаки товару 116
9.2. Митна вартість товару 118
9.3. Код української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності 119
9.4. Країна походження товару 121
9.5. Рівень свободи переміщення товару 122
9.6. Транспортний засіб комерційного призначення 123

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 3. ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ 125
Тема 10. Процедури переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України 125
10.1. Переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України. Заборони та обмеження щодо переміщення окремих товарів через митний кордон України 125
10.2. Умови вивезення (пересилання) громадянами товарів за межі митної території України 141
10.3. Умови ввезення (пересилання) громадянами товарів на митну територію України 144
10.4. Умови тимчасового ввезення та ввезення з метою транзиту громадянами товарів на митну територію України 152
10.5. Оформлення транспортних засобів особистого користування 153
10.6. Переміщення валютних цінностей через митний кордон України 160
Тема 11. Процедури митного оформлення 165
11.1. Початок митного оформлення 165
11.2. Оформлення митної декларації, її види. Внесення змін та визнання декларацій недійсними, карти відмови 169

11.3. Завершення митного оформлення митної декларації.....178
11.4. Міжнародно-правове регулювання електронного декларування товарів.....180
Тема 12. Процедури митного контролю.....189
12.1. Організація митного контролю.....189
12.2. Форми митного контролю.....203
12.3. Технічні засоби митного контролю.....211
12.4. Митні експертизи.....222
12.5. Особливі процедури митного контролю.....226
12.6. Особливості взаємодії органів доходів і зборів із правоохоронними органами під час здійснення митного контролю.....229
Тема 13. Митно-тарифне і нетарифне регулювання.....236
13.1. Загальні положення щодо митних платежів.....236
13.2. Поняття мита і його види.....239
13.3. Митний тариф України. Ставки мита.....243
13.4. Звільнення від оподаткування митом.....247
13.5. Країна походження товару. Сертифікат про походження товару.....250
13.6. Нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: поняття, призначення.....253
13.7. Українська класифікація товарів ЗЕД.....255
Тема 14. Система управління ризиками.....265
14.1. Теоретичний базис системи управління ризиками.....265
14.2. Застосування автоматизованої системи аналізу та управління ризиками під час митного контролю.....276
14.3. Міжнародний досвід щодо управління ризиками в митній справі.....283

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 4. ПРАВООХОРОННИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ І МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО.....304
Тема 15. Процедури виявлення контрабанди.....304
15.1. Поняття, юридичний склад та ознаки контрабанди.....305
15.2. Запобігання та протидія контрабанді наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів.....314
15.3. ДФС України як суб’єкт боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил.....329

15.4. Організація взаємодії між суб'єктами протидії контрабанді 331

Тема 16. Організація протидії легалізації тіньових доходів..... 334

16.1. Визначення поняття «легалізація» (відмивання) та правові основи запобіганню і протидії легалізації тіньових доходів..... 335

16.2. Система фінансового моніторингу України 340

16.3. Поняття сумнівної операції та її основні ознаки. Виявлення сумнівних фінансових операцій та їх відпрацювання 347

16.4. Взаємодія Державної служби фінансового моніторингу України з правоохоронними органами України..... 360

Тема 17. Юридична відповідальність за порушення у сфері службової діяльності 367

17.1. Відповідальність посадових осіб органів доходів і зборів: стан правового регулювання 367

17.2. Дисциплінарна відповідальність посадових осіб органів доходів і зборів..... 374

17.3. Процедура притягнення до дисциплінарної відповідальності посадових осіб органів доходів і зборів, що здійснюють митну справу..... 383

17.4. Заходи дисциплінарної відповідальності посадових осіб органів доходів і зборів, що здійснюють митну справу 399

17.5. Корупційні злочини у сфері здійснення митних процедур 403

Тема 18. Правові основи міжнародного митного співробітництва..... 411

18.1. Поняття міжнародного митного права та його вплив на розвиток митного права України 411

18.2. Правові засади міжнародного митного співробітництва України 419

18.3. Міжнародно-правове співробітництво щодо взаємодопомоги держав з митних питань..... 426

18.4. Регіональне митне співробітництво 430

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ 435

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ 462

ПЕРЕДМОВА

Митне право належить до провідних навчальних дисциплін у професійній підготовці юристів та правоохоронців різної спеціалізації. Цей навчальний посібник розроблено для підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» спеціалізації «Митна безпека» з урахуванням тематичного плану, передбаченого в робочій програмі навчальної дисципліни.

Метою навчального посібника є розкриття сучасних наукових концепцій, понять, методів та принципів митного права, правових основ митної політики, митного оформлення й митного контролю, а також діяльності митних органів та пов'язаних із нею проблем. Спрямований на спонукання його читачів до творчого, креативного мислення, розвитку практичних навичок.

У результаті вивчення курсу здобувачі вищої освіти повинні:

знати: правові норми, які регулюють порядок переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон України; аналізувати особливості переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон України громадянами та підприємствами; поняття та види митних режимів в Україні;

поняття та зміст інституту «митні платежі» та порядок справляння податків при переміщенні товарів через митний кордон; види та форми митних декларацій, які використовуються при переміщенні товарів через митний кордон; особливості та порядок застосування відповідальності за порушення митних правил;

уміти: аналізувати специфіку правових відносин, які виникають у зв'язку із переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон України; застосовувати норми митного права на практиці; правильно визначати вид митного режиму відповідно до мети переміщення товарів через митний кордон; складати документи в рамках виконання митних формальностей, а також під час оскарження рішень, дій чи бездіяльності посадових осіб контролюючих органів; грамотно застосовувати понятійно-категоріальний апарат, нормативно-правову лексику і спеціальну термінологію.

Навчальний тренінг дозволяє підвести підсумки теми та здійснити аналіз закріпленого матеріалу. Запитання і завдання для самоконтролю потребують розгорнутої відповіді, використання теоретичних знань з певної теми курсу, вміння наводити приклади, аналізувати відповідні правові джерела.

Навчальний посібник містить перелік основних нормативно-правових актів та рекомендованої літератури, який може бути використаний здобувачами для виконання завдань і запитань для самоконтролю, під час вирішення задач, тестів, творчих завдань, а також сприятиме формуванню в них цілісного уявлення про митне право.

При підготовці навчального посібника використовувалась сучасна навчально-методична література, яка побудована на оригінальній авторській концепції. Вказане стосується конспекту лекцій з митного права, підготовленого у 2018 році О. Т. Зимою[1]. Матеріал, запропонований вченим, широко використовувався при підготовці окремих тем навчального посібника, зокрема тем 3–9.

Підготовлений навчальний посібник розраховано на здобувачів вищої освіти і викладачів, аспірантів, науковців, широке коло зацікавлених осіб.

---

[1] Зима О. Т. Митне право. Харків: Право, 2018. 126 с.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ МИТНОГО ПРАВА. СУБ'ЄКТИ МИТНИХ ПРАВОВІДНОСИН. МИТНІ РЕЖИМИ

Тема 1. Митне право України як комплексна галузь права

1.1. Поняття, предмет, методи та принципи митного права.
1.2. Норми митного права й митні правовідносини.
1.3. Система та джерела митного права.

1.1. Поняття, предмет, методи та принципи митного права

Принципи митного права становлять собою вихідні нормативні засади митно-правового регулювання. Принципи митного права – це орієнтир для нормотворчості в митній сфері. Вони гарантують безперервність і послідовність нормотворчого процесу, забезпечують взаємозв'язок митного права, митного законодавства й митної політики. Принципи митного права варто розглядати як категорію, включену до складу основного функціонального понятійного ряду (апарату) правових категорій.

Принципи митного права на цей момент малодосліджені й розглядаються переважно з позиції загальнотеоретичної, загальногалузевої, а не галузевої, що втілює в собі специфічні риси митної справи. Так, О. М. Козирін розкриває загальногалузеві принципи митного права, а галузеві принципи перераховує Б. М. Габричідзе. При цьому, не систематизуючи принципи митного права, значна увага приділяється таким загальноправовим принципам, як законність і демократизм. Тим часом принципи митного права становлять основний його зміст. І попри те, що митне законодавство не містить спеціальних актів, розділів і статей, присвячених принципам митного права, вони властиві всій правовій матерії, всьому механізму правового регулювання. Вони є і у юридичній практиці, і в правосвідомості, і в правозастосовних актах.

Наука митного права перебуває в стадії свого розвитку, і одне з її завдань – сформулювати принципи митного права й класифікувати їх, тобто систематизувати й виявити групи правових принципів на основі наявних між ними розбіжностей і стійких зв'язків. Принципи митного права утворюють стрункy систему, що існує об'єктивно.

Визначивши принципи митного права й класифікувавши їх у певні групи, можна відкрити можливість об'єктивного підходу до регулювання суспільних відносин у сфері митної справи й виявити основу митного права.

Законність – один з основних принципів митного права й функціонування митної системи в цілому. Цей найважливіший принцип закріплений у нормах конституційного права, що мають основне значення для митного права й функціонування митної системи.

Учені виділяють такі принципи митного права: 1) законність; 2) демократизм; 3) принцип недискримінації; 4) принцип найбільшого сприяння; 5) обліку досвіду міжнародно-правового співробітництва й регулювання в галузі митної справи; 6) принцип юридичної рівності та ін. Усі ці принципи митного права теоретики відносять до загальноправових (загальногалузевих) принципів.

Серед галузевих принципів митного права можна виділити: 1) охорону державної й суспільної безпеки; 2) захист економічних інтересів; 3) єдність митної території; 4) поділ правового регулювання митних режимів; 5) єдність і взаємозв'язок ставок мита.

Крім того, важливо виділити й принципи міжнародно-правового регулювання митної сфери. До них можна віднести такі: 1) принцип суверенної рівності держав; 2) принцип міжнародно-правового співробітництва з питань митної справи; 3) принцип митної недискримінації; 4) принцип найбільшого митного сприяння.

Принципи митного права – це принципи міжнародно-правового регулювання й принципи національного регулювання. Останні, в свою чергу, поділяються на принципи забезпечення економічних інтересів держави та принципи забезпечення законних інтересів громадян, а також принципи діяльності митних органів.

Принцип суверенної рівності держави. Усі держави мають суверенітет, що дозволяє їм здійснювати внутрішнє правове регулювання й мати незалежність у міжнародних правових відносинах. У сфері митної справи прояв суверенітету породжує необхідність формування національної митної системи, що спирається на регулювання митним законодавством. Держава має повну самостійність у визначенні суб'єктів митних відносин, установленні митних платежів і строків їхньої сплати, визначенні відповідальності за порушення митних правил тощо. Однак наявність так званого «митного суверенітету» не означає необмеженої свободи дій держави як у

міжнародних відносинах взагалі, так і в міжнародних митних відносинах. Дії держави щодо врегулювання митної справи не повинні бути спрямовані на руйнування суверенітету інших держав. Це досягається укладанням міжнародних договорів. Тим самим держава добровільно обмежує свій суверенітет, але не втрачає своєї самостійності. Держави рівні за своїм статусом у володінні митним суверенітетом. Лише від їхньої волі залежить, якою мірою останній буде обмежений.

Принцип міжнародно-правового співробітництва передбачає взаємодію держав у митних питаннях на справедливій і взаємовигідній основі. У загальному вигляді принцип міжнародно-правового співробітництва одержав закріплення в цілому ряді основних міжнародних документів.

Міжнародно-правове співробітництво з питань митної справи є продовженням розвитку загального принципу міжнародного співробітництва. Форми міжнародного митного співробітництва визначаються державами самостійно. Воно здійснюється або на основі правил, передбачених національними митними законами, або на основі спеціальних положень у митних угодах. Використовуються обидві форми співробітництва під час вирішення питань митної справи.

Завдяки цьому з'являється можливість розв'язання спірних проблем, що стосуються переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон і застосування митних законів, а також обміну інформацією з метою боротьби з митними правопорушеннями.

Принцип митної недискримінації полягає в прагненні держави усунути різні нетарифні бар'єри в зовнішній торгівлі.

Нетарифні обмеження пов'язані з адміністративним втручанням держави в проведення митно-тарифного регулювання.

Принцип найбільшого митного сприяння означає, що держава, яка надала відповідний режим іноземній державі, має виключити будь-яку дискримінацію щодо обкладання митними платежами товарів, що вивозяться з цієї держави, тобто зобов'язана забезпечити під час імпорту товарів з цієї держави умови не менш сприятливі, ніж у разі імпорту товарів з будь-якої іншої держави-учасника угоди.

До принципів національно-правового митного регулювання можна віднести, на нашу думку, принципи, що забезпечують інтереси держави (охорону державної й суспільної безпеки, захист економічних інтересів); принципи, що забезпечують інтереси громадян і організацій (єдність митної території, єдність і взаємозв'язок ставок мита, розподіл правового

регулювання митних режимів); принципи діяльності митних органів (законність, демократизм, повага прав і свобод громадян).

Принцип охорони державної й суспільної безпеки означає заборону на переміщення окремих товарів і транспортних засобів через митний кордон. Це випливає з міркувань державної безпеки, захисту громадського порядку, моральності населення, життя й здоров'я людини, захисту тварин і рослин, охорони навколишнього природного середовища, захисту художнього, історичного й археологічного надбання українського народу й народів інших країн, захисту права власності, у тому числі на об'єкти інтелектуальної власності, захисту інтересів споживачів.

Заборона на ввезення окремих товарів і перелік останніх можуть встановлюватися законами, а також міжнародними договорами.

Принцип захисту економічних інтересів спрямований на забезпечення зростання національної економіки, що гарантує достатній рівень соціального, політичного й оборонного існування й прогресивного розвитку держави, невразливість і незалежність її економічних інтересів стосовно можливих зовнішніх і внутрішніх погроз і впливів.

Зміст цього принципу дістає вияв у кількісних обмеженнях на ввезення і вивезення товарів і транспортних засобів. Обмеження можуть стосуватися номенклатури товарів і транспортних засобів за товарною номенклатурою зовнішньоекономічної діяльності, їх кількості, якості, країни походження.

Принцип єдності митної території є похідним від конституційно-правової норми, в якій закріплюється єдність економічного простору, вільне переміщення товарів, послуг і фінансових коштів, підтримка конкуренції й свобода економічної діяльності.

Єдину митну територію України становлять її територія, зайнята сушею, територіальне море, внутрішні води і повітряний простір, а також штучні острови, установки і споруди, що створюються у виключній морській економічній зоні України, на які поширюється виключна юрисдикція України (ст. 5 Митного кодексу (МК) України).

Єдність митної території означає свободу переміщення товарів і транспортних засобів фізичними і юридичними особами усередині її, тобто без стягнення митних платежів, проходження митних процедур тощо. Єдність митної території дозволяє здійснювати єдине митно-правове регулювання в Україні. Тим самим забезпечується право громадян і організацій на свободу економічної діяльності. Саме єдність митної території

створює можливість для реалізації громадянами й організаціями своїх прав і інтересів, у тому числі щодо володіння, користування й розпорядження власністю.

Принцип поділу правового регулювання митних режимів дістає вияв у диференціації правового регулювання статусу товарів і транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон, і свободи вибору й зміни цього митного режиму.

Вибір митного режиму або зміна його на інший за загальним правилом здійснюється особою, що переміщує товар, незалежно від характеру товару, його кількості, країни походження або призначення.

Принцип єдності ставок мита означає незмінність ставок мита незалежно від осіб, що переміщують товари через митний кордон, видів зовнішньоекономічних угод.

Демократизм митного права обумовлює його загальнодоступний характер. Митний кодекс України містить главу «Інформування та консультування з питань митної справи», що свідчить про націленість митного законодавства на широке ознайомлення з ним населення, яке цікавиться інформацією з митних питань. Інформаційно-консультативний процес, в якому беруть участь як митні органи, так і зацікавлені юридичні й фізичні особи, розвивається у таких напрямах: 1) одержання інформації про причини ухваленого рішення, дії або бездіяльності; 2) опублікування правових актів; 3) інформація про чинні правові акти; 4) консультування з питань митної справи й інших питань, що входять до компетенції митних органів; 5) відповідальність за недостовірну інформацію.

Принцип поваги прав і основних свобод людини є одним із провідних принципів митного права, що координує діяльність митних органів, оскільки останні представляють державну владу, що користується верховенством і незалежністю. Конституція України проголошує, що людина, його права й свободи є найвищою соціальною цінністю (ст. 3).

Митні органи здійснюють діяльність, що тісно пов'язана з реалізацією громадянами своїх прав і свобод, зокрема це стосується права на свободу й особисту недоторканність, права на судовий захист, права приватної власності та ін. Митний контроль повинен проводитися митними органами таким чином, щоб не порушувати вимоги справедливості й відповідати конституційно закріпленим цілям і охоронюваному законом інтересу. Обмеження прав і інтересів громадян припустимі, якщо вони ґрунтуються на законі, слугують суспільним інтересам.

Отже, виявивши, розглянувши й систематизувавши принципи митного права, можна зробити певні висновки: 1) принципи митного права дозволяють зрозуміти основу митного права, що є елементом митної справи; 2) принципи митного права відповідають за своїм змістом структурі співвідношення міжнародного й національного права у сфері митної справи; 3) принципи митного права дозволяють побачити інтереси держави, громадян і організацій у сфері митної справи; 4) принципи митного права є вихідним первісним компонентом права реалізації, тому що є відправними засадами правового регулювання.

Загальновідомо, що галузі права відрізняються одна від одної насамперед за предметом і методом правового регулювання.

Різні думки існують стосовно того, яку галузь вважати самостійною і які критерії при цьому застосовувати. Безперечно, у першу чергу галузь права повинна мати свій предмет. Непрямими, але досить важливими критеріями є політична зацікавленість держави у розвитку цієї галузі суспільства, кодифікація законів тощо.

Митне право на сьогодні є наукою порівняно молодою, що одержала свій розвиток лише в останні роки у зв'язку з лібералізацією зовнішньоекономічної діяльності. Дотепер не вщухають дискусії про місце митного права в системі права. Серед теоретиків митного права, таких як Ю. А. Воробйов, Б. М. Габричидзе, К. К. Сандровський, О. М. Козирін, А. Ф. Ноздрачев, немає єдиної точки зору з цього приводу. Одні виокремлюють митне право в окрему, комплексну галузь, інші визначають митне право як підгалузь адміністративного права. Д. Н. Бахрах зазначає, що митне право – це інститут адміністративного права.

Розглядаючи питання притягнення фізичних і юридичних осіб до відповідальності за порушення митних правил, необхідно керуватися нормами адміністративного законодавства. Однак предмет досліджуваної галузі цим далеко не обмежується. Тут і інститут митного оформлення, й інститут митного режиму, й порядок здійснення митного контролю, і правила стягнення митних платежів, які виходять з інших галузей права.

За визначенням Б. М. Габричидзе, митне право – це комплексна галузь права, що становить сукупність юридичних інститутів і норм, які регулюють відносини у сфері митної справи.

Цю точку зору поділяє О. М. Козирін, зазначаючи про те, що митне право як комплексна галузь законодавства включає норми декількох галузей права, що регулюють різні суспільні відносини, які становлять відносно

самостійну сферу життя, пов'язану з переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон.

У митному праві міститься ряд інститутів, які не можуть бути віднесені до якоїсь однієї галузі права. Так, інститут митного брокерства й митного складування належать до цивільного права, інститут митних платежів – до податкового.

К. К. Сандровський свого часу відносив митне право до адміністративного права, але він не виключав можливості, що згодом митне право може виділитися в окрему галузь права: «Визнаючи обґрунтованість віднесення митно-правових норм до сфери адміністративного права, ми думаємо, разом з тим, що в цей час уже є підстави говорити про наявність особливої підгалузі в рамках адміністративного права – митної галузі», і далі: «... не виключено, що згодом у міру подальшого розвитку правового матеріалу в цій галузі з'явиться можливість і для виділення митного права як самостійної галузі». К. К. Сандровський вказує на можливі шляхи формування цієї галузі як самостійної.

Розгляд специфічних характеристик предмета та метода митного права спонукав О. Константія до висновку про нього як про комплексну самостійну галузь у системі права України.

Для того щоб визначитися в питанні про місце митного права в системі права, необхідно з'ясувати, що таке правове регулювання, предмет правового регулювання, метод правового регулювання і його мета.

Митне право є на стику як економічних, так і юридичних наук. Тому його вивчення неможливе без розгляду таких галузей права, як адміністративне, фінансове, кримінальне, трудове та ін. Багато інших економічних категорій і політичні інститути також справляють на митне право великий вплив.

О. М Козирін зауважує: «Якщо предметом адміністративного регулювання є суспільні відносини, що складаються у сфері державного управління, то предметом митного права є весь комплекс суспільних відносин, що виникають у зв'язку з перетинанням товарами і транспортними засобами митного кордону».

На нашу думку, не можна зводити все тільки до переміщення через митний кордон, тому що митний контроль і митні операції, пов'язані з перетинанням кордону, не закінчуються, а лише починаються. При цьому виникають усе нові й нові відносини.

Митне право, на нашу думку, регулює комплекс однорідних суспільних відносин, пов'язаних з переміщенням товарів і транспортних засобів

через митний кордон, встановленням державою певного митного режиму, стягненням митних платежів, митним оформленням, митним контролем та іншими заходами реалізації митної політики.

Це свідчить про те, що ***митне право*** *– це комплексна галузь права, що являє собою систему правових норм різної галузевої належності, які встановлюються або санкціонуються державою й призначені для регулювання відповідних суспільних відносин.*

Митне право має як свою сферу регулювання, так і своє законодавство, зокрема, основними законами є: Митний кодекс України, Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» та ін.

На сьогодні митне право має величезне значення для держави, оскільки стоїть на захисті економічних інтересів, і не тільки внутрішніх, а й зовнішніх.

Не зовсім правильно говорити про виокремленість відносин митної сфери, тому що митне право – галузь комплексна, регульовані ним суспільні відносини носять комплексний характер, хоча й відрізняються своєю специфічністю. Це означає, що одноманітні відносини об'єднані загальною ознакою, всі вони пов'язані між собою однією метою – охороною й регламентацією економічних відносин, економічного суверенітету й внутрішнього ринку. Саме ці відносини й становлять предмет митного права. Тобто це коло відносин, урегульованих митним правом, які тісно пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю й спрямовані на захист вітчизняної економіки й суверенітету.

Предмет митного права – це коло однорідних суспільних відносин, пов'язаних з переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон, встановленням митного режиму, стягненням митних платежів, митним оформленням, митним контролем і іншими заходами проведення митної політики в цілому, або іншими словами «... суспільні відносини, що пов'язані з митною діяльністю держави».

Не менш важливий критерій виокремлення права в самостійну галузь – це метод правового регулювання суспільних відносин. Багато вчених, які вважають митне право інститутом або підгалуззю адміністративного права, як доказ наводять наявність у кожної галузі свого специфічного методу.

Метод правового регулювання є необхідною ознакою, тому що поряд із предметом правового регулювання становить основу поділу й групування норм по галузях. Основним критерієм поділу норм права по галузях виступає все ж таки предмет регулювання, тому що окремі ознаки методу

в деяких галузях права можуть збігатися або ряд галузей можуть мати ідентичний характер.

Усередині однієї й тієї ж галузі права можуть застосовуватися різні прийоми регулювання суспільних відносин залежно від конкретних історичних умов. У свою чергу, єдиний для всієї системи предмет правового регулювання виступає як система суспільних відносин, елементи якої виступають як відособлені, але разом з тим пов'язані між собою групою суспільних відносин, тобто як система нижчого порядку. Але оскільки є єдиний предмет правового регулювання, неминуче існування і єдиного методу.

На сьогодні немає єдиної думки про те, чи вважати метод основним критерієм при поділі на галузі права. Складність митного права – науки й галузі права – у його комплексності. Інтереси наукового дослідження й викладання можуть іноді зажадати спеціального вивчення того або іншого правового матеріалу, виділення його в якусь самостійну наукову й навчальну дисципліну незалежно від існуючих галузей права. Дві групи або два роди відносин (міжнародно-правових і цивільно-правових) можуть бути доповнені третьою групою, що має змішаний або комплексний характер – міжнародними господарськими правовідносинами.

Отже, якщо виходити з теорії, що в кожної галузі є свій метод, то можна дійти висновку, що комплексна наука (митне право) володіє, безумовно, не одним, а кількома методами.

Метод правового регулювання є сукупністю прийомів, способів впливу права на суспільні відносини Отже, метод у митному праві й адміністративний і цивільний одночасно, тобто загальноправовий. Залежно від того, про який інститут митного права йдеться, такий метод або спосіб буде регулювати дані відносини. Іншими словами, особливості предмета обумовлюють специфіку методу регулювання.

Митне право перебуває на стику не тільки правових галузей, а й на стику економіки й права, тому тут переплітаються економічні й правові інститути.

На нашу думку, метод регулювання єдиний – це правовий метод, що поділяється на адміністративний і цивільний, але повністю не може й не повинен належати тільки одній галузі права. У різних галузях права не тільки можливе застосування кількох методів, а й необхідне для повного й всебічного регулювання, навіть у сфері однієї галузі.

Метод митного права – загальноправовий, який дозволяє більш повно й об'єктивно регулювати широке коло відносин. Багато з основних

галузей права регулюють відносини за допомогою подібних прийомів, засобів і способів, тим самим підкреслюючи існування єдиного правового методу. Якщо взяти до уваги, що митне право виокремилося з іншої галузі, то воно використовує той метод, що властивий основній галузі права.

За характером владних повноважень методи можна поділити на імперативний і диспозитивний. Імперативний метод – це метод владних приписів і заборон, а диспозитивний – це метод дозволу, характерний для цивільного права. Специфіку комплексної галузі митного права наочно характеризує митно-тарифний метод. Митний тариф являє собою звід ставок мита, застосовуваних до товарів, переміщуваних через митний кордон.

З повним правом можна зазначити про адміністративний характер митно-тарифних заходів, якщо виходити з вузького кола організаційно-правових проблем, пов'язаних з їхнім безпосереднім застосуванням. Економічний характер митно-тарифних заходів виникає насамперед із закладеного в основу їхнього застосування способу впливу на зовнішньоторговельний обіг через вплив на ціни товарів, що перебувають у ньому. У ході застосування митно-тарифного механізму вирішуються такі основні завдання: його регулятивна, торгово-політична та фіскальна функції.

Дуалізм митного законодавства дістає вияв в органічному взаємозв'язку інститутів фінансового й адміністративного права, що сприяє появі утворень, які поєднують у собі адміністративно-правову й фінансово-правову природу, властиву тільки митно-правовому регулюванню (митна вартість, країна походження тощо).

Нетарифні заходи більшою мірою є правовими – це політичні, політико-правові заходи, але їхній вплив на економіку настільки великий, що й без тарифних заходів вони здатні підірвати економіку будь-якої країни, тобто безпосередньо впливати на економіку. Проте якщо економічний (тарифний) метод діє через матеріальну (грошову) сторону, то паратарифний метод діє завдяки правовим нормам. Нетарифні методи регулювання зовнішньоекономічної діяльності, які є адміністративними за своєю суттю, допускають насамперед наявність оперативної й достовірної інформації про стан зовнішньої торгівлі. Безумовно, що ця система заходів, способів діє виключно в поєднанні.

Таким чином, із усього перерахованого вище можна зробити висновок про те, що у митному праві є свій метод регулювання. Це митно-тарифний метод – метод, у якому поєднуються правовий і економічний методи

одночасно. Вплив цих двох категорій один на одного в цьому методі настільки великий, що визначити межі між ними неможливо. Безперечно, що правова частина методу має адміністративну природу, оскільки жоден метод не містить в собі такого поєднання економіки, права і політики. Тому, зазначаючи про митно-тарифний метод, маємо на увазі метод, тому що цього об'єктивно вимагають регульовані відносини. Економіка й право настільки тісно переплелися в цьому методі, що їх поділ на два окремих методи викличе або потребу в нових інститутах митного права, або потребу в новому методі.

Імперативний метод у митному праві хоч і основний, але не єдиний. Як додатковий метод, використовується диспозитивний метод. Диспозитивний метод дозволяє митному праву здійснювати більш повне регулювання відносин. Сферою дії цього методу є відносини цивільно-правового характеру. Наявність цих двох методів у митному праві дозволяє йому перебудовуватися відповідно до завдань і цілей митної політики.

1.2. Норми митного права й митні правовідносини

Щоб дати найбільш повну характеристику митних правовідносин, виокремити їхні особливості, варто охарактеризувати чотири елементи, що становлять структуру будь-якого правового відношення. Це суб'єкти, об'єкти, суб'єктивні права і юридичні обов'язки учасників митних правовідносин.

Відповідно до визначення, даного О. М. Козиріним, митні правовідносини – це регульовані нормами митного законодавства суспільні відносини, що виникають у процесі або із приводу переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон.

На думку А. Ф. Ноздрачева, митні правовідносини – це суспільні відносини, регулятором яких є винятково митне право і які безпосередньо пов'язані з митною діяльністю. Основною особливістю таких правовідносин є їх зв'язок з переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон, їх оформленням і контролем, а також сплатою митних платежів.

На нашу думку, митні правовідносини доцільніше характеризувати як регульовані нормами митного права суспільні відносини, що виникають у процесі або з приводу переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон. Оформлення й контроль за його здійсненням, а також сплата митних платежів безпосередньо пов'язані з митною політикою і є

цілеспрямованою діяльністю держави з регулювання зовнішньоторговельного обміну (обсягу, структури й умов експорту й імпорту) через установлення відповідного митного режиму переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон. Для митних правовідносин характерні такі основні ознаки:

– нормативність, що означає виникнення, зміну й припинення їх лише на основі норм права. Ця ознака ґрунтується на регулюванні митноправових відносин відповідними нормативними актами, виданими компетентними державними органами;

– вільний і водночас державно-владний, наказовий характер, що означає їхній безпосередній зв'язок з відносинами власності, а саме: безпосереднє свідоме бажання, волевиявлення суб'єкта перемістити через митний кордон відповідні товари й транспортні засоби, а також наявність владних приписів, що містяться в нормативно-правових актах, виданих органами держави, що регламентують таке переміщення, зокрема щодо стягнення митних податків і зборів. Тут простежуються відносини щодо перерозподілу фінансових коштів від суб'єктів, які переміщують товари й транспортні засоби, у державні фонди. Крім того, влада держави дістає вияв у застосуванні посадовими особами митних органів заходів адміністративної відповідальності до правопорушників у разі здійснення ними проступків, передбачених МКУ;

– взаємозв'язок суб'єктів митних правовідносин за допомогою наділення їх суб'єктивними правами і юридичними обов'язками. Митні органи наділені активною правосуб'єктністю як органи виконавчої влади, чиї державно-владні повноваження закріплені в нормативно-правових актах. Інші ж учасники митних правовідносин (юридичні й фізичні особи, що беруть участь у переміщенні товарів через митний кордон) наділені пасивною правосуб'єктністю і є суб'єктами підпорядкування владним приписам митних органів;

– охорона від правопорушень засобами державного примусу. Це дістає вияв у застосуванні до порушників норм митного законодавства й притягненні їх до адміністративної, цивільно-правової, кримінальної відповідальності.

Безпосередніми суб'єктами митних правовідносин є митні органи й суб'єкти транскордонного переміщення.

Об'єктами митних правовідносин, відповідно, є товари, які включають будь-яке рухоме майно, у тому числі валюту, валютні цінності, електричну,

теплову, інші види енергії, предмети й транспортні товари, за винятком транспортних засобів, що використовуються для міжнародних перевезень пасажирів і товарів.

Як зазначалося вище, структуру будь-яких правовідносин, крім суб'єктів і об'єктів, становлять суб'єктивні права і юридичні обов'язки їхніх учасників, що визначають юридичний зміст правового відношення, а саме – міру дозволеного й належного, обумовленого нормами права. Його суб'єкти мають права й обов'язки, визначені відповідними статтями Митного кодексу України.

У загальному розумінні, згідно з виконуваними митними органами (органами доходів і зборів – за МКУ) функціями, митні правовідносини поділяються на два основних види: регулятивні й охоронні.

Перші пов'язані насамперед з правомірною поведінкою суб'єктів і ґрунтуються на нормах, що визначають права й обов'язки учасників митних правових відносин. Другі пов'язані із протиправними діями сторін і дістають вияв у застосуванні заходів відповідальності за порушення митних правил.

На думку О. М. Козиріна, митно-правові норми регулюють такі види відносин: відносини у сфері організації й діяльності системи митних органів; відносини щодо пропуску митними органами через кордон вантажів і транспортних засобів; відносини, пов'язані із пропуском через кордон майна фізичних осіб; відносини між митницями й одержувачами міжнародних поштових відправлень в органах зв'язку; правоохоронні відносини, що охоплюють діяльність митних органів з боротьби із порушеннями митних правил.

Класифікувати митні правовідносини можна в такий спосіб: відносини у сфері митної політики; відносини, пов'язані з переміщенням через кордон товарів і транспортних засобів; відносини, що характеризують статус митних режимів; відносини у сфері митно-тарифного регулювання; відносини у сфері стягнення митних платежів; відносини, пов'язані з митним оформленням; відносини в сфері митного контролю; відносини у сфері митної статистики й УКТ-ЗЕД; відносини, пов'язані з порушеннями митних правил і відповідальністю за них; відносини, що виникають у зв'язку з провадженням у справах про порушення митних правил; відносини у зв'язку з розглядом справ про порушення митних правил.

В окрему групу треба виділяти відносини, обумовлені участю в міжнародно-правовому співробітництві й регулюванні митної справи в рамках СНД, ВМО.

Аналіз поділу митних правовідносин за класифікуючими ознаками свідчить про їх різноманітність. Але водночас митні відносини подібні тим, що охоплюють будь-які дії, пов'язані саме з переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон.

Будучи комплексною галуззю права, митне право за своїм змістом безпосередньо пов'язане з іншими галузями права, тим самим визначаючи регулювання митних правовідносин нормами різних правових галузей: конституційного, адміністративного, фінансового, цивільного, банківського, кримінального права й деяких інших.

1.3. Система та джерела митного права

Система митного права передбачає поділ юридичних норм цієї галузі на три частини:

Загальна – включає митні норми, в яких виражені загальні положення правового регулювання усієї сукупності суспільних відносин у сфері митної справи: норми, які закріплюють цілі, принципи митної справи, регулюють правовий статус органів доходів і зборів; державну службу в органах доходів і зборів та правовий статус посадових осіб цих органів; митно-правовий статус осіб, які переміщують товари, транспортні засоби через митний кордон; визначають форми і методи митної діяльності, процедури прийняття органами доходів і зборів управлінських рішень.

Особлива частина – об'єднує норми, якими урегульовано провадження у справах про порушення митних правил; митні режими, порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон; митний контроль; митну статистику; митні податки і збори; УКРЗЕД.

Спеціальна частина об'єднує норми щодо міжнародного співробітництва у галузі митної справи.

Джерела митного права – єдина цілісна система нормативно-правових актів, якими встановлено загальні правила поведінки у галузі митної справи. Нормативні акти індивідуального характеру (накази у кадровій сфері, накази організаційно-розпорядчого змісту щодо зобов'язання вчинення певних дій посадовою особою органу доходів і зборів, накази про скасування певного підзаконного акта та інші) не є джерелами митного права.

Джерела митного права класифікуються на:

– прямі нормативно-правові акти – це акти, дія яких спрямована безпосередньо на врегулювання відносин у галузі митної справи;

– змішані нормативно-правові акти – це акти різної галузевої належності, які регулюють окремі сфери (напрямки) митної діяльності.

Системний характер має Конституція України, приписи якої закріплюють засади діяльності органів державної влади, конституційно-правовий статус органів державної виконавчої влади.

Серед прямих нормативно-правових актів потрібно назвати:

– Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI

– Закон України «Про Митний тариф України» від 19.09.2013 № 584-VII;

– Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 № 959-XII.

– Змішаними нормативно-правовими актами виступають:

– Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI;

– Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV (в редакції з 15.12.2017), інші процесуальні кодекси;

– чисельні підзаконні нормативно-правові акти: укази Президента України, постанови КМУ (зокрема, ПКМУ «Про Державну фіскальну службу України» від 21.05.2014 № 236), відомчі нормативно-правові акти, зокрема Наказ ДФС України від 11.09.2015 № 689 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо роботи посадових осіб органів доходів і зборів з аналізу, виявлення та оцінки ризиків при здійсненні контролю за правильністю визначення митної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України» та інші.

За кількісними параметрами найбільшу чисельність мають саме підзаконні нормативно-правові акти.

Основним інструментом уніфікації митних правил є міжнародні договори та рекомендації спеціалізованих міжнародних організацій. Міжнародно-правове співробітництво у митній сфері зачіпає насамперед процедуру огляду міжнародних поштових відправлень; уніфікацію митних правил у морських, залізничних, повітряних, автомобільних сполученнях і змішаних перевезеннях; митне оформлення контейнерів; правовий статус осіб, які виїздять за кордон на постійне місце проживання.

Питання для самоконтролю

1. Поняття, предмет і метод митного права. Взаємозв'язок митного права з іншими галузями права.
2. Поняття митних правовідносин.
3. Поняття, структура і види митних норм. Дія норм митного права в часі, просторі і за колом осіб.

4. Система митного права: принципи і критерії її побудови.
5. Основні напрями митної політики України.
6. Співвідношення митного права з іншими галузями українського права.
7. Джерела митного права: поняття, види і коротка характеристика.
8. Конституція України як основне джерело митного права.
9. Структура й основні положення Митного кодексу України.
10. Знайдіть у нормативно-правових актах митного права імперативні та диспозитивні, уповноважуючі, зобов'язальні та заборонні, регулятивні та охоронні норми.

Список рекомендованих джерел

1. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 26.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552.
3. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.
4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 51–52. Ст. 572.
5. Дорофеєва Л. М. Європейський вектор розвитку української митниці: монографія. Дніпро: УМСФ, 2019. 448 с.
6. Гребельник О. П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 696 с.
7. Гребельник О. П. Митна справа: підручник / Міністерство освіти і науки, Українсько-американський гуманітарний інститут, Вісконсінський міжнародний університет (США) в Україні. 4-те вид., оновл. та доп. К.: ЦУЛ, 2014. 472 с.
8. Додін Є. В. Розвиток наук морського та митного права в Національному університеті «Одеська юридична академія». *Митна справа*. 2012. № 5. С. 3.
9. Жорин Ф. Л. Правові основи митної справи в Україні (конспект курсу лекцій з програмних тем): навч. посібник. К.: КНЕУ, 2001.
10. Кивалов С. В. Таможенное право (Административная ответственность за нарушение таможенных правил). 1996.
11. Кормич Б. А. Митне право ЄС як основа європейської інтеграції. *Митна справа*. 2006. № 5.

12. Митна справа України: підручник / П. В. Пашко, В. В. Ченцов, Н. В. Мережко та ін.; за заг. ред. П. В. Пашка. К.: Університет ДФС України, 2017. 442 с. (Серія «Податкова та митна справа в Україні»; т. 100).

13. Основи митного законодавства в Україні. Теорія і практика. К., 1999.

14. Основи митної справи в Україні: навч. посіб. / за ред. П. В. Пашка. К.: Знання, 2008.

15. Приймаченко Д. В. Адміністративна діяльність митних органів у сфері реалізації митної політики держави [Текст]: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Академія митної служби України. Д., 2007. 477 арк.

16. Зима О. Т. Митне право: конспект лекцій. Харків: Право, 2018. 126 с.

Тема 2. Органи доходів і зборів як суб'єкти митного права

2.1. Поняття та правовий статус органів доходів і зборів.

2.2. Суб'єкти боротьби з контрабандою та іншими порушеннями митних правил.

2.3. Методи діяльності органів доходів і зборів.

2.4. Форми діяльності органів доходів і зборів.

2.1. Поняття та правовий статус органів доходів і зборів

Відповідно до статті 543 Митного кодексу України безпосереднє здійснення державної митної справи покладається на органи доходів і зборів.

Особливість місця органів доходів і зборів у системі органів виконавчої влади визначається, у першу чергу, метою їх створення, функціонування, характером виконуваних завдань і функцій.

Статтею 544 МКУ урегульовано призначення та основні завдання органів доходів і зборів. Так, призначенням органів доходів і зборів є створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, забезпечення безпеки суспільства, захист митних інтересів України.

Серед основних завдань частиною другою статті 544 МКУ встановлено:

1) забезпечення правильного застосування, неухильного дотримання та запобігання невиконанню вимог законодавства України з питань державної митної справи;

2) забезпечення виконання зобов'язань, передбачених міжнародними договорами України з питань державної митної справи, укладеними відповідно до закону;

3) створення сприятливих умов для полегшення торгівлі, сприяння транзиту, збільшення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон України, здійснення разом з митними органами інших держав заходів щодо удосконалення процедури пропуску товарів, транспортних засобів через митний кордон України, їх митного контролю та митного оформлення;

4) здійснення митного контролю та виконання митних формальностей щодо товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України, у тому числі на підставі електронних документів (електронне декларування), за допомогою технічних засобів контролю тощо;

5) аналіз та управління ризиками з метою визначення форм та обсягів митного контролю;

6) забезпечення справляння митних платежів, контроль правильності обчислення, своєчасності та повноти їх сплати, застосування заходів щодо їх примусового стягнення у межах повноважень, визначених цим Кодексом, Податковим кодексом України та іншими актами законодавства України, організація застосування гарантій забезпечення сплати митних платежів, взаємодія з банківськими установами та незалежними фінансовими посередниками, що надають такі гарантії;

7) застосування передбачених законом заходів митно-тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, здійснення контролю за дотриманням усіма суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності і громадянами встановлених законодавством заборон та обмежень щодо переміщення окремих видів товарів через митний кордон України; здійснення заходів щодо недопущення переміщення через митний кордон України товарів, на які встановлені заборони та/або обмеження щодо переміщення через митний кордон України, а також товарів, які не відповідають вимогам якості та безпеки;

7-1) здійснення державного експортного контролю в межах повноважень, покладених на органи доходів і зборів відповідно до Кодексу та інших законів України;

8) здійснення контролю за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України;

9) сприяння захисту прав інтелектуальної власності, вжиття заходів щодо запобігання переміщенню через митний кордон України товарів з порушеннями охоронюваних законом прав інтелектуальної власності, недопущення переміщення через митний кордон України контрафактних товарів;

10) запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил на всій митній території України;

11) здійснення в межах повноважень, визначених Кодексом, контролю за діяльністю підприємств, які надають послуги з декларування товарів, перевезення та зберігання товарів, що переміщуються через митний кордон України чи перебувають під митним контролем, та здійснюють інші операції з такими товарами, надання дозволів на здійснення зазначених видів діяльності; видача сертифікатів уповноваженого економічного оператора;

12) ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності;

13) ведення митної статистики та обмін даними митної статистики з митними органами інших країн;

14) проведення верифікації (встановлення достовірності) сертифікатів про походження товарів з України та видача у випадках, встановлених чинними міжнародними договорами, сертифікатів походження;

15) здійснення обміну документами та інформацією (у тому числі електронною) з іншими державними органами України, митними, правоохоронними та іншими органами іноземних держав;

16) впровадження, розвиток та технічне супроводження інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем і технологій в державній митній справі, автоматизація митних процедур, надання підприємствам послуг електронного цифрового підпису;

17) здійснення міжнародного співробітництва у сфері державної митної справи, залучення зовнішніх ресурсів для забезпечення діяльності органів доходів і зборів;

18) кінологічне забезпечення діяльності органів доходів і зборів;

19) управління об'єктами інфраструктури органів доходів і зборів, розбудова митного кордону;

20) здійснення інших визначених законом повноважень, покладених на органи доходів і зборів.

Відповідно до Глави 74 Розділу XX МКУ до структури органів доходів і зборів належать:

– центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику;

– митниця;

– митний пост.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, спрямовує, координує та контролює діяльність митниць, здійснює інші повноваження, передбачені цим Кодексом та іншими законами України, в межах своїх повноважень видає накази, організує та контролює їх виконання (ч. 1 ст. 545 МКУ).

Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 227 затверджено Положення про Державну податкову службу України та Державну митну службу України.

Державна митна служба України (Держмитслужба) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра фінансів. Держмитслужба реалізує державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань державної митної справи.

Основними завданнями Держмитслужби є:

1) забезпечення реалізації державної митної політики, зокрема забезпечення митної безпеки та захисту митних інтересів України і створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, збереження належного балансу між митним контролем і спрощенням законної торгівлі;

2) забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань державної митної справи, запобігання та протидії контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил;

3) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної митної політики на розгляд міністра фінансів.

Держмитслужба відповідно до покладених на неї завдань:

1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до компетенції Держмитслужби, вносить в установленому порядку на розгляд міністра фінансів пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України,

нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади, наказів Мінфіну, а також подає міністрові фінансів для погодження позицію щодо проєктів нормативно-правових актів, розробниками яких є інші центральні органи виконавчої влади;

2) розробляє проєкти законів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, наказів Мінфіну з питань, що належать до компетенції Держмитслужби, та в установленому порядку подає їх Міністрові фінансів;

3) забезпечує та здійснює контроль за дотриманням вимог законодавства з питань державної митної справи та в межах повноважень, визначених законом, законодавства з інших питань, контроль за дотриманням якого покладено на Держмитслужбу, під час переміщення товарів через митний кордон України та після завершення операцій з митного контролю та митного оформлення;

4) забезпечує та здійснює контроль за дотриманням вимог законодавства з питань державної митної справи на всій території України, у тому числі у вільних митних зонах, територіальному морі, пунктах пропуску через державний кордон, прикордонній смузі та контрольованих прикордонних районах, виключній (морській) економічній зоні України та прилеглій зоні України;

5) забезпечує та здійснює контроль за дотриманням підприємствами і громадянами установленого законодавством порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України;

6) забезпечує та здійснює контроль за застосуванням митних режимів, цільовим використанням товарів, поміщених у відповідний митний режим;

7) вживає заходів щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час провадження зовнішньоекономічної діяльності, недопущення переміщення через митний кордон України контрафактних товарів;

8) забезпечує та здійснює в межах повноважень, визначених законом, контроль за дотриманням підприємствами і громадянами вимог законодавства з питань здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання;

9) проводить перевірку юридичних осіб щодо відповідності критеріям для надання статусу гаранта, надає статус гаранта та веде реєстр гарантів; здійснює допуск перевізників-резидентів до перевезень згідно з Митною конвенцією про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенції МДП) 1975 року;

10) забезпечує та здійснює контроль за наданням територіальним органам гарантій забезпечення сплати митних платежів, організовує та здійснює стягнення коштів у разі невиконання забезпечених гарантіями зобов'язань із сплати митних платежів, взаємодіє з гарантами;

11) здійснює, зокрема, разом з іншими державними органами та митними органами іноземних держав заходи щодо інтегрованого управління кордоном, вдосконалення процедури пропуску через державний кордон товарів і транспортних засобів, виконання митних формальностей відповідно до вимог законодавства з питань державної митної справи;

12) впроваджує спрощені митні процедури відповідно до законодавства та сприяє створенню умов для полегшення торгівлі, сприяння транзиту, збільшення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон України;

13) забезпечує та здійснює контроль за доставкою товарів, які перебувають під митним контролем, до митниць призначення; формує перелік місць доставки;

14) надає дозволи на провадження митної брокерської діяльності, відкриття та експлуатацію митних складів, складів тимчасового зберігання, магазинів безмитної торгівлі, вантажних митних комплексів, вільних митних зон комерційного або сервісного типу;

15) забезпечує та здійснює контроль за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України;

16) здійснює разом з іншими органами виконавчої влади, відповідно до законодавства, контроль за переміщенням через митний кордон України культурних цінностей та бере участь у вирішенні питань щодо їх безоплатної передачі для постійного зберігання в державну частину музейного, бібліотечного та архівного фондів або релігійним організаціям;

17) забезпечує здійснення заходів офіційного контролю у формі попереднього документального контролю в пунктах пропуску (пунктах контролю) через державний кордон, організовує міжвідомчу взаємодію з органами державної влади;

18) здійснює відповідно до закону державний контроль за нехарчовою продукцією під час її ввезення на митну територію України;

19) організовує та здійснює допуск дорожніх транспортних засобів та контейнерів до перевезення товарів під митними печатками і пломбами;

20) розробляє сучасні технології здійснення митного контролю і митного оформлення, впроваджує нові види технічних та спеціальних засобів

митного контролю, здійснює контроль за їх застосуванням територіальними органами;

21) проводить оцінку підприємств щодо відповідності критеріям для надання статусу уповноваженого економічного оператора; видає, зупиняє дію та анулює сертифікати уповноваженого економічного оператора;

22) організовує діяльність митниць з проведення моніторингу діяльності підприємств, що отримали статус уповноважених економічних операторів, та надання підприємствам спеціальних спрощень, передбачених Митним кодексом України;

23) організовує та забезпечує виконання територіальними органами митних формальностей відповідно до вимог законодавства з питань державної митної справи;

24) організовує та вирішує, відповідно до Митного кодексу України, питання щодо застосування процедури компромісу;

25) організовує та здійснює провадження у справах про порушення митних правил, контролює дотримання вимог законодавства під час провадження у справах про порушення митних правил;

26) запобігає та протидіє контрабанді, здійснює боротьбу з порушеннями митних правил на митній території України;

27) бере участь у міжнародному співробітництві з питань протидії контрабанді та порушенням митних правил, у тому числі шляхом:

– обміну інформацією з митними, правоохоронними органами та іншими органами іноземних держав з питань протидії незаконному переміщенню наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів;

– надання взаємної адміністративної допомоги у запобіганні, виявленні та розслідуванні порушень вимог законодавства з питань державної митної справи на підставі міжнародних угод та обміну інформацією з митними, правоохоронними органами та іншими органами іноземних держав і міжнародних організацій тощо;

– надіслання запитів до уповноважених органів іноземних держав для встановлення автентичності документів, поданих митницями Держмитслужби під час переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України;

28) організовує та провадить, відповідно до закону, оперативно-розшукову діяльність та здійснює контроль за її провадженням оперативними підрозділами Держмитслужби та її територіальних органів, які

ведуть боротьбу з контрабандою; взаємодіє в межах повноважень, визначених законом, з іншими органами, що провадять таку діяльність; вживає в межах повноважень, визначених законом, заходи до відшкодування завданих державі збитків;

29) виявляє причини та умови, що сприяли вчиненню контрабанди та інших правопорушень у сфері державної митної справи, вживає заходи до їх усунення;

30) подає Мінфіну пропозиції щодо складення бюджетної декларації, проєкту закону про Державний бюджет України на відповідний рік, у тому числі щодо визначення прогнозних (індикативних) показників доходів державного бюджету на основі макроекономічних показників та тенденцій розвитку світової економіки;

31) організовує та здійснює ведення обліку й адміністрування митних та інших платежів, контроль за справлянням яких законом покладено на Держмитслужбу, забезпечує контроль за своєчасністю, достовірністю, повнотою їх нарахування та сплати повним обсягом платниками податків до відповідного бюджету під час переміщення товарів через митний кордон України та після завершення операцій з митного контролю та митного оформлення;

32) забезпечує та здійснює контроль за правильністю визначення митної вартості товарів, відповідно до законодавства, з питань державної митної справи, а також за правильністю класифікації та визначення країни походження товарів, що переміщуються через митний кордон України, в тому числі після завершення операцій з митного контролю та митного оформлення; взаємодіє з митними адміністраціями та іншими уповноваженими органами іноземних держав з питань проведення перевірки автентичності документів, які надавалися для підтвердження заявленої митної вартості, класифікації та країни походження товарів;

33) організовує та проводить верифікацію (встановлення достовірності) документів про походження товарів з України та здійснює у випадках, визначених міжнародними договорами, видачу сертифікатів про походження товару з України та надання статусу уповноваженого (схваленого) експортера;

34) проводить, відповідно до законодавства, документальні перевірки дотримання вимог законодавства з питань державної митної справи, у тому числі своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати у повному обсязі митних платежів, і зустрічні звірки;

35) забезпечує та здійснює контроль за проведенням роботи та надає в межах повноважень, визначених законом, розстрочення сплати митних платежів під час ввезення товарів на митну територію України в установленому законодавством порядку;

36) визначає у передбачених Митним та Податковим кодексами України випадках суми податкових та грошових зобов'язань платників податків;

37) застосовує до платників податків передбачені законом штрафні (фінансові) санкції за порушення вимог законодавства з питань державної митної справи та законодавства з інших питань, контроль за дотриманням якого покладено на Держмитслужбу, інші санкції та обмеження у торгівлі з окремими країнами відповідно до міжнародних актів;

38) здійснює ведення митної статистики; проводить аналіз та оцінку товаропотоків у розрізі країн-партнерів та окремих країн експорту, імпорту та транзиту;

39) здійснює ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності;

40) забезпечує та здійснює контроль за застосуванням, відповідно до закону, заходів тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності під час пропуску товарів через митний кордон України, випуску їх у відповідний митний режим, а також після такого випуску;

41) організовує та здійснює ведення обліку осіб, які здійснюють операції з товарами;

42) організовує та здійснює ведення обліку, зберігання, проведення оцінки вилученого, прийнятого на зберігання, розміщеного у митний режим відмови на користь держави майна, а також майна, виявленого в зоні митного контролю, власник якого невідомий, та розпорядження ним;

43) розробляє пропозиції до проєктів міжнародних договорів України та забезпечує дотримання і виконання зобов'язань, взятих за міжнародними договорами України, з питань, що належать до компетенції Держмитслужби;

44) укладає в установленому порядку міжнародні міжвідомчі договори з митними органами іноземних держав, проводить у межах повноважень, визначених законом, переговори та консультації щодо підготовки міжнародних договорів з питань державної митної справи, готує пропозиції щодо укладення таких договорів, а також припинення та/або зупинення їх дії;

45) організовує та здійснює адміністрування міжнародних договорів про вільну торгівлю, тарифних квот;

46) організовує, налагоджує, здійснює міжнародне співробітництво та заходи щодо виконання зобов'язань у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції з питань, що належать до компетенції Держмитслужби;

47) взаємодіє та здійснює обмін інформацією з державними органами, митними та іншими органами іноземних держав, міжнародними організаціями згідно із законодавством;

48) представляє Україну у Всесвітній митній організації, Підкомітеті з питань митного співробітництва Комітету асоціації України – ЄС у торговельному складі, інших міжнародних організаціях, до компетенції яких належать питання співробітництва в митній сфері;

49) забезпечує розвиток, здійснює впровадження та технічне супроводження інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем і технологій, автоматизацію процедур, зокрема контролю за повнотою та правильністю виконання митних формальностей; організовує та здійснює впровадження електронних сервісів для суб'єктів господарювання; забезпечує функціонування єдиного державного інформаційного вебпорталу «Єдине вікно для міжнародної торгівлі»;

50) проводить аналіз та здійснює управління ризиками з метою визначення форм та обсягів митного контролю, забезпечує проведення моніторингу ризикових зовнішньоекономічних операцій з метою управління ризиками, у тому числі шляхом таргетингу, та ініціювання проведення додаткових заходів щодо митного контролю із залученням мобільних груп, до складу яких входять посадові особи та працівники апарату Держмитслужби та її територіальних органів;

51) здійснює в межах повноважень, визначених законом, формування та ведення реєстрів і баз даних, ведення яких покладено законодавством на Держмитслужбу;

52) збирає, узагальнює та аналізує інформацію щодо динаміки цін на світових товарних ринках та забезпечує митниці ціновою інформацією;

53) надає кваліфіковані електронні довірчі послуги із створення, проведення перевірки та підтвердження кваліфікованого електронного підпису (електронного цифрового підпису) чи печатки;

54) забезпечує в межах повноважень, визначених законом, реалізацію державної політики щодо державної таємниці та захисту інформації, контроль за її збереженням в Держмитслужбі, а також мобілізаційну підготовку, мобілізацію та контроль за здійсненням таких заходів;

55) забезпечує взаємодію інформаційних систем Держмитслужби та ДПС у режимі реального часу в установленому порядку;

56) формує інформаційну політику Держмитслужби та її територіальних органів, інформує суспільство про показники роботи, напрями та підсумки діяльності Держмитслужби у порядку та способи, передбачені законодавством;

57) оприлюднює на офіційному вебсайті Держмитслужби акти, інші офіційні документи та інформацію з питань, що належать до її компетенції, у тому числі інформацію, яка підлягає оприлюдненню відповідно до законодавства;

58) організовує провадження наукової, науково-технічної, інвестиційної, інформаційної, видавничої діяльності, виступає засновником навчальних закладів, науково-дослідних установ, засобів масової інформації з питань, що належать до компетенції Держмитслужби;

59) організовує роз'яснювальну роботу щодо застосування законодавства з питань, що належать до компетенції Держмитслужби;

60) надає консультації з питань практичного застосування окремих норм законодавства з питань державної митної справи відповідно до Митного кодексу України;

61) співпрацює з інститутами громадянського суспільства, забезпечує проведення консультацій з громадськістю, зокрема через громадську раду, з питань державної митної справи;

62) здійснює прийом громадян, розгляд звернень (запитів) громадян, народних депутатів України, платників податків, органів державної влади, правоохоронних органів, органів судової влади та інших суб'єктів права на звернення з питань, пов'язаних з діяльністю Держмитслужби, та запитів щодо отримання публічної інформації;

63) організовує та здійснює кінологічне забезпечення діяльності територіальних органів Держмитслужби;

64) організовує в установленому законодавством порядку проведення митних експертиз та дослідження і провадження експертної діяльності у Держмитслужбі та її територіальних органах;

65) здійснює, відповідно до законодавства, функції з управління об'єктами державної власності, що належать до сфери управління Держмитслужби;

66) вживає заходів з метою будівництва, реконструкції, облаштування, технічного переоснащення, утримання і проведення ремонту інфраструктури

міжнародних і міждержавних пунктів пропуску для автомобільного сполучення через державний кордон та адміністративних будівель, у тому числі із залученням міжнародної технічної допомоги;

67) забезпечує охорону територій, будівель, споруд та приміщень Держмитслужби та її територіальних органів, охорону зон митного контролю;

68) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Держмитслужба для виконання покладених на неї завдань має право:

1) одержувати безоплатно в установленому порядку від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності та їх посадових осіб інформацію, документи і матеріали, що стосуються законодавства з питань державної митної справи;

2) проводити, зокрема, у взаємодії з іноземними органами та державними органами України, що мають право провадити оперативно-розшукову діяльність, спеціальні заходи, у тому числі контрольовані поставки щодо виявлення, попередження, припинення контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також заходи з переміщення товарів під негласним контролем;

3) брати участь у перевірках та інших заходах, що здійснюються державними органами;

4) залучати у випадках, визначених законодавством, фахівців, експертів, спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками), вчених, представників інститутів громадянського суспільства (за згодою) до розгляду питань, що належать до компетенції Держмитслужби;

5) скасовувати повністю або змінювати рішення територіальних органів Держмитслужби або їх посадових осіб, а також вживати передбачених законом заходів за фактами неправомірних рішень, дій або бездіяльності зазначених органів або посадових осіб;

6) вчиняти правочини, спрямовані на забезпечення виконання функцій, передбачених законом;

7) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи;

8) користуватися в установленому законодавством порядку відповідними інформаційними базами даних державних органів, державними, у тому числі урядовими, системами зв’язку і комунікацій, мережами спеціального зв’язку та іншими технічними засобами;

9) надавати державним та правоохоронним органам інформацію з реєстрів та баз даних Держмитслужби у порядку, передбаченому законом;

10) залучати міжнародну технічну допомогу, відповідно до міжнародних договорів України, в установленому порядку;

11) проводити адміністративне затримання осіб, які вчинили порушення митних правил, у визначеному законом порядку;

12) проводити процесуальні дії у справах про порушення митних правил;

13) звертатися до суду у випадках, передбачених законодавством.

Посадові особи Держмитслужби та її територіальних органів користуються правами, передбаченими законодавством.

Держмитслужба здійснює повноваження безпосередньо та через територіальні органи.

До територіальних органів Держмитслужби належать митниці та спеціалізовані органи.

Держмитслужба під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє з іншими органами виконавчої влади, консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій та об'єднань, а також підприємствами, установами та організаціями, всеукраїнськими об'єднаннями профспілок і всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців, зокрема шляхом обміну електронними документами у визначеному законодавством порядку.

Держмитслужба у межах повноважень, визначених законом, на основі і на виконання Конституції та законів України, актів Президента України та постанов Верховної Ради України, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, актів Кабінету Міністрів України та наказів Мінфіну, видає накази організаційно-розпорядчого характеру, організовує і контролює їх виконання.

Накази Держмитслужби можуть бути скасовані Кабінетом Міністрів України повністю чи в окремій частині.

Держмитслужбу очолює Голова, який призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за пропозицією Комісії з питань вищого корпусу державної служби.

Комісія з питань вищого корпусу державної служби вносить на розгляд Кабінету Міністрів України пропозиції щодо кандидатури для призначення на посаду Голови Держмитслужби за результатами конкурсу відповідно до законодавства про державну службу.

Статтею 546 МКУ встановлено, що митниця є митним органом, який у зоні своєї діяльності забезпечує виконання завдань, покладених на органи доходів і зборів.

Митниця є юридичною особою, має самостійний баланс, рахунки в органах, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, печатку та бланк із зображенням Державного Герба України та із своїм найменуванням і діє відповідно до Конституції України, цього Кодексу, інших нормативно-правових актів та на підставі положення, яке затверджується наказом центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику.

Митниця є територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, і підпорядковується йому. Не допускається втручання у діяльність митниць інших територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику.

Митниця здійснює свою діяльність на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці (Автономна Республіка Крим; область; міста Київ, Севастополь). Окремі митниці можуть здійснювати свою діяльність на територіях двох чи більше адміністративно-територіальних одиниць або на всій території України.

Створення, реорганізація та ліквідація митниць здійснюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, в порядку, визначеному законом.

У населених пунктах, на залізничних станціях, в аеропортах, морських і річкових портах та інших об’єктах, розташованих у зоні діяльності митниці, в міру необхідності створюються її відокремлені структурні підрозділи (митні пости).

Статтею 547 МКУ передбачено, що митний пост є органом доходів і зборів, який входить до складу митниці як відокремлений структурний підрозділ і в зоні своєї діяльності забезпечує виконання завдань, покладених на органи доходів і зборів.

Положення про митні пости затверджуються керівниками відповідних митниць.

Створення, реорганізація та ліквідація митних постів здійснюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, в порядку, визначеному законом.

Зони діяльності митних постів визначаються положеннями про ці пости.

З 7 грудня 2019 року діє новий Класифікатор Державної митної служби України, її територіальних органів та їх структурних підрозділів (далі – Класифікатор) відповідно до наказу Міністерства фінансів України від 26 листопада 2019 року № 495. Необхідність затвердження Класифікатора зумовлена редакцією статті 454 МКУ у редакції закону від 02.10.2019 № 141.

2.2. Суб'єкти боротьби з контрабандою та іншими порушеннями митних правил

Органи, які здійснюють боротьбу з порушеннями митних правил, у свій час зазнавали суттєвих структурних перетворень. У період з кінця 2012 року до кінця 2014 року вони чотири рази змінювали своє підпорядкування.

Аналізуючи результати роботи підрозділів по боротьбі з порушеннями митних правил, можна дійти до висновків, що їх функціональне підпорядкування суттєво відображається на якості їх роботи.

Для порівняння візьмемо середньомісячні показники роботи суб'єктів боротьби з порушеннями митних правил, вирахувані на підставі інформації Державної фіскальної служби України, у період їх різного підпорядкування з 2012 до 2014 рр.

1. Департамент боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями Державної митної служби України: розглянуто справ про порушення митних правил – 1 962; накладено штрафів – 10,2 млн гривень; застосовано конфіскацію – 94,6 млн гривень; стягнуто до бюджету 1,8 млн гривень (за весь 2012 рік до бюджету надійшло 21 млн грн).

2. Департамент митної справи Міністерства доходів і зборів України (після реорганізації Державної податкової служби України та Державної митної служби України в Міністерство доходів і зборів України підрозділи боротьби з порушеннями митних правил перебували у його складі): розглянуто справ про порушення митних правил – 1 906; накладено штрафів – 17,1 млн гривень; застосовано конфіскацію – 18 млн гривень; стягнуто до бюджету 3,4 млн гривень (за 10 місяців 2013 року до бюджету надійшло 31,3 млн грн).

3. Управління боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями Головного оперативного управління Міністерства доходів і зборів України (в цей період мав статус оперативного підрозділу податкової

міліції): розглянуто справ про порушення митних правил – 1 453; накладено штрафів – 17,4 млн гривень; застосовано конфіскацію – 14,9 млн гривень; стягнуто до бюджету 2,4 млн гривень (за листопад 2013 року – серпень 2014 до бюджету надійшло 22,3 млн грн).

4. Департамент аналізу ризиків та протидії митним правопорушенням ДФС України (після реорганізації Міністерства доходів і зборів України в Державну фіскальну службу України у вересні 2014 року суб'єкти боротьби порушеннями митних правил було підпорядковано йому): розглянуто справ про порушення митних правил – 1 258; накладено штрафів – 17,4 млн гривень; застосовано конфіскацію – 16,1 млн гривень; стягнуто до бюджету 2,2 млн гривень (за вересень-жовтень 2014 року до бюджету надійшло 4,6 млн грн).

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що найбільш дієвими щодо забезпечення надходжень грошових коштів до бюджету країни були саме суб'єкти боротьби з порушеннями митних правил у складі митного департаменту Міністерства доходів і зборів України. Варто зауважити, що на сьогодні ці підрозділи у складі Державної фіскальної служби України є аналогічно підпорядкованими. Менший показник стягнутих ними коштів насамперед зумовлений проведенням бойових дій у зоні проведення операції об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, відсутністю контролю за територіями у зонах розмежування у Донецькій і Луганській областях, непідконтрольних Україні, та анексією Криму. Тому найбільш дієвим та доцільним є підпорядкування суб'єктів боротьби з порушеннями митних правил саме структурному підрозділу, відповідальному за здійснення повноважень у сфері державної митної справи. У наданих даних не враховується такий фактор, як інфляція, тому якщо взяти її середній показник за 2012 рік та 2014 рік, то різниця буде майже в 30 %, не на користь Державної фіскальної служби України.

У подальшому діючи у складі департаменту Державної фіскальної служби України, який відповідає за здійснення державної митної справи, підрозділи боротьби з митними правопорушеннями 2015 року забезпечили надходження до бюджету майже 39 млн грн, або у середньому 3,3 млн грн на місяць.

На етапі оптимізації органів доходів і зборів та скорочення штатної чисельності їх працівників на 30 %, наказом Державної фіскальної служби

України від 30.12.2015 № 1022 затверджено нову організаційну структуру апарату Державної фіскальної служби.

При цьому підрозділи по боротьбі з контрабандою та митними правопорушенням, які діяли у складі Департаменту аналізу ризиків та протидії митним правопорушенням, виокремили в самостійний структурний підрозділ – Департамент боротьби з митними правопорушеннями штатною чисельністю 34 штатні одиниці. З метою підвищення ефективності роботи структурних підрозділів Державної фіскальної служби України у 2016–2017 роках проведено організаційно-штатні зміни, і на початку 2018 року основним суб'єктом боротьби з порушеннями митних правил було визначено Департамент організації протидії митним правопорушенням та міжнародної взаємодії Державної фіскальної служби України штатною чисельністю 35 одиниць, який мав свої представництва у кожній митниці. Його структура складалася з Управління оперативного реагування (15 шт. од.): відділу інформаційно-аналітичної роботи (6 шт. од.); відділу оперативного реагування та протидії контрабанді наркотиків і зброї (8 шт. од.) та Управління митних розслідувань та міжнародної взаємодії (19 шт. од.): відділу взаємодії з митними органами іноземних держав (9 шт. од.); відділу провадження у справах про порушення митних правил (6 шт. од.); сектору Національний контактний центр (3 шт. од.).

2.3. Методи діяльності органів доходів і зборів

Розгалужений обсяг завдань, здійснюваних кожним структурним підрозділом органів доходів і зборів у галузі державної митної справи, обумовлює необхідність застосування різних методів діяльності. Такі методи застосовуються під час здійснення переважно трьох видів правозастосовної діяльності:

– регулятивної діяльності, в тому числі діяльності щодо надання дозволів, здійснення реєстрації (надання адміністративних послуг);

– правоохоронної діяльності;

– контрольної діяльності.

Регулятивна діяльність – *це владна, оперативна діяльність органів доходів і зборів, спрямована на реалізацію приписів норм митного законодавства шляхом створення, зміни чи припинення конкретних правовідносин, що ґрунтуються на цих нормах, з метою їх безпосередньої реалізації.* У цьому випадку застосовується диспозиція норми права, що має не заборонний, а

дозвільний чи зобов'язальний характер. Це творча, організуюча робота, спрямована на реалізацію митними органами митної політики держави. Сама сутність митної політики держави, яка в цілому має позитивну регулюючу спрямованість, свідчить про те, що в межах правозастосовної діяльності ця форма реалізації є основною.

Основне призначення регулятивної діяльності митних органів: по-перше, створення сприятливих умов для безперешкодної реалізації громадянами і суб'єктами господарювання своїх прав, по-друге, забезпечення правовими гарантіями здійснення ними своїх прав та виконання обов'язків – якщо йдеться про регулювання суспільних відносин, пов'язаних з ввезенням чи вивезенням зацікавленими особами товарів, предметів і транспортних засобів через митний кордон держави та здійсненням підприємницької діяльності у сфері надання митних послуг. Якщо ж йдеться про сферу організації та функціонування системи митної служби, то призначення регулятивної діяльності полягає в оптимізації структури митних органів, удосконаленні методів діяльності, покращенні кадрової роботи, забезпеченні прозорості їх діяльності, підвищенні ефективності взаємодії з громадянами і суб'єктами господарювання.

Тобто зміст регулятивної діяльності полягає в тому, щоб в конкретній життєвій ситуації встановити конкретних учасників відносин і, відповідно до диспозиції застосовуваної норми, надати учасникам даних відносин або суб'єктивні права, або юридичні обов'язки.

Основний зміст правоохоронної діяльності митних органів полягає у забезпеченні митними органами захисту прав, свобод та законних інтересів громадян, суб'єктів господарювання і держави, боротьбі з митними правопорушеннями та контролі за додержанням законодавства України з митних питань.

Правоохоронна діяльність органів доходів і зборів – *це діяльність митних органів України, що здійснюється шляхом застосування заходів правового примусу відповідно до чинного законодавства, метою якого є охорона і захист прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, забезпечення безпеки, правопорядку та законності у сфері митної справи.*

Правоохоронна діяльність здійснюється не будь-яким способом, а лише за допомогою використання примусових засобів. Саме необхідність використання державного примусу і обґрунтовує потребу в спеціальній діяльності із застосування права.

Найчастіше вживаними заходами примусу запобіжного та припиняючого характеру, що застосовуються органами доходів і зборів, є: контрольовані поставки, переміщення товарів під негласним контролем, різні форми митного контролю (перевірка документів і відомостей, митний огляд, огляд територій та приміщень тощо) та інші заходи, передбачені МКУ та іншими нормативно-правовими актами. До стягнень, що застосовуються митними органами, належать попередження, штраф, конфіскація товарів, транспортних засобів комерційного призначення – безпосередніх предметів порушення митних правил, товарів, транспортних засобів із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю (крім транспортних засобів комерційного призначення, які використовуються виключно для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон України за визначеними маршрутами та рейсами, що здійснюються відповідно до розкладу руху на підставі міжнародних договорів, укладених відповідно до закону), а також транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України поза місцем розташування митного органу.

Крім того, як екстраординарні засоби адміністративного впливу посадові особи органів доходів і зборів мають право на застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї.

Самостійним підвидом правозастосовної діяльності митних органів є їх ***контрольна діяльність.*** Контрольна діяльність митних органів є особливою формою їх діяльності, адже здійснення контролю за додержанням законодавства України з питань митної справи – це одне з основних завдань, що покладаються на органи доходів і зборів. Виконання цього завдання забезпечується органами доходів і зборів перш за все через здійснення митного контролю за ввезенням чи вивезенням товарів, предметів і транспортних засобів через митний кордон держави. Крім того, слушно буде зауважити, що контрольна діяльність має місце і у разі реалізації інших функцій органів доходів і зборів, наприклад таких, як забезпечення дотримання встановлених законодавством заборон та обмежень щодо товарів та інших предметів, що переміщуються через митний кордон; здійснення контролю за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон; боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил, у тому числі забезпечення виконання заходів, спрямованих

на недопущення незаконного вивезення за кордон цінностей, що становлять національне, культурне або історичне надбання українського народу, тощо.

Контрольна діяльність органів доходів і зборів полягає у спостереженні та перевірці відповідності виконання, використання і дотримання громадянами та суб'єктами господарювання нормативних приписів митного законодавства, які вказують на такі правові можливості цих об'єктів. У процесі здійснення контрольної діяльності органи доходів і зборів: наглядають за фактичною реалізацією громадянами та суб'єктами ЗЕД своїх прав, пов'язаних з переміщенням товарів, предметів і транспортних засобів через митний кордон; запобігають можливим митним правопорушенням у цій сфері; визначають заходи, спрямовані на усунення умов, що ускладнюють реалізацію громадянами і суб'єктами господарювання своїх прав, та умов, що сприяють вчиненню правопорушень; у випадку виявлення факту митного правопорушення вживають заходів щодо його припинення.

Метою діяльності органів доходів і зборів, пов'язаної з контролем, є, з одного боку, створення найбільш сприятливих умов для реалізації приписів норм митного законодавства в поведінці, діяльності громадян і суб'єктів господарювання, забезпеченні ефективності правового регулювання суспільних відносин у митній сфері, а з іншого – охорона і захист економічних інтересів держави, забезпечення законності та правопорядку в митно-правовій сфері.

Відповідно до ст. 404 МКУ до видів діяльності, контроль за провадженням яких здійснюється органами доходів і зборів, належать:

1) митна брокерська діяльність;

2) відкриття та експлуатація магазину безмитної торгівлі;

3) відкриття та експлуатація митного складу;

4) відкриття та експлуатація вільної митної зони комерційного або сервісного типу;

5) відкриття та експлуатація складу тимчасового зберігання;

6) відкриття та експлуатація вантажного митного комплексу.

На провадження зазначених видів діяльності надаються дозволи. Підприємства, які отримали такі дозволи, включаються до відповідних реєстрів, які ведуться центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, відповідно до статті 415 МКУ. Таким підприємствам видаються витяги із зазначених реєстрів.

Набуття права на провадження вказаних видів діяльності без отримання відповідного дозволу не допускається, за винятком випадків, передбачених главою 2 цього Кодексу.

Отже, діяльність щодо надання дозволів безпосередньо здійснюється органами доходів і зборів і полягає у здійсненні цілеспрямованих дій щодо видачі спеціальних документів – дозволів на підставах і у порядку, передбаченому чинним законодавством.

Із дозвільною діяльністю безпосередньо пов'язана реєстраційна діяльність органів доходів і зборів.

Дозвільну і реєстраційну діяльність можна віднести до діяльності щодо надання адміністративних послуг органами доходів і зборів.

Діяльність органів доходів і зборів здійснюється шляхом цілеспрямованого впливу суб'єкта діяльності (органи доходів і зборів та їх посадові особи) на об'єкт управління (громадяни, суб'єкти господарювання). Вплив органів доходів і зборів на громадян та суб'єктів господарювання здійснюється шляхом використання різних методів. Методи показують, як, яким чином органи доходів і зборів та їх посадові особи в процесі здійснення адміністративної діяльності вирішують поставлені перед ними завдання, пов'язані за їх участі у формуванні митної політики та її безпосередньою реалізацією.

Відповідно до цього метод діяльності – це спосіб практичного здійснення завдань та функцій, що стоять перед органами доходів і зборів.

Зміст методу дає відповідь на питання про те, якими способами найбільш дієво та раціонально можна досягти мети адміністративної діяльності. Методи визначають якісний бік діяльності. Удосконалення методів означає підвищення ефективності діяльності.

Методи перебувають в діалектичній єдності з метою діяльності. Мета обумовлює специфіку використовуваних методів, вибір методів певною мірою визначає реальність досягнення поставленої мети. Але, з іншого боку, методи вказують, яким чином досягається мета діяльності.

Узагальнення та наукове осмислення теорії і практики діяльності органів доходів і зборів дає можливість визначити риси, властиві методам діяльності:

– це способи, засоби здійснення юридичного та організаційного впливу органів доходів і зборів на громадян та суб'єктів господарювання, тобто вони є засобами упорядкування, організації, процесів, що відбуваються у сфері митно-правового регулювання суспільних відносин, прийомами, за допомогою яких досягається мета діяльності;

– використовуються з метою забезпечення виконання завдань, покладених на органи доходів і зборів, та реалізації їх функцій;

– є засобом реалізації встановленої за органами доходів і зборів компетенції та повноважень;

– відображають наявні в органів доходів і зборів та їх посадових осіб повноваження державно-владного характеру щодо застосування заходів як регулятивного, виховного характеру, так і примусового, що забезпечується спеціальними силами та засобами;

– вони відображають зв'язок суб'єкта адміністративної діяльності з об'єктом цієї діяльності, тобто між суб'єктом та об'єктом існують особливі правовідносини;

– способи, що забезпечують домінування волі суб'єкта з владними повноваженнями над об'єктом впливу;

– існує можливість їх багаторазового використання у процесі здійснення адміністративної діяльності;

– мають різну спрямованість, адже їх зміст визначається різноманіттям функцій митних органів;

– зміст керуючого впливу в кожному конкретному випадку залежить від специфіки об'єкта управління, стосовно якого вони (методи) застосовуються, наприклад громадянин чи суб'єкт господарювання, митний режим тощо;

– завжди мають за свого адресата конкретний об'єкт (індивідуальний чи колективний);

– вони є найбільш активним елементом в адміністративній діяльності митних органів: це пов'язано з тим, що методи сприяють реальному руху в системі управління, виконанню необхідних функцій та повноважень у якомога оптимальніший термін;

– мають альтернативний характер, адже їх вибір детермінований метою та характером вирішуваних завдань;

– способи впливу, урегульовані нормами права та певною мірою нормами моралі.

Викладене вище дозволяє сформулювати поняття методів діяльності органів доходів і зборів, під якими маються на увазі способи, прийоми та засоби цілеспрямованого впливу на керовані об'єкти, що використовуються органами доходів і зборів та їх посадовими особами з метою виконання завдань і реалізації функцій у сфері митно-правового регулювання суспільних відносин.

Діяльність органів доходів і зборів здійснюється через використання значної сукупності різноманітних методів. Обрання конкретних методів та їх практичне застосування обумовлені рядом факторів об'єктивного та суб'єктивного характеру.

Для діяльності органів доходів і зборів як різновиду управлінської діяльності властиві перш за все загальні методи:

– переконання;

– примус.

Виділяють спеціальні методи діяльності органів доходів і зборів. Наприклад, методи здійснення митного контролю: митний огляд, облік товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон, огляд територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних ліцензійних складів, спеціальних митних зон, магазинів безмитної торгівлі тощо.

Таким чином, система методів діяльності складається з двох рівнів.

Перший рівень охоплює загальні методи, що використовуються митними органами та їх посадовими особами під час виконання всіх завдань та реалізації функцій. Загальні методи характеризуються універсальністю, вони пов'язані з правовою та організаційною (фактичною) формою діяльності органів доходів і зборів, поширюються як на правотворчу, так і на правозастосовну діяльність. Вони застосовуються також у внутрішньоорганізаційних та зовнішньоорганізаційних правовідносинах у митно-правовій сфері.

Другий рівень методів діяльності органів доходів і зборів охоплює спеціальні методи, що застосовуються під час здійснення митної діяльності. Спеціальні методи детерміновані специфікою митної діяльності, обумовлені особливостями митно-правових відносин, але є похідними від загальних методів, виникають, формуються на їх підґрунті, продовжують їх дію у специфічній сфері діяльності. Вони прямо чи опосередковано обумовлені загальними методами.

Якщо елементи загальних методів діяльності наявні у всіх ситуаціях, де діють органи доходів і зборів чи їх посадові особи, то спеціальні методи застосовуються поза системою митної служби.

Іншими словами, їх дія спрямована на громадян та суб'єктів господарювання.

Переконання як метод діяльності означає моральний, психологічний вплив з боку органів доходів і зборів і їх посадових осіб на об'єкт, його волю та поведінку, що породжує, зміцнює та розвиває свідомість, яка

відповідає меті й завданням діяльності, спонукає до усвідомленого виконання вимог суб'єкта діяльності. Цей вплив формує та підтримує погляди, поведінку, яка б відповідала вимогам чинного митного законодавства через роз'яснення прав і обов'язків у сфері митно-правового регулювання суспільних відносин, привернення уваги до проблем діяльності митних органів, з одного боку, та громадян і суб'єктів господарювання — з іншого, підвищення зацікавленості осіб до належного виконання вимог митного законодавства, поєднання соціальних інтересів конкретної особи з інтересами держави та суспільства. Невід'ємною умовою результативності та дієвості методів переконання є розуміння особами цілей і завдань митних органів на конкретному етапі державотворення, відповідність інтересів держави, які представляють митні органи, конкретним особистим інтересам і потребам, бажання громадян брати участь у відстоюванні та забезпеченні національних інтересів.

Для ефективного виконання завдань та функцій органів доходів і зборів, виконання приписів правових норм та актів правозастосування використовуються різноманітні за формою заходи переконання: зауваження, що виносяться посадовою особою під час заповнення декларантом митної декларації; роз'яснення щодо можливості реалізації громадянином своїх прав та законних інтересів; інформування щодо митних правил, норм та умов переміщення товарів, предметів і транспортних засобів через митний кордон; консультування з питань, що виникають в учасників митних правовідносин; спілкування посадових осіб митних органів з громадянами у коректній формі тощо.

Засоби переконання, що використовуються митними органами, є стимулюючими (спонукальними) факторами забезпечення необхідної, належної поведінки громадян у сфері митно-правових відносин. Метод переконання в своїй основі є засобом виховання. Ця властивість робить його всеохоплюючим. Активне та широке використання переконання в адміністративній діяльності митних органів стимулює таку поведінку учасників митно-правових відносин, яка найповніше відповідає завданням, що вирішуються в процесі цієї діяльності. Воно має формувати у громадян внутрішню потребу та стійку звичку до правомірної поведінки, розвивати усвідомлення непохитності та непорушності охоронюваних законом відносин, спонукає до думки про потребу відмови від реалізації протиправних дій. Безпосереднім результатом застосування цього методу є досягнення добровільного виконання приписів правових норм, заснованого на

їх розумінні. Успішне використання переконання забезпечує високий рівень правосвідомості громадян.

Переконання здійснюється систематично, безперервно, на всіх етапах діяльності митних органів. Цей метод універсальний, не вимагає суттєвих фінансових витрат, якнайкраще сприяє налагодженню партнерських стосунків між митною службою та громадянами і суб'єктами господарювання. З часом значення переконання зростає. Модернізація системи митних органів, приведення їх діяльності до вимог міжнародних стандартів вимагає активного використання саме цього методу адміністративної діяльності. Одночасно зростають і технічні можливості для переконання: широке використання як традиційних засобів масової інформації (телебачення, радіо, преса), так і новітніх інформаційних ресурсів (Інтернет), дозволяє проводити роз'яснювальну, виховну роботу, підвищувати рівень правосвідомості та відповідальності учасників митних правовідносин.

Підпорядкування волі учасників діяльності органів доходів і зборів волі суб'єкта цієї діяльності з владними повноваженнями досягається не тільки шляхом переконання, а й із застосуванням примусових заходів. Переконання далеко не завжди є достатнім та ефективним засобом впливу на поведінку осіб у сфері митно-правових відносин. Метод примусу покликаний доповнювати метод переконання. У зв'язку з цим митні органи з метою більш ефективної реалізації митної політики держави уповноважені застосовувати не тільки переконання, а й заходи примусового характеру.

Примус як метод діяльності органів доходів і зборів означає психологічний, матеріальний і фізичний вплив на свідомість та поведінку учасників діяльності. Забезпечуючи практичне втілення в життя митної політики, митні органи та їх посадові особи уповноважені висувати до зацікавлених осіб вимоги, пов'язані з виконанням своїх завдань та функцій, виконання яких гарантується, а за потреби і забезпечується застосуванням примусових заходів. З використанням методу примусу реалізуються фіскальні, регулятивні та правоохоронні функції митних органів України. Застосування органами доходів і зборів адміністративного примусу має свої особливості, що пояснюється специфікою мети їх діяльності та завдань, які сформульовані перед ними на сучасному етапі державотворення.

Примус застосовується всупереч волі та бажанню суб'єктів митно-правових відносин у ситуації, коли переконання втрачає ефективність впливу на поведінку осіб, що реалізують своє право та законні інтереси, пов'язані з переміщенням товарів, предметів і транспортних засобів через

митний кордон держави, вчиняють протиправні дії, а також для відвернення, припинення протиправних діянь у митній сфері, забезпечення провадження в справах про порушення митних правил, притягнення осіб, винних у їх скоєнні, до адміністративної відповідальності.

Застосування заходів примусу в діяльності органів доходів і зборів має певну специфіку, аналіз якої дає нам можливість свідчити про існування самостійного органу доходів і зборів виду адміністративного примусу. Для примусу як методу діяльності органів характерні такі ознаки:

– адміністративний примус, здійснюваний органами доходів і зборів, має цілеспрямований характер, оскільки метою його застосування є забезпечення захисту економічних інтересів України, захисту прав та інтересів громадян і суб'єктів господарської діяльності, а також забезпечення додержання чинного законодавства з питань митної справи;

– застосування адміністративно-примусових заходів регламентується нормами митного законодавства і лише в частині, не врегульованій ним, – нормами адміністративного. Ця ознака є наслідком визнання комплексності митного законодавства, яке регламентує діяльність органів доходів і зборів;

– заходи адміністративного примусу у сфері регулювання митного законодавства забезпечують дотримання не всіх видів адміністративно-правових норм, а лише тих, які містять загальнообов'язкові правила поведінки у сфері митно-правових відносин;

– заходи адміністративного примусу застосовуються, як правило, органами доходів і зборів та їхніми посадовими особами, що наділені особливими повноваженнями у сфері митної справи. Адже саме на органи доходів і зборів, відповідно до чинного законодавства, покладається обов'язок безпосереднього здійснення митної справи.

Система адміністративно-примусових заходів у сфері митної справи має досить широкий діапазон дії.

Серед них вирізняються примусові заходи, не пов'язані із протиправними діями, – адміністративно-запобіжні заходи (перевірка документів та відомостей, необхідних для митного контролю, огляд і переогляд ручної поклажі і багажу та інші форми митного контролю).

Друга група – це заходи примусового характеру, застосування яких пов'язане з фактом вчинення митного правопорушення. До цієї групи належать: заходи припинення, заходи процесуального забезпечення провадження і заходи адміністративної відповідальності, включаючи можливість застосування у передбачених законодавством випадках і фізичного впливу.

Митним законодавством встановлюється особливий процесуальний порядок реалізації досліджуваних примусових заходів. Особливо чітко це проявляється під час застосування заходів припинення та адміністративного стягнення, які здійснюються в межах окремого провадження, що має назву провадження у справах про порушення митних правил.

Адміністративно-примусові заходи у сфері митної справи мають специфічні підстави застосування, якими є не тільки порушення митних правил, а й настання особливих умов, коли примусові заходи використовуються, наприклад, для забезпечення дотримання режиму зони митного контролю або для запобігання вчиненню нових митних правопорушень.

Заходи адміністративного примусу в митно-правовій сфері можуть застосовуватися як до фізичних, зокрема посадових, так і до юридичних осіб. Прикладом останнього може бути анулювання ліцензії на провадження посередницької діяльності митного брокера.

Заходи адміністративного примусу в митно-правовій сфері мають більш суворий характер, ніж передбачені адміністративним законодавством у цілому, що дістає вияв, наприклад, у високих штрафних санкціях, встановлених за порушення митних правил.

Подібно до адміністративного примусу в цілому більшість заходів примусового характеру в митній сфері застосовується в позасудовому порядку.

2.4. Форми діяльності органів доходів і зборів

Форму діяльності митних органів як зовнішній прояв форми реалізації митної політики, можемо зазначити, що ***форма діяльності органів доходів і зборів –*** це зовнішній вияв конкретних дій органів доходів і зборів та їх посадових осіб, що здійснюються ними в межах їхньої компетенції для реалізації поставлених перед ними завдань.

Зважаючи на всю багатоманітність проявів діяльності органів доходів і зборів, можемо виокремити в самостійні групи подібні за характером, однакові чи подібні у своєму зовнішньому відображенні дії, які є самостійними формами діяльності органів доходів і зборів.

У сучасній юридичній науці практично склався єдиний підхід, у межах якого до форм діяльності органів доходів і зборів можна зарахувати:

– видання правових актів управління (нормативного та індивідуального характеру);

– укладення адміністративних договорів;

– здійснення юридично значущих дій;

– здійснення організаційних заходів;

– виконання матеріально-технічних операцій.

Розглянемо ці зовнішні прояви форми діяльності органів доходів і зборів з позиції їх визнання у ролі засобів реалізації митної політики держави.

З метою ефективного виконання завдань, що спрямовані на безпосередню реалізацію державної політики в митній сфері, органи доходів і зборів здійснюють діяльність, пов'язану з виданням такого різновиду правових актів управління, як нормативні акти.

Видання нормативних актів спрямоване на виконання і деталізацію законів, указів та розпоряджень Президента України, рішень уряду та інших державно-владних приписів у митно-правовій сфері, для реалізації яких потрібні додаткові положення нормативного характеру. Наявність повноважень щодо видання нормативних актів дає можливість органам доходів і зборів активно впливати на митні правовідносини таким шляхом:

– визначення конкретних завдань, функцій, повноважень органів доходів і зборів та їх посадових осіб;

– деталізація прав та обов'язків громадян і суб'єктів господарювання;

– формування механізмів взаємодії та координації складових системи ДФС з іншими державними органами, співпраці з громадянами і суб'єктами господарювання;

– встановлення спеціальних обмежень та заборон для учасників митно-правових відносин, що обумовлені їх специфікою;

– накладання у разі потреби додаткових обов'язків чи надання спеціальних повноважень;

– установлення гарантій реалізації громадянами та суб'єктами господарювання своїх прав і законних інтересів;

– конкретизація норм, що мають вищу юридичну силу, уточнення їх змісту.

Поряд з виданням нормативних актів широке застосування в процесі реалізації митної політики знайшло прийняття індивідуальних актів. У юридичній літературі домінує точка зору, що видання індивідуальних актів — це основна форма адміністративної діяльності. Видання таких актів зумовлене владно-організаційним характером адміністративної діяльності

органів доходів і зборів, потребою безперервного, постійного та планомірного здійснення управлінських функцій, оперативного втручання в діяльність підпорядкованих органів доходів і зборів, їх підрозділів, контролю за дотриманням митного законодавства.

За допомогою цієї форми діяльності прямі приписи законів та інших правових актів застосовуються органами доходів і зборів до конкретних обставин, обумовлених митно-правовим регулюванням суспільних відносин у вигляді безпосередніх юридично-владних приписів індивідуального, тобто чітко визначеного та персоніфікованого характеру. Видані індивідуальні акти відіграють роль юридичних фактів, з якими пов'язується виникнення, зміна чи припинення митних правовідносин.

Використання цієї форми діяльності пов'язується з формулюванням та відображенням у відповідному індивідуальному акті конкретно визначеного припису, що адресується органом доходів і зборів іншому учаснику митно-правових відносин. По суті, це означає, що, застосовуючи правові норми в процесі здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності, митні органи в межах своїх повноважень і за допомогою наявних у них засобів владного впливу вирішують певні індивідуальні питання, що виникають у процесі реалізації митної політики, загальна регламентація яких була здійснена нормами митного законодавства.

Аналіз практики діяльності органів доходів і зборів свідчить про відмінності в характері та безпосередній меті видання індивідуальних актів. Ці відмінності обумовлені призначенням цих актів. Видання так званих оперативно-виконавчих актів пов'язується із застосуванням чи реалізацією диспозиції митно-правової норми. Реалізація санкції норми митного права пов'язана з ви данням правоохоронного акта. Проте варто погодитися з думкою, що основна мета видання індивідуальних актів – це забезпечення належної поведінки учасників митно-правових відносин, яка досягається різними засобами.

Ще однією формою діяльності органів доходів і зборів є укладання адміністративних договорів. З огляду на неоднозначність визначення поняття адміністративного договору в сучасній юридичній літературі, авторами використовується таке його визначення: «Адміністративний договір – це угода, укладена суб'єктами адміністративного права на підставі адміністративно-правових норм у загальнодержавних та інших публічних інтересах, правовий режим якої визначається змістом владних повноважень, носієм яких є обов'язково одна із сторін».

Адміністративні договори укладаються органами доходів і зборів з метою реалізації сучасної митної політики; досягнення цілей ефективного державного регулювання в митно-правовій сфері; здійснення позитивного функціонування системи митної служби; сприяння реалізації суб'єктами господарювання своїх прав і законних інтересів. Договірні форми активно використовуються в стосунках між органами доходів і зборів та іншими органами виконавчої влади, галузевими асоціаціями (об'єднаннями) суб'єктів господарювання, окремими суб'єктами ЗЕД. Тобто бачимо, що адміністративні договори укладаються в публічних інтересах, а їх цільова спрямованість – досягнення загальносоціального блага. Прикладами укладання адміністративних договорів за участю митних органів є Генеральна угода про співробітництво та організацію взаємовідносин Державної митної служби України і Державної адміністрації залізничного транспорту України (Укрзалізниці), укладена 11 серпня 1999 року (функціонально-управлінський договір), Меморандум про співпрацю, укладений між Державною митною службою України та Радою з питань ЗЕД при Кабінеті Міністрів України 26 жовтня 2005 року (договір про співпрацю), Договір про охорону та супроводження товарів, укладений між митним органом та суб'єктом господарювання (договір про надання послуг).

Самостійними формами діяльності митних органів варто визнати здійснення юридично значущих дій, під якими слід мати на увазі владний акт поведінки митного органу чи його посадової особи, що вчиняється стосовно фізичних чи юридичних осіб, спрямований на вирішення конкретної життєвої ситуації, що виникла в процесі здійснення зазначеним органом діяльності, яка спричиняє для цих осіб певні правові наслідки. Прикладом такої форми діяльності митних органів є перевірка посадовою особою митних органів документів, необхідних для здійснення митного оформлення товарів чи проведення огляду товарів, що переміщуються через митний кордон.

Здійснення органами доходів і зборів організаційних заходів безпосередньо не пов'язано з реалізацією державно-владних повноважень, хоча й сприяє цьому. Такі форми діяльності під час їх застосування не спричиняють настання юридично значущих наслідків, не впливають на процес виникнення, зміни чи припинення адміністративно-правових відносин, що, на думку окремих науковців, підкреслює їх підпорядковану роль у системі здійснення функцій публічного управління. Втім не можна недооцінювати значення здійснення організаційних заходів для успішної та ефективної діяльності митних органів. Навпаки, вони відіграють вагому

роль у процесі реалізації митної політики. Це пов'язано з тим, що саме завдяки їх застосуванню опосередковується діяльність митних органів у правовій формі.

Здійснення організаційних заходів не потребує детальної регламентації і не передбачає чіткого визначення різновидів організаційних дій, що можуть бути здійснені в їх межах. Норми права лише встановлюють обсяги, рамки цих заходів у загальних рисах. Наслідком такого загального унормування є можливість обрання та застосування посадовою особою митного органу певного різновиду організаційних заходів. Такий вибір може залежати від його власного розсуду, стилю керівництва, службових традицій тощо.

Здійснення органами доходів і зборів організаційних заходів передбачає: інформування та консультування з питань митного законодавства, роз'яснення зацікавленим особам вимог чинного законодавства, надання їм стислих довідок щодо основних положень нормативних актів; інформування населення про результати своєї діяльності; проведення перевірок оперативно-службової діяльності підпорядкованих митних органів; надання практичної допомоги підпорядкованим митним органам, структурним підрозділам; видання методичних матеріалів з роз'ясненням процедури застосування норм митного законодавства; узагальнення практики застосування митного законодавства.

Ще однією формою діяльності митних органів є виконання матеріально-технічних операцій. Що стосується кількості та різноманітності, то це найбільш поширені виконавчо-розпорядчі дії, які здійснюються апаратом управління. Така форма діяльності має допоміжний характер, адже здійснювана усіма органами доходів і зборів і кожною посадовою особою, вона забезпечує виконання відображених у правових актах приписів державних органів, створює умови для використання інших форм діяльності органів доходів і зборів, здійснення прав та законних інтересів громадян і суб'єктів господарювання в митній сфері.

Отже, під виконанням матеріально-технічних операцій, на нашу думку, варто мати на увазі здійснення комплексу дій, визначених технічними нормами, спрямованих на створення ефективних умов для діяльності органів доходів і зборів. Виконання матеріально-технічних дій покликано організаційно та матеріально забезпечити ефективну систему управління, необхідну якість управлінської праці, формалізацію управлінських дій, застосування спеціальної організаційної техніки.

Прикладами здійснення органами доходів і зборів матеріально-технічних операцій є документування діяльності митних органів; збирання та обробка даних митної статистики зовнішньої торгівлі, спеціальної митної статистики; збирання, аналіз і схематизація цінової інформації та формування бази даних про ціни на товари для визначення митної вартості й митної оцінки ідентичних та аналогічних товарів, що переміщуються через митний кордон України; розробка, впровадження й експлуатація автоматизованих програм, програмного забезпечення; використання програмно-апаратних засобів захисту інформації, митного контролю, а також зв'язку, забезпечення функціонування електронної пошти й транспортної мережі супутникового зв'язку тощо.

Питання для самоконтролю

1. Поняття, система та правовий статус органів доходів і зборів.
2. Митниці. Митні пости.
3. Мета і завдання діяльності органів доходів і зборів, їх функції.
4. Форми та методи діяльності органів доходів і зборів.
5. Основні завдання і функції органів доходів і зборів.
6. Взаємодія митних органів України з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, з підприємствами, установами, організаціями та громадянами.

Список рекомендованих джерел

1. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 26.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552.

3. Закон про ветеринарну медицину від 25.06.1992 № 2498-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 36, 8 вересня. Ст. 531.

4. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.

5. Про затвердження переліку пунктів пропуску через митний кордон України, через які дозволяється переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.2002 № 1950.

6. Про обсяги та порядок ввезення громадянами на митну територію України харчових продуктів для власного споживання: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 року № 434. Київ, 2012.

7. Питання пропуску через державний кордон України осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 № 451.

8. Про затвердження Правил митного контролю та митного оформлення транспортних засобів, що переміщуються громадянами через митний кордон України: наказ Державної митної служби України від 17.11.2005 № 1118. *Офіційний вісник України*. 2005. № 48, 14 грудня. С. 214, ст. 3028, код акта 34440/2005.

9. Про затвердження Правил застосування спрощеного порядку здійснення митного контролю предметів, що переміщуються громадянами, які прямують авіаційним транспортом: наказ Державної митної служби України від 18.02.2006 № 137. *Офіційний вісник України*. 2006. № 9, 15 березня. С. 180, ст. 579, код акта 35408/2006.

10. Митні правила для громадян, що перетинають кордон України [Текст]: інформ. довід. / А. М. Вінников, В. Г. Деркач, В. Л. Кисельов та ін. Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2003. С. 3.

11. Додін Є. В. Виникнення та становлення митного права в Україні. *Митна справа*. 2013. № 1. С. 10.

12. Кормич Б. А. Митне право ЄС як основа європейської інтеграції. *Митна справа*. 2006. № 5.

13. Основи митного законодавства в Україні. Теорія і практика. К., 1999.

14. Основи митної справи в Україні: навч. посіб.; за ред. М. М. Каленського, П. В. Пашка. К.: Знання, 2003.

15. Основи митної справи в Україні: навч. посіб.; за ред. П. В. Пашка. К.: Знання, 2008.

16. Зима О. Т. Митне право: конспект лекцій. Харків: Право, 2018. 126 с.

Тема 3. Переміщення товарів через митний кордон

3.1. Митний кордон та пункти пропуску.
3.2. Переміщення через митний кордон: сутність та зміст.
3.3. Пропуск через митний кордон.

3.1. Митний кордон та пункти пропуску

Слід засвоїти категорії «митний кордон» та «переміщення».

Розпочнемо з першої.

Стаття 9. Митна територія України

1. Територія України, зайнята сушею, територіальне море, внутрішні води і повітряний простір, а також території вільних митних зон, штучні острови, установки і споруди, створені у виключній (морській) економічній зоні України, на які поширюється виключна юрисдикція України, становлять митну територію України.

2. Для цілей застосування положень розділів V і IX цього Кодексу території вільних митних зон вважаються такими, що знаходяться поза межами митної території України.

Розділ V

МИТНІ РЕЖИМИ

Глава 21. Вільна митна зона

Стаття 130. Митний режим вільної митної зони

1. Вільна митна зона – це митний режим, відповідно до якого іноземні товари ввозяться на територію вільної митної зони та вивозяться з цієї території за межі митної території України із звільненням від оподаткування митними платежами та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а українські товари ввозяться на територію вільної митної зони із оподаткуванням митними платежами та застосуванням заходів нетарифного регулювання.

2. Товари, поміщені в митний режим вільної митної зони, протягом усього строку перебування у цьому режимі перебувають під митним контролем.

Територія України, зайнята сушею, територіальне море, внутрішні води і повітряний простір, а також штучні острови, установки і споруди, що створюються у виключній морській економічній зоні України, на які поширюється виключна юрисдикція України, становлять єдину митну

територію України. Тобто митна територія України складається з двох частин: по-перше, це територія держави Україна, без будь-яких винятків, по-друге, це штучні (створені людиною) об'єкти, які не входять до території держави Україна, але перебувають у її виключній морській економічній зоні і на які поширюється виключна юрисдикція України.

Межі митної території України є митним кордоном. Митний кордон України збігається з державним кордоном України, за винятком меж території штучних островів, установок і споруд, що створюються у виключній морській економічній зоні України, на які поширюється виключна юрисдикція України. Як уже було зазначено, такі об'єкти входять до складу митної та не входять до складу державної території України. Тому їх межі є митним кордоном, хоча не є кордоном державним.

Державний кордон України – це лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України – суші, вод, надр, повітряного простору. Визначається він Конституцією, Законом України «Про державний кордон України» та іншими законами України, а також міжнародними договорами України.

Згідно зі ст. 9 МКУ їх території є частиною митної території України, однак для певних цілей ці території вважаються такими, що перебувають поза межами митної території України.

Державний і митний кордони майже збігаються географічно, але принципово відрізняються за своїм призначенням. Державний кордон – це межа державної території України, яка є атрибутом її територіальної цілісності, суверенітету та незалежності. Це політико-правова категорія, яка має істотне значення в міжнародних, міграційних та безпекових відносинах. Митний кордон входить до інструментів регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Через державний кордон переміщуються фізичні особи і їх пропуск здійснюється органами Державної прикордонної служби України. Через митний кордон переміщуються товари та транспортні засоби комерційного призначення і їх пропуск здійснюють митні органи (органи доходів і зборів). Перетин державного чи митного кордону поза межами такого пункту пропуску через державний кордон є порушенням митних правил.

Пункти пропуску через державний кордон поділяються на міжнародні (для пропуску осіб, транспорту, вантажів усіх держав), міждержавні (для пропуску осіб, транспорту, вантажів суміжних держав) та місцеві (для спрощеного пропуску осіб, що проживають у прикордонній зоні,

транспорту та вантажів, що їм належать). Також їх можна класифікувати за таким критерієм, як вид транспортного сполучення, країна, на кордоні з якою розміщено пункт, тощо.

Перелік пунктів пропуску через державний кордон встановлюється Постановою КМУ від 21.05.2012 № 435 «Про затвердження переліку пунктів пропуску через державний кордон, в яких здійснюється переміщення товарів через митний кордон України».

Простіше за все ознайомитися з переліком пунктів пропуску через державний кордон на сайті Державної прикордонної служби України. Станом на вересень 2017 р. діяли 196 пунктів пропуску через державний кордон, у тому числі 133 міжнародних, 28 міждержавних та 35 місцевих.

3.2. Переміщення через митний кордон: сутність та зміст

Легальне визначення терміна «переміщення через митний кордон» у чинному МКУ відсутнє, однак воно фіксувалось у митному законодавстві раніше і досить детально досліджене вченими. Ураховуючи новації МКУ з цього приводу, під ***переміщенням через митний кордон*** варто розуміти сукупність дій, пов'язаних із ввезенням на митну територію України, вивезенням з її митної території чи переміщенням транзитом товарів та транспортних засобів комерційного призначення у визначеному законом порядку та з використанням установлених способів та засобів.

Ознаки переміщення через митний кордон.

По-перше, переміщатись через митний кордон може лише товар, а також транспортний засіб комерційного призначення.

По-друге, переміщення – це сукупність дій, тобто конкретних активних вчинків осіб. Переміщення товару через митний кордон - це не лише зміна його географічного місцезнаходження, а й юридичне забезпечення такої зміни. Відповідно, під діями, спрямованими на переміщення товару через митний кордон, маємо на увазі як фізичні вчинки, що тягнуть за собою настання юридичних наслідків (наприклад, перетин митного кордону), так і заходи суто юридичного характеру (наприклад, подання попереднього повідомлення про переміщення товарів через митний кордон чи заяви про проведення митного оформлення поза межами пункту пропуску через державний кордон). Причому останні можуть здійснюватись із застосуванням інформаційних технологій (наприклад, подача електронної декларації) [10, с. 23].

По-третє, дії з переміщення товару мають бути вчинені умисно. Законодавець не зазначає про це прямо та однозначно, однак зі змісту ст. 190 МКУ випливає, що у випадку коли дії, унаслідок яких товари потрапили на територію України, не є умисними, то такі товари можна визнати помилково ввезеними на територію України. Це тягне за собою зовсім інші юридичні наслідки, ніж умисне ввезення товарів [10, с. 23].

По-четверте, переміщення є втіленням руху і повинно мати певну спрямованість. Законодавством передбачено три можливих напрями переміщення: на митну територію України (ввезення), з митної території України (вивезення), через митну територію України (транзит) [10, с. 23].

По-п'яте, переміщення здійснюється певним способом. Залежно від наявності перевізника, відправника, одержувача, а також договору на перевезення товари переміщуються у: а) вантажних відправленнях; б) супроводжуваному багажі; в) несупроводжуваному багажі; г) ручній поклажі; д) міжнародних поштових відправленнях; е) міжнародних експрес-відправленнях [10, с. 23].

Для різних способів переміщення передбачені певні особливості митного оформлення, контролю і навіть відповідальності за порушення митних правил.

Ручна поклажа – це товари, що належать громадянам і переміщуються через митний кордон України разом з цими громадянами або уповноваженими ними особами без оформлення багажних чи інших перевізних документів.

Супроводжуваний багаж – це товари, що належать громадянам і переміщуються через митний кордон України в багажних відділеннях транспортних засобів, якими прямують ці громадяни, з оформленням багажних або інших перевізних документів.

Під час відмежування переміщення в ручній поклажі від переміщення в супроводжуваному багажі основне значення має оформлення багажного документа. Скільки завгодно особистих речей у транспортному відділенні власного транспортного засобу мають бути розцінені як ручна поклажа.

Несупроводжуваний багаж – товари, що відправляються їх власниками – громадянами з оформленням багажних або інших перевізних документів та переміщуються через митний кордон України окремо від цих громадян.

Багажні та перевізні документи видаються перевізником громадянинові та, засвідчують факт укладення договору перевезення вантажів (товарів). Такими документами є різноманітні багажні квитанції, накладні, розписки тощо.

Обираючи спосіб переміщення товарів, варто враховувати, що більшість перевізників встановлюють обмеження щодо ваги, об'єму та видів товарів, які можуть переміщатись у ручній поклажі, і незалежно від бажання фізичної особи вона буде змушена обрати для частини своїх речей інший спосіб переміщення.

Міжнародне поштове відправлення та міжнародне експрес-відправлення – це також два близьких за правовою природою способи переміщення товарів через митний кордон. Вони полягають у тому, що належним чином упаковані та оформлені відправлення доставляються від відправника до адресата спеціальним суб'єктом. У першому випадку це підприємства поштового зв'язку, які діють у відповідності до актів Міжнародного поштового союзу, а в другому – суб'єкти господарської діяльності, які надають послуги з експрес-доставки, тобто забезпечують доставляння відправлення прискореним способом у визначений відправником строк. Відправлення можуть містити документи та товарні вкладення.

Останнім зі способів переміщення товарів через митний кордон є вантажне відправлення. Згідно з легальним визначенням вантажне відправлення – це товари, що надходять в Україну на адресу осіб, або відправляються ними за межі України, або переміщуються транзитом через митну територію України, крім товарів, що належать громадянам та переміщуються ними у ручній поклажі, супроводжуваному та несупроводжуваному багажі. Однак це визначення не досить вдале, адже товари не завжди надходять «на адресу осіб». Підприємства можуть самостійно ввозити/вивозити товари у своїх інтересах. Крім того, поштові відправлення теж надходять на адресу особи, а отже, мають розцінюватись як вантажне відправлення, хоча ним і не є.

Більш точно можна зазначити, що вантажне відправлення – це товари, які надходять в Україну, відправляються за межі України або переміщуються транзитом через митну територію України на виконання зовнішньоекономічних договорів або на інших, не заборонених законом підставах і не віднесені до ручної поклажі, супроводжуваного та несупроводжуваного багажу, міжнародних поштових та експрес-відправлень [10, с. 25].

Цей спосіб переміщення має особливе значення, оскільки призначений для забезпечення здійснення міжнародної торгівлі, з якою тісно пов'язана митна справа. Саме за його допомогою виконується більшість договорів у сфері зовнішньоекономічної діяльності і відповідно переміщується через митний кордон переважна більшість товарів.

По-шосте, згідно з ч. 1 ст. 186 МКУ, переміщення товарів через митний кордон України здійснюється засобами авіаційного, водного, автомобільного, залізничного, трубопровідного транспорту та лініями електропередачі, а також змішаними перевезеннями.

Глави 30–33 та 35 МКУ встановлюють особливості здійснення митних формальностей під час переміщення товарів через митний кордон кожним зі згаданих засобів.

3.3. Пропуск через митний кордон

МКУ визначає пропуск товарів через митний кордон як надання митними органами відповідній особі дозволу на переміщення товарів через митний кордон України з урахуванням мети такого переміщення.

Пропуск через державний/митний кордон має на меті не лише надати дозвіл на переміщення товару, а й належним чином організувати діяльність митних органів та скоординувати її з діяльністю інших органів державного контролю та з умовами міжнародних перевезень.

У законодавстві використовується термін «типова технологічна схема пропуску через державний кордон». Постанова КМУ від 21.05.2012 № 451 «Питання пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними» затверджує п'ять типових технологічних схем. Перша з них визначає загальні засади пропуску через державний кордон та порядок взаємодії різноманітних державних органів під час такого пропуску між собою та з приватними особами. Інші чотири визначають особливості здійснення митного контролю щодо товарів, які переміщуються різними транспортними засобами (відповідно засобами автомобільного, залізничного, повітряного та водного транспорту). У першій зі схем: «Типова технологічна схема пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними» ідеться про таке.

У разі в'їзду (прибуття) осіб, транспортних засобів і ввезення товарів в Україну здійснення їх контролю розпочинається прикордонним контролем і закінчується митним контролем, у разі виїзду (вивезення) товарів з України – розпочинається митним контролем і закінчується прикордонним контролем. У передбачених законодавством випадках необхідним є здійснення й інших видів державного контролю, а саме: санітарно-епідеміологічного, ветеринарного, фітосанітарного, екологічного, радіологічного та контролю за переміщенням культурних цінностей. Санітарно-епідеміологічний, ветеринарний, фітосанітарний, екологічний контроль та контроль за переміщенням культурних цінностей може здійснюватись як фахівцями відповідних державних органів, так і посадовою особою митного органу у формі попереднього документального контролю (Постанова КМУ від 05.10.2011 № 1030 «Деякі питання здійснення попереднього документального контролю в пунктах пропуску через державний кордон України»). Діяльність контролюючих державних органів під час здійснення пропуску через державний кордон координується органами охорони державного кордону.

Загальний час здійснення контролю (усіх видів) не повинен перевищувати часу стоянки транспортних засобів у пунктах пропуску через державний кордон, передбаченого розкладом або графіком руху.

Граничний строк перебування товарів, транспортних засобів у пунктах пропуску через державний кордон не може перевищувати 30 днів, а для автомобільного транспорту – п'ять днів з моменту прибуття у пункт пропуску для здійснення митних формальностей.

Контроль транспортних засобів і товарів вважається закінченим, якщо в товаросупровідних (товаротранспортних) документах на транспортний засіб і товари проставлено відповідні відмітки посадових осіб митного органу, інших контролюючих органів. У тих випадках, коли декларування товарів здійснюється в усній або конклюдентній – з моменту надання усного дозволу на пропуск через державний кордон з боку працівників підрозділу охорони державного кордону і посадових осіб митного органу [10, с. 28].

Питання для самоконтролю

1. Правове регулювання переміщення товарів, транспортних засобів та інших предметів через митний кордон України.
2. Митний кордон та пункти пропуску.
3. Переміщення через митний кордон: сутність та зміст.
4. Пропуск через митний кордон.

5. Заборона щодо переміщення окремих товарів через митний кордон України.

6. Обмеження щодо переміщення окремих товарів через митний кордон України.

7. Переміщення товарів, що мають особливий правовий статус.

8. Особливості пропуску та оподаткування товарів, що переміщуються (пересилаються) через митний кордон України громадянами.

Список рекомендованих джерел

1. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 26.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552.

3. Закон про ветеринарну медицину від 25.06.1992 № 2498-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 36, 8 вересня. Ст. 531.

4. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.

5. Про затвердження переліку пунктів пропуску через митний кордон України, через які дозволяється переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.2002 № 1950.

6. Про обсяги та порядок ввезення громадянами на митну територію України харчових продуктів для власного споживання: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 № 434.

7. Питання пропуску через державний кордон України осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 № 451.

8. Про затвердження Правил митного контролю та митного оформлення транспортних засобів, що переміщуються громадянами через митний кордон України: наказ Державної митної служби України від 17.11.2005 № 1118. *Офіційний вісник України*. 2005. № 48, 14 грудня. С. 214, ст. 3028, код акта 34440/2005.

9. Додін Є. В. Виникнення та становлення митного права в Україні. *Митна справа*. 2013. № 1. С. 10.

10. Зима О. Т. Митне право: конспект лекцій. Харків: Право, 2018. 126 с.

11. Основи митної справи в Україні: навч. посіб.; за ред. П. В. Пашка. К.: Знання, 2008.

Тема 4. Митні режими

4.1. Митні формальності та митна процедура.
4.2. Митний режим: поняття та зміст.
4.3. Обрання та зміна митних режимів.
4.4. Класифікація митних режимів.

4.1. Митні формальності та митна процедура

Згідно зі ст. 4 МКУ митні формальності – це сукупність дій, що підлягають виконанню відповідними особами та митними органами з метою дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи.

Митна процедура – це зумовлені метою переміщення товарів через митний кордон України сукупність митних формальностей та порядок їх виконання (п. 21 ч. 1 ст. 4 МКУ).

Для визначення поняття «митна процедура» звернемось до теоретичних напрацювань присвячених терміну «адміністративна процедура». Хоча підходи різних вчених до визначення адміністративної процедури відрізняються, однак у найзагальніших рисах її визначають як структурований, нормативно закріплений порядок прийняття адміністративних актів, спрямований на вирішення конкретних справ у сфері публічного адміністрування.

Розглянемо основні ознаки митної процедури.

По-перше, митна процедура складається з окремих митних формальностей, процесуальних дій. Це характерно і для будь-якої адміністративної процедури.

По-друге, у визначенні з МКУ йдеться про сукупність, тобто загальну кількість, суму митних формальностей, що входять до процедури. Таке твердження видається неправильним. Характеризуючи адміністративну процедуру, зазвичай свідчать про систему (порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв’язком частин) процесуальних дій. Зв’язок між окремими діями перш за все проявляється в поєднанні їх у процесуальні стадії та етапи. Це повною мірою стосується митної процедури, яка являє собою не хаотичну сукупність, а систему митних формальностей, поєднаних в окремі стадії.

По-третє, митна процедура, як і адміністративна процедура завжди спрямована на вирішення конкретної справи, інакше вона позбавлена сенсу. Це повною мірою стосується митної процедури. Таке рішення може бути позитивним (про пропуск) або негативним (про відмову у пропуску шляхом відмови у митному оформленні, випуску товарів, оформленні митної декларації, задоволення вимоги про відкликання митної декларації, анулювання митної декларації тощо). Остаточне рішення приймається митними органами й оформляється адміністративним актом, який у випадку позитивного рішення може мати конклюдентну форму, форму усного дозволу чи форму помітки про пропуск товару на митних документах (паперових чи електронних).

По-четверте, процедура має бути нормативно закріплена. Митна процедура є динамічною і її наповнення, тобто перелік конкретних митних формальностей, залежить від багатьох обставин, центральне місце серед яких займає мета переміщення товарів через митний кордон. А якщо бути більш точним, то залежно від мети переміщення товару через митний кордон особа обирає конкретний митний режим і саме цей режим стає нормативним підґрунтям для митної процедури у конкретному випадку.

З урахуванням наведеного більш повним було б таке визначення митної процедури: зумовлена метою переміщення товарів через митний кордон та організована, згідно з обраним митним режимом, система митних формальностей, спрямована на вирішення питання щодо пропуску товару через митний кордон України [6, с. 33–34].

4.2. Митний режим: поняття та зміст

Згідно зі ст. 4 МКУ митний режим – це комплекс взаємопов'язаних правових норм, що, відповідно до заявленої мети переміщення товарів через митний кордон України, визначають митну процедуру щодо цих товарів, їх правовий статус, умови оподаткування й обумовлюють їх використання після митного оформлення.

Митних режимів існує чотирнадцять, і кожному з них присвячена окрема глава в МКУ. Відповідно, основні норми, що входять до митного режиму, містяться саме в цій главі МКУ, однак частина менш важливих норм може фіксуватись і в інших нормативних актах (законах, постановах КМУ, наказах Мінфіну тощо).

Жоден з чотирнадцяти митних режимів не є загальним щодо інших. Хоча одні режими використовуються значно частіше, ніж інші, однак усі

вони є спеціальними і кожен з них визначає порядок переміщення товарів через митний кордон з певною, оригінальною метою. Саме ця мета істотно впливає на структуру та зміст митного режиму і є відправною точкою у разі формування комплексу норм, необхідних для регулювання правовідносин, що виникають під час переміщення товарів через митний кордон.

Для того щоб визначитись, який із митних режимів необхідний у конкретній ситуації, варто послідовно здійснити ряд таких інтелектуальних операцій.

По-перше, встановити, які з митних режимів можуть бути використані в конкретному випадку. Законодавець обмежує свободу вибору митного режиму формулою «з дотриманням умов такого режиму». І дійсно, як побачимо далі, в одні режими не можна помістити іноземні товари, в інші – українські, у треті – тварин чи електроенергію, у четверті – іноземні товари, у п'яті – товари, які походять з іноземної держави, тощо.

По-друге, зважити, який з можливих митних режимів максимально повно відповідає реально існуючій меті переміщення товарів через митний кордон. Тобто зіставити конкретну мету переміщення товарів з уніфікованою, закріпленою в МКУ, метою переміщення, притаманною певному режиму.

По-третє, переконатись, що ви зможете виконати всі митні формальності, включення яких до митної процедури передбачає обраний режим.

По-четверте, оцінити, які переваги та вигоди чи, навпаки, обмеження та витрати принесе вам обрання одного з можливих митних режимів.

Після цього можна прийняти остаточне рішення про поміщення товарів у митний режим і оформити його шляхом їх декларування. Щодо змісту митного режиму, то основними його елементами є:

– статус товару, що переміщується через митний кордон (український чи закордонний);

– статус особи, що здійснює переміщення (громадянин чи підприємство);

– термін дії митного режиму;

– умови, необхідні для застосування митного режиму;

– митні формальності, що входять до митної процедури щодо переміщення товару через митний кордон;

– особливості митного контролю, який застосовується під час застосування митного режиму;

– податкові пільги, що передбачені у випадку застосування митного режиму;

– пільги щодо застосування заходів нетарифного регулювання;

– порядок завершення митного режиму;

– наслідки завершення митного режиму (частіше за все йдеться про зміну чи збереження статусу товару);

– тощо [6, с. 35].

4.3. Обрання та зміна митних режимів

Особа, що переміщує товар через митний кордон, має право самостійно обрати митний режим.

У ряді випадків такий вибір здійснюється без участі митних органів (органів доходів і зборів), у інших – зі згоди цих органів, у третіх – з їх дозволу. Ініціатива щодо обрання митного режиму йде від особи, що здійснює переміщення, і митні органи (органи доходів і зборів) не можуть її зобов'язати обрати певний митний режим. В окремих випадках вони уповноважені запропонувати обрати певний митний режим.

Поміщення товару в митний режим здійснюється шляхом декларування. У багатьох випадках, крім декларування товару, необхідним є здійснення особою окремих митних формальностей та дотримання заходів тарифного чи нетарифного регулювання.

Так, режим переробки на митній території потребує письмового дозволу митного органу, режим знищення чи руйнування – згоди митних органів, а режим тимчасового ввезення – надання митним органам зобов'язання про зворотне вивезення тощо.

Засоби митно-тарифного та нетарифного регулювання пов'язані зазвичай не з конкретним режимом, а з товаром чи особою, що його переміщує. Тобто під час поміщення в один і той самий режим щодо одних товарів можуть застосовуватись заходи нетарифного регулювання, а щодо інших – ні. Ряд режимів надає звільнення від заходів тарифного чи нетарифного регулювання (транзит від тих та інших, переробка на митній території та тимчасове ввезення лише від заходів нетарифного регулювання тощо).

Митний режим, у який поміщено товари, може бути змінено на інший. Ініціює зміну митного режиму особа, яка здійснює переміщення товару. Це веде до зміни (переоформлення) митної декларації і можливе за умови дотримання заходів тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, установлених, відповідно до закону, для товарів, що помішуються у новий митний режим. Наприклад, для того щоб змінити режим митного складу на імпорт декларанту, варто сплатити податкові платежі, які у разі поміщення товару на митний склад не сплачувались.

4.4. Класифікація митних режимів

Щодо класифікації митних режимів, то науковці, використовуючи різноманітні критерії, розробили їх досить багато. Найбільш показовими є такі.

За ***критерієм економічної вагомості*** режими поділяють на основні та другорядні (похідні).

Основними названо режими, які застосовуються частіше інших та забезпечують переміщення через митний кордон домінуючої частини товарів. До них віднесено: імпорт, експорт, транзит та тимчасове ввезення. Інші 10 режимів відносять до другорядних (похідних) [6, с. 37].

За ***критерієм статусу товарів*** режими поділяють на такі, що розраховані на українські товари, іноземні товари та змішані.

Українськими визнаються всі товари, що перебувають на митній території України (за винятком вільних митних зон), якщо МКУ не встановлено, що такі товари не є українськими (ст. 72 МКУ). Усі товари, які не є українськими, визнаються іноземними.

Відповідно, під одну групу митних режимів (експорт, тимчасове вивезення) можна розмістити лише українські товари, під іншу (імпорт, тимчасове ввезення, знищення або руйнування) – лише іноземні, а третя група (реімпорт, митний склад) розрахована на розміщення як українських, так і іноземних товарів.

За ***критерієм статусу декларанта*** режими поділяються на загальні та підприємницькі [6, с. 37].

До загальних відносять митні режими, які можуть використовуватись як громадянами, так і суб'єктами господарської діяльності, а до підприємницьких – ті, що тісно пов'язані зі здійсненням зовнішньоекономічної діяльності та використовуються лише суб'єктами господарської діяльності. Митних режимів, розрахованих на використання лише громадянами, не існує [6, с. 37].

За ***критерієм завершеності*** митні режими поділяються на завершені (остаточні) та проміжкові [6, с. 37].

Ця класифікація має практичне значення. Зазначаючи про остаточні режими, маємо на увазі, що після їх завершення товар виходить зі сфери відання митних органів і його власник позбавляється будь-яких обмежень щодо використання цього товару [6, с. 37].

Щодо проміжкових режимів, то у ст. 71 МКУ зазначається, що обраний митний режим можна змінити на інший за умови дотримання заходів

тарифного та нетарифного регулювання, передбачених для такого режиму. Однак є такі режими, завершити які можна лише шляхом поміщення товару в інший митний режим. Йдеться не про можливість, а про обов'язковість зміни митного режиму. Так, наприклад, після закінчення дії режиму «митний склад» товар має бути поміщений у режим імпорту, експорту, транзиту тощо, а після завершення тимчасового ввезення товар має бути реекспортований чи поміщений у інший, дозволений МКУ, митний режим [6, с. 38].

За ***критерієм терміну дії*** митні режими поділяються на строкові та безстрокові [6, с. 38].

Строкові режими можуть встановлюватись на певний проміжок часу. В одних випадках він визначений однозначно, а в інших – ні. Так, термін дії режиму тимчасового ввезення не може перевищувати три роки, а термін дії режиму митного складу, залежно від різних обставин, не має перевищувати 1 095 днів, 365 днів або 1 року.

Для багатьох строкових митних режимів термін їх дії конкретизується і визначається митними органами в кожному конкретному випадку окремо в межах, установлених законом. Тут маємо справу з дискреційними повноваженнями.

Щодо безстрокових режимів, то їх завершення не пов'язане з конкретним строком. У главах, присвячених імпорту, експорту, відмові на користь держави, безмитній торгівлі, строки взагалі не згадуються. Виходячи зі своєї природи завершальні режими завжди є безстроковими.

За ***критерієм порядку обрання*** митні режими поділяються на звичайні та дозвільні [6, с. 38].

Питання для самоконтролю

1. Поняття і сутність митного режиму.
2. Види митних режимів, їх класифікація.
3. Характеристика митних режимів.
4. Митні режими випуску для вільного обігу, реімпорту, експорту, реекспорту, тимчасового ввезення (вивезення).
5. Режими вільної митної зони і митного складу.
6. Вибір і зміна митного режиму.

Список рекомендованих джерел

1. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 26.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552.

3. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.

4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 51–52. Ст. 572.

5. Гребельник О. П. Митна справа: підручник / Міністерство освіти і науки, Українсько-американський гуманітарний інститут, Вісконсінський міжнародний університет (США) в Україні. 4-те вид., оновл. та доп. К.: ЦУЛ, 2014. 472 с.

6. Зима О. Т. Митне право: конспект лекцій. Харків: Право, 2018. 126 с. С. 31–39.

Тема 5. Характеристика окремих видів митних режимів

5.1. Загальна схема характеристики митних режимів.

5.2. Характеристика митних режимів.

- Імпорт.
- Реімпорт.
- Експорт.
- Реекспорт.
- Транзит.
- Тимчасове ввезення.
- Тимчасове вивезення.
- Митний склад.
- Безмитна торгівля.
- Знищення або руйнування.
- Відмова на користь держави.

5.3. Проблемні митні режими.

5.1. Загальна схема характеристики митних режимів

Розділом VМКУ передбачено 14 митних режимів і кожному присвячена окрема глава. Однак ці глави істотно відрізняються за розміром, а митні режими за складністю. До складу митного режиму входять не лише норми, зафіксовані у відповідній главі МКУ, а й норми інших глав та розділів МКУ, міжнародних договорів, законів України, підзаконних актів.

О. Т. Зима пропонує схему, до якої входять базові елементи, притаманні кожному з митних режимів. Засвоївши ці елементи, можна зрозуміти сутність та призначення конкретного митного режиму, а потім, спираючись на отримані знання та приписи митного законодавства, більш глибоко ознайомитесь з кожним із них.

Схема, за якою характеризуватимемо митні режими, складається з таких елементів [6, с. 42]:

1. Визначення.

Зазвичай, воно закріплене в першій статті глави МКУ, що присвячена цьому режиму. Іноді дещо скорочуємо легальні визначення, однак це жодним чином не відображається на їх змісті.

2. Сутність митного режиму.

Зазначено про цільове призначення митного режиму та роль, яку він відіграє в реалізації зовнішньоекономічної та податкової політики України. Цей елемент не носить чітко визначеного юридичного характеру, однак він допоможе вам зрозуміти і сутність, і мету застосування митного режиму.

3. Типологізація – визначення, до якої групи, згідно з класифікаціями, належить кожен митний режим.

4. Статус товарів.

5. Окремі особливості застосування.

Зазначимо про ті риси, притаманні митному режиму, які, на нашу думку, найбільш чітко підкреслюють його відмінність від інших митних режимів та мають істотне значення для формування митної процедури в разі поміщення товарів під цей митний режим. Однак у простих митних режимів такі особливості можуть бути відсутніми [6, с. 427].

5.2. Характеристика митних режимів

Імпорт [6, с. 43]

1. Імпорт – це митний режим, відповідно до якого іноземні товари ввозяться в Україну для випуску їх у вільний обіг.

2. Сутність цього режиму в тому, що саме з його допомогою в Україну ввозяться будь-які іноземні товари для подальшого вільного використання. Причому випуск товарів здійснюється лише після сплати всіх митних платежів на імпорт та виконання всіх необхідних митних формальностей. Зазначимо, що переважна більшість податків, які справляються під час переміщення через митний кордон, – це податки з товарів, поміщених у

режим імпорту. Відповідно, застосування імпорту забезпечує наповнення державного бюджету України.

3. За пропонованими нами класифікаціями цей режим є основним, завершеним, безстроковим і звичайним.

4. Під режим імпорту можна помістити лише іноземні товари, які після завершення митного оформлення набувають статусу українських.

5. Особливості його застосування відсутні.

Реімпорт [6, с. 43–44]

1. Реімпорт – це митний режим, відповідно до якого товари, що були вивезені або оформлені для вивезення за межі митної території України, випускаються у вільний обіг на митній території України зі звільненням від сплати митних платежів на імпорт та без застосування заходів нетарифного регулювання.

2. Цей митний режим подібний на імпорт, однак він має дві суттєві відмінності. По-перше, будь-які обмеження щодо застосування імпорту відсутні, реімпорт же застосовується тільки у чітко визначених МКУ випадках і під нього можна помістити лише товар, який раніше був вивезений з України та поміщений під митні режими тимчасового вивезення, переробки за межами митної території та експорту. По-друге, хоча в межах цього режиму, як і у разі імпорту, товари ввозяться та випускаються для вільного обігу, однак на відміну від імпорту, застосування реімпорту звільняє від сплати митних платежів та від застосування заходів нетарифного регулювання. Реімпорт можна назвати пільговим імпортом, який застосовується лише в окремих випадках.

3. За пропонованими класифікаціями цей режим є похідним, завершеним, безстроковим і звичайним.

4. Під режим реімпорту можна помістити українські товари, що були вивезені з України в режимі переробки за межами митної території або тимчасового вивезення, а також товари, які були вивезені з України в режимі експорту і тому набули статусу іноземних. Після поміщення товару під митний режим він зберігає/набуває статусу українського.

5. Зазначено такі особливості реімпорту. Цей режим є загальним. Спеціальна згода митних органів для його застосування непотрібна, однак реімпорт здійснюється лише за умови можливості ідентифікації товарів, заявлених у цей митний режим, як таких, що були раніше випущені за межі митної території України. Застосування реімпорту дає декларантові право на повернення експортного мита, якщо таке було сплачене.

Експорт [6, с. 44]

1. Експорт – це митний режим, відповідно до якого українські товари випускаються для вільного обігу за межами митної території України без зобов'язань щодо їх зворотного ввезення.

2. Основна мета експорту – забезпечення вивезення вітчизняних товарів з України за різними зовнішньоекономічними договорами. Сприяючи вітчизняному виробникові, наша держава в переважній більшості випадків відмовляється від справляння митних платежів на експорт.

3. За пропонованими нами класифікаціями цей режим є основним, завершеним, безстроковим і звичайним.

4. Під режим експорту можна помістити лише українські товари. Вони втрачають цей статус з моменту їх фактичного вивезення за межі митної території України.

5. Особливості застосування цього режиму відсутні.

Реекспорт [6, с. 44–45]

1. Реекспорт – це митний режим, відповідно до якого товари, що були раніше ввезені на митну територію України або на територію вільної митної зони, вивозяться за межі митної території України без сплати вивізного мита та без застосування заходів нетарифного регулювання.

2. Цей митний режим співвідноситься з експортом як реімпорт з імпортом, тобто його можна умовно назвати «пільговим вивезенням». Експортне мито застосовується досить рідко.

Під режим реекспорту можна помістити лише товар, який раніше був ввезений в Україну та поміщений під митні режими тимчасового ввезення, митного складу, імпорту, вільної митної зони, безмитної торгівлі, переробки на митній території або не поміщений під жодний митний режим.

3. Цей режим є похідним, завершеним, безстроковим і звичайним.

4. Під митний режим реекспорту поміщають іноземні товари, які зберігають свій статус. Виняток – товари, що раніше були імпортовані в Україну та набули статусу українських. Такі товари набувають статусу іноземних у момент вивезення їх з митної території України.

5. Як і реімпорт, цей режим є загальним, однак його застосування можливе лише за умови можливості ідентифікації товарів, заявлених у режим реекспорту, як таких, що були раніше ввезені на митну територію України.

Транзит [6, с. 45–46]

1. Транзит – це митний режим, згідно з яким товари переміщуються під митним контролем між двома митними органами України або в межах

діяльності одного митного органу без будь-якого використання цих товарів, без сплати митних платежів та без застосування заходів нетарифного регулювання.

2. Цей режим, перш за все, має на меті сприяння міжнародній торгівлі і забезпечення вільного переміщення іноземних товарів через митну територію України. На його значення вказує хоча б той факт, що окремі питання регулюються спеціальним Законом України від 20.10.1999 № 1172-XIV «Про транзит вантажів», а свого часу діяла Комплексна програма утвердження України як транзитної держави у 2002–2010 роках, теж затверджена окремим законом. Кількість міжнародних угод та договорів, присвячених транзиту, також досить значна. Центральне місце серед них займає Конвенція про транзитну торгівлю внутрішньоконтинентальних держав від 1965 р.

3. Цей режим є основним, звичайним та остаточним, хоча на практиці можлива його зміна на інший режим.

4. Іноземні товари, поміщені у митний режим транзиту, зберігають статус іноземних, а українські товари зберігають статус українських.

5. Транзит є складним митним режимом. Товар ввозиться на митну територію України і поміщується у митний режим транзиту. На нього накладаються митні забезпечення, які виключають можливість використання товару в Україні. Особа, яка здійснює транзит, надає фінансові гарантії сплати митних податків на випадок, якщо транзит не буде здійснено належним чином і товар так би мовити буде «об'єктивно» імпортований. Товар переміщується транзитним маршрутом у межах строку, передбаченого для транзиту певним видом транспорту (для авіаційного транспорту – 5 діб, для залізничного – 28 діб тощо), та доправляється до пункту вивезення за межі митної території України. З вивезенням товару з України режим транзиту завершується.

Крім описаного прохідного транзиту, існує внутрішній транзит. Прохідний транзит здійснюється між пунктами пропуску через митний кордон, а внутрішній – між пунктом пропуску та митним органом на території України або навпаки. Внутрішній транзит використовується з іншою метою, ніж прохідний, і має набагато менше значення для міжнародної торгівлі.

Тимчасове ввезення [6, с. 46–47]

1. Тимчасове ввезення – це митний режим, відповідно до якого іноземні товари ввозяться для конкретних цілей на митну територію України з

умовним повним або частковим звільненням від оподаткування митними платежами та без застосування заходів нетарифного регулювання і підлягають реекспорту до завершення встановленого строку без будь-яких змін, за винятком звичайного зносу в результаті їх використання.

2. У межах цього режиму товари ввозяться на митну територію України для їх використання під зобов'язання про зворотне вивезення. Перш за все він зорієнтований на матеріально-технічне забезпечення окремих видів діяльності (виставкової, концертної, рекламної тощо). У цей режим можна помістити далеко не всі товари.

3. Режим тимчасового ввезення є основним, проміжковим, звичайним та строковим. МКУ визначає лише максимально можливий строк дії цього режиму (3 роки), а в конкретних випадках строк визначається митним органом виходячи з конкретних обставин.

4. У режим тимчасового ввезення можна помістити лише іноземні товари, й вони зберігають свій статус до кінця дії режиму.

5. Щодо особливостей, то тут зважено таке:

• Фактично існує два підвиди цього режиму: тимчасове ввезення з умовним повним звільненням від оподаткування та тимчасове ввезення з умовним частковим звільненням від оподаткування. Причому відрізняються вони не лише податковими пільгами, які надаються, а й переліками товарів, які можуть бути поміщені під кожен з них.

• У випадку поміщення товарів у режим тимчасового ввезення з умовним частковим звільненням від оподаткування декларант зобов'язаний щомісячно сплачувати 3 % від загального розміру митних платежів, що справлялись би в разі поміщення товару під режим імпорту.

• Товари, поміщені під режим тимчасового ввезення, перебувають під митним контролем упродовж усього строку дії митного режиму.

• За загальним правилом тимчасове ввезення завершується шляхом поміщення товару в режим реекспорту.

Необхідно вказати Конвенцію про тимчасове ввезення (Стамбульську конвенцію) від 29.06.1990.

Під режим тимчасового ввезення з умовним повним звільненням від оподаткування можуть бути розміщені:

• товари, призначені для показу чи використання на виставках, ярмарках, зустрічах та подібних заходах;

• професіональне устаткування (відео- та аудіообладнання);

• контейнери, піддони, упаковки, зразки та інші товари, що ввозяться в рамках торгової операції;

• товари, які ввозяться в рамках виробничої операції (креслення, інструменти для вимірювання та контрою, спеціальні інструменти тощо);

• товари, які ввозяться з навчальною, науковою чи культурною метою;

• особисті речі осіб, які подорожують, та товари, що ввозяться для спортивних цілей;

• матеріали для пропаганди туризму;

• товари, що ввозяться в рамках прикордонного обігу;

• товари, які ввозяться з гуманітарною метою (хірургічне та інше медичне обладнання, палатки, ковдри тощо);

• транспортні засоби (комерційні та приватні);

• тварини.

Причому для кожної з перерахованих груп товарів передбачено умови, чітке дотримання яких дозволяє помістити товар під режим тимчасового ввезення з умовним повним звільненням від оподаткування. У випадку коли ці умови не будуть дотримані або коли ввозяться для тимчасового використання товари, не згадані у переліку, то вони можуть бути поміщені під режим тимчасового ввезення з умовним частковим звільненням від оподаткування.

Тимчасове вивезення [6, с. 47–48]

1. Тимчасове вивезення – це митний режим, відповідно до якого українські товари вивозяться за межі митної території України з умовним повним звільненням від оподаткування митними платежами та без застосування заходів нетарифного регулювання і підлягають реімпорту до завершення встановленого строку без будь-яких змін, за винятком звичайного зносу в результаті їх використання.

2. МКУ не встановлено обмежень стосовно того, які товари можна розмістити під режим тимчасового вивезення. Тимчасове вивезення товарів з України зумовлює їх тимчасове ввезення до іншої держави, митним законодавством якої встановлено обмеження щодо товарів, які можуть бути тимчасово ввезені.

3. Цей режим є основним, проміжковим, звичайним та строковим, причому МКУ визначає лише максимально можливий строк дії цього режиму (3 роки), а в конкретних випадках строк митного режиму визначається митним органом виходячи з конкретних обставин.

4. Під митний режим тимчасового вивезення можна помістити лише українські товари, і вони зберігають цей статус до кінця дії режиму.

5. Товари, поміщені під режим тимчасового вивезення, перебувають під митним контролем упродовж всього строку дії режиму. За загальним правилом тимчасове вивезення завершується поміщенням товару в режим реімпорту.

Митний склад [6, с. 48–49]

1. Митний склад – це митний режим, відповідно до якого іноземні або українські товари зберігаються під митним контролем з умовним повним звільненням від оподаткування митними платежами та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

2. Митний режим митного складу має чітко виражене підприємницьке призначення.

3. Цей режим є похідним, проміжковим, звичайним та строковим. МКУ передбачено кілька варіантів строків дії цього режиму. За загальним правилом товар може бути поміщений під режим митного складу не більше ніж на 1 095 днів. Підакцизні товари та іноземні товари, які раніше поміщались у режими транзиту, тимчасового ввезення та переробки на митній, території України, можуть поміщатись у режим митного складу не більше ніж на 365 днів, товари, призначені для експорту, – не більше ніж на 1 рік.

4. Іноземні товари, поміщені під режим митного складу, зберігають статус іноземних, а українські – втрачають свій статус з моменту відшкодування сум податку на додану вартість.

5. Для реалізації митного режиму митного складу недостатньо зусиль особи, яка переміщує товар через митний кордон. Підґрунтям цього митного режиму є договір зберігання, укладений між утримувачем митного складу та зацікавленою особою. Саме утримувач митного складу подає митну декларацію в її інтересах.

Безмитна торгівля [6, с. 49–50]

1. Безмитна торгівля – це митний режим, відповідно до якого товари, не призначені для вільного обігу на митній території України, перебувають та реалізуються для вивезення за межі митної території України під митним контролем у пунктах пропуску через державний кордон України та інших визначених законом місцях з умовним звільненням від оподаткування митними платежами, установленими на імпорт та експорт таких товарів, та без застосування до них заходів нетарифного регулювання.

2. Сутність цього режиму полягає в тому, що товар, який об'єктивно перебуває на митній території України, але не призначений для використання на ній, розглядається як такий, що не перебуває на митній території України. Товари, поміщені під такий режим, призначені для реалізації особам, які виїжджають з України або переміщуються через неї транзитом. Це дозволяє більш ефективно задовольнити потреби цих осіб і позбавити їх необхідності зайвий раз вступати у відносини з митними органами щодо вивезення придбаних товарів.

3. Цей режим є похідним та дозвільним. Більше того, це єдиний митний режим, про який законодавець зазначає: «Поміщення товарів у митний режим безмитної торгівлі, а також зміна цього митного режиму здійснюється органом доходів і зборів» (ч. 6 ст. 141 МК). Також цей режим можна назвати безстроковим, хоча для частини товарів термін дії режиму обмежується терміном їх придатності. Подібний дуалізм виникає стосовно остаточності режиму. У тих випадках, коли товар поміщений у цей режим, продається через магазин безмитної торгівлі, то його можна вважати завершеним, коли ж продаж не відбувався, то режим безмитної торгівлі виступає як проміжковий і в подальшому товари мають бути поміщені в режим реекспорту або в інший митний режим.

4. Іноземні товари, поміщені в митний режим безмитної торгівлі, зберігають статус іноземних товарів, а українські товари отримують статус іноземних товарів. Їх поміщення в цей режим для цілей оподаткування вважається експортом.

5. Режим безмитної торгівлі не слід плутати з магазином безмитної торгівлі. Режим безмитної торгівлі поширюється на товари, які перебувають у спеціальних торговельних закладах – магазинах безмитної торгівлі, а також у торговельних пунктах на борту пасажирських транспортних засобів міжнародного сполучення. Використовувати режим безмитної торгівлі може лише підприємство, яке отримало дозвіл на утримання магазину безмитної торгівлі.

Знищення або руйнування [6, с. 51]

1. Знищення або руйнування – це митний режим, відповідно до якого іноземні товари під митним контролем знищуються або приводяться у стан, який виключає можливість їх використання, з умовним повним звільненням від оподаткування митними платежами, установленими на імпорт цих товарів, та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

2. Цей митний режим розрахований на ситуацію, коли імпортери з різних причин не можуть виконати податкові зобов'язання, отримати дозвільні документи чи пройти суміжні види контролю (товар не відповідає санітарним, радіологічним, фітосанітарним стандартам тощо), необхідні для завершення імпортної операції, і не мають можливості розмістити товар у інший митний режим. Застосовуючи режим знищення або руйнування, власник, з одного боку, втрачає товар, а з іншого – знімає із себе ряд зобов'язань перед державою.

3. Цей режим є похідним, завершеним та безстроковим. Також він є дозвільним, але порядок отримання дозволу досить простий.

4. Під режим знищення або руйнування можна помістити лише іноземні товари.

5. Знищення товарів чи руйнування здійснюється за рахунок особи, що переміщує їх через митний кордон та під митним контролем. Особа може знищити товар самостійно або укласти господарський договір на знищення товару.

Під митний режим знищення або руйнування можуть бути розміщені будь-які товари, однак для частини з них передбачено спеціальний порядок руйнування. Так, наприклад, лікарські засоби, поміщені під цей режим, можуть бути знищені лише суб'єктом господарської діяльності, який отримав ліцензію на утилізацію небезпечних відходів.

Відмова на користь держави [6, с. 51–52]

1. Відмова на користь держави – це митний режим, відповідно до якого власник відмовляється від іноземних товарів на користь держави без будь-яких умов на свою користь.

2. Цей режим досить близький до режиму знищення або руйнування, але видається більш зручним для власника. В обох випадках він звільняється від обов'язків зі сплати митних податків та з виконання заходів нетарифного регулювання і позбавляється товару, але в першому випадку йому необхідно самостійно провести ряд заходів з його руйнування та утилізації або укласти господарський договір із суб'єктом, що надає такі послуги, у другому ж – декларант просто передає товар державі і позбавляється будь-яких незручностей, пов'язаних з руйнуванням. На близькість між режимами вказує і та обставина, що у випадку, коли власник хоче помістити товари під митний режим знищення та руйнування, представник митних органів має запропонувати йому помістити товари у митний режим відмови на користь держави.

3. Цей режим є похідним, завершеним, дозвільним та безстроковим.

4. Під режим відмови на користь держави можна помістити лише товари, що мають статус іноземних.

5. Застосувати режим відмови на користь держави не завжди просто. Постановою КМУ від 21.05.2012 № 427 затверджено Перелік товарів, які не можуть бути поміщені під митний режим відмови на користь держави, однак він досить нечіткий та розпливчатий. Митним органам надано дискреційні повноваження стосовно надання згоди на використання цього режиму. Так, наприклад, не можуть бути передані на користь держави товари, витрати на зберігання та реалізацію яких перевищуватимуть суму надходжень від їх продажу. Визначення ж обох цифр покладено на митні органи.

5.3. Проблемні митні режими

На думку О. Т. Зими, проблемними є митні режими, які не вдасться охарактеризувати за пропонованою схемою. Їх три:

– вільна митна зона;

– переробка на митній території;

– переробка за межами митної території [6, с. 52].

Вільна митна зона.

Це митний режим, відповідно до якого іноземні товари ввозяться на територію вільної митної зони та вивозяться з цієї території за межі митної території України із звільненням від оподаткування митними платежами та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а українські товари ввозяться на територію вільної митної зони з оподаткуванням митними платежами та застосуванням заходів нетарифного регулювання. Згідно зі ст. 131 МКУ може існувати три види вільних митних зон: сервісні, комерційні та промислові. Вони мають різну правову природу і їх регулювання одними й тими самими правовими нормами неможливе.

Переробка на митній території та переробка за межами митної території.

Їхня сутність полягає в тому, що поміщені під них товари тимчасово вивозяться чи ввозяться на митну територію України, але на відміну від режимів тимчасового ввезення та тимчасового вивезення, збереження їх незмінного стану не вимагається. Товари поміщаються в такі режими з метою їх переробки, тобто зміни стану. Такі товари перебувають під митним

контролем упродовж усього строку дії митного режиму. Обидва режими є дозвільними, й отримання дозволу на їх застосування передбачає надання інформації не лише про товар, а й про процес (технологічну схему) переробки, яка також теоретично контролюється митними органами.

Переробка на митній території та переробка за межами митної території є надзвичайно складними та нетиповими митними режимами, які досить рідко застосовуються обмеженим колом підприємств зі специфічними комерційними цілями [6, с. 54].

Питання для самоконтролю

1. Митні режими митного складу і магазину безмитної торгівлі.
2. Митні режими переробки: переробка на митній території, переробка поза митною територією.
3. Митні режими знищення товарів і відмова від товарів на користь держави.
4. Митний режим транзиту товарів.
5. Митні режими випуску для вільного обігу, реімпорту, експорту, реекспорту, тимчасового ввезення (вивезення).
6. Режими вільної митної зони і митного складу.
7. Вибір і зміна митного режиму.

Список рекомендованих джерел

1. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 26.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552.
3. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.
4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 51–52. Ст. 572.
5. Гребельник О. П. Митна справа: підручник / Міністерство освіти і науки, Українсько-американський гуманітарний інститут Вісконсінський міжнародний університет (США) в Україні. 4-те вид., оновл. та доп. К.: ЦУЛ, 2014. 472 с.
6. Зима О. Т. Митне право: конспект лекцій. Харків: Право, 2018 с. С. 41–54.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2
ПРАВОВІ ОСНОВИ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ І МИТНОГО КОНТРОЛЮ

Тема 6. Митні оформлення

6.1. Загальні положення щодо митного оформлення.
6.2. Митне декларування та митна декларація.
6.3. Механізм митного оформлення.

6.1. Загальні положення щодо митного оформлення

Митне оформлення – це виконання митних формальностей, необхідних для випуску товарів.

За загальним правилом ці формальності виконуються в місцях розташування структурних підрозділів митних органів (органів доходів і зборів) упродовж робочого часу, встановленого для цих органів. У багатьох пунктах пропуску через державний кордон митне оформлення здійснюється цілодобово.

В окремих випадках митні формальності можуть здійснюватись поза робочим часом та місцем роботи митних органів. Однак для цього декларант має оформити звернення встановленого зразка та оплатити послуги зі здійснення митних формальностей з відхиленням від загального порядку в розмірі, установленому КМУ.

Митне оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення здійснюється в будь-якому митному органі з пред'явленням їх цьому органу, якщо інше не передбачено МКУ. Винятків із цього правила небагато, і стосуються вони переважно окремих видів товарів. Так, наприклад, Мінфіну надано права визначити перелік митних органів, де може здійснюватись митне оформлення природного газу, лікарських засобів, підакцизних товарів. Інший випадок – митне оформлення товарів, які ввозяться на митну територію України громадянами у несупроводжуваному багажі та вантажних відправленнях. Воно здійснюється за місцем проживання або тимчасового перебування таких громадян, у місці кінцевого призначення транспортного засобу, що здійснював перевезення цих товарів, або за заявою громадянина – у пунктах пропуску через державний кордон України.

Митне оформлення розпочинається з моменту подання декларантом митної декларації або документа, який її замінює, та документів, необхідних для митного оформлення. До них належать документи, що визначають вартість товару, та документи, необхідні для здійснення митного контролю, згідно з переліками, установленими ст. 335 МКУ (ці переліки відрізняються залежно від засобів та способів переміщення товарів через митний кордон).

Документи, необхідні для здійснення митного контролю та митного оформлення, подаються митному органу (органу доходів і зборів) українською мовою, офіційною мовою митних союзів, членом яких є Україна, або іншою іноземною мовою міжнародного спілкування. У випадку коли документи подаються іншими мовами, митні органи (органи доходів і зборів) мають право вимагати від декларанта їх перекладу за власний рахунок.

Факт прийняття митної декларації і, відповідно, початку митного оформлення засвідчується шляхом проставляння відбитків митних забезпечень (у тому числі за допомогою інформаційних технологій), інших відміток на митній декларації, а також на товаросупровідних і товарно-транспортних документах.

Митне оформлення має бути завершене упродовж чотирьох робочих годин з моменту пред'явлення органу доходів і зборів товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що підлягають митному оформленню (якщо вони підлягають пред'явленню), подання митної декларації та всіх необхідних документів і відомостей.

Цей строк може бути перевищений виключно в разі:

• виконання митних формальностей поза місцем розташування митних органів;

• підтвердженого письмово бажання декларанта подати додаткові документи чи відомості про зовнішньоекономічну операцію або характеристики товару;

• проведення досліджень (експертизи) проб і зразків товарів;

• виявлення порушень митних правил (за винятком випадків, коли товари, що оформлюються, не підлягають конфіскації, не є доказами у справі, а декларант сплатив або забезпечив сплату всіх митних платежів);

• зупинення митного оформлення відповідно до Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції»;

• подання додаткових документів щодо підтвердження митної вартості на строк до отримання митним органом таких документів або до відмови декларанта в їх поданні;

• призупинення митного оформлення у зв'язку з порушенням прав інтелектуальної власності.

Митне оформлення вважається завершеним після виконання всіх митних формальностей, визначених МКУ відповідно до заявленого митного режиму, що засвідчується шляхом проставлення відповідних митних забезпечень (у тому числі за допомогою інформаційних технологій), інших відміток на митній декларації, а також на товаросупровідних та товарно-транспортних документах.

Митні органи (органи доходів і зборів) можуть відмовити в митному оформленні через невиконання декларантом умов, установлених МКУ. Така відмова оформляється спеціальним документом – карткою відмови, у якій має міститись інформація про причини відмови та наведені вичерпні роз'яснення вимог, виконання яких забезпечує можливість митного оформлення товарів. Також у ній має бути надана інформація про порядок оскарження.

6.2. Митне декларування та митна декларація

Законодавець визначає декларування як заявлення за встановленою формою (письмовою, усною, шляхом вчинення дій) точних відомостей про товари, мету їх переміщення через митний кордон України, а також відомостей, необхідних для здійснення їх митного контролю та митного оформлення.

Визначальну роль відіграє декларування в письмовій формі, яке може здійснюватися шляхом подачі паперових або електронних документів, центральне місце серед яких займає митна декларація.

Митна декларація – це заява встановленої форми, в якій особою зазначено митну процедуру, що підлягає застосуванню до товарів, та передбачені законодавством відомості про товари, умови і способи їх переміщення через митний кордон України та щодо нарахування митних платежів, необхідних для застосування цієї процедури.

До митної декларації має бути внесена така інформація:

• заявлений митний режим, тип декларації та відомості про особливості переміщення;

• відомості про декларанта та інших осіб, пов'язаних з переміщенням товару через митний кордон;

• відомості про найменування країн відправлення та призначення;

• відомості про транспортні засоби комерційного призначення, що використовуються для перевезення товарів, та контейнери;

• відомості про товари;

• відомості про нарахування митних та інших платежів і заходи гарантування їх сплати;

• відомості про зовнішньоекономічний договір (контракт) та його основні умови;

• відомості, що підтверджують дотримання встановлених законодавством заборон та обмежень щодо переміщення товарів через митний кордон України;

• відомості про документи, необхідні для здійснення митного контролю;

• номер декларації (за бажанням декларанта)

• тощо.

Указана інформація викладається як текстуально, так і за допомогою кодів.

Митна декларація є чітко формалізованим документом, структура якого закріплена Постановою КМУ від 21.05.2012 № 450 «Питання, пов'язані із застосуванням митних декларацій». Згідно з цією Постановою в Україні використовуються такі форми митних декларацій та квазідекларацій:

• митна декларація на бланку єдиного адміністративного документа (МД-2 з додатками);

• митна декларація М-16;

• письмова заява за спеціально затвердженою формою;

• митна декларація для письмового декларування товарів, що переміщуються через митний кордон України громадянами для особистих, сімейних та інших потреб, не пов'язаних з провадженням підприємницької діяльності;

• документи, що, відповідно до законодавства, можуть використовуватись замість митної декларації [21, с. 62].

Суб'єктами господарської діяльності переважно використовується декларація на бланку єдиного адміністративного документа. Вона застосовується для декларування товарів (крім тих, що пересилаються через митний кордон України у міжнародних поштових та експрес-

відправленнях), що переміщуються через митний кордон України декларантами (крім громадян), і заповнюється на:

• товари, митна вартість яких перевищує суму, еквівалентну 150 євро;

• товари, які підлягають державному експортному контролю та переміщення яких через митний кордон України потребує надання відповідного дозволу;

• товари, які ввозяться на митну територію України і підлягають державній реєстрації відповідно до законодавства;

• товари, які поміщуються в митні режими митного складу, вільної митної зони, безмитної торгівлі, переробки на митній території України, переробки за межами митної території України та після перебування в таких митних режимах, поміщуються в інші митні режими.

За певних обставин декларація на бланку єдиного адміністративного документа заповнюється й у випадках переміщення товарів у поштових та експрес-відправленнях і переміщення товарів громадянами.

Порядок заповнення митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа з пографними коментарями визначений наказом Мінфіну від 30.05.2012 № 651.

Під час переміщення товарів через митний кордон громадянами, крім випадків, прямо передбачених законом (наприклад, декларування транспортних засобів здійснюється з використанням МД-2), використовується митна декларація для письмового декларування товарів, що переміщуються через митний кордон України громадянами для особистих, сімейних та інших потреб, не пов'язаних з провадженням підприємницької діяльності.

Порядок заповнення декларації для письмового декларування товарів громадянами визначений наказом Мінфіну від 28.05.2012 № 614.

Для декларування товарів, що переміщуються у поштових відправлення, зазвичай використовуються декларації CN 22 та CN 23, форма яких встановлена актами Всесвітнього поштового союзу. Ці декларації відносимо до документів, що можуть використовуватись замість митної декларації.

Для декларування товарів, що переміщуються в експрес-відправленнях, за різних обставин використовуються декларації МД-2 та М-16, а також письмова заява за спеціально затвердженою формою.

Узагалі письмова заява за спеціально затвердженою формою є найпростішим з документів, що використовується для декларування. Вона застосовується в тих випадках, коли для декларування товару, що

переміщується через митний кордон, не передбачено застосування іншого, більш складного документа.

Щодо документів, які можуть використовуватись замість митної декларації, то тут переважно йдеться про уніфіковані документи, прийняті в міжнародному обороті (наприклад, митна декларація CN 23, установлена актами Всесвітнього поштового союзу; авіаційна вантажна накладна (Air Waybill); коносамент (Bill of Lading); книжка МДП (Carnet TIR); книжка А. Т. А. тощо).

Щодо видів митних декларацій, то їх також п'ять:

- митна декларація, заповнена у звичайному порядку;
- попередня митна декларація;
- періодична митна декларація;
- тимчасова митна декларація;
- додаткова митна декларація [21, с. 63].

Якщо скоротити назву митної декларації, заповненої у звичайному порядку, то її можна було б назвати повноцінною митною декларацією, адже вона має містити обсяг відомостей, достатній для завершення митного оформлення товарів у заявленому митному режимі [21, с. 63–64].

Попередня митна декларація подається до ввезення в Україну товарів або після їх ввезення, якщо ці товари перебувають на території пункту пропуску через державний кордон України, з метою проведення аналізу ризиків та прискорення виконання митних формальностей. Обсяг інформації, який повинна містити така декларація, визначений не досить чітко, але аналіз правового регулювання її використання дає можливість зробити висновок, що можливі два варіанти.

В одних випадках ***попередня митна декларація*** може містити всю інформацію, необхідну для проведення митного оформлення. Товари можуть бути випущені на підставі такої декларації без пред'явлення їх митному органу або з пред'явленням їх митному органу. В інших – інформація, яка міститься в попередній декларації, є неповною і її достатньо лише для ввезення товарів на митну територію України та доставлення до митного органу призначення. У такому випадку до попередньої декларації долучається додаткова декларація [21, с. 64].

Якщо декларант не володіє точними відомостями про характеристики товарів, необхідні для заповнення митної декларації у звичайному порядку, він може подати митному органу ***тимчасову митну декларацію*** на такі товари за умови, що вона містить дані, достатні для поміщення їх у

заявлений митний режим, та під зобов'язання про подання додаткової декларації у строк, що не перевищує 45 днів з дати подання тимчасової митної декларації.

Подача тимчасової митної декларації можлива, коли кількісні характеристики товару можуть бути встановлені лише після його навантаження/вивантаження; коли встановлення коду ЗЕД потребує дослідження; коли ціна товару в зовнішньоекономічному договорі визначається за формулою тощо.

Цільове призначення тимчасової декларації полягає в прискоренні здійснення комерційної операції. Така декларація дозволяє випустити товари та передати їх контрагентам до завершення збору всіх даних, необхідних для їх остаточного митного оформлення. Під час оподаткування в такому випадку митні органи застосовують найбільші ставки мита, під які може потрапити товар, однак після подачі додаткової декларації та точного встановлення розміру митних податків декларант має право отримати від митних органів надмірно сплачене.

Періодична митна декларація може подаватися на регулярне переміщення через митний кордон України товарів однією і тією самою особою на одних і тих самих умовах та підставах упродовж не більше 180 днів та під зобов'язання про подання додаткової декларації на товари, переміщені за періодичною митною декларацією протягом попереднього календарного місяця.

Типовим прикладом застосування періодичної митної декларації може бути переміщення товарів трубопровідним транспортом або мережами електропередач. Тут через особливість поставки застосування інших декларацій просто неможливе. Також періодичні декларації можуть застосовуватись для переміщення періодичних друкованих видань чи будь-яких інших товарів, поставка яких здійснюється регулярно, тобто не рідше ніж два рази упродовж строку дії декларації.

У разі використання декларантом попередньої, тимчасової або періодичної митної декларації він зобов'язаний упродовж встановлених строків подати додаткову декларацію, яка містить точні відомості, що подавалися б у разі декларування цих товарів за митною декларацією, заповненою у звичайному порядку. Попередня, тимчасова або періодична митна декларація разом з додатковою (додатковими) декларацією розглядаються як митна декларація, заповнена у звичайному порядку [21, с. 65].

6.3. Механізм митного оформлення

Починається митне оформлення з подачі митної декларації та пред'явлення товарів для митного оформлення. Декларування здійснюється декларантом, тобто особою, яка самостійно здійснює декларування або від імені якої здійснюється декларування, але ст. 265 МКУ істотно уточнює це визначення та обмежує коло осіб, які можуть виступати декларантами. Так, зокрема, декларантом може бути лише резидент, за винятком випадків, прямо передбачених законом. До останніх належать ситуації, коли переміщення товарів через митний кордон здійснюють: а) громадяни, що досягли 16-річного віку; б) особи, яким надано пільги розд. XIII МКУ; в) іноземні перевізники під час переміщення товару прохідним транзитом; г) тощо [21, с. 65–66].

Підґрунтям функціонування механізму митного оформлення є Порядок виконання митних формальностей у разі здійснення митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа, затверджений наказом Мінфіну від 30.05.2012 № 631.

Декларація подається за місцем митного оформлення товару та в строк не більше 10 робочих днів з моменту доставлення товару у митний орган. У разі відмови у прийнятті декларації чи у митному оформленні нова декларація подається не пізніше 10 робочих днів з моменту прийняття такого рішення. Ці строки можуть бути продовжені митними органами на прохання декларанта.

Митна декларація подається на паперових носіях або в електронній формі, причому у разі подачі декларації МД-2 паперові документи супроводжуються електронними копіями. Щодо електронних документів, то вони подаються лише у визначених форматах. Електронна декларація засвідчується електронним підписом, електронна копія такого засвідчення не потребує. Митні органи (органи доходів і зборів) використовують спеціальні термінали, які дозволяють зробити електронну копію з паперового документа та провести її попередню обробку.

Після подачі митної декларації здійснюються (можуть здійснюватись) заходи, центральне місце серед яких займають такі:

1) реєстрація митної декларації;

2) попередня перевірка;

3) прийняття до митного оформлення;

4) відмова у прийнятті декларації до митного оформлення;

5) змістовна перевірка, зокрема:

• перевірка строків подання митної декларації;

• зіставлення даних декларації та інших документів;

• перевірка правильності встановлення коду ЗЕД;

• перевірка правильності встановлення митної вартості;

• тощо;

6) призупинення митного оформлення;

7) завершення митного оформлення (постановка на декларації відмітки про завершення митного оформлення);

8) відмова у випуску товарів [21, с. 66].

Чинним МКУ передбачено три варіанти негативного рішення митних органів під час митного оформлення: а) відмова у митному оформленні; б) відмова у прийнятті декларації до митного оформлення; в) відмова у випуску товарів. Відмінності між ними чітко не проведені, але це не має принципового значення, оскільки в усіх трьох випадках митними органами заповнюється картка відмови за єдиною встановленою формою. Примірник зазначеної картки невідкладно вручається (надсилається) декларанту.

У картці відмови зазначаються причини відмови, наводяться вичерпні роз'яснення вимог, виконання яких забезпечує можливість прийняття митної декларації, а також вказується інформація про порядок оскарження рішення про відмову.

Картка відмови складається у строк, відведений для митного оформлення, тобто за загальним правилом упродовж 4 годин з моменту пред'явлення товарів та подання декларації.

Картка відмови – це адміністративний акт, у якому зафіксоване негативне рішення щодо можливості переміщення та пропуску товару через митний кордон, однак він має дещо нетипову природу, оскільки його основна мета – не відмовити декларанту, а вказати йому, яким саме чином слід діяти, щоб переміщення товарів через митний кордон відбулося [21, с. 67].

МКУ передбачена можливість внесення змін до митної декларації, її відкликання та визнання декларації недійсною.

Митна декларація може бути відкликана декларантом зі згоди митних органів до моменту завершення митного оформлення.

Зміни до митної декларації можуть бути внесені декларантом зі згоди митних органів до моменту завершення митного оформлення та впродовж трьох років з моменту завершення, однак законом встановлено низку обмежень і застережень щодо внесення таких змін.

Рішення про визнання декларації недійсною приймається митними органами у випадку, коли товари, оформлені за декларацією для вивезення за межі митної території України, не перетнули державний кордон України протягом 180 днів.

У разі виявлення порушення митних правил під час переміщення товарів через митний кордон внесення змін до митної декларації, її відкликання та визнання декларації недійсною не допускаються.

Питання для самоконтролю

1. Основне митне оформлення (декларування): поняття, функції, форми і необхідна документація.
2. Особа, уповноважена на декларування. Декларант, його права і обов'язки, інші учасники митного оформлення.
3. Обов'язки митниці щодо роз'яснення вимог митного оформлення.
4. Митне оформлення товару, який підлягає обов'язковій сертифікації.
5. Спрощений порядок митного оформлення.
6. Порядок оформлення, транспортування товарів під митним контролем.
7. Митний супровід.
8. Вимоги до обладнання транспортних засобів для перевезення товарів під митним контролем.
9. Транспортні засоби, товари під інші предмети, які підлягають декларуванню.
10. Процедура декларування.

Список рекомендованих джерел

1. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 26.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Митний кодекс України Закон України від 13 березня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552.
3. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.
4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 51–52. Ст. 572.
5. Дорофеєва Л. М. Європейський вектор розвитку української митниці: монографія. Дніпро: УМСФ, 2019. 448 с.

6. Міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур від 18.05.1973. *Офіційний Вісник України*. 2011. № 71. Ст. 2711.

7. Митна конвенція про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенція МДП) від 14.11.1975. *Офіційний Вісник України.* 2007. № 3. Ст. 138.

8. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України: прийнято Верховною Радою від 21 вересня 1999 року № 1068-XIV.

9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення попереднього документального контролю в пунктах пропуску через митний кордон України: Закон України від 02.12.2010. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 33. Ст. 326.

10. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 21.09.1999.

11. Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції: Закон України від 17.07.1997.

12. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991.

13. Про Українську класифікацію товарів зовнішньоекономічної діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 31 серпня 1998 року № 1354. Київ, 1998.

14. Про обсяги та порядок ввезення громадянами на митну територію України харчових продуктів для власного споживання: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 року № 434.

15. Про затвердження переліку пунктів пропуску через митний кордон України, через які дозволяється переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: Постанови Кабінету Міністрів України від 25.12.2002 № 1950

16. Про затвердження Інструкції про переміщення готівки і банківських металів через митний кордон України: постанова Правління Національного банку України від 27 травня 2008 року № 148. *Офіційний вісник України*. 2008. № 43. Ст. 1430.

17. Про затвердження Порядку виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа: наказ Мінфіну України від 30.05.2012 № 631. *Офіц. вісн. України*. 2012. № 64. Ст. 2627.

18. Про виконання митних формальностей відповідно до заявленого митного режиму: наказ Міністерства фінансів України від 31.05.2012 № 657.

19. Про затвердження Порядку заповнення митної декларації для письмового декларування товарів, що переміщуються через митний кордон України громадянами для особистих, сімейних та інших потреб, не пов'язаних з провадженням підприємницької діяльності: наказ Міністерства фінансів України від 28.05.2012 № 614.

20. Класифікатор митних формальностей, що можуть бути визначені за результатами застосування системи управління ризиками: наказ Міністерства фінансів України від 20.09.2012 № 1011.

21. Зима О. Т. Митне право: конспект лекцій. Харків: Право, 2018. 126 с. С. 56–67.

Тема 7. Митний контроль

7.1. Поняття та принципи митного контролю.

7.2. Форми митного контролю.

7.3. Митна експертиза.

7.4. Система управління ризиками та АСУР.

7.1. Поняття та принципи митного контролю

Згідно зі ст. 4 МКУ **митний контроль** – це сукупність заходів, що здійснюються митними органами в межах своїх повноважень з метою забезпечення додержання норм МКУ, законів та інших нормативно-правових актів з питань державної митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку.

Митний контроль складається з окремих елементів, які входять до складу митної процедури.

Щодо принципів митного контролю, то про них ідеться у ст. 318 МКУ, яка називається «Загальні принципи митного контролю». Однак у згаданій статті чіткий та вичерпний перелік принципів відсутній. У ній, швидше, розміщена інформація про окремі з них у довільному порядку. Спираючись на приписи митного законодавства, зокрема на ст. 318 МКУ, на існуючі наукові розробки та аналіз правозастосовної практики, запропоновано таку систему принципів митного контролю [11, с. 69–70].

Загальність. Митному контролю підлягають усі товари, які переміщуються через митний кордон України.

• ***Вибірковість.*** Заходи митного контролю повинні застосовуватися лише тоді, коли існує ризик порушення митних правил чи інших положень митного законодавства.

• ***Мінімалізованість.*** Виконується мінімум митних формальностей, необхідних для проведення митного контролю.

• ***Автоматизованість.*** Під час здійснення митного контролю максимально широко застосовуються сучасні інформаційні технології, ключове місце серед яких займає АСУР. Її призначення – надати інформацію, необхідну для визначення форм та обсягу митного контролю, що має застосовуватися у конкретному випадку.

Ефективний митний контроль можливий лише у випадку поєднання всіх чотирьох принципів: теоретична можливість перевірити все – вибір необхідних предметів перевірки – мінімум контрольних заходів щодо них – прийняття рішення про вибір предмета та заходів не на підставі необмеженого власного розсуду, а з огляду на науково обґрунтовані висновки, напрацьовані з використанням інформаційних технологій.

• ***Незмінність товару.*** Декларант зобов'язаний зберігати товар у незмінному стані впродовж усього строку перебування під митним контролем. Він не може використовуватися жодним чином, за винятком тих випадків, коли інше прямо передбачено законом (тут ідеться про строкові режими, упродовж яких товар перебуває під митним контролем) або митними органами надано окремий дозвіл на використання (наприклад надано дозвіл на проведення операцій з підготовки товарів, що поміщені у режим митного складу до реалізації). Також цей принцип тісно пов'язаний з можливістю ідентифікації товару.

• ***Доступність товару.*** Декларант має забезпечити митним органам на їх вимогу можливість доступу до товару, що перебуває під митним контролем, та надати можливість провести всі необхідні дії для здійснення митного контролю. Цей принцип має особливо велике значення у випадках, коли товар поміщений у строковий митний режим.

• ***Професійність.*** Митний контроль здійснюється виключно митними органами(органами доходів і зборів). Причому фахівці, які діють від імені цих органів, повинні мати необхідну фахову підготовку. Їх діяльність спирається на належне технічне та інформаційно-технічне забезпечення.

7.2. Форми митного контролю

Під формою митного контролю розуміємо зовнішній прояв контрольної діяльності, спрямованої на забезпечення законності під час переміщення товарів через митний кордон та здійснення підприємницької діяльності, що контролюється митними органами. За допомогою форм митний контроль уніфікується. Їх перелік зафіксований у ч. 1 ст. 336 МКУ. Згідно з ним до числа форм митного контролю належать [11, с. 70–71]:

1) перевірка документів та відомостей, які надаються митним органам;

2) митний огляд;

3) облік товарів;

4) усне опитування громадян та посадових осіб підприємств;

5) огляд територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних складів, вільних митних зон, магазинів безмитної торгівлі та інших місць, де знаходяться товари, що підлягають митному контролю, чи провадиться діяльність, контроль за якою, відповідно до МКУ, покладено на митні органи;

6) перевірка обліку товарів, що переміщуються через митний кордон та/або перебувають під митним контролем;

7) документальна перевірка дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи;

8) направлення запитів до інших державних органів, установ та організацій, уповноважених органів іноземних держав для встановлення автентичності документів, поданих органу доходів і зборів.

Таким чином, МКУ передбачено вісім форм митного контролю, частина з яких має підвиди. Ці форми істотно відрізняються між собою за призначенням, змістом, складністю, виконанням, правовим регулюванням. Дві останні характеристики тісно пов’язані між собою. Чим складніша форма митного контролю, тим детальнішим є її правове регулювання. Так, усному опитуванню та обліку товарів присвячено по кілька рядків МКУ, а документальній перевірці – десять статей та низка підзаконних актів.

Митний огляд є однією з найвідоміших форм митного контролю, але відразу ж слід зазначити, що він об’єднує три досить різних підвиди огляду, а саме:

• огляд та переогляд товарів, транспортних засобів комерційного призначення;

• огляд та переогляд ручної поклажі та багажу;

• особистий огляд громадян.

Огляд та переогляд товарів, транспортних засобів комерційного призначення розрахований на товари, які переміщуються підприємствами, і важливу роль тут відіграє застосування АСУР. Опрацювавши інформацію, яка міститься в декларації та інших документах і базах даних, вона може рекомендувати:

• не проводити митного огляду взагалі;

• провести ідентифікаційний огляд;

• провести вибірковий огляд (з розкриттям до 20 % пакувальних місць);

• провести повний огляд.

Рекомендація щодо відсутності необхідності проведення огляду товарів може стати підґрунтям для рішення про пропуск товарів без пред'явлення їх митному органу, але можливе і протилежне рішення. У такій ситуації огляд все ж може бути проведений: а) за письмовим рішенням (в електронній формі) керівника митного органу чи особи, яка виконує його обов'язки; б) у випадку пошкодження чи втрати митного забезпечення, накладеного на товари, чи за наявності інших ознак несанкціонованого проникнення до товарів, що перебувають під митним контролем; в) за наявності достатніх підстав вважати, що переміщення цих товарів, транспортних засобів через митний кордон України здійснюється поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю.

Огляд товарів та транспортних засобів комерційного призначення здійснюється у присутності особи, що здійснює їх переміщення через митний кордон, а за її відсутності – із залученням не менш як двох понятих.

За результатами огляду складається акт у двох примірниках, один з яких надається особі, що здійснює переміщення товарів через митний кордон. Остання може оскаржити як незаконні дії, що були вчинені під час огляду, так і сам акт огляду.

Огляд та переогляд ручної поклажі та багажу зорієнтований на товар, що переміщується через митний кордон громадянами.

Особистий огляд – це виняткова форма митного контролю, яка застосовується виключно до фізичних осіб. Вона проводиться за письмовим рішенням керівника митного органу або особи, що виконує його обов'язки, якщо є достатні підстави вважати, що громадянин приховує предмети контрабанди чи товари, які є безпосередніми предметами порушення митних правил або заборонені для переміщення через митний кордон. Рішення складається у встановленій формі і фіксується на паперовому носії.

Його істотним недоліком є те, що в рішенні не конкретизуються підстави, що є причиною проведення особистого огляду. Достатньо того, що посадовець зазначає: «маючи достатні підстави вважати, що громадянин(ка), який(а) прямує через митний кордон України, приховує предмети контрабанди чи товари, які є безпосередніми предметами порушення митних правил або заборонені для ввезення в Україну».

Таким чином, порядок прийняття рішення про особистий огляд значно складніший, ніж порядок прийняття рішення про огляд багажу, однак в обох випадках маємо справу з досить широкою, не обмеженою жодними критеріями, дискрецією [11, с. 73].

Перед початком огляду громадянину пред'являють письмове рішення, про що робиться запис на самому рішенні, також його ознайомлюють з правами та обов'язками і пропонують добровільно видати приховані товари.

Особистий огляд проводиться в ізольованому приміщенні посадовою особою тієї ж статі, що й об'єкт контролю, за участі двох понятих тієї ж статі. За необхідності огляду частин тіла залучається медичний працівник.

Про результати проведення огляду складається протокол, який підписується посадовою особою, що здійснила огляд, понятими та об'єктом огляду. Копія протоколу надається особі, яка підлягала огляду.

Такий високий рівень регламентації порядку проведення цього виду митного огляду викликаний тим, що його застосування веде до обмеження природного права людини на недоторканність [11, с. 73].

Документальна перевірка – це форма митного контролю, яка застосовується до підприємств. Вона являє собою сукупність заходів, за допомогою яких митні органи переконуються у правильності заповнення митних декларацій, декларацій митної вартості та в достовірності зазначених у них даних, законності ввезення/вивезення товарів на митну територію України, а також у своєчасності, достовірності, повноті нарахування та сплати митних платежів.

Документальні перевірки здійснюються щодо:

• правильності визначення бази оподаткування та сплати митних платежів;

• обґрунтованості та законності надання (отримання) пільг і звільнення від оподаткування;

• правильності класифікації, згідно з УКТ ЗЕД, товарів, щодо яких проведено митне оформлення;

• відповідності фактичного використання переміщених через митний кордон України товарів заявленій меті такого переміщення та відповідності різноманітних документів підприємства, що перевіряється, інформації, зазначеній у митній декларації, за якими проведено митне оформлення товарів у відповідному митному режимі;

• законності переміщення товарів через митний кордон України [11, с. 74].

Документальні перевірки поділяються на:

1) невиїзні – стосовно товарів, митне оформлення яких закінчене;

2) планові виїзні – передбачені планом роботи і зазвичай стосуються суб'єктів, що займаються підприємництвом у митній сфері;

3) позапланові виїзні – за окремим рішення у випадках, чітко передбачених законом (ч. 7 ст. 346 МКУ) [11, с. 74].

Під час проведення виїзних перевірок посадовим особам митних органів (органів доходів і зборів) надається право:

• перевіряти грошові, фінансові і бухгалтерські документи, контракти, декларації тощо, які можуть бути пов'язані з операціями з переміщення товарів через митний кордон;

• отримувати безоплатно інформацію, пояснення, письмові довідки з питань, що виникають під час перевірки;

• проводити огляд виробничих, складських, торговельних та інших приміщень підприємства, що перевіряється;

• відбирати проби та/або зразки товарів, якщо є така можливість;

• проводити зустрічні звірки на підприємствах;

• складати протоколи про порушення митних правил;

• визначати суми податкових зобов'язань підприємства в порядку, визначеному МКУ;

• накладати митне забезпечення на комп'ютери, сейфи (шафи), архіви та інші місця, де зберігаються документи, необхідні для проведення перевірки, а також на складські, виробничі, торговельні приміщення;

• тощо [11, с. 74–75].

Результати перевірки оформлюються актом (при виявленні порушень) або довідкою (порушень не виявлено), що підписується керівником митниці та керівником підприємства, що перевірялося. Процедура оформлення акта має такий вигляд. Спершу акт підписує представник митниці і реєструє його в митниці впродовж десяти робочих днів після закінчення перевірки. Упродовж трьох робочих днів після підписання акт направляється підприємству для ознайомлення. Підприємство може погодитись з

актом перевірки чи ні. У першому випадку його уповноважена особа просто підписує акт, а в другому – можливо два варіанти поведінки.

По-перше, підприємство може підписати акт перевірки, але додати до нього свої заперечення. Такі заперечення стають частиною акта. Вони мають бути розглянуті впродовж п'яти робочих днів з моменту отримання митним органом. Рішення за результатом розгляду акта перевірки та заперечень на нього уповноважений прийняти лише керівник митного органу або особа, що виконує його обов'язки.

По-друге, підприємство може відмовитися від підписання акта. У такому випадку складається окремий документ – акт відмови. Такий варіант поведінки є доцільним лише тоді, коли підприємство не згодне з діями митників під час проведення перевірки і має на меті звернутися до адміністративного суду з позовом про визнання цих дій незаконними [11, с. 75].

7.3. Митна експертиза

Сутність митної експертизи полягає у наступному:

1) митна експертиза не стосується судової експертизи і відповідно не регламентується нормами, що містяться в законодавстві про судову експертизу;

2) митна експертиза, як і судова експертиза, екологічна експертиза, експертиза землевпорядної документації тощо, є окремим видом юридично вагомих експертиз. Тому, на нашу думку, використання в підзаконних актах терміна «експертиза» замість «митна експертиза» є принципово неправильним, адже перший належить до другого як загальне до окремого;

3) митна експертиза не є формою митного контролю. Вона може використовуватися не лише в процесі здійснення митного контролю, а й у межах провадження у справах про порушення митних правил, під час встановлення даних, необхідних для доповнення тимчасової митної декларації, тощо;

4) митна експертиза тісно пов'язана зі здійсненням митного контролю, оскільки вона дозволяє отримати інформацію щодо товару, що переміщується через митний кордон, яку за допомогою використання форм митного контролю отримати не вдається [11, с. 75–76].

Митну експертизу можна визначити як дослідження, аналіз та оцінку працівниками Спеціалізованої лабораторії з питань експертизи та досліджень Державної фіскальної служби України (надалі – Спеціалізована

лабораторія) на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, які містять інформацію, необхідну для запобігання та припинення порушень митних правил, а також для притягнення до адміністративної відповідальності за такі порушення [11, с. 76].

Порядок проведення митної експертизи визначений гл. 50 МКУ та конкретизований наказом Мінфіну «Про затвердження Порядку взаємодії структурних підрозділів та територіальних органів Державної фіскальної служби України із Спеціалізованою лабораторією з питань експертизи та досліджень ДФС під час проведення досліджень (аналізів, експертиз), Нормативів взяття проб (зразків) товарів для проведення дослідження (експертизи), форм акта про взяття проб (зразків) товарів та висновку» від 02.12.2016 № 1058 та іншими підзаконними актами.

Митна експертиза може проводитися з метою встановлення характеристик, визначальних для:

- класифікації товарів згідно з УКТ ЗЕД;
- перевірки задекларованої митної вартості товарів;
- встановлення країни походження товарів;
- встановлення належності товарів до наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, сильнодіючих чи отруйних речовин;
- встановлення належності товарів до предметів, що мають художню, історичну чи археологічну цінність;
- встановлення належності товарів до таких, що виготовлені з використанням об'єктів права інтелектуальної власності, що охороняються відповідно до закону.

У загальних рисах митна експертиза складається з п'яти стадій: а) відбір проб та зразків; б) призначення експертизи; в) операції з пробами та зразками; г) надання експертного висновку; д) завершення митної експертизи [11, с. 77].

У МКУ досить багато уваги приділено відібранню проб та зразків. Цей захід проводиться уповноваженими посадовими особами митних органів на підставі вмотивованого письмового рішення керівника цього органу доходів і зборів або особи, яка виконує його обов'язки. Проби та зразки відбираються працівником митниці, а не експертом, що володіє спеціальними знаннями. Проби та зразки відбираються у двох екземплярах (основний та контрольний), кожного з яких достатньо для проведення дослідження. Нормативи кількості (маси) відібраних проб та зразків

встановлені одним із додатків до згаданого вище наказу Мінфіну від 02.12.2016 № 1058. На кожну пробу чи зразок накладається митне забезпечення. Про відібрання зразків складається акт у трьох екземплярах.

Рішення про призначення митної експертизи оформлюється уповноваженою посадовою особою митного органу у вигляді запиту, в якому зазначаються підстава та мета його направлення, а також завдання для дослідження, тобто які характеристики товару необхідно перевірити або встановити. До запиту додаються проби (зразки) товару, акт про їх відібрання та інші документи, що містять (можуть містити) корисну для проведення експертизи інформацію.

Запит приймається та реєструється Спеціалізованою лабораторією. Після цього експерт здійснює операції з пробами та зразками, необхідні для виконання завдань, поставлених у запиті. Експертиза має бути проведена впродовж 10 днів з моменту надходження запиту. Цей строк може бути продовжений начальником Спеціалізованої лабораторії, але не більше ніж на 20 днів.

За результатами проведених досліджень експерт готує проєкт висновку, який розглядається керівництвом Спеціалізованої лабораторії, і за відсутності заперечень з його боку оформлюється письмовий висновок, що направляється особі, від якої надійшов запит. У разі наявності підстав вважати висновок необґрунтованим може бути призначено повторне дослідження (аналіз, експертиза), проведення якого доручається іншому експерту.

Після направлення висновку запитувачу проби та зразки, які використовувалися для проведення експертизи, зберігаються у Спеціалізованій лабораторії впродовж 60 днів, після чого за письмовим зверненням можуть бути повернені власнику товарів, з яких вони були відібрані.

7.4. Система управління ризиками та АСУР

Згідно зі ст. 361 МКУ ризик – це ймовірність недотримання вимог митного законодавства України.

Управління ризиками – це робота митних органів (органів доходів і зборів) з аналізу ризиків, виявлення та оцінки ризиків, розроблення та практичної реалізації заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків, оцінки ефективності та контролю застосування цих заходів [11, с. 78].

Для управління ризиками митні органи (органи доходів і зборів) використовують автоматизовану систему управління ризиками (далі – АСУР)

(див. Наказ Міністерства фінансів України від 08.04.2019 № 146 «Про затвердження змін до Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм і обсягів митного контролю»). АСУР являє собою сукупність програмно-інформаційних комплексів, які забезпечують функціонування системи управління ризиками під час митного контролю та/або митного оформлення товарів і транспортних засобів [8]. Сутність використання АСУР зводиться до того, що на підставі даних про операцію щодо переміщення товарів через митний кордон (тих, що містяться в декларації, доданих до неї документах, в базах даних, до яких є доступ, в інших джерелах) комп'ютерна програма, спираючись на профілі ризиків, індикатори ризиків тощо, проводить ряд розрахунків та, установивши рівень ризикованості операції, розробляє висновок щодо доцільності та змісту митного контролю [11, с. 79].

Продуктом АСУР є Перелік митних формальностей за результатами застосування системи управління ризиками, до якого входять формальності, рекомендовані до виконання. Цей Перелік у кожному конкретному випадку містить інформацію про назви митних формальностей, їх види (обов'язкова, у разі потреби обов'язкова за умови) та повідомлення до митних формальностей. Він не є остаточним і може корегуватися шляхом доповнення іншими митними формальностями, однак у такому випадку має бути чітко зазначено, з чиєї ініціативи та на яких підставах був відкоригований Перелік [8, розділ VII, п. 2].

Форми та обсяг контролю, визначені в Переліку митних формальностей, виконуються посадовими особами митних органів при проведенні митного контролю та митного оформлення. Випадки, коли митні формальності, внесені до Переліку, можуть не здійснюватись, чітко визначені у п. 5 наказу Мінфіну від 31.07.2015 № 684.

Інформація про результати виконання митних формальностей, що були включені до Переліку, вноситься до електронної бази даних за допомогою автоматизованої системи митного оформлення.

Застосування системи управління ризиками у митній сфері набуло значного поширення у світі. Це зумовлено багатьма чинниками. Основними з них є такі:

- зниження корупційних ризиків у митній сфері;
- підвищення ефективності митного контролю;
- оптимізація митної процедури;
- спрощення транскордонних перевезень;

• забезпечення прозорості державного управління;

• скорочення обсягу дискреційних повноважень митних органів;

• зниження витрати на здійснення державної митної справи;

• тощо [11, с. 80].

Ефективність функціонування АСУР значною мірою залежить від обсягу бази даних, які використовуються в процесі її використання.

МКУ вперше приділив серйозну увагу аналізу та управлінню ризиками, однак на практиці цей інструмент використовується давно. Єдиний порядок практичного застосування в митних органах автоматизованої системи аналізу та управління ризиками під час митного контролю та митного оформлення був уперше запроваджений у 2010 р., однак цьому передувала розробка АСУР, її використання в пілотних проєктах тощо. Разом з тим потенціал АСУР не розкритий. Про це свідчить хоча б той факт, що у 2017 р. КМУ видав розпорядження щодо розвитку системи управління ризиками до 2022 р. [11, с. 81]

Питання для самоконтролю

1. Митний контроль на водному транспорті.
2. Митний контроль на залізничному транспорті.
3. Організація митного контролю за міжнародними авіаперевезеннями.
4. Митний контроль за автомобільними перевезеннями.
5. Переміщення міжнародних поштових відправлень через митний кордон України.
6. Пільгові процедури митного контролю.

Список рекомендованих джерел

1. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 26.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552.

3. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.

4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 51–52. Ст. 572.

5. Деякі питання здійснення попереднього документального контролю в пунктах пропуску через державний кордон України: Постанова

Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 2011 року № 1030. *Офіційний вісник України*. 2011. № 78. Ст. 2882.

6. Питання пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 року № 451. *Офіційний вісник України*. 2012. № 40. Ст. 1546.

7. Про затвердження Порядку виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа: наказ Міністерства фінансів України від 30 травня 2012 року № 631.

8. Про затвердження Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю: наказ Міністерства фінансів України віл 31.07.2015 № 684 (зі змінами).

9. Про затвердження Порядку взаємодії структурних підрозділів та територіальних органів Державної фіскальної служби України із Спеціалізованою лабораторією з питань експертизи та досліджень ДФС під час проведення досліджень (аналізів, експертиз), Нормативів взяття проб (зразків) товарів для проведення дослідження (експертизи), форм акта про взяття проб (зразків) товарів та висновку: наказ Міністерства фінансів України від 2 грудня 2016 року. № 1058. *Офіційний вісник України*. 2016. № 63. Ст. 2586.

10. Про затвердження Порядку проведення огляду та переогляду товарів, транспортних засобів комерційного призначення: наказ Міністерства фінансів України від 12 грудня 2012 року № 1316. *Офіційний вісник України*. 2013. № 18. Ст. 616.

11. Зима О. Т. Митне право: конспект лекцій. Харків: Право, 2018. 126 с. С. 68–115.

12. Дорофеєва Л. М. Європейський вектор розвитку української митниці: монографія. Дніпро: УМСФ, 2019. 448 с.

Тема 8. Підприємництво у митній сфері

8.1. Підприємницька діяльність, підконтрольна митним органам (органам доходів і зборів).

8.2. Уповноважений економічний оператор.

8.3. Інші види господарської діяльності у митній сфері.

8.1. Підприємницька діяльність, підконтрольна митним органам (органам доходів і зборів)

У митній сфері є окремі види діяльності підприємств, які тісно пов'язані зі здійсненням державної митної справи та перебувають під контролем митних органів.

До числа таких належать:

• діяльність митних брокерів;

• відкриття та експлуатація магазинів безмитної торгівлі;

• відкриття та експлуатація митних складів;

• відкриття та експлуатація вільних митних зон комерційного або сервісного типу;

• відкриття та експлуатація складів тимчасового зберігання;

• відкриття та експлуатація вантажних митних комплексів [7, с. 83].

Загалом про них слід сказати таке.

Вищеперераховані види діяльності здійснюються на підставі дозволу.

Єдиний порядок отримання дозволів відсутній. Дозволи надаються згідно з порядками, які містять не лише норми, які регулюють дозвільну процедуру, а й вирішують окремі питання щодо функціонування відповідних підприємств. Видача дозволу здійснюється безоплатно. Дозвіл є безстроковим, однак він може бути анульований або його дія може бути зупинена на строк до 30 днів. Державною фіскальною службою України, згодом – Державною митною службою України, ведуться відкриті реєстри підприємств, які отримали дозволи на заняття відповідними видами діяльності. Дозвіл може бути переоформлений, зупинений на строк до 30 днів або анульований. Переоформлення застосовується у випадках, коли є необхідність внести зміни до інформації, що міститься в дозволі, зупинка – коли виявлено перешкоди в роботі підприємства, які можуть бути усунуті, анулювання – за бажанням підприємства або коли перешкоди в роботі підприємства не були усунуті чи

не можуть бути усунуті (більш детально див. статті 412, 413 МКУ та наведені далі підзаконні акти) [7, с. 83–84].

Коротко охарактеризуємо сутність кожного з видів діяльності, який контролюється митними органами.

Митний брокер – це підприємство, що надає послуги з декларування товарів, які переміщуються через митний кордон. Тобто він є представником власника або перевізника товарів у відносинах з митними органами. В одних випадках таке представництво є можливим, а в інших – обов'язковим. Ідеться про переміщення через митний кордон товарів підприємствами-нерезидентами. Безпосереднє представництво здійснюється агентами з митного оформлення. Митний брокер має право здійснювати свою діяльність на всій території України [7, с. 84].

Основне завдання митного брокера – заповнення та подача митної декларації або документа, який її замінює. Однак він може надавати й інші послуги: консультувати з питань митного права України та інших держав, здійснювати юридичну підтримку при укладенні зовнішньоекономічних договорів, виконувати розпорядження щодо організації як міжнародного, так і внутрішньодержавного перевезення товарів тощо. Відносини між брокером та власником товару регламентуються господарським договором. Законом прямо не передбачена, але можлива ситуація, коли компанії отримують дозвіл на брокерську діяльність і утримують у своєму штаті агента з митного оформлення, який обслуговує виключно їх потреби [7, с. 84].

Отримання дозволу на брокерську діяльність зводиться до подачі заяви. Підстави для відмови у наданні дозволу відсутні. Грошова плата за отримання дозволу не справляється. Основним документом, який регулює питання отримання дозволу на брокерську діяльність, є наказ Мінфіну «Про діяльність митних брокерів» від 04.08.2015 № 693. Порядок здійснення брокерської діяльності окремо не регламентується.

Магазин безмитної торгівлі (далі – МБТ) – це спеціалізований торговельний заклад, розташований у пункті пропуску через державний кордон України, відкритому для міжнародного сполучення, а також на повітряному або водному транспортному засобі комерційного призначення, що виконує міжнародні рейси, та призначений для реалізації товарів, поміщених у митний режим безмитної торгівлі [7, с. 85].

Основним документом, який регламентує порядок отримання дозволу на відкриття магазину безмитної торгівлі, є наказ Мінфіну «Про затвер-

дження Порядку подання та розгляду заяв, надання, зупинення дії, анулювання дозволів на відкриття та експлуатацію магазину безмитної торгівлі та форми Заяви на відкриття та експлуатацію магазину безмитної торгівлі» від 08.06.2012 № 692. Згідно з ним до заяви на отримання дозволу додаються:

• виписка з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців і копії установчих документів;

• довідка банку (банків) про поточні рахунки заявника в національній та/або іноземній валюті;

• план пункту пропуску через державний кордон України з позначенням місця, де планується відкрити МБТ (у разі відкриття МБТ у пункті пропуску через державний кордон України);

• копії документів, що підтверджують право власності або користування приміщенням, у якому плануються відкриття та експлуатація МБТ;

• згода заявника на обробку його персональних даних відповідно до законодавства України;

• план приміщення МБТ;

• довідка органу державної податкової служби про відсутність заборгованості із сплати податків та зборів до державного та місцевих бюджетів.

Заява подається через митні органи та органи охорони державного кордону, у зоні дії яких планується відкрити МБТ, а вони готують висновок щодо можливості відкриття магазину та передають його до Спільної групи Державної фіскальної служби та Державної прикордонної адміністрації України, яка і приймає остаточне рішення. Зазначимо, що дозволи видаються за принципом «одна торговельна точка – один дозвіл».

У дозволі може бути відмовлено у разі:

1) коли приміщення МБТ не відповідає вимогам статей 420 та 421 МКУ (перш за все коли не дотримано вимоги щодо виключення можливості безпосереднього вивезення товарів з МБТ для споживання на території України);

2) коли подано не повний комплект документів;

3) коли розташування такого магазину в пункті пропуску через державний кордон України ускладнюватиме забезпечення режиму, установленого у цьому пункті пропуску відповідно до законодавства.

Основним документом, що регламентує порядок роботи МБТ, є Постанова КМУ «Про затвердження Правил продажу товарів магазинами безмитної торгівлі» від 17.07.2003 № 1089. Згідно з нею МБТ реалізуються

товари фізичним особам, які від'їжджають за кордон, за умови пред'явлення ними документа, який посвідчує особу, з відміткою про проходження митного контролю або належного їй проїзного документа на транспортний засіб, який прямує за межі України. Реалізація товарів підприємствам заборонена.

Факт продажу товару підтверджується касовим або товарним чеком, у якому зазначаються номер рейсу або реквізити документа, який посвідчує особу, з відміткою про проходження, митного контролю. Копія чека зберігається у МБТ протягом не менше ніж три роки. Товари, що реалізуються МБТ, повинні мати маркування, яке дає змогу їх легко ідентифікувати. Забороняється реалізація товарів за попереднім замовленням та в розстрочку.

За роботою МБТ здійснюється постійний митний контроль, крім того, вони регулярно (щоквартально) подають звіти про рух товарів у магазині безмитної торгівлі. Окремим звітом оформлюється передача товарів з МБТ на транспортний засіб комерційного призначення для реалізації на ньому.

О. Т. Зима звертає увагу на одну неточність. У ст. 420 МКУ зазначено, що МБТ може бути розташований «на повітряному або водному транспортному засобі комерційного призначення, що виконує міжнародні рейси», але це не зовсім так. Навіть з вимог, які ставляться для отримання дозволу на відкриття МБТ, видно, що він має розміщуватись у приміщенні, розташованому у цілком конкретному місці. У транспортних засобах комерційного призначення може здійснюватися реалізація товарів, що поміщені у митний режим безмитної торгівлі та перебувають у власності утримувача МБТ. По суті, така реалізація має здійснюватися за договором комісії, укладеним між утримувачем МБТ та власником (розпорядником) транспортного засобу. Окремий дозвіл для здійснення безмитної торгівлі у транспортних засобах комерційного призначення не надається [7, с. 86–87].

Митний склад – це відповідним чином облаштоване складське приміщення, резервуар, холодильна чи морозильна камера, критий чи відкритий майданчик, призначений, для зберігання товарів під митним контролем.

Митний склад використовується для зберігання товарів, які:

- поміщені під митний режим митного складу;
- поміщені під митні режими транзиту, тимчасового ввезення, переробки на митній території, експорту, тимчасового вивезення, переробки за

межами митної території (без зміни цих митних режимів на митний режим митного складу);

• призначені для тимчасового зберігання (на умовах, установлених для розміщення на складах тимчасового зберігання) [7, с. 87].

До митного складу ставиться ціла низка вимог, таких як:

1) наявність і функціонування на в'їзді до прилеглої до митного складу території контрольно-пропускної системи;

2) цілодобова охорона та/або функціонування охоронної та протипожежної сигналізації;

3) наявність і функціонування системи відеоспостереження;

4) можливість накладення на ворота та двері МС не менше ніж два засоби забезпечення;

5) тощо [7, с. 87].

Дозвіл на відкриття та експлуатацію митного складу здійснюється згідно з Порядком надання складським об'єктам статусу «митний склад» та позбавлення такого статусу, затвердженим наказом Мінфіну від 16.07.2012 № 835 [7, с. 87].

Заяву про включення до Реєстру митних складів зацікавлена особа подає у митницю за місцезнаходженням складського приміщення і додає до неї:

1) засвідчені у визначеному законодавством порядку копії документів, що підтверджують право власності на складські об'єкти або право користування ними;

2) засвідчені заявником копії документів, що підтверджують відповідність складського приміщення встановленим вимогам;

3) проєкт процедури експлуатації митного складу. Зауважимо, що перелік вимог, які ставляться до митних складів, досить серйозний. Це розміщення складу таким чином, щоб виключити можливість потрапляння туди сторонніх осіб, встановлення пункту пропуску на території складу, обладнання складу системою стеження, сигналізацією та/або охороною тощо.

Митницею у строк, що не перевищує 10 робочих днів з дати отримання заяви, здійснюються огляд складських об'єктів, прилеглої до митного складу території, перевірка відомостей, зазначених у поданих документах, та складається акт про результати перевірки.

У разі відповідності складського об'єкта встановленим вимогам упродовж 3 робочих днів з дати складання акта видається наказ про надання дозволу на відкриття та експлуатацію митного складу і затверджується процедура його експлуатації.

Дозвіл на відкриття митного складу може бути переоформлений, зупинений та анульований.

Митні склади поділяються на відкриті та закриті. Інформація про статус митного складу міститься у реєстраційному номері складського об'єкта. Наявність у ньому букви «Z» свідчить про те, що це МС закритого типу, а букви «V» – відкритого. На закритому митному складі можуть розташовуватися лише товари, переміщені через митний кордон за зовнішньоекономічними договорами, укладеними утримувачем митного складу або учасниками об'єднання підприємств, до якого входить утримувач. Тобто це склад, який використовується суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності «для власного вжитку». Використання митних складів закритого типу є зручним для утримувачів МБТ. На митному складі відкритого типу можуть зберігатися будь-які товари, що перебувають під митним контролем та переміщуються через митний кордон України згідно із зовнішньоекономічними договорами (контрактами). Його утримувач має право як зберігати там свої товари, так і укладати господарські договори на оплатне зберігання товарів інших господарюючих суб'єктів [7, с. 88–89].

Склад тимчасового зберігання – це відповідним чином облаштовані приміщення та/або криті чи відкриті майданчики, резервуари, холодильні чи морозильні камери, призначені для тимчасового зберігання товарів під митним контролем до поміщення їх у митний режим. Інші товари, крім тих, що не поміщені у митний режим, на складі тимчасового зберігання розміщатися не можуть [7, с. 89].

Склади тимчасового зберігання поділяються на відкриті та закриті.

Порядок надання дозволу на відкриття складу тимчасового зберігання, зупинення та анулювання дозволу, вимоги, які ставляться до такого складу, та умови експлуатації значною мірою збігаються з аналогічними порядком та вимогами, що ставляться до митних складів. Вони регламентуються Положенням про склади тимчасового зберігання, затвердженим наказом Мінфіну від 28.05.2012 № 613.

Основна відмінність між митними складами та складами тимчасового зберігання полягає в меті їх використання і, як наслідок, у граничних строках зберігання товарів на таких складах (1065 днів для митних складів і 90 днів для складів тимчасового зберігання). Різний термін зберігання товарів є передумовою відмінностей у звітності утримувачів складів перед митними органами [7, с. 89–90].

Вантажний митний комплекс – це ділянка території з комплексом будівель, споруд, інженерно-технічних засобів і комунікацій, необхідних для здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України. Утримувач такого комплексу на договірних засадах надає цілу низку послуг, пов'язаних з переміщенням товарів через митний кордон (декларування, зберігання, навантаження-розвантаження) [7, с. 91].

8.2. Уповноважений економічний оператор

Уповноважений економічний оператор – це підприємство, створене відповідно до законодавства України, яке відповідає умовам, установленим МКУ, та має право користуватися спеціальними спрощеннями. Це не підприємство, яке заробляє гроші на тому, що надає послуги, які, з одного боку, сприяють зовнішньоекономічній діяльності, а з іншого – здійсненню державної митної справи. Навпаки, уповноважений економічний оператор – це звичайне підприємство, яке отримує пільги з боку митних органів, що дозволяє йому більш ефективно займатися зовнішньоекономічною діяльністю і відмовлятися від ряду послуг спеціалізованих підприємств [7, с. 91–92].

Статус уповноваженого економічного оператора засвідчується сертифікатом. Сертифікати бувають таких видів: 1) на спрощення митних процедур; 2) щодо надійності і безпеки; 3) на спрощення митних процедур та щодо надійності і безпеки.

Залежно від виду сертифіката та конкретних обставин уповноваженому економічному оператору можуть бути надані такі спрощення:

1) зменшений обсяг відомостей, які необхідно надати митним органам до прибуття на митну територію України та/або вибуття за межі митної території України товарів, транспортних засобів комерційного призначення;

2) тимчасове зберігання товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що перебувають під митним контролем, у приміщеннях та на майданчиках уповноваженого економічного оператора;

3) зняття митного забезпечення без отримання дозволу митниці;

4) відправка товарів з приміщень, відкритих та критих майданчиків уповноваженого економічного оператора без пред'явлення їх митним органам;

5) здійснення митного контролю в першочерговому порядку;

6) розміщення товарів на складі тимчасового зберігання закритого типу без отримання дозволу органу доходів і зборів;

7) звільнення від надання гарантії при здійсненні внутрішнього митного транзиту товарів (крім підакцизних), якщо декларантом є уповноважений економічний оператор;

8) митне оформлення товарів на об'єктах уповноваженого економічного оператора;

9) подання однієї митної декларації на товари, що неодноразово ввозяться на митну територію України або вивозяться за її межі за одним зовнішньоекономічним договором [7, с. 92].

Такі спрощення істотно сприяють розвитку зовнішньоекономічних відносин, однак для того, щоб претендувати на статус уповноваженого економічного оператора, підприємство має відповідати таким вимогам:

1) здійснення зовнішньоекономічної діяльності протягом не менше трьох років до дня звернення із заявою про надання статусу уповноваженого економічного оператора;

2) відсутність на день звернення до митниці невиконаного зобов'язання із сплати митних платежів та пені;

3) відсутність на день звернення до митниці заборгованості відповідно до податкового законодавства;

4) відсутність протягом трьох років до дня звернення до митниці фактів притягнення посадових осіб підприємства до адміністративної відповідальності за порушення визначених видів митних правил;

5) наявність такої системи обліку товарів, яка дає змогу порівнювати документи і відомості, що надаються органам доходів і зборів при здійсненні митного контролю та митного оформлення, з документами і відомостями про провадження господарської діяльності;

6) відсутність на день звернення до митниці суми непогашеного грошового зобов'язання, визначеного за результатами документальної перевірки [7, с. 93].

Паралельно з прийняттям рішення про видачу сертифіката уповноваженого економічного оператора митниця погоджує спеціальну процедуру взаємодії з ним. Ця процедура регламентує порядок обміну інформацією між митницею та оператором, може встановлювати додаткові вимоги щодо обліку товарів або рекомендації щодо здійснення митних формальностей тощо [7, с. 93].

Питання для самоконтролю

1. Підприємницька діяльність підконтрольна митним органам.
2. Уповноважений економічний оператор.
3. Інші види господарської діяльності у митній сфері.
4. Правовий статус та завдання митного брокера.
5. Отримання дозволу на брокерську діяльність.
6. Порядок отримання дозволу на відкриття магазину безмитної торгівлі.
7. Підстави для відмови в отриманні дозволу на відкриття магазину безмитної торгівлі.
8. Дозвіл на відкриття та експлуатацію митного складу.
9. Порядок подання заяви про включення до Реєстру митних складів.
10. Відкриті та закриті митні склади.
11. Порядок надання дозволу на відкриття складу тимчасового зберігання, зупинення та анулювання дозволу.

Список рекомендованих джерел

1. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 26.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 171-2 Кодексу адміністративного судочинства України від 08.04.2015 № 3-рп/2015.
3. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552.
4. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.
5. Бюджетний кодекс України від 8.07.2010. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 51–52. Ст. 572.
6. Дорофеєва Л. М. Європейський вектор розвитку української митниці: монографія. Дніпро: УМСФ, 2019. 448 с.
7. Зима О. Т. Митне право: конспект лекцій. Харків: Право, 2018. 126 с. С. 82–94.

Тема 9. Товар

9.1. Поняття та ознаки товару.

9.2. Митна вартість товару.

9.3. Код української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності.

9.4. Країна походження товару.

9.5. Рівень свободи переміщення товару.

9.6. Транспортний засіб комерційного призначення.

9.1. Поняття та ознаки товару

Ключовою категорією митного права, серед інших, виступає категорія «товар».

Господарський кодекс України (далі – ГКУ) визначає товар як складову майна, до якої належать вироблена продукція (товарні запаси), роботи та послуги (ч. 6 ст. 139 ГКУ). У Податковому кодексі України (далі – ПКУ) товарами називають матеріальні та нематеріальні активи, у тому числі земельні ділянки, земельні частки (паї), а також цінні папери та деривативи, що використовуються у будь-яких операціях, крім операцій з їх випуску (емісії) та погашення (підп. 14.1.244 ст. 14 ПКУ). Цивільний кодекс України (далі – ЦКУ) визначення товару прямо не дає, але в ряді випадків (наприклад ст. 655 ЦКУ) використовує його як синонім іншого терміна – майно, яке, у свою чергу, визначається як окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки (ч. 1 ст. 190 ЦКУ). Однак жодне з пропонованих визначень не відповідає потребам державної митної справи. Тому в митному праві використовується власне митне визначення товару. Згідно з п. 57 ч. 1 ст. 4 МКУ товари – це будь-які рухомі речі, у тому числі ті, на які законом поширено режим нерухомої речі (крім транспортних засобів комерційного призначення), валютні цінності, культурні цінності, а також електроенергія, що переміщується лініями електропередачі [6, с. 8].

О. Т. Зима пропонує виділяти чотири ознаки товару в контексті митного права [6, с. 8–10]

1. Матеріальність. Ця ознака закріплена в офіційному визначенні, адже товар – це річ, а річ, згідно зі ст. 179 ЦКУ, – предмет матеріального світу. Таким чином, не можуть бути «митними» товарами роботи, послуги,

винаходи, корисні моделі, інформація та інші об'єкти, позбавлені матеріальності.

2. Об'єктивна рухомість. Митну справу цікавлять лише ті товари, які насправді можна перемістити через митний кордон. Для цього вони повинні бути рухомими, тобто такими, які можуть вільно змінювати місцезнаходження у просторі, не втрачаючи своєї сутності. З точки зору цивільного права рухомим речам протиставляються нерухомі, тобто земля та об'єкти, розташовані на ній і пов'язані з нею, а також речі, на які статус нерухомих поширений законом (повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації). Однак для здійснення державної митної справи цивільно-правовий статус речі не має значення. Важливою є лише об'єктивна можливість переміщення.

3. Ціна. Ця ознака товару прямо не згадана в його визначенні, однак державна митна справа здійснюється органами Державної фіскальної служби України, тобто податковими органами, і передусім спрямована на справляння податків. В окремі роки частка митних податків у прибутковій частині державного бюджету перевищувала 40 %. Податки ж нараховуються виходячи з вартості (у нашому випадку – митної вартості), яка базується на ціні товару. Митна вартість має велике значення і для вирішення інших питань у митній сфері.

4. Стабільність. Переміщення товару через митний кордон передбачає, що впродовж певного проміжку часу він повинен зберігатися в одному й тому самому незмінному стані, за винятком природного зносу. Багато норм МКУ прямо встановлюють таку вимогу (статті 86, 93, 103, 108 МКУ тощо), в інших – вона мається на увазі (статті 189, 201 МКУ тощо). Цю властивість товарів названо стабільністю (О. Т. Зима). Вона чітко проявляється у принципі: «товар під митним контролем залишається незмінним». Стабільність розглядається як додаткова ознака, яка в окремих випадках може бути у товару відсутня.

Ураховуючи наведене, товар у митному контексті – це об'єктивно рухома, відносно стабільна матеріальна річ, яка має ціну [6, с. 10].

Крім основних, базових ознак будь-якому товару притаманні певні характеристики, які мають істотне значення під час його переміщення через митний кордон. Ознаки спільні для всіх товарів, крім винятків, прямо передбачених законом. Характеристики ж у кожного товару власні, що і

дозволяє ідентифікувати товар, відрізнити його від інших товарів. Таких характеристик чотири:

- митна вартість;
- код Української класифікації ЗЕД;
- країна походження;
- свобода переміщення [6, с. 10].

9.2. Митна вартість товару

Митна вартість товару тісно пов'язана з його ціною, але не ідентична їй. Це видно навіть з легального визначення, згідно з яким митною вартістю товарів, які переміщуються через митний кордон України, є вартість товарів, що використовується для митних цілей, яка базується на ціні, що фактично сплачена або підлягає сплаті за ці товари (ст. 49 МКУ).

Законодавець визначає, що відомості про митну вартість товарів використовуються для: а) нарахування митних платежів; б) застосування інших заходів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України; в) ведення митної статистики; г) розрахунку податкового зобов'язання, визначеного за результатами документальної перевірки. Однак цей перелік є неповним. Також відомості про митну вартість використовують при визначенні розміру забезпечення виконання митних зобов'язань із сплати митних платежів, при прийнятті рішення відносно того, який з бланків митної декларації слід використовувати, тощо. З наведеного видно, що митна вартість товару має надзвичайно велике значення [6, с. 10–11].

Порядок встановлення митної вартості досить складний і поєднує в собі такі етапи [6, с. 11–12]:

• ***Визначення митної вартості.*** Воно здійснюється декларантом самостійно. Причому митна вартість товарів, що поміщені у режим імпорту, встановлюється в порядку, закріпленому в гл. 9 МКУ, а товарів, що поміщені в будь-який інший митний режим, – в порядку, закріпленому в гл. 10 МКУ. Ці порядки істотно відрізняються. Оскільки переважна більшість митних податків справляється при імпорті товарів в Україну, то для визначення митної вартості товарів, поміщених у митний режим імпорту, застосовуються аж шість методів (основний та п'ять другорядних). Вони розміщені у певній послідовності, і наступний метод використовується тоді, коли з різних причин попередній використати неможливо. Аналогічним чином визначається митна вартість товарів, які ввозяться в Україну в

інших режимах, однак зі справлянням митних платежів. Для визначення митної вартості товарів, поміщених в інші митні режими, передбачена значно простіша схема.

• ***Заявлення митної вартості.*** Ця дія зазвичай здійснюється шляхом внесення митної вартості до митної декларації. В окремих випадках може подаватися спеціальний документ – декларація митної вартості, яка додається до митної декларації. Вона необхідна тоді, коли під час імпорту товарів для визначення митної вартості до їх ціни додаються або віднімаються певні витрати (тобто ускладнюється сам процес розрахунку), або ж ініціюється декларантом, за умови що митна вартість товару перевищує 5 000 євро.

• ***Перевірка правильності визначення митної вартості*** здійснюється митними органами у процесі митного контролю та митного оформлення.

• ***Коригування митної вартості.*** Цей етап застосовується, коли, на думку митних органів, митна вартість товару, зафіксована у митній декларації, розрахована (встановлена) неправильно. Рішення про коригування приймається у письмовій формі і надається декларантові. У разі згоди з ним відкоригована митна вартість вважається митною вартістю товару і надалі використовується для митних цілей.

• ***Перевірка правильності коригування.*** У разі незгоди з рішенням митних органів суб'єкт, що подає митну декларацію, має право подати додаткові документи на підтвердження правильності визначення ним митної вартості, а митні органи повинні з урахуванням наданих документів розглянути питання щодо необхідності коригування і прийняти остаточне рішення.

9.3. Код української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності

Всесвітньою митною організацією час від часу затверджується Гармонізована система опису та кодування товарів (нині Україною використовується система, затверджена в 2012 р.). Це номенклатура товарних позицій, складена за чітко визначеними правилами, яка використовується як основа для розрахунку митних тарифів та ведення міжнародної митної статистики.

Спираючись на цю систему, Україна розробляє свій власний Митний тариф, який затверджено Законом України «Про Митний тариф України».

Нині це номенклатура, у якій всі можливі товари розділено на 21 розділ, 97 товарних груп та більш дрібні складові (підгрупи, категорії).

Кожному товару присвоєно десятизначковий цифровий код, який має таку структуру:

– код групи (перші два знаки);

– код товарної позиції (перші чотири знаки);

– код товарної підпозиції (перші шість знаків);

– код товарної категорії (перші вісім знаків);

– код товарної підкатегорії (десять знаків) [6, с. 13].

Так, наприклад, розд. ІІ Митного тарифу України називається «Товари рослинного походження» і таким чином кодує конкретний товар:

– група «Деякі їстівні коренеплоди та бульби» – код 07;

– підгрупа «Цибуля ріпчаста, цибуля-шалот, часник, цибуля-порей та інші цибулинні овочі, свіжі або охолоджені» – код 0703;

– товарна підпозиція «Цибуля ріпчаста і цибуля-шалот» – код 070310.

Категорії в цій підгрупі не виділені, однак до неї входять такі товарні підкатегорії (власне товари):

1. «Цибуля ріпчаста насіннєва» – код 0703101100.
2. «Цибуля ріпчаста інша» – код 0703101900.
3. «Цибуля-шалот» – код 0703109000 [6, с. 3].

Для конкретної товарної підкатегорії (товару) встановлюються ставки мита (преференційна, пільгова, звичайна) у відсотках від митної вартості. Відповідно конкретний розмір мита визначається шляхом множення митної вартості товару на відповідну ставку мита на цей товар, зафіксовану у Митному тарифі.

Щодо порядку встановлення коду УКТ ЗЕД, то він схожий на порядок встановлення митної вартості. Спершу декларант самостійно визначає код і заявляє його шляхом внесення до митної декларації. У процесі здійснення митного контролю митники перевіряють правильність визначення коду і в разі виявлення порушень мають право самостійно класифікувати товари та присвоїти їм код УКТ ЗЕД. Рішення митних органів є обов'язковим, що, однак, не позбавляє декларанта права оскаржити його в судовому чи адміністративному порядку [6, с. 3].

9.4. Країна походження товару

Третя характеристика товару – країна походження. Зауважимо, що країна походження товару жодним чином не пов'язана з таким об'єктом інтелектуальної власності, як географічне зазначення, та й з інтелектуальною власністю взагалі. Ця характеристика використовується з метою оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, застосування до них заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, заборон та/або обмежень щодо переміщення через митний кордон України, а також забезпечення обліку цих товарів у статистиці зовнішньої торгівлі. Разом із тим роль країни походження для здійснення державної митної справи значно менша, ніж роль митної вартості та коду УКТ ЗЕД [6, с. 14].

Зовнішньополітична діяльність України приводить до укладення союзів з одними державами та конфліктів з іншими. Ці союзи та конфлікти часто із суто політичної сфери перепливають в економічну, де поряд з іншим трансформуються в надання митних пільг одним державам та встановлення підвищених ставок мита (штрафного мита) чи взагалі заборони на ввезення товарів з інших держав. Також пільги/обмеження щодо ввезення товарів з країни (групи країн) можуть бути запроваджені з метою захисту вітчизняної економіки і сприяння її розвитку [6, с. 14].

Під час переміщення товарів через митний кордон їх країна походження має значення лише для митної статистики, однак іноді (коли для цього є правове підґрунтя – міжнародний договір або вітчизняний законодавчий акт) ця характеристика набуває більшого значення і може призвести до зміни ставки мита або заборони чи обмеження ввезення товару в Україну [6, с. 14].

Країною походження товару вважається країна, в якій товар був повністю вироблений або підданий достатній переробці відповідно до критеріїв, установлених МКУ [6, с. 14].

Країна походження товару встановлюється (оголошується) декларантом шляхом внесення відповідних відомостей у митну декларацію та підтверджується сертифікатом про походження товару, засвідченою декларацією про походження товару, декларацією про походження товару, сертифікатом про регіональне найменування товару [6, с. 14–15].

9.5. Рівень свободи переміщення товару

За критерієм свободи переміщення товари поділяються на:

- дозволені до переміщення через митний кордон;
- обмежені у переміщенні через митний кордон;
- заборонені до переміщення через митний кордон [6, с. 15].

Товари, дозволені до переміщення, можуть ввозитися чи вивозитися через митний кордон у будь-яких обсягах за умови дотримання норм митного права та сплати митних платежів.

На окремі товари встановлюються обмеження щодо їх переміщення через митний кордон України (ст. 197 МКУ). Тобто такі товари можуть бути переміщені за наявності передбаченого законодавством документа (ліцензії, дозволу, сертифіката відповідності тощо). Постанова КМУ від 24.10.2018 № 960 «Деякі питання проведення заходів офіційного контролю товарів, що ввозяться на митну територію України (у тому числі з метою транзиту)» містить два переліки:

1) перелік товарів, які в разі ввезення на митну територію України (у тому числі з метою транзиту) підлягають заходам офіційного контролю;

2) перелік документів і відомостей, що підлягають перевірці під час попереднього документального контролю.

Щодо дозвільних документів, то вони досить різноманітні. Використовуються свідоцтва, ліцензії, дозволи тощо. Також різноманітні суб'єкти, що їх видають. Зокрема, такі повноваження надані Національному банку України, Міністерству культури України, Державній службі України з лікарських засобів та контролю за наркотиками тощо. В окремих випадках дозвільний документ може мати іноземне походження (наприклад сертифікат країни-експортера, що засвідчує якість насіння та/або садівного матеріалу) [6, с. 15].

Заборона на переміщення товарів через митний кордон України може бути встановлена лише на законодавчому рівні. Єдиний документ, який би містив перелік таких товарів, відсутній. Зазвичай заборони містяться в різних законах. Зокрема, Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» забороняє експорт з території України предметів, які становлять національне, історичне, археологічне або культурне надбання українського народу; імпорт продукції та послуг, що містять пропаганду ідей війни, расизму та расової дискримінації, геноциду, які суперечать відповідним нормам Конституції України; тощо (ст. 17 згаданого закону). Закон

України «Про захист суспільної моралі» забороняє ввезення в Україну творів, зображень, інших предметів порнографічного характеру з метою збуту чи розповсюдження (ст. 6 згаданого закону); Закон України «Про культуру» забороняє вивезення з України: культурних цінностей, занесених до Державного реєстру національного культурного надбання; культурних цінностей, включених до Національного архівного фонду; культурних цінностей, включених до Музейного фонду України (ст. 14 згаданого закону), а також ввезення культурних цінностей, щодо яких оголошено розшук (ст. 22 згаданого закону). Забороняючі норми містяться і в інших законах України [6, с. 16].

9.6. Транспортний засіб комерційного призначення

Поряд із товарами через митний кордон може бути переміщений транспортний засіб комерційного призначення. Транспортні засоби комерційного призначення – це будь-яке судно, повітряне судно, автотранспортний засіб чи рухомий склад залізниці, що використовуються в міжнародних перевезеннях для платного транспортування осіб або для платного чи безоплатного промислового чи комерційного транспортування товарів. Складовою транспортного засобу комерційного призначення визнаються звичайний запас палива та мастила в баках, звичайний запас запчастин, обладнання та устаткування [6, с. 16–17].

Термін «транспортні засоби комерційного призначення» вперше з’явився у вітчизняному законодавстві в чинному МКУ. Раніше використовувався більш широкий термін «транспортний засіб». Власне кажучи, в обох випадках це специфічний вид товару, зворотне переміщення якого через митний кордон зумовлює ряд особливостей його правового статусу. МКУ установлює цілу низку не принципових, але важливих з точки зору організації безперебійного міжнародного товарообороту норм, що регламентують правовідносини, предметом яких виступає транспортний засіб комерційного призначення. Разом з тим слід пам’ятати, що один і той самий транспортний засіб може виступати то в ролі товару, то транспортного засобу комерційного призначення [6, с. 17].

Слід виділити Міжнародну конвенцію про спрощення та гармонізацію митних процедур, до якої Україна приєдналась 2011 року; постанову Кабінету Міністрів України від 23.05.2012 № 467 «Про затвердження вичерпного переліку підстав, за наявності яких може проводитись огляд

(переогляд) товарів, транспортних засобів комерційного призначення органами доходів і зборів України»; наказ Міністерства фінансів України від 12.12.2012 № 1316 «Про затвердження Порядку проведення огляду та переогляду товарів, транспортних засобів комерційного призначення».

Питання для самоконтролю

1. Поняття та ознаки товару.
2. Митна вартість товару.
3. Код української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності.
4. Країна походження товару.
5. Рівень свободи переміщення товару.
6. Визначення митної вартості носіїв інформації, які імпортуються, що містять програмне забезпечення.
7. Чи є валюта у готівковій та безготівковій формі товаром?
8. Чи є кредитна картка товаром? Як визначається її вартість?

Список рекомендованих джерел

1. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 26.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст.552
3. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.
4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 51–52. Ст. 572.
5. Дорофеєва Л. М. Європейський вектор розвитку української митниці: монографія. Дніпро: УМСФ, 2019. 448 с.
6. Зима О. Т. Митне право: конспект лекцій. Харків: Право, 2018. 126 с. С. 8–17.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 3
ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ

Тема 10. Процедури переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України

10.1. Переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України. Заборони та обмеження щодо переміщення окремих товарів через митний кордон України.

10.2. Умови вивезення (пересилання) громадянами товарів за межі митної території України.

10.3. Умови ввезення (пересилання) громадянами товарів на митну територію України.

10.4. Умови тимчасового ввезення та ввезення з метою транзиту громадянами товарів на митну територію України.

10.5. Оформлення транспортних засобів особистого користування.

10.6. Переміщення валютних цінностей через митний кордон України.

10.1. Переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України. Заборони та обмеження щодо переміщення окремих товарів через митний кордон України

Переміщення товарів через митний кордон України здійснюється засобами авіаційного, водного, автомобільного, залізничного, трубопровідного транспорту та лініями електропередачі, а також змішаними перевезеннями (стаття 186 МКУ).

Змішане (комбіноване) перевезення – міжнародне перевезення вантажів щонайменш двома різними видами транспорту відповідно до єдиного договору з одним оператором такого перевезення.

Громадяни можуть переміщувати товари в:

– ручній поклажі,

– супроводжуваному багажі,

– несупроводжуваному багажі,

– міжнародних відправленнях,

– міжнародних експрес-відправленнях.

Громадяни, за умов дотримання вимог Митного кодексу України 2012 р. та інших законів України, можуть переміщувати через митний кордон України будь-які товари, крім:

– заборонених до ввезення в Україну;

– заборонених до вивезення з України;

– заборонених до транзиту через митну територію України.

Види цих товарів та товарів, щодо яких встановлені обмеження, визначаються Митним кодексом України, законами України.

Валютні цінності переміщуються через митний кордон України в порядку, встановленому Національним банком України.

Двоканальна система – це спрощена система митного контролю, яка дає громадянам змогу здійснювати декларування, обираючи один з двох каналів проходу (проїзду транспортними засобами особистого користування) через митний кордон України (ст. 366 Митного кодексу України 2012 р.)

Канал, позначений символами зеленого кольору («зелений коридор»), призначений для декларування шляхом вчинення дій громадянами, які переміщують через митний кордон України товари в обсягах, що не підлягають оподаткуванню митними платежами та не підпадають під встановлені законодавством заборони або обмеження щодо ввезення на митну територію України або вивезення за межі цієї території і не підлягають письмовому декларуванню.

Канал, позначений символами червоного кольору («червоний коридор»), призначений для всіх інших громадян.

Громадянин самостійно обирає відповідний канал («зелений коридор» або «червоний коридор») для проходження митного контролю за двоканальною системою.

Обрання «зеленого коридору» вважається заявою громадянина про те, що переміщувані ним через митний кордон України товари не підлягають письмовому декларуванню, оподаткуванню митними платежами, не підпадають під встановлені законодавством заборони та/або обмеження щодо ввезення на митну територію України або вивезення за межі цієї території, та свідчить про факти, що мають юридичне значення.

Громадяни, які проходять (проїжджають) через «зелений коридор», звільняються від подання письмової митної декларації. Звільнення від цього подання не означає звільнення від обов’язкового дотримання порядку переміщення товарів через митний кордон України.

Особисті речі, що переміщуються (пересилаються) громадянами через митний кордон України у ручній поклажі, супроводжуваному та несупроводжуваному багажі, підлягають декларуванню шляхом учинення дій, усно або, за бажанням власника чи на вимогу органу доходів і зборів, письмово, не оподатковуються митними платежами та звільняються від подання документів, що видаються державними органами для здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, а також від застосування до них видів державного санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного та радіологічного контролю.

У міжнародних поштових та експрес-відправленнях особисті речі переміщуються (пересилаються) через митний кордон України у порядку та на умовах, встановлених для переміщення (пересилання) товарів.

Під особистими речами, згідно з пунктом 36 статті 4 МКУ, варто розуміти товари нові і такі, що були у вжитку, призначені для забезпечення звичайних щоденних потреб фізичної особи, які відповідають меті перебування зазначеної особи, відповідно, в Україні або за кордоном, переміщуються через митний кордон України у ручній поклажі, супроводжуваному та несупроводжуваному багажі і не призначені для підприємницької діяльності, відчуження або передачі іншим особам.

Перелік товарів, які можуть бути віднесені до особистих речей громадян, такий:

– товари особистої гігієни та індивідуальні косметичні засоби у кількості, що забезпечує потреби однієї особи на період поїздки;

– одяг, білизна, взуття, що мають суто особистий характер, призначені виключно для власного користування і мають ознаки таких, що були у користуванні;

– особисті прикраси, у тому числі з дорогоцінних металів та каміння, що мають ознаки таких, що були у користуванні;

– індивідуальне письмове та канцелярське приладдя;

– один фотоапарат, одна кіно-, відеокамера разом з обґрунтованою кількістю фото-, відео-, кіноплівок та додаткового приладдя;

– один переносний проєктор та аксесуари до нього разом з обґрунтованою кількістю діапозитивів та/або кіноплівок;

– бінокль;

– переносні музичні інструменти у кількості не більше двох штук;

– один переносний звуковідтворювальний пристрій (у тому числі магнітофон, диктофон, програвач компакт-дисків тощо) з обґрунтованою кількістю плівок, платівок, дисків;

– один переносний радіоприймач;

– стільникові (мобільні) телефони у кількості не більше двох штук,

– пейджери;

– один переносний телевізор;

– переносні персональні комп'ютери у кількості не більше двох штук і периферійне обладнання та приладдя до них; флеш-карти у кількості не більше трьох штук;

– одна переносна друкарська машина;

– калькулятори, електронні книжки у кількості не більше двох штук;

– індивідуальні вироби медичного призначення для забезпечення життєдіяльності людини та контролю за її станом з ознаками таких, що були в користуванні;

– звичайні та/або прогулянкові дитячі коляски у кількості, що відповідає кількості дітей, які перетинають кордон разом із громадянином, а у разі відсутності дітей – у кількості не більше однієї штуки;

– одна інвалідна коляска на кожну особу з інвалідністю, яка перетинає митний кордон України, а у разі відсутності такої особи – у кількості не більше однієї штуки;

– лікарські засоби, що переміщуються (пересилаються) через митний кордон України в порядку та обсягах, визначених Кабінетом Міністрів України;

– годинники у кількості не більше двох штук;

– 0,5 л туалетної води та/або 100 г парфумів;

– спортивне спорядження – велосипед, вудка рибальська, комплект альпіністського спорядження, комплект спорядження для підводного плавання, комплект лиж, комплект тенісних ракеток, дошка для серфінгу, віндсерфінгу, комплект спорядження для гольфу, інше аналогічне спорядження, призначене для використання однією особою;

– спеціальне дитяче харчування для дітей, хворих на фенілкетонурію або інше захворювання, що потребує спеціального харчування, яке не виробляється (не реалізується) в Україні, що переміщується (пересилається) через її митний кордон у порядку та обсягах, визначених Кабінетом Міністрів України;

– інші товари, призначені для забезпечення повсякденних потреб громадянина, перелік і гранична кількість яких визначаються законами України.

Предмети, що переміщуються громадянами через митний кордон України, підлягають усному або письмовому декларуванню.

Форма усного декларування застосовується при переміщенні через митний кордон України особистих речей, а також товарів і транспортних засобів у порядку й обсягах, що не перевищують норми, установлені законами України й іншими нормативно-правовими актами, та таких, що не потребують дозволів відповідних органів та їх переміщення. При усному декларуванні митна декларація не заповнюється.

За бажанням власника або на вимогу посадової особи органу доходів і зборів декларація оформлюється в обов'язковому порядку.

З обов'язковим письмовим декларуванням через митний кордон України переміщуються:

– багаж, що відстав від власника;

– несупроводжуваний багаж;

– валютні цінності, цінності в кількостях та обсягах, що перевищують норми, встановлені чинним законодавством;

– предмети, переміщення яких через митний кордон України здійснюється за дозвільними документами державних органів: будь яка зброя, боєприпаси й вибухові речовини, наркотики й психотропні речовини, культурні цінності, друковані видання та інші носії інформації, отруйні й сильнодіючі речовини та ліки, радіоактивні матеріали, об'єкти флори й фауни, їхні частини та одержана з них продукція, високочастотні радіоелектронні пристрої та засоби зв'язку (Лист Державної митної служби України «Про надіслання інформації щодо дозвільних документів, що надаються державними органами України для здійснення митного контролю та митного оформлення окремих предметів у разі їх переміщення через митний кордон України громадянами» від 07.03.2007 № 10/1-4/314-ЕП.

До зброї: пунктом 12.4 Інструкції про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів (наказ МВС від 21.08.1998 № 622) встановлено, що вогнепальна зброя, крім зброї армійських зразків, заряджені патрони до неї, пневматична та холодна зброя громадянами України перевозяться через державний кордон на підставі дозволів МВС, ГУМВС, УМВС України, а іноземними громадянами – тільки за дозволом МВС України.

Ввезення на територію України громадянами України зброї, якою вони нагороджені главами іноземних держав, главами урядів іноземних держав, іншими офіційними особами, які мають на це право, здійснюється за дозволами МВС України.

Відносини, що виникають у процесі поводження з вибуховими матеріалами (зокрема, пов'язані з їх ввезенням, вивезенням і транзитом через територію України) регулюються Законом України «Про поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення» від 23.12.04 № 2288-IV. Статтею 17 згаданого закону встановлено, що ввезення на територію країни вибухових матеріалів, обладнання і технологій для їх виробництва та проведення вибухових робіт здійснюється відповідно до законодавства в галузі експортного контролю на підставі дозволу МВС України. Забороняється ввезення, вивезення та транзит через територію України немаркованих вибухових матеріалів.

До наркотиків: ст. 12 Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» встановлено, що імпорт (ввезення), експорт (вивезення) або транзит наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів здійснюються відповідно до сертифіката (окремого дозволу), виданого спеціально уповноваженим органом виконавчої влади в галузі охорони здоров'я для кожного такого випадку, незалежно від того, стосується це одного чи кількох наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів.

Порядок видачі сертифікатів на ввезення в Україну та вивезення з України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів затверджено постановою КМУ «Про затвердження Порядку видачі дозволів на право ввезення на територію України, вивезення з території України або транзиту через територію України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» від 03.02.97 № 146. Цей Порядок регулює видачу сертифікатів (окремих дозволів) на здійснення імпортно-експортних операцій підприємствами, установами та організаціями за наявності у них ліцензії на здійснення відповідних видів діяльності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

До культурних цінностей: ст. 21 Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 1999 р. визначено, що під час ввезення культурних цінностей на територію України митному органу подається свідоцтво на право їх вивезення, якщо це передбачено законодавством держави, звідки ввозяться культурні цінності. За відсутності

такого свідоцтва ввезені цінності підлягають затриманню митними органами України до встановлення їх власника та одержання його доручення щодо подальшого переміщення або використання цих цінностей. Таке доручення має бути підтверджене дипломатичним представництвом або консульською установою країни, громадянином якої є власник культурних цінностей.

Зразок свідоцтва на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей з території України затверджено постановою КМУ «Про затвердження зразка свідоцтва на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей з території України» від 20 червня 2000 № 984.

Інструкція про порядок оформлення права на вивезення, тимчасове вивезення культурних цінностей та контролю за їх переміщенням через державний кордон України затверджена наказом Міністерства культури і мистецтв України «Про затвердження Інструкції про порядок оформлення права на вивезення, тимчасове вивезення культурних цінностей та контролю за їх переміщенням через державний кордон України» від 22.04.02 № 258, зареєстровано в Мінюсті України 09.07.2002 за № 571/6859.

До отруйних речовин: відповідно до ст. 25 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» Постановою КМУ України від 20.06.95 № 440 «Про затвердження Порядку одержання дозволу на виробництво, зберігання, транспортування. Використання. Захоронення, знищення та утилізацію отруйних речовин, у тому числі продуктів біотехнології та інших біологічних агентів» затверджено порядок одержання дозволу. Дозвіл видається Мінприроди за погодженням з МОЗ, Держнаглядохоронпраці, Мінтрансом, МВС згідно з Переліком отруйних речовин.

Ліки: відповідно до ст. 17 Закону України «Про лікарські засоби» на територію України можуть ввозитися лікарські засоби, зареєстровані в Україні, за наявності сертифіката якості, що видається виробником.

Для індивідуального використання громадянами на митну територію України можуть ввозитися незареєстровані лікарські засоби. Незареєстровані лікарські засоби ввозяться за наявності сертифіката якості фірми-виробника, який подається до МОЗ України протягом 3 днів після одержання вантажу.

При разовому ввезенні незареєстрованих лікарських засобів з метою індивідуального використання громадянами в кількості, необхідній на курс лікування, подаються такі документи:

– довідка лікаря із зазначенням діагнозу захворювання;

– рецепт на цей лікарський препарат згідно із Правилами МОЗ України (підпис і особиста печатка лікаря, підпис відповідальної особи і кругла печатка лікувальної установи).

Радіоактивні матеріали

Відповідно до ст. 31 Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» здійснювати діяльність у сфері використання ядерної енергії та радіаційної безпеки можуть юридичні або фізичні особи. При цьому заявник (юридична або фізична особа, яка подає документи до органу державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки на право здійснення певного виду діяльності).

Дозвіл на перевезення радіоактивних матеріалів видається лише за умови:

– підтвердження сертифікатом безпеки упаковки;

– наявності дозволу органів державного санітарного нагляду на перевезення радіоактивних матеріалів транспортним засобом;

– документального підтвердження того, що перевезення здійснюється особами, які мають достатні знання з радіаційного захисту;

– наявності плану аварійних заходів під час перевезення;

– гарантування, що перевезення радіоактивних матеріалів здійснюється транспортом, який відповідає вимогам даного перевезення;

– гарантування відшкодування шкоди, яка може бути завдана внаслідок аварії;

– гарантування того, що під час перевезення ядерних матеріалів їх приймання або передача здійснюються лише за наявності документів, оформлених у порядку, визначеному КМУ. Документи повинні містити найменування сторін, що передають і одержують ядерні матеріали, а також дані про кількість, форму і склад таких матеріалів і зберігатися учасниками перевезень не менше одного року. Опис переданих ядерних матеріалів може бути замінено відповідним позначенням вантажу у разі, коли це необхідно для цілей фізичного захисту, що має бути відображено в супровідних документах учасників перевезень.

Високочастотні радіоелектронні пристрої

Відповідно до ст. 29 Закону України «Про радіочастотний ресурс України» ввезення з-за кордону, реалізація та експлуатація радіоелектронних засобів та випромінювальних пристроїв здійснюються в Україні на дозвільній основі. Відповідні дозволи надаються Українським державним центром радіочастот у порядку, встановленому Національною комісією з питань регулювання зв’язку України (НКРЗ).

Перелік РЕЗ та ВП, для ввезення з-за кордону, реалізації та експлуатації яких не потрібні дозволи, визначає НКРЗ. Радіоелектронні засоби та випромінювальні пристрої, які ввозяться з-за кордону, реалізуються та експлуатуються в Україні, повинні мати виданий у встановленому порядку документ про підтвердження їх відповідності стандартам.

– товари, що підлягають обкладенню податками і зборами;

– товари, що тимчасово ввозяться на територію України, вивозяться за межі території України або переміщуються транзитом;

транспортні засоби, що тимчасово вивозяться за межі України за бажанням власника (користувача);

– товари, що переміщуються в міжнародних поштових відправленнях;

– товари, що переміщуються в міжнародних експрес-відправленнях.

Митна декларація, оформлена посадовою особою органу доходів і зборів України в повному обсязі, залишається у власника для безперешкодного ввезення або вивезення зазначених у ній валютних цінностей, товарів і транспортних засобів. У разі втрати декларація не поновлюється та її власник утрачає право на безперешкодне переміщення зазначених у ній валютних цінностей, товарів і транспортних засобів.

Порядок декларування товарів, що ввозяться в Україну в несупроводжуваному багажі

При в'їзді в Україну на прикордонній митниці громадянин заповнює 1 примірник митної декларації та обов'язково зазначає в ній відомості про наявність несупроводжуваного багажу (далі – НСБ).

Митна декларація, засвідчена відтиском особистої номерної печатки посадової особи органу доходів і зборів України, залишається у громадянина – власника НСБ.

При отриманні НСБ громадянин подає органу доходів і зборів України митну декларацію, в якій заявлено про НСБ, валютні цінності, товари й транспортні засоби, пропущені при в'їзді в Україну.

Якщо НСБ отримує уповноважена особа, то вона подає органу доходів і зборів України митну декларацію власника НСБ та нотаріально засвідчене доручення.

Валютні цінності, товари й транспортні засоби, що містяться в НСБ, декларуються на окремому бланку митної декларації.

Такий же порядок застосовується при оформленні супроводжуваного багажу, що відстав від власника (особливо характерно для авіаційних перевезень).

Порядок декларування товарів, що вивозяться за межі України в несупроводжуваному багажі

Митне оформлення НСБ здійснюється в митниці за місцезнаходженням його власника (за місцем постійного проживання).

При відправленні НСБ громадянин заповнює 1 примірник митної декларації та за межі України його власник або уповноважена особа заповнює митну декларацію у 2 примірниках, у кожному з яких зазначає відомості про вміст НСБ.

Після оформлення НСБ перший примірник митної декларації залишається в справах органу доходів і зборів, а другий – додається до товаросупровідних документів на НСБ.

Гранична маса і розміри міжнародних поштових віправлень (далі – МПВ) визначається Кабінетом Міністрів України.

У МПВ пересилаються:

– у простих рекомендованих листах – письмові повідомлення, ділові папери, рахунки, квитанції, фотокартки;

– у простих і рекомендованих бандеролях – рукописи, друковані видання, зокрема і гравюри, малюнки, комплекти друкованих видань. Проєктна і технічна документація приймається для пересилання тільки від юридичних осіб;

– у мішках «М» – книги, газети, журнали, комплекти друкованих видань (зокрема періодичних) з технічними носіями інформації, що належить до них;

– у поштових відправленнях з оголошеною цінністю – цінні папери, документи (крім заборонених для пересилання), національна валюта як нумізматична продукція, іноземна валюта, платіжні документи і банківські платіжні картки міжнародних платіжних систем, емітованих уповноваженими банками в установленому законодавством порядку;

– у дрібних пакетах – зразки товарів, предмети подарункового та іншого призначення з вкладеним письмовим повідомленням особистого характеру. У дрібних пакетах з позначкою «На конкурс» можуть пересилатися вкладення на технічних носіях інформації разом з фотокартками, малюнками, рукописами;

– у посилках – продукти харчування (крім продукції тваринного походження) вагою до 10 кг в упаковці виробника, предмети культурно-побутового та виробничого призначення, особистого користування, не заборонені для ввезення до країни призначення.

У міжнародних поштових відправленнях також можуть пересилатися:

– сувенірні вироби, предмети культурного призначення серійного і масового виробництва, не заборонені законодавством до вивезення з України;

– не більше ніж 5 упаковок ліків або не більше ніж потрібно на один курс лікування одного хворого (за призначенням лікаря).

Для декларування товарів та предметів, що переміщуються в МПВ, використовуються уніфіковані міжнародні бланки встановлених форм згідно з положеннями актів Всесвітнього поштового Союзу (митна декларація CN 23 з позначкою «Консигнація» при пересиланні посилок; ярлик «Митниця CN 22» при пересиланні дрібних пакетів; «М» при пересиланні мішків та можливе при пересиланні бандеролей).

Митна декларація CN 23 разом з примірником України акта залишається у справах органу доходів і зборів, але не вважається декларуванням товарів, що містяться в МПВ, не замінює декларації віправника МПВ, а кваліфікується як перелік товарів та інших предметів.

Митний контроль МПВ здійснюється за відсутності відправника (одержувача), як правило без їх розпакування з використанням технічних засобів контролю.

Не підлягають пропуску через митний кордон України в МПВ товари та інші предмети:

а) заборонені до переміщення через митний кордон України згідно із законодавством України в тому числі:

– вогнепальна зброя і боєприпаси до неї, холодна зброя та інші предмети, спеціально призначені для нападу та оборони (кастети, стилети, балончики з рідиною паралітичної дії тощо), вибухові, легкозаймисті або інші небезпечні речовини, військове спорядження, якщо інше не передбачено законодавством;

– наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги і прекурсори, включені Комітетом з контролю за наркотиками при МОЗ до переліку наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що підлягають спеціальному контролю відповідно до законодавства, та радіоактивні речовини;

– культурні цінності;

б) предмети непристойного та аморального змісту;

в) дозволи на право носіння зброї, трудові книжки, військові квитки, паспорти та інші документи, що посвідчують особи;

г) товари, переміщення яких здійснюється за порушенням прав інтелектуальної власності;

д) предмети, ввезення яких заборонено до країн, визначених у керівництві з приймання міжнародних поштових відправлень;

е) відправлені з порушенням митних правил, актів Всесвітнього поштового Союзу чи нормативно-правових актів, що застосовуються у сфері надання послуг поштового зв'язку;

є) на переміщення яких через митний кордон України встановлено обмеження внаслідок застосування державних заходів нетарифного регулювання (ліценцій, сертифікації тощо) або які підлягають іншим видам контролю та за результатами такого контролю не можуть бути пропущені через митний кордон України;

ж) предмети, щодо яких не було здійснено митне оформлення.

Призначені до пересилання за кордон у відкритих поштових відправленнях оригінали або засвідчені нотаріально копії особистих документів легалізуються (для тих країн, де така легалізація потрібна) в Міністерстві закордонних справ України.

МПВ з товарами та іншими предметами, щодо переміщення яких через митний кордон України встановлено обмеження, у визначеному порядку зберігаються оператором поштового зв'язку під митним контролем до подання органом доходів і зборів України дозвільних документів або за закінчення встановленого поштовими правилами терміну зберігання МПВ.

Щодо особливостей тимчасового ввезення громадянами транспортних засобів особистого користування на митну територію України, то це питання регулюється статтею 380 МКУ, а ввезення транспортних засобів з метою транзиту через митну територію України встановлено статтею 381 МКУ.

Ввезення громадянами на митну територію України домашніх тварин регулюється статтею 375 МКУ, і які підлягають письмовому декларуванню та застосуванню до них заходів контролю, передбачених законодавством.

Ввезення на митну територію України громадянами алкогольних напоїв та тютюнових виробів регламентовано статтею 376 МКУ.

У разі ввезення товарів на митну територію України декларант або уповноважена ним особа попередньо повідомляють митний орган, у зоні діяльності якого товари будуть пред'явлені для митного оформлення шляхом надання попередньої митної декларації (стаття 194 МКУ розділ VI «Переміщення і пропуск товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України»).

Попередня митна декларація не застосовується при ввезенні товарів водним та авіаційним видами транспорту.

Пропуск товарів, на які встановлено обмеження здійснюється митними органами на підставі отриманих з використанням засобів інформаційних технологій документів, які підтверджують дотримання зазначених обмежень, виданих відповідними державними органами.

Переміщення транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України

Транспортні засоби комерційного призначення, якими переміщуються пасажири та/або товари через митний кордон України, підлягають митному контролю та митному оформленню (стаття 187 МКУ).

Принцип уніфікації

Митні формальності, що здійснюються під час митного контролю та митного оформлення транспортних засобів комерційного призначення, якими переміщуються пасажири та/або товари через митний кордон України, мають уніфікований характер і не залежать від країни реєстрації або країни-власника транспортного засобу, країни, з якої прибув цей транспортний засіб, або країни, куди він прямує, крім випадків застосування санкцій та обмежень у торгівлі з окремими країнами.

Але транспортні засоби комерційного призначення, що використовуються для переміщення товарів та/або пасажирів через митний кордон України, можуть ввозитися на митну територію України без справляння митних платежів та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на строк виконання прямої та зворотної транспортних операцій («тимчасово» у статті 189 МКУ). Тимчасове ввезення цього транспорту допускається за умови, що такі транспортні засоби не використовуватимуться для внутрішніх перевезень на митній території України.

Так, транспортна операція – сукупність маршрутів транспортного засобу від місця його перебування до місця навантаження товарів та від місця навантаження до пункту розвантаження товарів.

Умови ввезення таких транспортних засобів комерційного призначення:

– транспортні засоби комерційного призначення підлягають вивезенню без внесення в їх конструкцію будь-яких змін (без урахування природного зношення, витрати пально-мастильних матеріалів та необхідного ремонту);

– ввезені на митну територію України транспортні засоби комерційного призначення не використовуються для внутрішніх перевезень на митній території України;

– спеціальне обладнання, призначене для навантаження, вивантаження, захисту і зберігання вантажу, яке переміщується разом з транспортним засобом комерційного призначення через митний кордон України, підлягає пропуску в тому самому порядку, що і транспортний засіб, за умови використання такого обладнання за призначенням та зворотного вивезення (ввезення) разом з цим транспортним засобом;

– запасні частини та обладнання, призначені для використання у процесі ремонту чи технічного обслуговування транспортних засобів комерційного призначення під час транспортної операції, можуть ввозитися (вивозитися) під зобов'язання про їх зворотне вивезення (ввезення) без справляння митних платежів та без застосування до них заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності;

– замінені запасні частини та обладнання можуть не вивозитися за межі митної території України (не ввозитися на неї), а з дозволу митного органу оформлені у відповідний митий режим (експорт або імпорт) або знищені під митним контролем.

Заборони та обмеження щодо переміщення окремих товарів через митний кордон України

Не можуть бути пропущені через митний кордон України товари, щодо яких не було здійснено митне оформлення.

При цьому необхідно враховувати, що:

1) митне оформлення товарів і транспортних засобів, які вивозяться за межі митної території України, може здійснюватися в будь-якому органі доходів і зборів на всій митній території України;

2) митне оформлення товарів (крім тих, що переміщуються у несупроводжуваному багажі, а також автомобілів), які ввозяться на митну територію України, здійснюються у пунктах пропуску через митний кордон України;

3) митне оформлення товарів, які ввозяться на митну територію України громадянами у несупроводжуваному багажі, здійснюється органами доходів і зборів України за місцем проживання або тимчасового перебування зазначених громадян;

4) митне оформлення автомобілів, які ввозяться на митну територію України громадянами, здійснюється в місцях, визначених органом доходів і зборів України.

Не можуть бути пропущені через митний кордон України (стаття 196 МКУ):

1) товари, переміщення яких через митний кордон України заборонено законом;

2) товари, на пропуск яких, відповідно до закону, потрібні дозволи інших державних органів, за відсутності цих дозволів (крім алкогольних напоїв і тютюнових виробів, а також харчових продуктів для власного споживання, що ввозяться громадянами в обсязі та в порядку, встановлених статтею 376 (норми ввезення на митну територію України громадянами алкогольних напоїв та тютюнових виробів) та частиною другою статті 378 Митного кодексу (обмеження щодо ввезення харчових продуктів);

3) товари, що переміщуються через митний кордон України з порушенням вимог законодавства України.

Перевізник зобов'язаний здійснити зворотне вивезення товарів, ввезення і транзит яких на митну територію України заборонений.

На окремі товари встановлено обмеження щодо їх переміщення через митний кордон України (стаття 197 МКУ). Переліки таких товарів із зазначенням їх опису та коду, згідно з УТК ЗЕД, а також порядок видачі відповідних дозволів та їх обігу з використанням засобів інформаційних технологій затверджується Кабінетом Міністрів України.

Не допускається вивезення громадянами за межі митної території України:

– культурних цінностей, занесених до державного реєстру національного культурного надбання;

– культурних цінностей, включених до Національного архівного фонду;

– культурних цінностей, включених до Музейного фонду України;

– товарів, зображень, інших предметів порнографічного характеру;

– алкогольних напоїв та тютюнових виробів громадянами, які не досягли 18-річного віку;

– товарів, на пропуск яких, відповідно до закону, потрібні дозволи інших державних органів, за відсутності цих дозволів;

– товарів, що переміщуються через митний кордон України з порушеннями прав інтелектуальної власності;

– товарів, що переміщуються через митний кордон з порушенням вимог Митного кодексу України та інших законів України.

У випадках, передбачених законом, на окремі товари встановлюються додаткові заходи офіційного контролю у разі їх ввезення на митну територію України (у тому числі з метою транзиту). Перелік цих товарів, які підлягають заходам офіційного контролю, а також перелік документів і відомостей, що підлягають перевірці під час попереднього документального контролю, регламентовані постановою КМУ «Деякі питання проведення заходів офіційного контролю товарів, що ввозяться на митну територію України (у тому числі з метою транзиту)» від 24.10.2018 № 960.

Крім того, в Україні затверджено перелік товарів, заборонених для вивезення та пересилання за межі митної території України (постанова Кабінету Міністрів України від 28 травня 2012 року № 468). Наприклад: пір'я, придатне для набивання; пух, необроблений; рідкісноземельні метали, скандій та ітрій у чистому вигляді, у сумішах або сплавах; ртуть; шкури необроблені великої рогатої худоби, родини конячих з волосяним покривом або без волосяного покриву, шкури ягнят, овець, свиней; деревина паливна у вигляді колод, полін, хмизу, гілок тощо; лісоматеріали необроблені, обкоровані або необкоровані, начорно брусовані або небрусовані; срібло, золото, платина; відходи або брухт дорогоцінних металів; феросплави, мідні сплави, дріт мідний, вироби з міді, нікель, олово та вироби з них; цирконій, кадмій, титан, марганець, металокераміка і вироби з неї.

Предмети, заборонені до ввезення на митну територію України та такі, що не можуть бути пропущені через митний кордон України:

1) товари, що можуть завдати шкоди здоров'ю або загрожувати життю населення та тваринному світу чи призвести до заподіяння шкоди довкіллю;

2) товари та особисті речі, на пропуск яких потрібні дозволи інших державних установ, за відсутності цих дозволів;

3) транспортні засоби, номери кузова, шасі чи двигуна яких знищено, підроблено або не відповідають запису в реєстраційних документах;

4) транспортні засоби, зняті з обліку у відповідних органах країни придбання або іншої країни, що ввозяться тимчасово в Україну громадянами для власного користування (крім випадків, коли такі транспортні засоби заявляються митним органам на кордоні як такі, що ввозяться з метою транзиту, або при ввезенні нових транспортних засобів);

5) номерні вузли та агрегати з підробленими, знищеними номерами;

6) механічні транспортні засоби (в тому числі такі, що ввозяться в Україну з метою їх розукомплектування на запасні частини), які, згідно із законодавством, заборонені до ввезення в Україну або на які відсутні документи, що підтверджують правомірність володіння або користування ними;

7)сільськогосподарська продукція, що підпадає під визначення першої двадцять четвертої групи Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, що ввозиться громадянами;

8) предмети, щодо яких не було здійснене митне оформлення.

10.2. Умови вивезення (пересилання) громадянами товарів за межі митної території України

Умови вивезення (пересилання) громадянами товарів за межі митної території України регламентовано ст. 371 МКУ 2012 р.

1. Товари, сумарна фактурна вартість яких не перевищує еквівалент 10 000 євро (крім зазначених у ч. 2, на які законом встановлено вивізне мито), не підлягають письмовому декларуванню при вивезенні (пересиланні) їх громадянами за межі митної території України.

2. Товари, сумарна фактурна вартість яких не перевищує еквівалент 10 000 євро та на які законом встановлено вивізне мито та/або якщо, відповідно до закону, державними органами видаються документи, необхідні для здійснення митного контролю та митного оформлення таких товарів, підлягають письмовому декларуванню у порядку, встановленому для громадян, із сплатою у випадках, визначених законами України, вивізного мита та з поданням відповідних документів, виданих державними органами.

3. Товари, сумарна фактурна вартість яких перевищує еквівалент 10 000 євро (крім зазначених у ч. 4 цієї статті), при вивезення (пересиланні) їх громадянами за межі митної території України підлягають письмовому декларуванню з поданням митної декларації, передбаченої законодавством України для підприємств, та зі сплатою вивізного мита, встановлених законами України.

4. Товари, сумарна фактурна вартість яких перевищує еквівалент 10 000 євро при вивезенні (пересиланні) їх громадянами за межі митної території України, підлягають письмовому декларуванню в порядку, встановленому для громадян, та звільняються від подання документів, що видаються державними органами для здійснення митного контролю та

митного оформлення товарів, що переміщуються громадянами через митний кордон України, за умови, що ці товари:

1) вивозяться у зв'язку з виїздом за межі України на постійне місце проживання;

2) входять до складу спадщини, оформленої в Україні на користь громадянина – нерезидента, за умови підтвердження складу спадщини органами, що вчиняють нотаріальні дії;

3) тимчасово вивозяться громадянами-резидентами за межі митної території України під письмове зобов'язання про їх зворотне ввезення;

4) були тимчасово ввезені на митну територію України під зобов'язання про їх зворотне вивезення, що підтверджується відповідними документами;

5) були одержані громадянами-нерезидентами у вигляді призів і нагород за участь у змаганнях, конкурсах, фестивалях тощо, які проводяться на території України, що підтверджується відповідними документами.

5. Товари, придбані громадянами-нерезидентами на території України, загальна фактурна вартість яких не перевищує суми іноземної валюти, ввезеної цими громадянами в Україну, та товари, що вивозяться громадянами-нерезидентами у зв'язку з остаточним виїздом за межі України, на суму доходу, одержаного за час роботи чи навчання в Україні, що підтверджується відповідними документами, підлягають письмовому декларуванню в порядку, встановленому для громадян, зі сплатою у випадках, встановлених законами України, вивізного мита, та поданням документів, необхідних для здійснення митного контролю та митного оформлення, які за переміщення (пересилання) громадянами таких товарів через митний кордон України видаються відповідними державними органами.

Особливості тимчасового вивезення (пересилання) громадянами – резидентами товарів за межі митної території України регламентовано ст. 372 МКУ 2012 р.

1. Тимчасове вивезення (пересилання) громадянами-резидентами товарів за межі митної території України здійснюється з наданням органу доходів і зборів зобов'язання про зворотне ввезення або книжки (карнету) АТА (П. В. Пашко).

2. Дія ч. 1 цієї статті не поширюється на тимчасове вивезення (пересилання) за межі митної території України товарів, сумарна фактурна вартість яких не перевищує еквівалент 10 000 євро, особистих речей і транспортних засобів особистого користування, на яких громадяни перетинають митний кордон.

3. У разі відсутності книжки (карнету), що використовується відповідно до Конвенції про тимчасове ввезення (Стамбул, 1990 р.), тимчасове вивезення громадянами-резидентами товарів (крім транспортних засобів особистого користування) за межі митної території України здійснюється на умовах, установлених ч.1 та 2 цієї статті.

4. Зобов'язання щодо зворотного вивезення товарів, які тимчасово вивозяться (пересилаються) за межі митної території України і сумарна фактурна вартість яких не перевищує еквівалент 10 000 євро, може надаватися за бажанням громадянина.

5. У разі надання громадянином зобов'язання про зворотне ввезення товарів орган доходів і зборів вживає заходів для забезпечення ідентифікації цих товарів з метою їх зворотного ввезення без письмового декларування та оподаткування митними платежами.

Не допускається вивезення (пересилання) громадянами за межі митної території України товарів, незалежно від їх загальної фактурної вартості, згідно з переліком, визначеним КМУ (ст. 373 МКУ 2012 р.).

Порядок вивезення (пересилання) громадянами за межі митної території України дорогоцінних металів (за винятком банківських металів, пам'ятних та ювілейних монет України із дорогоцінних металів), дорогоцінного каміння та виробів із них, а також культурних цінностей з метою їх відчуження визначається Кабінетом Міністрів України.

Порядок вивезення (пересилання) за межі митної території України банківських металів, пам'ятних та ювілейних монет України із дорогоцінних металів визначається Національним банком України.

Не допускається вивезення за межі митної території України алкогольних напоїв та тютюнових виробів громадянами, які не досягли 18-річного віку.

Перелік товарів, заборонених для вивезення та пересилання за межі митної території України (постанова Кабінету Міністрів України від 28 травня 2012 року № 468).

Вивезення громадянами особистих нагород

Порядок вивезення за межі України державних нагород з дорогоцінних металів та/або дорогоцінного каміння, затверджений Кабінетом Міністрів України.

Громадяни України, іноземці та особи без громадянства, нагороджені державними нагородами з дорогоцінних металів та/або дорогоцінного

каміння, мають право вивозити ці нагороди за наявності документів про нагородження ними у разі:

– переїзду на постійне місце проживання до інших країн за наявності документів, що підтверджують такий переїзд;

– виїзду за межі України для тимчасового перебування за умови надання митниці на кордоні зобов'язання про зворотне ввезення державних нагород в Україну. Якщо громадяни, які відбувають на постійне місце проживання до іншої країни, вивозять успадковані ними державні нагороди з дорогоцінних металів та/або дорогоцінного каміння, вони мають подати до митниці для митного оформлення:

– документи, що підтверджують переїзд громадянина на постійне місце проживання до іншої країни;

– копію свідоцтва про смерть власника нагороди, засвідчену в установленому порядку;

– документи про нагородження;

– свідоцтво про право на спадщину.

10.3. Умови ввезення (пересилання) громадянами товарів на митну територію України

Товари можуть ввозитися (пересилатися) громадянами у супроводжуваному багажі, ручній поклажі, несупроводжуваному багажі, вантажних відправленнях, міжнародних поштових та експрес-відправленнях.

У випадках, передбачених законом, на окремі товари встановлюються обмеження щодо їх переміщення через митний кордон України. Пропуск таких товарів через митний кордон України та їх митне оформлення здійснюються органами доходів і зборів на підставі документів, які підтверджують дотримання зазначених обмежень, виданих державними органами, уповноваженими на здійснення відповідних контрольних функцій.

Визначення фактурної вартості товарів в еквіваленті євро здійснюється за офіційним курсом гривні до євро, установленим Національним банком, або за крос-курсом, визначеним згідно з офіційним курсом гривні до відповідних іноземних валют на день митного оформлення товарів.

Умови ввезення (пересилання) громадянами товарів на митну територію України регламентовано ст. 374 МКУ 2012 р.

Супроводжуваний багаж та/або ручна поклажа у повітряних пунктах пропуску. Одна особа один раз протягом однієї доби може ввезти без

сплати митних платежів товари (крім підакцизних), сумарна фактурна вартість яких не перевищує еквівалент 1 000 євро. Такі товари не є об'єктом оподаткування і підлягають письмовому декларуванню в порядку, встановленому для громадян, лише у випадку встановлення обмежень щодо переміщення таких товарів.

Товари, що ввозяться у вказаних вище обсягах тією ж особою частіше одного разу протягом однієї доби, оподатковуються за квитанцією МД-1 ввізним митом за ставкою 10 % і ПДВ. Такі товари підлягають письмовому декларуванню в порядку, встановленому для громадян.

Товари (крім підакцизних), сумарна фактурна вартість яких перевищує еквівалент 1 000 євро, але не перевищує еквівалент 10 000 євро, оподатковуються за квитанцією МД-1 ввізним митом за ставкою 10 % і ПДВ. Базою оподаткування таких товарів є частина їх сумарної фактурної вартості, що перевищує еквівалент 1 000 євро. Такі товари підлягають письмовому декларуванню в порядку, встановленому для громадян.

Товари (крім підакцизних), сумарна фактурна вартість яких перевищує еквівалент 10 000 євро, оподатковуються за митною декларацією, передбаченою законодавством України для підприємств, ввізним митом за повними ставками Митного тарифу України і ПДВ.

Супроводжуваний багаж та/або ручна поклажа в інших (крім повітряних) пунктах пропуску. Одна особа один раз протягом однієї доби може ввезти без сплати митних платежів товари (крім підакцизних), сумарна фактурна вартість яких не перевищує еквівалент 500 євро та сумарна вага яких не перевищує 50 кг. Такі товари не є об'єктом оподаткування і підлягають письмовому декларуванню в порядку, встановленому для громадян, лише у разі встановлення обмежень щодо переміщення таких товарів.

Товари, що ввозяться у вказаних вище обсягах тією ж особою частіше одного разу протягом однієї доби, оподатковуються за квитанцією МД-1 ввізним митом за ставкою 10 % і ПДВ. Такі товари підлягають письмовому декларуванню в порядку, встановленому для громадян.

Товари (крім підакцизних), сумарна фактурна вартість яких перевищує еквівалент 500 євро або вага перевищує 50 кг, за умови, що сумарна фактурна вартість не перевищує еквівалент 10 000 євро, оподатковуються за квитанцією МД-1 ввізним митом за ставкою 10 % і ПДВ. Базою оподаткування таких товарів є частина сумарної фактурної вартості, що перевищує еквівалент 500 євро, або вартість товарів, обчислена пропорційно

до ваги, що перевищує 50 кг. Такі товари підлягають письмовому декларуванню в порядку, встановленому для громадян.

Товари (крім підакцизних), сумарна фактурна вартість яких перевищує еквівалент 10 000 євро, оподатковуються за митною декларацією, передбаченою законодавством України для підприємств, ввізним митом за повними ставками Митного тарифу України і ПДВ.

Несупроводжуваний багаж. Товари (крім підакцизних), сумарна фактурна вартість яких не перевищує еквівалент 150 євро, підлягають усному декларуванню на підставі товаросупровідних документів та не є об'єктами оподаткування митними платежами.

Товари (крім підакцизних), сумарна фактурна вартість яких перевищує еквівалент 150 євро, але не перевищує еквівалент 10 000 євро, підлягають письмовому декларуванню в порядку, встановленому для громадян, та оподатковуються за квитанцією МД-1 ввізним митом за ставкою 10 % та ПДВ. Базою оподаткування для таких товарів є частина їх сумарної фактурної вартості, що перевищує еквівалент 150 євро.

Товари (крім підакцизних), сумарна фактурна вартість яких перевищує еквівалент 10 000 євро, оподатковуються за митною декларацією, передбаченою законодавством України для підприємств, ввізним митом за повними ставками Митного тарифу України і ПДВ.

Вантажне відправлення. Товари (крім підакцизних), незалежно від їх фактурної вартості, оподатковуються за митною декларацією, передбаченою законодавством України для підприємств, ввізним митом за повними ставками Митного тарифу України і ПДВ.

Міжнародні поштові відправлення. Товари (крім підакцизних), що переміщуються (пересилаються) на митну територію України на адресу одного одержувача (фізичної особи) у перших трьох міжнародних поштових та/або міжнародних експрес-відправленнях протягом одного календарного місяця, сумарна фактурна вартість яких не перевищує еквівалент 150 євро, в одній депеші у міжнародних поштових відправленнях або в одному вантажі експрес-перевізника у міжнародних експрес-відправленнях, підлягають усному декларуванню на підставі товаросупровідних документів та не є об'єктами оподаткування митними платежами.

Товари (крім підакцизних), сумарна фактурна вартість яких перевищує еквівалент 150 євро, але не перевищує еквівалент 10 000 євро, підлягають письмовому декларуванню в порядку, встановленому для громадян, та оподатковуються за оглядовим розписом М 15 ввізним митом за

ставкою 10 % та ПДВ. Базою оподаткування для таких товарів є частина їх сумарної фактурної вартості, що перевищує еквівалент 150 євро.

Товари (крім підакцизних), сумарна фактурна вартість яких перевищує еквівалент 10 000 євро, оподатковуються за митною декларацією, передбаченою законодавством України для підприємств, ввізним митом за повними ставками Митного тарифу України і ПДВ.

Міжнародні експрес-відправлення. Товари (крім підакцизних), що переміщуються (пересилаються) на митну територію України на адресу одного одержувача (фізичної особи) у перших трьох міжнародних поштових та/або міжнародних експрес-відправленнях протягом одного календарного місяця, сумарна фактурна вартість яких не перевищує еквівалент 150 євро, в одній депеші у міжнародних поштових відправленнях або в одному вантажі експрес- перевізника у міжнародних експрес-відправленнях, підлягають усному декларуванню на підставі товаросупровідних документів та не є об'єктами оподаткування митними платежами.

Товари (крім підакцизних), сумарна фактурна вартість яких перевищує еквівалент 150 євро, але не перевищує еквівалент 10 000 євро, підлягають письмовому декларуванню в порядку, встановленому для громадян, та оподатковуються за митною декларацією М 16 ввізним митом за ставкою 10 % та ПДВ. Базою оподаткування для таких товарів є частина їх сумарної фактурної вартості, що перевищує еквівалент 150 євро.

Товари (крім підакцизних), сумарна фактурна вартість яких перевищує еквівалент 10 000 євро, оподатковуються за митною декларацією, передбаченою законодавством України для підприємств, ввізним митом за повними ставками Митного тарифу України і ПДВ.

Під час ввезення (пересилання) на митну територію України громадянами звільняються від оподаткування митними платежами.

1) особисті речі, визначені статтею 370 Митного кодексу України;

2) культурні цінності за кодами 9701 10 00 00, 9701 90 00 00, 9702 00 00 00, 9703 00 00 00, 9704 00 00 00, 9705 00 00 00, 9706 00 00 00 згідно з УКТ ЗЕД, виготовлені 50 і більше років тому;

3) товари, призначені для забезпечення звичайних повсякденних потреб громадянина та початкового облаштування, що ввозяться (пересилаються) громадянами у зв'язку з переселенням на постійне місце проживання в Україну протягом шести місяців з дня видачі документа, що підтверджує право громадянина на постійне проживання в Україні, за

умови документального підтвердження того, що до дня видачі цього документа громадянин проживав на території країни, з якої він прибув, не менше трьох років:

а) товари, призначені для забезпечення звичайних повсякденних потреб громадянина та початкового облаштування (крім товарів, що класифікуються за товарною позицією 8802 або одним із кодів 8903 91 99 00, 8903 92 99 00, 8903 99 99 00 згідно з УКТ ЗЕД);

б) транспортні засоби особистого користування, що класифікуються в одній із товарних позицій 8702, 8703, 8704 (загальною масою до 3,5 тони), 8711 згідно з УКТ ЗЕД (у кількості однієї одиниці на кожного громадянина, який досяг 18-річного віку), за умови документального підтвердження того, що до дня видачі документа, що підтверджує право на постійне проживання в Україні, громадянин був власником (або співвласником) такого транспортного засобу не менше одного року, а транспортний засіб перебував за ним на постійному обліку (реєстрації) у відповідних реєстраційних органах країни постійного місця попереднього проживання громадянина не менше одного року, якщо даний транспортний засіб підлягає реєстрації в цій країні;

в) товари, що класифікуються в товарній позиції 8716 згідно з УКТ ЗЕД (у кількості однієї одиниці на кожного повнолітнього громадянина) за умови одночасного ввезення з транспортними засобами особистого користування, що класифікуються в одній із товарних позицій 8702, 8703, 8704 (загальною масою до 3,5 тони), 8711 згідно з УКТ ЗЕД.

У разі пропуску внаслідок аварії, дії обставин непереборної сили, хвороби або з інших поважних причин, що підтверджується відповідними документами, встановленого цим пунктом строку ввезення (пересилання) товарів на митну територію України із звільненням від оподаткування митними платежами, цей строк може бути продовжений відповідним органом доходів і зборів, але не більше ніж до двох років з дня видачі документа, що підтверджує право громадянина на постійне проживання в Україні;

4) товари, що належать громадянам і переміщуються транзитом через митну територію України;

5) товари, що входять до складу спадщини за законом, відкритої за межами України на користь резидента (у тому числі в кількості однієї одиниці за кожною товарною позицією 8702, 8703, 8704 (загальною масою до 3,5 тони), 8711 згідно з УКТ ЗЕД), у разі підтвердження її складу

органами, що вчиняють нотаріальні дії у країні її відкриття. Зазначене підтвердження підлягає засвідченню або легалізації у відповідній закордонній консульській установі України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України;

6) товари, одержані громадянами-резидентами у вигляді нагород і призів на міжнародних змаганнях, конкурсах за межами митної території України (у тому числі не більше одного товару за товарними позиціями 8702, 8703, 8704 (загальною масою до 3,5 тони), 8711 згідно з УКТ ЗЕД), за умови документального підтвердження факту нагородження нотаріальними органами відповідної країни. Зазначене підтвердження підлягає засвідченню або легалізації у відповідній закордонній консульській установі України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України;

7) товари (включаючи транспортні засоби особистого користування), що були попередньо вивезені громадянами-резидентами за межі митної території України і зворотно ввозяться на митну територію України, за наявності відповідного підтвердження факту попереднього вивезення таких товарів;

8) транспортні засоби особистого користування, що тимчасово ввозяться на митну територію України громадянами-нерезидентами, а також пальне, що міститься у звичайних баках таких транспортних засобів, встановлених заводом-виробником;

9) товари (крім транспортних засобів), які мають ознаки таких, що були у користуванні та призначені для власного облаштування житла і забезпечення життєдіяльності громадян, які перебували за кордоном у відрядженнях (на навчанні), за умови, що такі товари ввозяться (пересилаються) протягом шести місяців з дня повернення таких громадян в Україну після закінчення строку відрядження (навчання);

10) товари (крім транспортних засобів), які мають ознаки таких, що були у користуванні та призначені для власного облаштування житла і забезпечення життєдіяльності іноземних громадян, які за офіційним запрошенням прибувають у довготермінове відрядження в Україну, за умови, що такі товари ввозяться (пересилаються) безпосередньо таким громадянином в Україну на адресу свого тимчасового перебування протягом перших шести місяців його перебування в довготерміновому відрядженні в Україні під зобов'язання про їх зворотне вивезення (ст. 374 МКУ).

Заборони та обмеження щодо ввезення громадянами окремих товарів (стаття 378 МКУ). Пропуск на митну територію України сільськогосподарської продукції (товарів, що класифікуються в 1–24 групах УКТЗЕД) і що возиться громадянами для вільного обігу не дозволяється, крім наведених нижче випадків.

Громадянам, які досягли 18-річного віку, дозволяється ввозити алкогольні напої та тютюнові вироби на митну територію України у ручній поклажі або супроводжуваному багажі *без сплати митних платежів* та *без письмового декларування* у таких кількостях із розрахунку на одну особу:

– 200 сигарет або 50 сигар чи 250 г тютюну, або ці вироби в наборі загальною вагою, що не перевищує 250 г;

– 5 л пива, 2 л вина, 1 л міцних (із вмістом спирту більше ніж 22 %) алкогольних напоїв. Алкогольні напої та тютюнові вироби, незалежно від їх кількості, не звільняються від оподаткування митними платежами, якщо особа, яка ввозить їх на митну територію України, була відсутня в Україні менше ніж 24 години.

2. Дозволяється пересилання харчових продуктів вагою до 10 кг в упаковці виробника, що надходять на адресу громадян у міжнародних поштових або експрес-відправленнях.

3. Дозволяється ввезення харчових продуктів для власного споживання на суму, яка не перевищує еквівалент 200 євро, в таких обсягах:

– в упаковці виробника, призначеній для роздрібної торгівлі, – у кількості не більше ніж одна упаковка або загальною масою, яка не перевищує 2 кг, кожного найменування на одну особу;

– без упаковки – у кількості, що не перевищує 2 кг кожного найменування на одну особу;

– без упаковки – неподільного продукту, готового до безпосереднього вживання, у кількості не більше ніж по одному найменуванню на одну особу.

Не підлягають переміщенню на митну територію України у несупроводжуваному багажі продукти харчування без упаковки виробника.

4. Дозволяється ввезення домашніх тварин, які підлягають письмовому декларуванню та застосуванню до них заходів контролю, визначених законом. Ввезення лікарських засобів обмежується. Громадяни можуть ввозити на митну територію України лікарські засоби, які переміщуються у ручній поклажі та/або у супроводжуваному або несупроводжуваному багажі громадянина, в таких обсягах:

– у кількості, що не перевищує п'яти упаковок кожного найменування на одну особу (крім лікарських засобів, що містять наркотичні чи психотропні речовини);

– у кількості, що не перевищує зазначену в наявному в особи рецепті на такий лікарський засіб, виданому на ім'я цієї особи та засвідченому печаткою лікаря та/або закладу охорони здоров'я.

Згідно із законодавчими актами України громадянам заборонено ввезення:

– будь-яких товарів, про які заздалегідь відомо, що вони можуть завдати шкоди суспільній моралі (у тому числі творів, зображень, інших предметів порнографічного характеру), здоров'ю чи становити загрозу життю населення, тваринному світу та рослинам, або призвести до заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу (об'єктів регулювання, заражених карантинними шкідливими організмами, а також таких, які можуть спричинити занесення карантинних організмів на територію України або збільшити популяцію місцевих регульованих шкідливих організмів до рівня, який не відповідає рівню фітосанітарного захисту);

– товарів, що містять пропаганду ідей війни, расизму та расової дискримінації, геноциду тощо, які суперечать відповідним нормам Конституції України;

– товарів, ввезення яких здійснюється з порушенням прав інтелектуальної власності;

– товарів, на пропуск яких, відповідно до закону, потрібні дозволи інших державних органів, за відсутності цих дозволів (крім алкогольних напоїв і тютюнових виробів, а також харчових продуктів для власного споживання, що ввозяться громадянами в обсязі та в порядку, встановлених Митним кодексом України);

– товарів, що походять з країни, товари якої заборонені до переміщення через митний кордон України згідно із законодавством України;

– культурних цінностей, щодо яких оголошено розшук;

– електроловильних систем (електровудок), мононіткових (волосінних) сіток, мисливських капканів та інших засобів добування об'єктів тваринного світу, заборонених законом;

– товарів, що переміщуються через митний кордон України з порушенням вимог Митного кодексу та інших законів України (від П. В. Пашка).

10.4. Умови тимчасового ввезення та ввезення з метою транзиту громадянами товарів на митну територію України

Тимчасове ввезення та ввезення з метою транзиту товарів на митну територію України громадянами встановлено статтею 379 МКУ 2012 р.

1. Товари, що ввозяться громадянами тимчасово або з метою транзиту, в обсягах, що не об'єктом оподаткування митними платежами, пропускаються за умови усного або, за бажанням власника цих товарів чи на вимогу посадової особи органу доходів і зборів, письмового декларування в порядку, передбаченому для громадян.

2. Пропуск через митний кордон України товарів (крім транспортних засобів особистого користування), що ввозяться громадянами на митну територію України тимчасово або з метою транзиту, в обсягах, що підлягають оподаткуванню, здійснюється в порядку, передбаченому для підприємств, під письмове зобов'язання про їх зворотне вивезення (транзит). У випадках, встановлених Митним кодексом України, застосовуються заходи гарантування сплати митних платежів.

3. Пропуск через митний кордон України товарів (крім транспортних засобів особистого користування), що ввозяться на митну територію тимчасово, мають ознаки таких, що були у користуванні, та призначені для власного облаштування і забезпечення життєдіяльності громадян-нерезидентів, які за офіційним запрошенням прибувають у довготермінове відрядження в Україну, здійснюється під письмове зобов'язання про їх зворотне вивезення та без застосування заходів гарантування.

4. Дозволяється тимчасове ввезення на митну територію України домашніх тварин у кількості не більше 3 ссавців, 6 птахів, 20 акваріумних риб без застосування до них заходів гарантування та з поданням органам доходів і зборів документів, які видаються державними органами для здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються громадянами через митний кордон України.

5. Строки тимчасового ввезення громадянами товарів на митну територію України (крім транспортних засобів) та терміни ввезення з метою транзиту встановлюються, згідно з Митним кодексом України, для відповідного митного режиму (відповідно до ст. 108 МКУ, а строки ввезення з метою транзиту – відповідно до ст. 95 МКУ).

6. Порядок внесення та повернення грошової застави встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та

реалізує державну податкову і митну політику. У разі вивезення товарів за межі митної території України в установлені терміни грошова застава повертається громадянам.

7. За порушення встановлених строків зворотного вивезення за межі митної території України або транзиту товарів, за винятком випадків, якщо таке порушення сталося внаслідок аварії або дії обставин непереборної сили, внесена грошова застава перераховується до державного бюджету.

8. У разі втрати чи повного зіпсування товарів, ввезених на митну територію України тимчасово або з метою транзиту, внаслідок аварії чи дії обставин непереборної сили, тимчасове ввезення (транзит) таких товарів припиняється, а внесена грошова застава повертається власнику зазначених товарів, його спадкоємцю або уповноваженій ними особі.

10.5. Оформлення транспортних засобів особистого користування

Транспортні засоби особистого користування – наземні транспортні засоби товарних позицій 8702, 8703, 8704 (загальною масою до 3,5 т), 8711, згідно з УКТЗЕД, та причепи до них товарної позиції 8716, згідно з УКТЗЕД, плавучі засоби та повітряні судна, що зареєстровані на території відповідної країни, перебувають у власності або тимчасовому користуванні відповідного громадянина та ввозяться або вивозяться цим громадянином у кількості не більше однієї одиниці на кожну товарну позицію виключно для особистого користування, а не для промислового або комерційного транспортування товарів чи пасажирів за плату або безоплатно.

Транспорті засоби (далі – ТЗ) поділяються на механічні (що приводяться в рух за допомогою двигуна) та немеханічні.

До механічних транспортних засобів, згідно з УКТЗЕД, належать: 8701 – трактори, у тому числі сідельні тягачі (870120);

8702 – моторні транспортні засоби, призначені для перевезення 10 осіб і більше, включаючи водія;

8703 – автомобілі легкові та інші моторні транспортні засоби, призначені головним чином для перевезення людей (крім моторних транспортних засобів товарної позиції 8702), включаючи вантажопасажирські автомобілі – фургони та гоночні автомобілі;

8704 – моторні транспортні засоби для перевезення вантажів; 8705 – автомобілі спеціального призначення;

8711 – мотоцикли (включаючи мопеди) та велосипеди з допоміжним двигуном, з колясками або без них.

До немеханічних транспортних засобів належать причепи та напівпричепи (8716).

До кодів товарних позицій 8706 та 8707 за УКТЗЕД належать шасі з встановленими двигунами та кузови до моторних транспортних засобів, зазначених вище товарних позицій.

Транспортні засоби, що були зареєстровані у відповідних реєстраційних органах іноземних держав і ввозяться в Україну для вільного обігу, мають бути зняті з обліку в цих органах.

Відповідно до МКУ місця здійснення митного оформлення ввезених на митну територію України громадянами товарів за товарними позиціями 8701–8707, 8711, 8716, згідно з УКТЗЕД, що підлягають державній реєстрації, визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику. Нині митне оформлення транспортних засобів, які ввозяться на митну територію України громадянами з метою вільного обігу, проводиться органом доходів і зборів за місцем постійного проживання або тимчасового перебування таких громадян (у митниці призначення).

Транспортний засіб може бути ввезений на митну територію України як його власником, так і уповноваженою власником особою. Під час ввезення ТЗ на митну територію України ці особи показують посадовій особі органу доходів і зборів у пункті пропуску транспортний засіб для митного огляду і надають документи, необхідні для проведення митних формальностей. Перелік вказаних документів визначений МКУ.

Для доставки транспортного засобу до митниці призначення застосовується документ доставки, який оформлюється органом доходів і зборів при ввезенні даного ТЗ, та за умови внесення як гарантії доставки грошової застави у розмірі суми платежів, які необхідно сплатити під час ввезення ТЗ для вільного обігу. Кошти грошової застави перераховуються органом доходів і зборів в'їзду (орган доходів і зборів відправлення) на рахунок органу доходів і зборів призначення та використовуються під час митого оформлення ТЗ.

Альтернативним варіантом є внесення грошової застави та оформлення попередньої декларації в митниці призначення (до ввезення ТЗ в Україну). Ввезення товару на територію України за цією декларацією дозволяється протягом 30 днів з дати її оформлення органом доходів і зборів.

Термін доставки ТЗ встановлюється органом доходів і зборів відправлення відповідно до Митного кодексу України як для внутрішнього транзиту автомобільним транспортом.

Після пропуску через митний кордон України та доставлення ТЗ до органу доходів і зборів призначення власником або уповноваженою особою подаються цьому органу доходів і зборів МД та документи, необхідні для здійснення митного оформлення. Митна декларація подається органу доходів і зборів протягом 10 робочих днів з дати доставлення ТЗ до зазначеного органу, термін її подання може бути продовжений органом доходів і зборів у випадках, встановлених Митним кодексом України. На кожний транспортний засіб оформлюється окрема МД.

Зі вступом України до СОТ скасовано обмеження щодо віку транспортних засобів, що ввозяться в Україну з метою вільного використання.

Транспортні засоби за кодами товарних позицій 870120, 8702, 8703, 8704, 8705, згідно з УКТЗЕД, які ввозяться громадянами на митну територію України для вільного обігу, підлягають обов'язковій сертифікації у випадках, встановлених законодавством для підприємств. Документи, що засвідчують відповідність таких товарів вимогам технічних регламентів та національних стандартів, подаються органам доходів і зборів під час митного оформлення цих товарів з метою вільного обігу та уповноваженим органам під час їх державної реєстрації в Україні.

Відповідно до вимог Закону України від 06.07.2005 № 2739-IV «Про деякі питання ввезення на митну територію України та проведення першої реєстрації транспортних засобів» пропуск на митну територію України з метою вільного обігу та першу реєстрацію в Україні ввезених транспортних засобів нових і таких, що були в користуванні, або виготовлених в Україні, здійснюють за умови їх відповідності екологічним нормам. З кожним роком вимоги до екологічних норм підвищуються.

Починаючи з 1 січня 2013 року пропуск на митну територію України з метою вільного обігу та першу реєстрацію в Україні транспортних засобів за кодами товарних позицій 8701 20, 8702, 8703, 8704, 8705, згідно з УКТЗЕД, буде здійснюватися за умови їх відповідності екологічним нормам:

– не нижче рівня «ЄВРО-3» – з 1 січня 2013 р., за винятком транспортних засобів, вироблених в Україні або ввезених на митну територію України до дати введення екологічних норм не нижче рівня «ЄВРО-3»;

– не нижче рівня «ЄВРО-4» – з 1 січня 2014 р., за винятком транспортних засобів, вироблених в Україні або ввезених на митну територію України до дати введення екологічних норм не нижче рівня «ЄВРО-4»;

– не нижче рівня «ЄВРО-5» – з 1 січня 2016 р., за винятком транспортних засобів, вироблених в Україні або ввезених на митну територію України до 31 грудня 2015 року включно;

– не нижче рівня «ЄВРО-6» – з 1 січня 2020 р., за винятком транспортних засобів, вироблених в Україні або ввезених на митну територію України до 31 грудня 2019 року включно.

Товари за кодами 8701–8707, 8711, 8716, згідно з УКТЗЕД, що ввозяться (пересилаються) безпосередньо громадянами на митну територію України або надходять на адресу громадян у несупроводжуваному багажі чи у вантажних відправленнях для вільного обігу, незалежно від їх вартості, за митною декларацією, передбаченою законодавством України для підприємств, оподатковуються ввізним митом за повними ставками митного тарифу, ПДВ та в установлених законодавством України випадках акцизним податком.

Кузови (включаючи кабіни) для моторних транспортних засобів товарних позицій 8701–8705, що класифікуються в товарній позиції 8707, шасі з установленими двигунами для товарів товарних позицій 8701–8705, що класифікуються в товарній позиції 8706 згідно з УКТЗЕД, підлягають митному оформленню та оподаткуванню як зібрані транспортні засоби.

Після завершення митного оформлення транспортного засобу, ввезеного громадянином на митну територію України з метою вільного обігу, йому разом з оригіналами документів (що підтверджують право власності (користування), реєстраційні й технічні документи), які були підставою для здійснення митного оформлення даного ТЗ, видається примірник оформленої МД та примірник оформленого посвідчення про реєстрацію ТЗ. Ці документи є підставою для державної реєстрації цього ТЗ.

Ввезені громадянами на митну територію України для вільного обігу товари зазначених вище товарних позицій за УКТЗЕД, що підлягають державній реєстрації уповноваженими органами України, забороняється відчужувати або передавати у володіння, користування чи розпорядження іншим особам до здійснення державної реєстрації (від П. В. Пашка).

Транспортні засоби можуть бути звільнені від оподаткування за таких умов.

1. За переселення на постійне місце проживання в Україну.

2. Під час отримання спадщини.

3. Під час ввезення працівниками дипломатичної служби.

4. Під час отримання як нагороди і призи.

Особливості тимчасового ввезення громадянами транспортних засобів особистого користування на митну територію України встановлено статтею 380 МКУ 2012 р.

Тимчасове ввезення в Україну громадянами товарів, у тому числі транспортних засобів особистого користування, регулюється Митним кодексом України та положеннями додатку С до Конвенції про тимчасове ввезення.

1. Дозволяється тимчасове ввезення громадянами-нерезидентами на митну територію України транспортних засобів особистого користування на термін до одного року. Цей термін може бути продовжено органами доходів і зборів з урахуванням дії обставин непереборної сили та особистих обставин громадян, які ввезли такі транспортні засоби, за умови документального підтвердження цих обставин, але не більше ніж на 60 днів. Обов'язковою умовою допуску зазначених ТЗ до тимчасового ввезення на митну територію України є їх реєстрація в уповноважених органах іноземних держав, що підтверджується відповідним документом.

2. Транспортні засоби особистого користування, що тимчасово ввозяться громадянами-нерезидентами на митну територію України, а також пальне, що міститься у звичайних баках таких ТЗ, встановлених заводом-виробником, не підлягають письмовому декларуванню та звільняються від подання документів, що видаються державними органами, та звільняються від оподаткування митними платежами.

3. Тимчасове ввезення громадянами-резидентами транспортних засобів особистого користування, що класифікуються за товарними позиціями 8702, 8703, 8704 (загальною масою до 3,5 т), 8711, згідно з УКТЗЕД, та причепів до них товарної позиції 8716, згідно з УКТЗЕД, дозволяється на термін до одного року під письмове зобов'язання про їх зворотне вивезення за умови письмового декларування в порядку, передбаченому законодавством України для громадян, після сплати всіх митних платежів, які, відповідно до закону, підлягають сплаті під час імпорту таких ТЗ.

Тимчасове ввезення громадянами-резидентами на митну територію України інших транспортних засобів особистого користування (плавучі засоби 8903 за УКТЗЕД та повітряні судна 8802 за УКТЗЕД) дозволяється на строк до одного року під письмове зобов'язання про їх зворотне вивезення за

умови письмового декларування в порядку, передбаченому законодавством України для громадян, та із застосуванням до них заходів гарантування сплати митних платежів (фінансової гарантії або книжки CPD).

Термін тимчасового ввезення транспортних засобів особистого користування громадянами-резидентами може бути продовжений органами доходів і зборів з урахуванням дії обставин непереборної сили та особистих обставин громадян, які ввезли ТЗ, за умови документального підтвердження цих обставин, але не більше ніж на 60 днів.

Громадяни-резиденти, які перебувають на тимчасовому консульському обліку в консульській установі України за кордоном, мають право тимчасово ввозити на митну територію України під письмове зобов'язання про зворотне вивезення за умови письмового декларування в порядку, передбаченому законодавством України для громадян, один транспортний засіб особистого користування.

4. Тимчасово ввезені транспортні засоби особистого користування можуть використовуватися на митній території України виключно тими громадянами, які їх ввезли, для особистих потреб, не можуть використовуватися для цілей підприємницької діяльності в Україні, бути розкомплектовані, а також відчужені чи передані у володіння, користування або розпорядження іншим особам.

5. Тимчасово ввезені транспортні засоби особистого користування мають бути вивезені за межі митної території України з дотриманням установлених термінів або поміщені у митні режими відмови на користь держави, знищення або руйнування чи можуть бути оформлені для вільного обігу на митній території України за умови сплати митних платежів, які, відповідно до закону, підлягають сплаті за імпорт таких ТЗ.

6. Транспортні засоби, тимчасово ввезені на митну територію України для власного користування більше ніж на два місяці, підлягають державній реєстрації у підрозділах Управління безпеки дорожнього руху. Така реєстрація здійснюється відповідно до Порядку державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів, затвердженого Кабінетом Міністрів України.

Ввезені в Україну транспортні засоби підлягають державній реєстрації на підставі заяв власників і митних декларацій або виданих органами

доходів і зборів посвідчень про їх реєстрацію в підрозділах Управління безпеки дорожнього руху. Державна реєстрація ТЗ під зобов'язання про їх зворотне вивезення проводиться виключно за наявності документа, що підтверджує їх реєстрацію за межами України.

Національні номерні знаки і документи про реєстрацію (право власності, користування або розпорядження) ТЗ іноземних держав, з яких вони тимчасово ввезені на митну територію України під зобов'язання про зворотне вивезення, здаються на зберігання до підрозділів Управління безпеки дорожнього руху, що є умовою тимчасового обліку транспортних засобів, і повертаються власникам в установленому порядку після зняття таких засобів з обліку. На зазначені ТЗ видаються номерні знаки та свідоцтва про реєстрацію із зазначенням терміну тимчасового ввезення, який встановлюється органами доходів і зборів відповідно до митного законодавства та зазначається у документах про митне оформлення таких засобів. Після закінчення терміну тимчасового ввезення ТЗ вважаються незареєстрованими.

Зняття з обліку у зв'язку з відчуженням (купівля-продаж, міна, дарування) або вибраковуванням транспортних засобів, щодо яких не знято обмеження органів доходів і зборів, здійснюється з дозволу органу доходів і зборів (від П. В. Пашка)

7. У разі втрати чи повного зіпсування тимчасово ввезених транспортних засобів особистого користування внаслідок аварії або дії обставин непереборної сили перебіг терміну тимчасового ввезення зупиняється за умови надання органам доходів і зборів власниками таких ТЗ достатніх доказів їх втрати чи зіпсування. Дозволяється поміщення цих ТЗ у митний режим відмови на користь держави чи знищення або руйнування.

8. Порушення встановлених термінів зворотного вивезення за межі митної території України товарів (перевищення термінів тимчасового ввезення товарів) тягне за собою адміністративну відповідальність, передбачену Митним кодексом України.

Громадянам дозволяється ввозити транспортні засоби особистого користування з метою транзиту через митну територію України, згідно зі ст. 381 МКУ 2012 р. за умови їх письмового декларування в порядку, передбаченому для громадян, та внесення на рахунок органу доходів і зборів, що здійснив пропуск таких ТЗ на митну територію України, грошової застави у розмірі митних платежів, що підлягають сплаті під час ввезення таких ТЗ на митну територію України з метою вільного обігу. Зазначені

вимоги не поширюються на ТЗ, постійно зареєстровані у відповідних реєстраційних органах іноземної держави, що підтверджується відповідним документом.

У разі порушення зобов'язання про транзит через митну територію України внесена грошова застава використовується в порядку ст. 313 МКУ.

У разі знищення чи повного зіпсування транспортних засобів особистого користування, ввезених на митну територію України з метою транзиту, внаслідок аварії або дії обставин непереборної сили перебіг терміну їх транзиту зупиняється, а внесена грошова застава повертається особі, яка внесла заставу, її спадкоємцю або уповноваженій ними особі за умови надання такою особою органам доходів і зборів достатніх доказів знищення чи повного зіпсування ТЗ.

Вивезення, тимчасове вивезення (пересилання) громадянами транспортних засобів особистого користування здійснюється на умовах, визначених Митним кодексом України для вивезення, тимчасового вивезення (пересилання) товарів за межі митної території України.

10.6. Переміщення валютних цінностей через митний кордон України

Порядок вивезення (пересилання) за межі митної території України готівки і банківських металів визначається Національним банком України.

Монети, що вироблені з дорогоцінних металів з пробами для вітчизняних монет не нижче ніж для золота – 995, срібла – 999, платини і паладію – 999,5 а для іноземних монет не нижче ніж для золота – 900, срібла – 925, платини та паладію – 999, належать до банківських металів.

Фізична особа, незалежно від віку, має право вивозити за межі України і ввозити в Україну готівку і банківські метали відповідно до встановлених норм. Для цілей додержання цих норм перерахунок сум готівки в євро здійснюється за офіційним курсом гривні до євро, установленим Національним банком, або за крос-курсом, визначеним згідно з офіційним курсом гривні до відповідних іноземних валют на день перетинання митного кордону України або на день пересилання готівки.

Митна декларація є підставою для вивезення (ввезення) зазначеної у ній готівки і банківських металів протягом одного року з часу оформлення декларації.

Ввезення та вивезення готівки. Будь-яка фізична особа має право ввозити в Україну та вивозити за її межі готівку в сумі, що не перевищує в

еквіваленті 10 000 євро, без письмового декларування органу доходів і зборів (рис. 10.1).

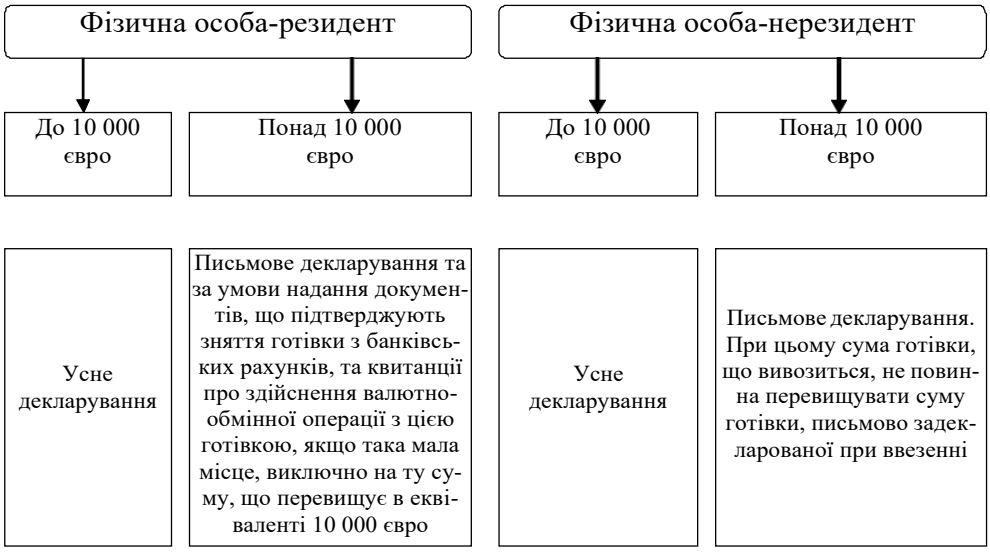

Рис. 10.1. Переміщення готівки через митний кордон громадянами

Фізична особа-резидент має право ввозити в Україну та вивозити за її межі готівку в сумі, що перевищує в еквіваленті 10 000 євро, за умови письмового декларування органу доходів і зборів повним обсягом та за наявності документів, що підтверджують зняття готівки з рахунків у банках (фінансових установах), та квитанції про здійснення валютно-обмінної операції з цією готівкою, якщо така мала місце, виключно на ту суму, що перевищує в еквіваленті 10 000 євро.

Фізична особа-резидент – працівник дипломатичної служби України, який повертається в Україну після завершення довготермінового відрядження, має право ввозити в Україну готівку, видану закордонною дипломатичною установою України у вигляді компенсаційних виплат в іноземній валюті, у сумі, що перевищує в еквіваленті 10 000 євро, на підставі довідки закордонної дипломатичної установи України про суму виплаченої готівки за підписами керівника та спеціаліста з фінансових питань закордонної дипломатичної установи України, скріпленої відбитком печатки цієї установи.

Строк дії таких документів становить 90 календарних днів, починаючи з дня зняття готівки з рахунків у банках (фінансових установах)/дати

видачі довідки про виплату готівки закордонною дипломатичною установою України.

Фізична особа-нерезидент має право:

– ввозити в Україну готівку в сумі, що перевищує в еквіваленті 10 000 євро, за умови письмового декларування органу доходів і зборів у повному обсязі;

– вивозити за межі України готівку в сумі, що перевищує в еквіваленті 10 000 євро, якщо ця сума не перевищує суми готівки, письмово задекларованої цією особою органу доходів і зборів за ввезення в Україну. Вивезення готівки у такому разі здійснюється за умови її письмового декларування органу доходів і зборів повним обсягом;

– вносити кошти на рахунки в уповноважених банках або виконувати інші операції в банках України на підставі митної декларації у випадках, передбачених законодавством України.

Юридична особа ввозить готівку в Україну або вивозить її за межі України через повноважного представника без обмеження суми на умовах письмового декларування відповідному органу доходів і зборів повним обсягом. Повноважний представник декларує готівку, яку переміщує за дорученням юридичної особи, окремо від власних коштів. Повноважний представник юридичної особи, якій належать транспортні засоби, що здійснюють пасажирські рейси, ввозить/ вивозить готівку, що отримана на ТЗ за надані послуги та/або реалізований товар, на підставі відповідних касових документів. Підставою для ввезення/вивезення готівки капітаном судна закордонного плавання є генеральна (загальна) декларація.

Пересилання готівки. Дозволяється пересилати в Україну та за межі України готівку в міжнародних поштових відправленнях та в міжнародних експрес-відправленнях з оголошеною цінністю:

– фізичним особам, юридичним особам (крім уповноважених банків) у сумі, що не перевищує в еквіваленті 300 євро;

– уповноваженим банкам. Пересилання готівки уповноваженим банком за межі України та на його користь в Україну здійснюється за умови письмового декларування митному органу.

Міжнародні поштові відправлення та міжнародні експрес-відправлення, у які вкладена готівка в сумі, що перевищує встановлені норми, отримувачам не видаються, а повертаються відправникам.

Переміщення банківських металів. Фізична особа має право ввозити в Україну і вивозити за її межі банківські метали вагою, що не перевищує

500 г, у вигляді зливків і монет на умовах письмового декларування органу доходів і зборів повним обсягом.

Фізична особа має право вивозити за межі України банківські метали вагою, що перевищує 500 г, на підставі індивідуальної ліцензії на вивезення за межі України банківських металів та за умови письмового декларування органу доходів і зборів. Ліцензію видає територіальне управління Національного банку за місцем проживання фізичної особи.

Банківські метали вагою, що перевищує 500 г, мають право ввозити в Україну виключно уповноважені банки.

Юридичні особи (крім уповноважених банків) не мають права ввозити в Україну і вивозити за її межі банківські метали, за винятком ввезення в Україну юридичною особою-резидентом банківських металів, що виготовлені нерезидентом за договором про перероблення (афінаж) давальницької сировини, якщо ці банківські метали повним обсягом продаються НБУ (Державній скарбниці України). Підставою для ввезення в Україну цих банківських металів є спеціальний дозвіл НБУ.

Переміщення цінних паперів. Порядок переміщення (пересилання) резидентами та нерезидентами через митний кордон України цінних паперів у документарній формі встановлений Національним банком України.

До цінних паперів належать: акції, облігації підприємств, облігації місцевих позик, державні облігації України, іпотечні сертифікати, іпотечні облігації, сертифікати фондів операцій з нерухомістю, інвестиційні сертифікати, казначейські зобов'язання України, ощадні (депозитні) сертифікати, векселі, приватизаційні, похідні та товаророзпорядчі цінні папери.

Фізична особа та юридична особа (через уповноваженого цією особою представника) здійснюють письмове декларування цінних паперів, що переміщуються через митний кордон України, у порядку, передбаченому для громадян.

Фізична та юридична особи мають право вивозити (пересилати) за межі України цінні папери на умовах письмового декларування та за наявності індивідуальної ліцензії Національного банку України на вивезення (пересилання) за межі України цінних паперів.

Не потребують отримання цієї ліцензії операції з вивезення (пересилання) за межі України фізичною особою виражених в іноземній валюті цінних паперів, які були раніше ввезені цією особою в Україну, що підтверджується митною декларацією.

Фізична та юридична особи мають право ввозити (пересилати) в Україну цінні папери, виражені в іноземній валюті, на умовах письмового декларування, а цінні папери, виражені в гривнях, на умовах письмового декларування та за наявності індивідуальної ліцензії Національного банку України на ввезення (пересилання) в Україну цінних паперів.

Не потребують отримання цієї ліцензії операції з ввезення (пересилання) в Україну фізичною та юридичною особами цінних паперів, виражених у гривнях, які були раніше вивезені (переслані) цією особою за межі України, що підтверджується митною декларацією.

Питання для самоконтролю

1. Попередні операції при переміщенні та пропуску через митний кордон України товарів, транспортних засобів та інших предметів.
2. Пункти пропуску на митному кордоні України, через які переміщуються товари, транспортні засоби та інші предмети.
3. Тимчасове зберігання товарів під митним контролем.
4. Основні принципи переміщення через митний кордон та їх коротка характеристика.
5. Митні процедури на транспорті.
6. Ввезення та вивезення готівки. Пересилання готівки.
7. Переміщення банківських металів.
8. Переміщення цінних паперів.

Список рекомендованих джерел

1. Митний Кодекс України: розділ XII.
2. Про деякі питання ввезення на митну територію України та проведення першої реєстрації транспортних засобів: Закон України від 06.07.2005 № 2739-IV.
3. Питання пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними: Постанова КМУ від 21.05.2012 № 451.
4. «Деякі питання проведення заходів офіційного контролю товарів, що ввозяться на митну територію України (у тому числі з метою транзиту): Постанова КМУ від 24.10.2018 № 960.
5. Питання, пов'язані із застосуванням митних декларацій: Постанова КМУ від 21.05.2012 № 450.
6. Зима О. Т. Митне право: конспект лекцій. Харків: Право, 2018. 126 с.

7. Бойко В. М. Митне право України. Т. 2: навч. посіб. К.: Алерта, 2015. 618 с.

8. Митна справа України: підручник / П. В. Пашко, В. В. Ченцов, Н. В. Мережко та ін.; за заг. ред. П. В. Пашка. К.: Університет ДФС України, 2017. 442 с. (Серія «Податкова та митна справа в Україні», т. 100).

9. Цаліна Д. С. Порядок митного оформлення товарів при їх переміщенні через митний кордон України: автореф. дис. … на здобуття наукового ступеня канд… юрид. наук: 12.00.07 / Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. Харків, 2009. 20 с.

10. Концепція «єдиного вікна». Робоча група РПТМ СЕФАКТ/ОО. Printed at United Nation, Geneva – GE/03 – 30642-April-2003-500-ECE/TRADE/324.

11. Пашко П. В., Шуляк В. П. «Електронна митниця» – головний механізм гарантування митної безпеки держави. *Фінанси України*. К., 2006. № 12. С. 51–60.

Тема 11. Процедури митного оформлення

11.1. Початок митного оформлення.

11.2. Оформлення митної декларації, її види. Внесення змін та визнання декларацій недійсними, карти відмови.

11.3. Завершення митного оформлення митної декларації.

11.4. Міжнародно-правове регулювання електронного декларування товарів.

11.1. Початок митного оформлення

Митне оформлення – виконання митних формальностей, необхідних для випуску товарів, транспортних засобів комерційного призначення. Метою митного оформлення є забезпечення дотримання встановленого законодавством України порядку переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, а також забезпечення статистичного обліку таких товарів.

Порядок виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику.

За загальним правилом, митне оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення здійснюється в будь-якому органі доходів і зборів з пред'явленням їх цьому органу.

Місця митного оформлення товарів, що переміщуються трубопроводами та лініями електропередачі, визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику.

Митне оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через територію України у митному режимі транзиту, здійснюється органом доходів і зборів, у зоні діяльності якого починається транзитне переміщення.

Митне оформлення товарів у окремих митних режимах здійснюється органом доходів і зборів, у зоні діяльності якого розміщені відповідні об'єкти (митний склад, вільна митна зона, магазин безмитної торгівлі), або здійснюються відповідні операції (знищення або руйнування).

Митне оформлення здійснюється в місцях розташування підрозділів митного оформлення (далі – ПМО) органів доходів і зборів протягом робочого часу, встановленого для цих підрозділів. За письмовим зверненням декларанта або уповноваженої ним особи митні формальності можуть виконуватися поза місцем розташування органів доходів і зборів, а також поза робочим часом. За виконання митних формальностей у цьому разі із заінтересованих осіб справляється відповідна плата.

Декларанти або уповноважені ними особи можуть бути присутніми під час митного оформлення товарів, які пред'являються ними для такого оформлення. Під час огляду (переогляду) товарів, а також на вимогу органу доходів і зборів присутність декларантів або уповноважених ними осіб під час митного оформлення є обов'язковою.

Митне оформлення розпочинається (стаття 248 МКУ) з моменту подання митному органу декларантом або уповноваженою ним особою митної декларації та документів, необхідних для митного оформлення (зокрема й в електронному вигляді).

Процедури початку митного оформлення

І. Реєстрація митної декларації:

– перевірка відповідності формату електронної копії митної декларації встановленим вимогам;

– фіксування дати й часу подання митної декларації для оформлення шляхом присвоєння їй реєстраційного номера;

– унесення поданої електронної копії митної декларації до бази даних митного органу.

Реєстрація митної декларації здійснюється за допомогою АСМО присвоєнням МД реєстраційного номера. Реєстрація МД, електронна копія якої введена до АСМО через інформаційний термінал, здійснюється у термін, що не перевищує 1 годину з моменту її введення. Декларації митної вартості присвоюється реєстраційний номер, що відповідає реєстраційному номеру МД.

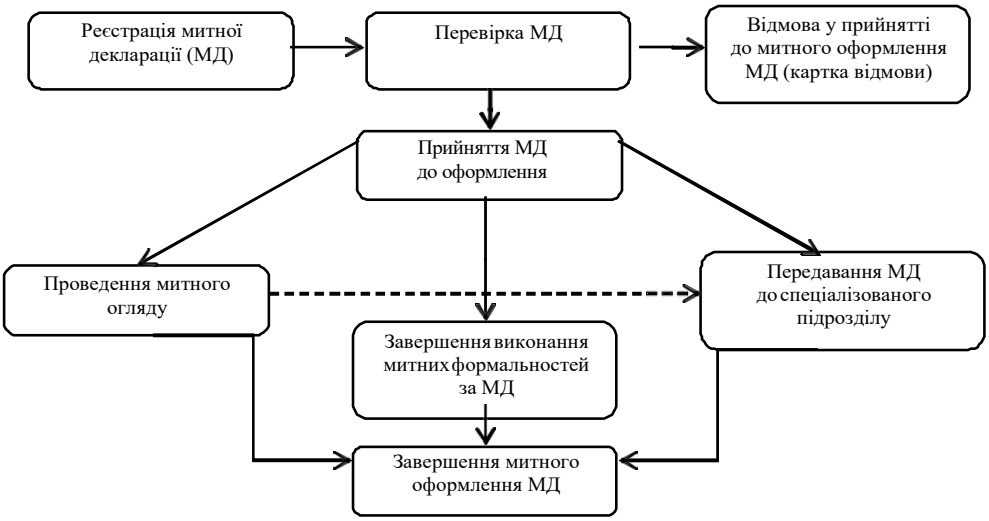

Рис. 11.1. Етапи здійснення митних формальностей за МД

ІІ. Попередній контроль митної декларації:

– перевірка наявності поданих разом з митною декларацією рахунка або іншого документа, який визначає вартість товару;

– перевірка за допомогою програмного забезпечення правильності заповнення митної декларації (логіка заповнення граф);

– перевірка відповідності відомостей, унесених до електронної копії митної декларації, відомостям, що внесені до її твердої копії.

За допомогою АСМО проводиться форматологічний контроль правильності заповнення МД, перевірка наявності поданих разом з МД рахунка або іншого документа, який визначає вартість товару, та у передбачених випадках ДМВ. Також перевіряється відповідність паперової МД та її електронної копії.

Орган доходів і зборів відмовляє у прийнятті митної декларації виключно через такі підстави:

– митна декларація не містить усіх відомостей або подана без документів, передбачених Митним кодексом України;

– електронна митна декларація не містить встановлених законодавством обов'язкових реквізитів;

– митну декларацію подано з порушенням інших вимог, встановлених МКУ.

III. Прийняття митної декларації для оформлення:

– проставлення на митній декларації, а також на товаросупровідних та товарно-транспортних документах відбитки штампу «Під митним контролем» (у тому числі за допомогою інформаційних технологій);

– унесення номера штампа ПМК до електронної копії митної декларації.

Факт прийняття митної декларації засвідчується посадовою особою органу доходів і зборів, яка її прийняла, шляхом проставлення відбитка штампа «Під митним контролем» на МД, рахунку або іншому документі, який визначає вартість товару.

З моменту прийняття органом доходів і зборів МД вона є документом, що засвідчує факти, які мають юридичне значення, а декларант несе відповідальність за подання недостовірних відомостей, наведених у цій декларації.

IV. Відмова у прийнятті митної декларації для оформлення.

Митний орган відмовляє у прийнятті МД виключно з таких підстав:

– митна декларація не містить усіх необхідних відомостей або подана без документів, подання яких є обов'язковим;

– електронна копія митної декларації не містить встановлених законодавством обов'язкових реквізитів;

– митну декларацію подано з порушенням інших вимог законодавства (наприклад особою, яка не є декларантом).

У разі відмови у прийнятті митної декларації для оформлення посадовою особою митного органу оформлюється картка відмови за формою, наведеною в додатку 2 до наказу Мінфіну від 30.05.2012 № 631.

Відмова у митному оформленні (стаття 256 МКУ) – це письмове вмотивоване рішення митного органу про неможливість здійснення митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через невиконання декларантом або уповноваженою ним особою умов, визначених законом.

Рішення про відмову оформлюється на бланку картки відмови.

У рішенні про відмову у митному оформленні повинні бути зазначені причини відмови та наведені вичерпні роз'яснення вимог, виконання яких забезпечує можливість митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення.

Зазначене рішення повинно також містити інформацію про порядок його оскарження.

Рішення про відмову у митному оформленні приймається в межах чотирьох годин строку, відведеного для завершення митного оформлення.

Неприйняття такого рішення протягом зазначеного строку є бездіяльністю, яка може бути оскаржена в порядку, встановленому главою 4 МКУ.

11.2. Оформлення митної декларації, її види. Внесення змін та визнання декларацій недійсними, карти відмови

Бланки єдиного адміністративного документа використовуються для оформлення:

– митної декларації, заповненої у звичайному порядку;

– попередньої митної декларації;

– тимчасової митної декларації;

– періодичної митної декларації;

– додаткової митної декларації.

Митна декларація на бланку ЄАД заповнюється з використанням форми МД-2, до якої, у разі потреби, можуть додаватися доповнення форми МД-6 та додаткові аркуші форми МД-3 або специфікація форми МД-8. Бланки ЄАД форми МД-4, додаткового аркуша форми МД-5 та доповнення форми МД-7 не застосовуються до прийняття Кабінетом Міністрів України окремого рішення. В одній митній декларації на бланку єдиного адміністративного документа може бути задекларовано не більше ніж 999 товарів. Додаткові аркуші форми МД-3, доповнення форми МД-6 та специфікації форми МД-8, у разі їхнього застосування, є невід'ємною частиною МД на бланку ЄАД форми МД-2.

Митна декларація на бланку ЄАД заповнюється на партію товарів, що переміщуються через митний кордон України на підставі одного зовнішньо- економічного договору (контракту) або іншого документа, що використовується в міжнародній практиці замість цього договору (контракту), та поміщується у визначений митний режим.

Партією товарів вважають:

– товари, що переміщуються через митний кордон України від одного відправника на адресу одного одержувача за одним товарно-транспортним документом на перевезення;

– товари, що переміщуються через митний кордон України трубопровідним транспортом або лініями електропередачі протягом одного календарного місяця;

– товари, що пересилаються на митну територію України від одного відправника на адресу одного одержувача в міжнародних поштових відправленнях в одній депеші;

– товари, що пересилаються на митну територію України в міжнародних експрес-відправленнях протягом однієї доби, незалежно від кількості товарно- транспортних документів на перевезення;

– товари, що переміщуються через митний кордон України одним громадянином у ручній поклажі у пасажирському відділенні (салоні) транспортного засобу, яким прямує такий громадянин, або супроводжуваному (несупроводжуваному) багажі.

За бажанням декларанта одна митна декларація на бланку ЄАД може бути заповнена на кілька партій товарів, що ввезені на митну територію України або вивозяться за межі її митної території залізничним транспортом та відправляються від одного відправника на адресу одного одержувача або переміщуються транзитом від одного відправника на адресу одного одержувача та відправляються з однієї прикордонної передавальної станції за місцем ввезення на митну територію України, за умови, що такі товари переміщуються через її митний кордон на підставі одного зовнішньоекономічного договору (контракту) або іншого документа, який використовується в міжнародній практиці замість цього договору (контракту), поміщуються у визначений митний режим, одночасно пред'являються органу доходів і зборів, яким здійснюється їх митне оформлення, та за наявності можливості заповнення, відповідно до встановленого порядку, спільних для всіх задекларованих товарів граф МД на бланку ЄАД.

Під час митного оформлення МД виконуються такі митні формальності:

1. Перевірка дотримання термінів подання МД (у випадках, визначених законодавством).

2. Перевірка наявності відміток про завершення переміщення товарів (у випадках, визначених законодавством з питань державної митної справи).

Контроль зіставлення (автоматизоване порівняння) даних, які містяться в МД та інших документах, поданих для митного оформлення, зокрема:

– зіставлення реквізитів уповноваженого банку, зазначеного у МД, з даними, що містяться в переліку уповноважених банків України в ЄАІС органів доходів і зборів України;

– зіставлення курсу валюти України, зазначеного у МД, з офіційним курсом валюти України до іноземної валюти на день подання МД до оформлення;

– перевірка наявності діючих (не скасованих) спеціальних санкцій, застосованих до суб'єктів господарської діяльності згідно із Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність»;

– зіставлення з картками відмови та митними деклараціями, в оформленні яких відмовлено;

– зіставлення відомостей, що підтверджують дотримання встановлених законодавством заборон та обмежень щодо переміщення товарів через митний кордон України, з інформацією, що міститься в уніфікованих електронних дозвільних документах, що надходять з інших державних органів;

– зіставлення відомостей про нарахування митних та інших платежів, а також про застосування заходів гарантування їх сплати з інформацією, що міститься в електронних гарантійних документах, виданих гарантами та розміщених в ЄАІС органів доходів і зборів України, та з інформацією про наявність та суму коштів авансових платежів (передоплати) платника податків;

– зіставлення з інформацією, що надходить з митних та правоохоронних органів іноземних держав.

1. Контроль із застосуванням системи управління ризиками, у тому числі з використанням АСУР.

2. Перевірка правильності класифікації товарів.

3. Перевірка правильності визначення країни походження товарів.

4. Перевірка дотримання заходів нетарифного регулювання.

5. Перевірка наявності задекларованих товарів у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності.

6. Перевірка правильності застосування пільг в оподаткуванні.

7. Перевірка правильності визначення митної вартості товарів.

Під митною декларацією, заповненою у звичайному порядку, розуміється МД, що містить обсяг відомостей (даних), достатній для завершення

митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення у заявлений митний режим.

За рішенням органу доходів і зборів митне оформлення та випуск товарів, транспортних засобів комерційного призначення, відповідно до митного режиму експорту, може здійснюватися без їх пред'явлення органу доходів і зборів, якому подано митну декларацію, заповнену у звичайному порядку. Рішення про можливість випуску товарів, транспортних засобів комерційного призначення без їх пред'явлення органу доходів і зборів або про необхідність такого пред'явлення приймається органом доходів і зборів на основі результатів аналізу ризиків у термін не більше чотирьох робочих годин з моменту прийняття МД, заповненої у звичайному порядку відповідно до митного режиму експорту.

Статтею 94 МК України від 2012 р. встановлено, що замість МД у митному режимі транзиту товарів, замість митної декларації може використовуватися (для декларування товарів, що не є підакцизними) авіаційна вантажна накладна (Air Waybill) або коносамент (Bill of Lading), накладна УМВС (СМСГ), накладна ЦІМ (CIM), накладна ЦІМ/УМВС (ЦИМ/СМГС, CIM/SMGS), книжка МДП (Carnet TIR), а також книжка А.Т.А. або книжка CPD (ст. 94 МК України).

Попередня митна декларація. Замість МД, згідно зі ст. 259 МК України від 2012 р., може використовуватися попередня митна декларація відповідно до ст. 94 МК України, яка подається до ввезення товарів в Україну (зокрема з метою транзиту) або після їх ввезення, якщо ці товари перебувають на території пункту пропуску через державний кордон України.

Орган доходів і зборів України не має права відмовити в прийнятті ПМД, якщо виконано всі умови, встановлені МК України 2012 р.

Відмова органу доходів і зборів України в прийнятті попередньої митної декларації повинна бути вмотивованою, а про причини відмови має бути письмово повідомлено декларанта.

Ввезення товару на територію України за попередньою МД дозволяється протягом 30 днів з дати оформлення органом доходів і зборів України.

Якщо ПМД містить лише відомості, достатні для ввезення товарів на митну територію України та забезпечення їх доставки до органу доходів і зборів України призначення, або після оформлення попередньої митної декларації змінюються заходи нетарифного регулювання ЗЕД, для випуску товарів декларантом або уповноваженою ним особою подається додаткова декларація.

Тимчасова та періодична декларація. Порядок подання тимчасової та періодичної декларації регламентовано ст. 260 МК України. Якщо декларант або уповноважена особа не володіє точними відомостями про характеристики товарів, то до органу доходів і зборів може бути подана тимчасова митна декларація на такі товари за умови, що в ній містяться дані, достатні для поміщення їх у заявлений митний режим, та під зобов'язання про подання додаткової декларації у строк не більше 45 днів з дати оформлення тимчасової митної декларації.

Якщо під час митного оформлення товарів за тимчасовою митною декларацією органом доходів і зборів України бралися проби (зразки) цих товарів для проведення їх дослідження (аналізу, експертизи) не може бути прийнято у 30-денний термін з дня оформлення тимчасової митної декларації, цей строк продовжується митним органом, але не більше ніж на 15 днів.

Для випуску товарів, відповідно до заявленого митного режиму за тимчасовою митною декларацією, застосовуються курси валют, заходи тарифного та нетарифного регулювання ЗЕД, чинні на дату прийняття органом доходів і зборів України тимчасової митної декларації для оформлення.

Періодична митна декларація може подаватися на регулярне переміщення через митний кордон України товарів однієї і тієї ж особою на одних і тих же умовах та підставах протягом не більше 180 днів та під зобов'язання про подання додаткової декларації на товари, переміщені за періодичною митною декларацією протягом попереднього календарного місяця, у порядку та на умовах, встановлених КМУ.

При ввезенні товарів, транспортних засобів в Україну, у тому числі з метою транзиту, періодична митна декларація використовується замість попередньої МД.

Для випуску товарів, відповідно до заявленого митного режиму, що ввозяться на митну територію України за періодичною МД, застосовуються курси валют, заходи тарифного та нетарифного регулювання ЗЕД, чинні на день прийняття органом доходів і зборів України додаткової митної декларації на товари, переміщені за періодичною МД протягом попереднього календарного місяця.

Орган доходів і зборів України не має права відмовити в прийнятті тимчасової або періодично МД, якщо виконано всі умови, встановлені МК України 2012 р.

Додаткова декларація. У разі подання, відповідно до стст. 259 і 260 МК України 2012 р., попередньої, тимчасової або періодичної митної декларації декларант або уповноважена ним особа повинні протягом строків, визначених згідно з Митним кодексом України 2012 р., подати органу доходів і зборів України додаткову декларацію, яка містить точні відомості про товари, задекларовані за попередньою, тимчасовою або періодичною митною декларацією, що подавалася б у разі декларування цих товарів за митною декларацією, заповненою у звичайному порядку.

У разі відсутності інформації, необхідної для визначення числових значень складових митної вартості товарів, яка стане відомою після випуску товарів у вільний обіг та сплаті роялті, ліцензійних платежів, інших складових вартості, які визначаються залежно від обсягів продажу або прибутку від продажу, декларант або уповноважена ним особа має право подати додаткову декларацію протягом 180 днів з дати випуску товарів.

У разі якщо значення ціни товару в зовнішньоекономічному договорі визначається за формулою і на дату декларування невідоме, декларант або уповноважена ним особа має право подати додаткову декларацію протягом 90 днів з дати випуску товарів.

Додаткова декларація подається до відповідного органу доходів і зборів України, яким була оформлена відповідна попередня, тимчасова або періодична митна декларація.

Дозволяється подання однієї додаткової декларації до кількох попередніх, тимчасових або періодичних митних декларацій, що були оформлені одним митним органом в межах одного зовнішньоекономічного договору та одного режиму, за умови дотримання строків подання додаткової декларації, визначених відповідно до Митного кодексу України 2012 р.

Картки відмови. Картка відмови складається за допомогою АСМО, роздруковується у двох примірниках і підписується посадовою особою органу доходів і зборів, яка прийняла рішення про відмову, а в разі електронного декларування формується лише як електронний документ.

Один примірник оформленої картки відмови на паперовому носії невідкладно вручається (надсилається) декларанту під його особистий підпис у другому примірнику. Другий примірник, а також копії документів, що були підставою для оформлення цієї картки відмови, залишаються на зберіганні в ПМО.

Картка відмови, оформлена як електронний документ, або електронний примірник картки відмови на паперовому носії надсилається декларанту

електронним повідомленням, засвідченим ЕЦП посадової особи органу доходів і зборів, яка прийняла рішення про відмову.

Реєстраційний номер митної декларації, за якою надано картку відмови, не може бути присвоєний іншій МД.

За письмовою заявою декларанта відомості, зазначені в поданій МД, можуть бути змінені або митна декларація може бути відкликана. У заяві зазначаються причини зміни або відкликання МД з доданням, якщо це потрібно, документів, що підтверджують необхідність внесення змін або відкликання. Порядок внесення змін до митних декларацій та їхнє відкликання визначається Кабінетом Міністрів України. Внесення змін до митної декларації, прийнятої органом доходів і зборів, допускається до моменту завершення митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення відповідно до заявленого митного режиму, а також протягом трьох років з дня завершення їхнього митного оформлення. Зміни мають стосуватися лише товарів, транспортних засобів комерційного призначення, зазначених у МД.

Відкликання митної декларації допускається лише до моменту завершення митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення відповідно до заявленого митного режиму. Після відкликання МД товари, транспортні засоби комерційного призначення, що в ній задекларовані, мають бути видані з-під митного контролю за заявою декларанта або уповноваженої ним особи, якщо до початку митного оформлення такі товари та засоби перебували у вільному обігу на митній території України або задекларовані протягом 10 днів до обраного митного режиму.

Не дозволяється:

– внесення змін, що стосуються відомостей про декларанта та митний режим;

– внесення змін або відкликання митної декларації після прийняття рішення про митний огляд товарів або перевірку документів на товари (крім випадків, коли після проведення зазначених митних формальностей порушень митних правил не виявлено);

– внесення змін або відкликання митної декларації у разі виявлення порушень митних правил щодо задекларованих товарів;

– внесення змін до митної декларації або її відкликання у разі відсутності документів, що підтверджують необхідність внесення таких змін або її відкликання;

– внесення змін до митної декларації, якщо з поданих документів не випливає, що відомості, зазначені у МД, потрібно змінювати;

– внесення змін до митної декларації з метою подання відомостей у випадках, коли Митним кодексом України передбачена необхідність подання з цією метою додаткової декларації.

Дозвіл органу доходів і зборів на зміну або відкликання митної декларації, митне оформлення якої не завершено, надається посадовою особою органу доходів і зборів, яка здійснює оформлення цієї МД, в усній формі.

Зміни до митної декларації на паперовому носії, оформлення якої органом доходів і зборів не завершене, вносяться до всіх аркушів цієї декларації шляхом перекреслення помилкових і зазначення правильних відомостей (або відомостей, якими доповнюється МД) кульковою ручкою чорного, синього або фіолетового кольорів. Кожна зміна засвідчується підписом особи, яка подала МД, та скріплюється печаткою декларанта або уповноваженої ним особи.

Внесення змін до поданої органу доходів і зборів електронної митної декларації здійснюється її відкликанням. Заява декларанта або уповноваженої ним особи щодо її відкликання надсилається декларантом органу доходів і зборів разом із засвідченим ЕЦП електронним повідомленням.

Після завершення митного оформлення зміни до митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа можуть вноситися у такий спосіб:

1. Подання декларантом додаткової МД з метою продовження терміну тимчасового ввезення товарів з частковим звільненням від оподаткування митними платежами, а також у випадках, визначених Митним кодексом України, з метою збільшення кількості товарів у зв'язку з виявленням незадекларованих товарів.

2. Заповнення органом доходів і зборів аркуша коригування у разі:

– доплати або повернення з державного бюджету сум митних платежів;

– необхідності виправлення помилково зазначених відомостей про товари;

– необхідності відображення відомостей про товари, що стали відомі після закінчення митного оформлення.

Внесення змін до митної декларації на бланку ЄАД у спосіб оформлення аркуша коригування здійснюється в порядку, що встановлюється центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику. Аркуш коригування

складається посадовою особою органу доходів і зборів, яким здійснювався випуск товарів за МД, у термін, що не перевищує 10 робочих днів з дня надходження до органу доходів і зборів інформації про доплату (повернення) сум митних платежів або реєстрації заяви декларанта про внесення змін до МД, не пов'язаних з рухом коштів.

Якщо товари, транспортні засоби комерційного призначення, оформлені за декларацією для вивезення за межі митної території України, не перетнули державний кордон України протягом 180 днів, орган доходів і зборів визнає цю митну декларацію недійсною. Зазначений термін може бути зменшений за письмовим зверненням декларанта або уповноваженої ним особи. За результатами застосування системи управління ризиками, орган доходів і зборів, яким оформлена митна декларація, може прийняти рішення про проведення огляду товарів. У разі прийняття такого рішення, якщо товари перебувають у зоні діяльності іншого органу доходів і зборів, про це невідкладно повідомляється органу доходів і зборів за місцезнаходженням товарів для проведення огляду. Копія акта про проведення огляду надсилається засобами електронного зв'язку органу доходів і зборів, яким оформлена відповідна МД.

Якщо переміщення товарів через митний кордон України за періодичною або попередньою МД не здійснювалося, за письмовим зверненням декларанта така декларація визнається недійсною без проведення митного огляду товарів.

У разі коли хоча б частина задекларованих у митній декларації товарів була переміщена через митний кордон України, така МД не може бути визнана недійсною.

Порядок визнання митних декларацій недійсними визначається Кабінетом Міністрів України. Визнання МД недійсною здійснюється посадовими особами органу доходів і зборів, яким її оформлено, внесенням відповідних записів та відміток до неї на паперовому носії та її електронної копії або до електронної МД.

Після визнання недійсною митної декларації товари, транспортні засоби комерційного призначення, що в ній задекларовані, мають бути видані з-під митного контролю за заявою декларанта або уповноваженої ним особи, якщо до початку митного оформлення цих товарів, транспортних засобів комерційного призначення вони перебували у вільному обігу на митній території України.

Призупинення митного оформлення

За наявності достатніх підстав вважати, що товари переміщуються через митний кордон України з порушенням прав інтелектуальної власності, митне оформлення цих товарів призупиняється у випадках і в порядку, визначених законодавством.

Митне оформлення нехарчової продукції, що ввозиться на митну територію України для вільного обігу, за результатами документальної перевірки та/або вибіркового обстеження зразків продукції у разі виявлення обставин, визначених Законом України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції», може бути у встановленому порядку призупинене.

Залучення спеціалізованого підрозділу. У випадках, передбачених законодавством України з питань державної митної справи, у складних випадках виконання митних формальностей, а також на вимогу спеціалізованого підрозділу, виконання окремої митної формальності за МД передається до цього підрозділу. У такому разі посадовою особою ПМО до спеціалізованого підрозділу надсилається запит встановленої форми (на папері або у вигляді електронного документа). Запит може стосуватися визначення митної вартості, класифікації, визначення країни походження товару, застосування пільг в оподаткуванні, заходів із захисту прав інтелектуальної власності, призупинення митного оформлення нехарчової продукції тощо. Після оформлення запиту завершення виконання відповідної митної формальності покладається на спеціалізований підрозділ.

Проведення митного огляду. Митний огляд задекларованих товарів може здійснюватися посадовими особами органу доходів і зборів у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову та митну політику. За результатами проведення митного огляду у випадках, встановлених законодавством України з питань державної митної справи, складається акт огляду установленої форми.

11.3. Завершення митного оформлення митної декларації

Митне оформлення завершується протягом чотирьох робочих годин з моменту подання МД (документа, який її замінює), інших необхідних документів (відомостей) та пред’явлення органу доходів і зборів товарів, транспортних засобів комерційного призначення (якщо вони підлягають пред’явленню).

Зазначений термін може бути перевищений на час, потрібний виключно для:

– виконання митних формальностей поза місцем розташування органу доходів і зборів;

– подання додаткових документів чи відомостей про зовнішньоекономічну операцію або характеристики товару (за письмово підтвердженим бажанням декларанта їх надати);

– проведення досліджень (аналізу, експертизи) проб і зразків товарів, якщо при цьому товари не випускаються;

– виявлення порушень митних правил, якщо товари не випускаються (санкція допускає конфіскацію або товари потрібні як докази);

– зупинення митного оформлення відповідно до Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції»;

– подання (за наявності) додаткових документів для підтвердження заявленої митної вартості.

Якщо товар декларується з використанням попередньої або періодичної МД, митне оформлення за цими деклараціями завершується у термін, що не перевищує чотирьох робочих годин з моменту їх подання.

Факт завершення митного оформлення завіряється шляхом:

– проставлення у МД, згідно з порядком заповнення митних декларацій на бланку ЄАД, відбитка особистої номерної печатки посадової особи митного органу, яка завершила митне оформлення;

– зазначення часу завершення митного оформлення, прізвища й особистого підпису посадової особи митного органу, яка завершила митне оформлення;

– внесення в інформаційну системи митниці відмітки про завершення митного оформлення та номера особистої номерної печатки посадової особи митниці, яка завершила митне оформлення

Митне оформлення завершується протягом чотирьох робочих годин (стаття 255 МКУ) з моменту пред’явлення митному органу товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що підлягають митному оформленню, подання митної декларації та всіх необхідних документів і відомостей, передбачених законом.

Строк митного оформлення може бути перевищений на час виконання відповідних формальностей виключно у разі:

1) виконання митних формальностей поза місцем розташування митному органу;

2) підтвердженого письмово бажання декларанта або уповноваженої ним особи подати відповідно до МКУ додаткові документи чи відомості про зовнішньоекономічну операцію або характеристики товару (на бланку наведеному у додатку № 1 до наказу Мінфіну від 31.05.2012 № 657);

3) проведення досліджень (аналізу, експертизи) проб і зразків товарів;

4) виявлення порушень митних правил, якщо товари підлягають конфіскації...

При виявленні порушення митних правил митний орган здійснює випуск товарів до завершення розгляду справи про таке порушення за умови, що:

– такі товари не підлягають конфіскації і не будуть потрібні надалі у процесі провадження у справі як докази;

– декларант сплачує всі митні платежі або забезпечує їх сплату відповідно до розділу X Митного кодексу.

11.4. Міжнародно-правове регулювання електронного декларування товарів

Основоположні принципи модернізованого Митного кодексу Європейського Союзу покладені в основу застосування електронного декларування товарів.

В Офіційному віснику Європейського Союзу (Official Journal № L 145, of June 2008. p.1) опубліковано рішення Європейського Парламенту та Ради ЄС № 450/2008 від 23.04.2008, яким затверджено Європейський митний кодекс (оновлений МК), який започатковує електронний обмін деклараціями, документами та інформацією.

Правовою базою для таких змін було прийняття Європейським парламентом і Радою ЄС постанови № 648/2005 від 13.04.2005, відповідно до якої було вирішено внести ряд змін до Регламенту Ради ЄС № 2913/92 про створення Митного кодексу ЄС; Резолюції Ради ЄС від 05.12.2003 про створення простих та безпаперових митних вимог для торгівлі, Повідомлення від Єврокомісії до Ради, Європейського парламенту і Європейського Економічного та Соціального комітету 24.04.2003 – про безпаперове середовище для митниці і торгівлі (COM, 2003).

Також Європейська комісія прийняла дві пропозиції модернізувати Митний кодекс ЄС і ввести електронне митне середовище для митного контролю та торгівлі у ЄС (COM, 2005). Перша пропозиція (COM, 2005 p. 608)

має на меті спрощення та впорядкування митних процесів і процедур шляхом застосування більш послідовної спрощеної технології з меншою кількістю положень та впровадження простих і доступних правил, оскільки учасники ЗЕД ЄС критикували попередню редакцію Митного кодексу ЄС (прийнятий 12.10.1992, набув чинності з 01.01.1994) за те, що він є законом, зрозумілим лише для фахівців митної справи. Крім того, пропозиція передбачає широке застосування електронних митних систем, сумісних одна з одною для створення єдиної загальної комп'ютерної мережі ЄС, що дозволить полегшити взаємозв'язок між трейдерами та митницями, зробити більш ефективним обмін інформацією між європейськими митними органами.

Друга пропозиція (COM, 2005 p. 609) – здійснення Лісабонської програми на рішення Європейського парламенту та Ради щодо впровадження безпаперового середовища для митниці і торгівлі – розроблена щоб законодавчо закріпити норми щодо сумісності електронних митних систем у державах-членах ЄС, щодо впровадження електронного аналізу ризиків, централізованого митного оформлення, поліпшення обміну інформацією між органами прикордонного контролю тощо. Електронні декларації стануть за правило, а їх паперові примірники – винятком.

Структурно оновлений Кодекс ЄС складається із 188 статей, об'єднаних у 9 розділів, які, у свою чергу, розподілені на глави і секції. Порівняно з Кодексом ЄС 1992 року кількість статей зменшено з 253 до 188. Таке скорочення відбулося завдяки систематизації та уніфікації норм для окремих інститутів митного права і виключення тих, які не виправдали свого призначення або визнані такими, що не відповідають сучасному рівню розвитку митних відносин.

Розділ I Митного кодексу ЄС ст. 4 містить визначення основних понять, які застосовуються в Митному кодексі ЄС. Визначальним в оновленому Кодексі ЄС є кардинальна зміна підходу до митного регулювання як до системи, головною метою якої є сприяння економічному розвитку держав-членів ЄС і яка повинна ґрунтуватися на застосуванні електронної системи перетворення даних.

Розділ IV Митного кодексу ЄС присвячений питанням ввезення товарів на митну територію ЄС. Основними питаннями, урегульованими у цьому розділі, є: порядок надання попередньої декларації, порядок поводження із завезеними товарами, тобто їх ввезення на митну територію ЄС, пред'явлення митним органом, розвантаження і огляд, формальності після

пред'явлення товарів і питання перевезення товарів відповідно до митного режиму транзиту.

Відповідно до зобов'язань, взятих ЄС з Кіотської конвенції, ввезення товарів на митну територію ЄС може відбуватися тільки після надання попередньої декларації (entry symarry declaration). Попередня декларація повинна бути надана до митного органу в електронному вигляді, при цьому винятком можуть бути товаро-транспортні документи, що містять усі необхідні дані, і тільки в окремих випадках, за рішенням митного органу, можливе подання паперової версії такої декларації. Крім електронної форми декларування, в ЄС використовуються також усна та письмова. Випадки, коли можливе використання письмової та усної форми декларування, передбачені у виконавчих приписах до МК ЄС.

Розділ VIII Митного кодексу ЄС присвячено режиму експорту, який регламентує порядок введення попередньої експортної декларації (електронна). Вона, як і в разі ввезення товарів в ЄС, повинна надаватися до того, як товари будуть доставлені безпосередньо до митного кордону ЄС.

Отже, основними моментами, які отримали належне визнання у модернізованому Митному кодексі ЄС, є:

– електронний обмін даними – основний спосіб спілкування митних органів між собою та з економічними операторами;

– обов'язкове електронне декларування вантажів;

– електронна подача митних декларацій та документів;

– вимога щодо сумісності національних митних комп'ютерних систем.

Світовими стандартними митними процедурами визнано:

– попереднє інформування;

– електронне декларування;

– управління ризиками;

– постаудит;

– рамочні стандарти безпеки та сприяння торгівлі.

Розглядаючи питання створення системи «Електронної митниці», слід розуміти, що митна система є лише однією зі складових системи органів державної влади, а у випадку ЄС – системи наддержавних органів. І, відповідно, запровадження новітніх інформаційних технологій у митну справу є лише складовою більш загального завдання – створення системи «Електронного уряду».

Тенденції світового розвитку диктують нові завдання зі спрощення митних процедур логістики при переміщенні товарів, що доводить нагальну

необхідність створення електронних інформаційних систем, функціонально сумісних з аналогічними системами різних країн, бути доступними, безпечними, об'єднаними та контрольованими. Європейська спільнота визначає, що шлях до цього – зменшення розбіжностей між митними процедурами країн світу і називає механізм її реалізації – «Електронна митниця» (е-Митниця), яка покликана впорядкувати потік інформації під інформаційно-комунікаційні технології системи митних органів.

Створення системи «Електронна митниця» на сьогодні є одним із основних напрямів модернізації митної справи в Україні, та передбачає переведення процесів декларування та митного оформлення в безпаперову електронну форму. Слід заначити, що процес інформатизації митної справи є глобальним і визначається програмними документами Всесвітньої митної організації (ВМО), зокрема, відповідні норми і правила містяться в положеннях оновленої Кіотської конвенції та Рамкових стандартах безпеки та сприяння світовій торгівлі і ґрунтуються на існуючому досвіді діяльності цілого ряду розвинених країн щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій у митну справу та вирішення пов'язаних з цим проблем.

Додаткової актуальності цьому завданню надають передбачені нормами Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС зобов'язання нашої держави щодо наближення вітчизняного митного законодавства до стандартів ЄС та перспективи створення зони вільної торгівлі між Україною і ЄС, що відкрилися після вступу України до СОТ.

Таким чином, програма створення «Електронної митниці» в ЄС є складовою для більш ґрунтовних та амбітних програм ЄС, які стосуються формування «Електронного уряду» та розбудови інформаційного суспільства, що закріплено у Лісабонській стратегії щодо Європейського інформаційного суспільства для зростання та розвитку «і2010», де органічною частиною є програма «i2010 e-Covernment Action Plan».

Реалізація запровадження програми «Електронної митниці» в ЄС виконувалася в період з 1997 року по 2013 роки. Основними етапами її стали:

1) запровадження нової комп'ютеризованої транзитної системи (NCTS) та напрацювання в сфері управління ризиками. Завдання цього етапу є – створення основ для так званого «електронного митного середовища» шляхом додання нових електронних систем: Системи контролю за імпортом; Системи контролю за експортом; NCTS-TIR; Системи реєстрації та ідентифікації економічних операторів; Системи уповноважених

економічних операторів та подальшого розвитку існуючих систем з метою їх відповідності встановленим в ЄС стандартам інформаційної безпеки);

2) забезпечення комунікації між суб'єктами ЗЕД та митними органами та створення умов для більш швидкого обміну інформацією між митними адміністраціями країн-членів ЄС»;

3) реалізація оновленого Митного кодексу ЄС, відповідно до якого було створено повністю автоматизовану митну систему експорту та імпорту;

4) реалізація проєкту «Єдине вікно», інтеграція всіх елементів Електронної митниці (безпаперове середовище для митниці та торгівлі), де в рамках цієї системи будь-яка митна інформація, що стосується імпортованих товарів, має надаватися лише один раз, а товари проходять митний та інші види контролю з боку поліції, прикордонної служби, ветеринарної та екологічної інспекції тощо в один час та в одному місці.

Єдине вікно

<table>
<tr><td colspan="3">Інтегроване тарифне середовище</td></tr>
<tr><td colspan="3">Структура управління ризиками</td></tr>
<tr><td>Імпорт</td><td>Транзит</td><td>Експорт</td></tr>
<tr><td>AIS</td><td>NCTS-TIR</td><td>AES</td></tr>
<tr><td>ICS</td><td>NCTS</td><td>ECS</td></tr>
<tr><td colspan="3">EORI/AEO</td></tr>
</table>

EORI/AEO – єдина точка електронного доступу
NCTS – нова комп'ютеризована транзитна система
NCTS-TIR – розширена система
AIS – автоматизована система імпорту
ICS – система контролю імпорту

Основною метою реформування митних органів ЄС і модернізації МК ЄС вважається забезпечення компромісу між ефективним митним оформленням та митним контролем, побудованим на системі управління ризиками. Концепція змін до МК ЄС побудована на засадах, визначених у рамках сучасного етапу в рамках СОТ щодо сприяння міжнародній торгівлі (Doba Development Agenda), програмі ЄС щодо розбудови електронного уряду («i2010 e-Covernment Action Plan») та так званої Лісабонської стратегії, метою якої є зробити ЄС більш привабливим для інвестицій та зайнятості.

Процеси, що відбуваються у митній сфері ЄС, беруться до уваги під час реформування митної системи України. Це стосується і приведення національних митних процедур у відповідність до вимог ЄС, і запровадження з 1 січня 2008р. нових форм митних декларацій, заходів з подальшої розбудови єдиної електронної системи митних органів, підготовки проєкту нової редакції Митного кодексу України і т.д.

Важливим завданням для України є не лише створення власної системи «Електронної митниці», але й забезпечення в майбутньому її відповідності стандартам «електронних митних систем ЄС», оскільки це є одним із кроків на шляху до європейської інтеграції України. Що стосується країн, які не є членами ЄС, але входять до ЄАВТ, митного союзу з ЄС, або є кандидатами на вступ до ЄС, то вони здійснюють обмін митною інформацією через спеціальну інформаційну систему CCN/CSI. При цьому зміст, формати даних та протоколи обміну інформацією повинні бути максимально сумісними з існуючими електронними системами ЄС.

Кроки України в питанні «Електронна митниця»

1. Указ Президента України від 19.12.2007 № 1236/2007 «Про заходи щодо активізації євроінтеграційного прикордонного співробітництва» (про розроблення і схвалення до 01.08.2008 Концепції створення в Держмитслужбі України комплексної системи «Електронна митниця» і Стратегічного плану розвитку багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця»).

2. Розпорядження КМУ від 17.09.2008 № 1236 «Концепція створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця».

Концепція визначає принципи побудови комплексної системи «Електронна митниця» та етапи її створення, основні положення з формування її інформаційно-телекомунікаційного забезпечення, а також створення передумов для інтеграції України у світову інформаційну спільноту. Метою є – створення комплексної системи на базі ЄАІС Органу доходів і зборів України. Реалізація Концепції протягом 2009–2013 років. Орган доходів і зборів України поетапно просувається за наміченою програмою.

Закон України від 22.05.2003 № 851 «Про електронні документи та електронний документообіг» встановлює основні організаційно-правові засади електронного документообігу та використання електронних документів. Закон України від 22.05.2003 № 852 «Про електронний цифровий підпис» визначає правовий статус електронного цифрового підпису та регулює відносини, що виникають при використанні електронного цифрового підпису.

Застосування електронного цифрового підпису (ЕЦП) в електронних документах здійснюється з використанням послуг акредитованого центру сертифікації ключів відповідно до ЗУ «про електронний цифровий підпис».

Під час прийняття електронних документів здійснюється відповідна процедура перевірки ЕЦП з використанням відповідних програмно-інформаційних комплексів (або на рівні митного органу, або на рівні центральної бази даних), що дає можливість пересвідчитися у цілісності та достовірності електронного документа.

ПІК «Інспектор-2006» в автоматичному режимі здійснює перевірку:

– достовірності ЕЦП на авторизованому повідомленні;

– дотримання структури й формату даних, що встановлюються Органом доходів і зборів України до документів, які подаються в електронному вигляді;

– правильності заповнення електронних копій МД та інших документів на предмет відповідності форматно-логічному контролю.

У разі негативних результатів перевірки програмно-інформаційний комплекс формує й направляє декларантові протокол, який містить перелік помилок у МД.

У разі позитивних результатів перевірки:

– МД реєструється з присвоєнням їй реєстраційного номера;

– здійснюється аналіз ризику за МД;

– формується й направляється декларантові протокол, який містить реєстраційний номер МД з діапазону номерів, зарезервованих органом доходів і зборів України, та інформація про результати контролю в органі доходів і зборів України.

Відповідно до ч. 2. ст. 257 МК України від 2012 р. електронне декларування здійснюється з використанням електронної митної декларації, засвідченої електронним цифровим підписом, та інших електронних документів або їх реквізитів у встановлених законом випадках.

Митна декларація та інші документи, подання яких органам доходів і зборів України Митним кодексом України 2012 р., оформлені на паперовому носії та у вигляді електронних документів, мають однакову юридичну силу. Формат митних декларацій, що подаються як електронні документи, базується на міжнародних стандартах електронного обміну даними.

Висновок

Процедура електронного декларування товарів є попередньою операцією, яка покликана сприяти прискоренню митного оформлення

товарів і транспортних засобів, а також здійсненню передбачених Митним кодексом України 2012 р. митних процедур. Попередніми операціями вважається дії, що виконуються до початку митного оформлення товарів і транспортних засобів.

Відповідно до ч. 2. ст. 257 Митного кодексу України 2012 р. електронне декларування здійснюється з використанням електронної митної декларації, засвідченої електронним цифровим підписом, та інших електронних документів або їх реквізитів у встановлених законом випадках. Митна декларація та інші документи, подання яких органам доходів і зборів України Митним кодексом України 2012 р., оформлені на паперовому носії та у вигляді електронних документів, мають однакову юридичну силу. Формат митних декларацій, що подаються як електронні документи, базується на міжнародних стандартах електронного обміну даними.

Митне оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення здійснюються органом доходів і зборів на підставі митної декларації, до якої декларантом залежно від митних формальностей та заявленої мети переміщення вноситься відповідна інформація.

Згідно з Митним кодексом України 2012 р. можуть бути подані: попередня, тимчасова або періодична, а також додаткова митна декларація.

Питання для самоконтролю

1. Загальні положення щодо митного оформлення.
2. Початок митного оформлення.
3. Оформлення митної декларації, її види. Внесення змін та визнання декларацій недійсними, карти відмови.
4. Призупинення митного оформлення.
5. Залучення спеціалізованого підрозділу.
6. Проведення митного огляду.
7. Характеристика «Концепції створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця».

Список рекомендованих джерел

1. Митного Кодексу України від 2012 р. Розділ XIII.

2. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV.

3. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22.05.2003 № 852-IV.

4. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента України від 22.02.2006 № 907.

5. Питання, пов'язані із застосуванням митних декларацій: Постанова КМУ № 450 від 21.05.2012.

6. Про затвердження Концепції створення, упровадження і розвитку системи електронного декларування товарів: наказ Державної митної служби України від 18.10.2006 № 907.

7. Щодо поновлення АСМО «Інспектор-2006»: лист Державної митної служби України від 16.05.2013 № 18/12-15-2981-ЕП.

8. Зима О. Т. Митне право: конспект лекцій. Харків: Право, 2018. 126 с.

9. Бойко В. М. Митне право України. Т. 2: навч. посіб. К.: Алерта, 2015. 618 с.

10. Дорофеева Л. М. Реформування митних органів України в умовах Євроінтеграції: монографія. Ужгород: Видавний дім «Гельветика», 2017. 444 с.

11. «Інспектор-2006» не пропустить контрабанду. URL: https://lexinform.com.ua/v-ukraini/inspektor-2006-ne-propustyt-kontrabandu/шко

12. Митна справа України: підручник / П. В. Пашко, В. В. Ченцов, Н. В. Мережко та ін.; за заг. ред. П. В. Пашка. К.: Університет ДФС України, 2017. 442 с. (Серія «Податкова та митна справа в Україні», т. 100).

13. Малоун Джон. Європейська комісія. Митне законодавство та контроль за застосуванням права Співтовариства. – Огляд практики щодо спрощення процедур торгівлі і реформи в EU. (EU- China семінар з питань СОТ, переговори щодо спрощення процедур торгівлі Пекіна 23–24 березня 2006 р.).

14. Концепция «единого окна». Рабочая группа РПТМ СЕФАКТ/ ОО. Printed at United Nation, Geneva. GE/03-30642-April-2003-500-ECE/TRADE/324.

15. Міхаєль Лукс. Посібник з митного права ЄС. BRUYLANT, Брюссель, 2002. 250 с. (Серія «Практика застосування норм ЄС»).

16. Пашко П. В., Шуляк П. В. «Електронна митниця» – головний механізм гарантування митної безпеки держави. *Фінанси України*. К., 2006. № 12. С. 51–60.

17. What is Good Governance?/UNESCAP. URL: http://www.unescap.org/huset/gg/governance.htm

18. I2010 eGoverment Action Plan: Accelerating eGoverment in Europe for the Benefit of All. Communicatio from The Commission. Brussels, 25.04.2006. COM (2006) 173 final.

19. Gellert L. Zollrecht. 2 Auflage, 2015. Brühl. S.80.

20. Nolte R.: Wöhner A. Steuerung und Führung in der Bundesverwaltung – Zollverwaltung. 2Auflage, 2016. Brühl. S.68.

21. Erdmann K.: Erdman-Xin Q. Global Governance II. Herausorderungen. 2 Auflage, 2016. S. 177.

22. Witte W. Lehrbuch des Zollrechts der Europäischen Union. 9., vollständig überarbeitete und aktualisierte Auflage, 2018. Hamm. S. 689.

23. Reuter A., Koller H. Eunführung in das neue Zollrecht. 2., aktualisierte Auflage, 2018. Wien. S. 132.

24. Kapusta P. Wörterbuch für Zollrecht der Europäischen Union. Krakow, 2017. S. 326.

25. Taxation and Customs Union European Comission. – Electronic customs URL:http://www.ec.europa.eu/taxation_customs/customs/policy_issues/electronic_customs_initiative/index_en.htm

Тема 12. Процедури митного контролю

12.1. Організація митного контролю.

12.2. Форми митного контролю.

12.3. Технічні засоби митного контролю.

12.4. Митні експертизи.

12.5. Особливі процедури митного контролю.

12.6. Особливості взаємодії органів доходів і зборів із правоохоронними органами під час здійснення митного контролю.

12.1. Організація митного контролю

Діяльність митних органів України пов’язана зі здійсненням митного контролю та митного оформлення товарів, речей, валюти, цінностей, транспортних засобів, що перемішуються через митний кордон України.

Митний контроль – сукупність заходів, що здійснюються виключно органами доходів і зборів у межах своїх повноважень з метою забезпечення додержання норм Митного кодексу України, законів та інших нормативно- правових актів з питань державної митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку.

Одним із елементів митної інфраструктури є пункт пропуску через державний кордон України – це територія або частина території прикордонної

залізничної, автомобільної станції, морського, річкового порту (аеропорту) з комплексом будівель, споруд та інженерно-технічних засобів, де здійснюються визначені законодавством види контролю з метою пропуску через державний кордон осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна.

З метою забезпечення здійснення митними органами митного контролю товарів, транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, проведення заходів, пов'язаних із виявленням, попередженням та припиненням контрабанди і порушень митних правил, у пунктах пропуску через державний кордон України, на територіях морських і річкових портів, аеропортів, на залізничних станціях та на територіях підприємств, вільних митних зон, митних складів, складів тимчасового зберігання, а також в інших місцях, визначених відповідно до Митного кодексу, створюються зони митного контролю (ст. 329 МКУ).

Зона митного контролю є частиною пункту пропуску на митному кордоні України або в інших місцях території, в межах якої митний орган здійснює митний контроль.

Пункти пропуску поділяють:

– за видами транспортного сполучення – мобільні, морські, річкові, повітряні, пішохідні;

– за категоріями поїздок – на міжнародні (пропуск через кордон громадян і транспортних засобів усіх держав), міждержавні (пропуск через кордон громадян і транспортних засобів України і суміжної держави), місцеві (спрощений пропуск через кордон громадян України і суміжної держави, які проживають у прикордонних областях, районах, та транспортних засобів, що їм належать);

– за характером транспортних перевезень – на пасажирські, вантажні, вантажно-пасажирські;

– за режимом функціонування – на постійні, тимчасові, цілодобові й такі, що працюють у визначений на підставі двосторонніх договорів час.

Товари, що переміщуються через митний кордон України, крім митного контролю, можуть підлягати державному (ст. 319 МКУ):

- санітарно-епідеміологічному,
- ветеринарно-санітарному,
- фітосанітарному,
- екологічному,
- радіологічному контролю.

У пунктах пропуску через державний кордон України зазначені види державного контролю (крім радіологічного) здійснюються митними органами у формі попереднього документального контролю на підставі інформації, отриманої від державних органів, уповноважених на здійснення цих видів контролю, з використанням засобів інформаційних технологій.

Згідно з Постановою КМУ від 24 жовтня 2018 року № 960 «Деякі питання проведення заходів офіційного контролю товарів, що ввозяться на митну територію України (у тому числі з метою транзиту)»:

– перелік товарів, які в разі ввезення на митну територію України (у тому числі з метою транзиту) підлягають заходам офіційного контролю (фітосанітарному контролю, ветеринарно-санітарному контролю, державному контролю за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин);

– перелік документів і відомостей, що підлягають перевірці під час попереднього документального контролю (ветеринарно-санітарний контроль, фітосанітарний контроль, державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин).

Митному контролю підлягають усі товари, транспортні засоби комерційного призначення, які переміщуються через митний кордон України. Митний контроль у пунктах пропуску через державний кордон України здійснюється відповідно до типових технологічних схем митного контролю, що затверджуються Кабінетом Міністрів України. На підставі міжнародних договорів України у пунктах пропуску через її державний кордон може здійснюватися спільний контроль з органами доходів і зборів суміжних держав.

Митний контроль передбачає виконання органами доходів і зборів мінімуму формальностей, необхідних для забезпечення додержання законодавства України з питань державної митної справи. Форми та обсяг контролю, достатнього для забезпечення додержання законодавства України з питань державної митної справи та міжнародних договорів України під час митного оформлення, обираються на підставі результатів системи управління ризиками.

Користування та/або розпорядження товарами, транспортними засобами комерційного призначення, які перебувають під митним контролем, забороняється, крім випадків, передбачених Митним кодексом та іншими законами України.

Граничний термін перебування товарів, транспортних засобів комерційного призначення під митним контролем (ст. 321 МКУ) не може перевищувати 180 календарних днів, крім митних режимів, які передбачають перебування під цим контролем протягом усього часу дії митного режиму. Зазначені товари та засоби, які перебувають під митним контролем і за якими власник або уповноважена ним особа не звернулися до закінчення граничного терміну, набувають статусу таких, що зберігаються на складі органу доходів і зборів.

Митний контроль розпочинається:

– у разі ввезення на митну територію України – з моменту перетинання товарами, транспортними засобами комерційного призначення митного кордону України;

– у разі вивезення за межі митної території України – з моменту пред'явлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення для митного оформлення та їх декларування.

Митний контроль закінчується:

– у разі ввезення на митну територію України – після закінчення митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України, за винятком митних режимів, які передбачають перебування під митним контролем протягом усього часу дії митного режиму;

– у разі вивезення за межі митної території України – після здійснення митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення та перетинання ними митного кордону України, за винятком митних режимів, які передбачають перебування під митним контролем протягом усього часу дії митного режиму.

Товари, що переміщуються через митний кордон України, разом з їх упаковкою та маркуванням, транспортні засоби комерційного призначення, якими вони переміщуються, пред'являються у незмінному стані для митного контролю, а документи на ці товари, транспортні засоби подаються органам доходів і зборів у пунктах пропуску через державний кордон України та в інших місцях на її митній території, встановлених органами доходів і зборів для здійснення митного контролю та митного оформлення, не пізніше ніж через три години після прибуття зазначених товарів у пункт пропуску або інше визначене місце (ст. 322 МКУ).

Посадові особи органів доходів і зборів у випадках, передбачених Митним кодексом та іншими законами України, з метою здійснення митного

контролю мають право безперешкодного доступу на територію чи у приміщення будь-якого підприємства незалежно від форми власності та сфери управління, де перебувають або можуть перебувати товари, що підлягають митному контролю (ст. 323 МКУ).

Операції з товарами, транспортними засобами комерційного призначення, митне оформлення яких не закінчене, обмежуються. За письмовою заявою власника товарів або уповноваженої ним особи та з дозволу органу доходів і зборів можуть здійснюватися:

– навантаження, вивантаження, перевантаження;

– усунення пошкоджень упаковки, розпакування, упакування, перепакування;

– зважування та визначення інших істотних характеристик товарів;

– взяття проб та зразків;

– зміна ідентифікаційних знаків чи маркування;

– заміна транспортного засобу комерційного призначення.

Зазначені операції здійснюються за рахунок власника товарів, що переміщуються через митний кордон України, або уповноваженої ним особи. У встановлених Митним кодексом випадках органи доходів і зборів з власної ініціативи або ініціативи правоохоронних органів мають право у письмовій формі вимагати від осіб, які переміщують товари, транспортні засоби комерційного призначення через митний кордон України, проведення зазначених вище операцій. У такому разі витрати відшкодовуються органом, з ініціативи якого вони проводилися. Якщо у результаті проведення таких операцій виявлено порушення законодавства України, витрати на проведення зазначених операцій відшкодовуються власником товарів, транспортних засобів комерційного призначення або уповноваженими ними особами.

З метою виключення несанкціонованого доступу до товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що перебувають під митним контролем, приміщень, де зберігаються такі товари, або провадиться діяльність, контроль за якою покладено на органи доходів і зборів, а також до приладів обліку енергоносіїв, електричної, теплової та інших видів енергії органами доходів і зборів можуть застосовуватися засоби забезпечення ідентифікації.

Забезпечення ідентифікації здійснюється накладенням митних забезпечень: одноразових номерних запірно-пломбових пристроїв, печаток, голографічних міток, нанесення цифрового, літерного чи іншого маркування,

ідентифікаційних знаків, проставляння штампів, взяття проб і зразків, складання опису товарів, транспортних засобів комерційного призначення, креслень, масштабних зображень, виготовлення фотографій, ілюстрацій, використання товаросупровідної документації тощо. При цьому накладення одноразових номерних запірно-пломбових пристроїв, печаток на транспортні засоби комерційного призначення може здійснюватися без проведення митного огляду товарів, що переміщуються зазначеними транспортними засобами через митний кордон України, про що робиться відповідна відмітка у товаросупровідних документах.

Крім зазначених засобів, для забезпечення ідентифікації товарів, що поміщуються у митний режим, можуть використовуватися маркування, у тому числі у вигляді мікро- або інших електронних пристроїв, або серійні номери, проставлені на товарах або їх частинах виробником, інші комерційні способи ідентифікації; експортні (імпортні) сертифікати; копії документів, на підставі яких органом доходів і зборів було здійснено випуск товарів у попередній митний режим і які дають можливість однозначно ідентифікувати товари; інші подібні документи. Органи доходів і зборів України визнають митні забезпечення митних служб інших держав, а також встановлюють як митні забезпечення ідентифікаційні пристрої та інші забезпечення, якщо немає сумнівів у їхній надійності.

Засоби забезпечення ідентифікації можуть змінюватися чи знищуватися тільки органами доходів і зборів або з їх дозволу іншими органами, крім випадків форс-мажорних обставин.

У разі потреби для участі у здійсненні митного контролю можуть залучатися спеціалісти та експерти. Вони мають право на відшкодування витрат, пов’язаних з їхньою участю у здійсненні митного контролю, за ними зберігається середня заробітна плата за місцем роботи на час такої участі. Відшкодування зазначених витрат здійснюються за рахунок коштів державного бюджету у порядку, що визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову та митну політику. За власним бажанням спеціалістів та експертів може залучати декларант. У такому разі витрати відшкодовує декларант (власник товару та/або транспортного засобу).

Зона митного контролю (далі – ЗМК) – місце, визначене органами доходів і зборів у пунктах пропуску через державний кордон України або в інших місцях митної території України, в межах якого органи доходів і зборів здійснюють митні формальності.

Зони митного контролю створюються на територіях морських і річкових портів, аеропортів, на залізничних станціях та територіях підприємств, вільних митних зон, митних складів, складів тимчасового зберігання, а також в інших місцях, визначених відповідно до Митного кодексу України. Порядок створення ЗМК визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову та митну політику.

Зони митного контролю можуть бути *постійними або тимчасовими* (рис. 12.1). Постійні ЗМК створюються у разі регулярного розміщення на їхній території товарів, що підлягають митному контролю. Тимчасові ЗМК утворюються на час здійснення митного контролю.

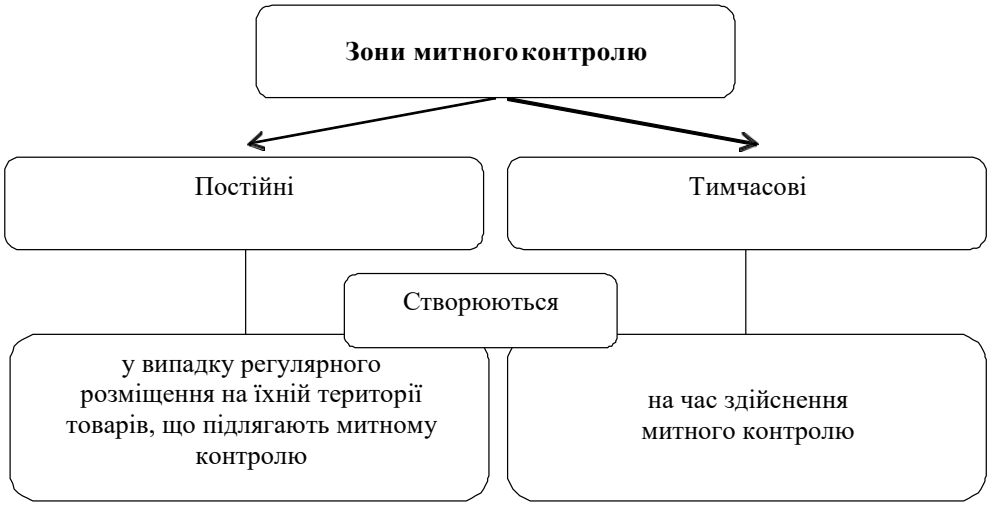

Рис. 12.1. Види зон митного контролю за режимом функціонування

ЗМК створюються органом доходів і зборів, у зоні діяльності якого вони розташовуються, за погодженням:

– у пунктах пропуску через державний кордон для автомобільного сполучення – з відповідним органом охорони державного кордону;

– у пунктах пропуску (пунктах контролю) через державний кордон для морського, річкового, повітряного та залізничного сполучення – з відповідним органом охорони державного кордону та адміністрацією морських і річкових портів, аеропортів та залізничних станцій;

– у межах прикордонної смуги на державному кордоні – з відповідним органом охорони державного кордону;

– у морських і річкових портах, аеропортах, на залізничних станціях, територіях підприємств – з адміністрацією портів, аеропортів, залізничних станцій та підприємств;

– на територіях вільних митних зон промислового типу – з відповідним органом управління цієї зони;

– на будь-якій ділянці місцевості у межах митної території України – самостійно.

ЗМК утворюється шляхом підписання керівником органу доходів і зборів або уповноваженою особою рішення про створення ЗМК. Додатком до рішення про створення постійної ЗМК є план-схема з позначенням меж ЗМК. Для тимчасових ЗМК план-схема розробляється, коли неможливо однозначно вказати (описати) межі ЗМК у рішенні.

Межі ЗМК позначаються знаками прямокутної форми, на синьому тлі яких білим кольором виконано написи українською та англійською мовами відповідно – «Зона митного контролю» та «Customs control zone».

Режим зони митного контролю – це встановлені законодавством України з питань державної митної справи приписи, заборони та/або обмеження щодо перебування у зоні митного контролю товарів, транспортних засобів комерційного призначення та громадян, розташування в ній споруд та об'єктів, а також проведення у цій зоні господарських робіт.

Споруди та об'єкти, що належать державним органам, уповноваженим здійснювати санітарно-епідеміологічний, ветеринарно-санітарний, фітосанітарний, екологічний та радіологічний види контролю, розміщуються у зонах митного контролю, створених у межах пунктів пропуску через державний кордон України, з дозволу центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову та митну політику, державну політику у сфері захисту державного кордону та державну політику у сфері транспорту.

Проведення господарських робіт у зоні митного контролю, переміщення через її межі і в її межах товарів, транспортних засобів, громадян, які не перетинають митний кордон України, а також посадових осіб державних органів, які не здійснюють вказані вище види контролю, відбуваються з дотриманням режиму ЗМК і допускаються лише з письмового дозволу керівника відповідного органу доходів і зборів або особи, яка виконує його обов'язки, а в зонах митного контролю, розташованих у пунктах пропуску через державний кордон України, крім того, за погодженням з начальником відповідного органу охорони державного кордону. Посадові особи, яким

надається доступ у ЗМК, можуть перебувати у ній лише у межах, необхідних для виконання своїх прямих службових обов'язків. Такі посадові особи не повинні мати при собі товарів, вивезення або ввезення яких на митну територію України заборонено чи обмежено законодавством України.

Забезпечення схоронності товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України, дотримання режиму зони митного контролю, забезпечення безпеки громадян, законності та правопорядку у ЗМК покладаються на відповідні органи доходів і зборів. Органи доходів і зборів у межах своїх повноважень, визначених Митним кодексом України, мають право застосовувати примусові заходи до порушників режиму ЗМК.

Особи, які переміщують товари, транспортні засоби комерційного призначення через митний кордон України чи провадять діяльність, контроль за якою покладено на органи доходів і зборів, зобов'язані надавати останнім документи та відомості, необхідні для здійснення митного контролю, в усній, письмовій та/ або електронній формі. Органи доходів і зборів мають право вимагати від зазначених осіб лише ті документи та відомості, які необхідні для здійснення митного контролю та встановлені Митним кодексом України.

Документи, необхідні для здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України під час здійснення зовнішньоекономічних операцій, подаються органу доходів і зборів українською мовою, офіційною мовою митних союзів, членом яких є Україна, або іншою іноземною мовою міжнародного спілкування. Органи доходів і зборів вимагають переклад українською мовою документів, складених іншою мовою, ніж офіційна мова митних союзів, членом яких є Україна, або іншою іноземною мовою міжнародного спілкування, якщо дані, які містяться в них, є необхідними для перевірки або підтвердження відомостей, зазначених у митній декларації. У такому разі декларант забезпечує переклад зазначених документів за власний рахунок.

Відомості з офіційних документів, наданих для митного контролю та/або митного оформлення, не потребують додаткового підтвердження. Правоохоронні органи, фінансові установи, податкові та інші контролюючі органи України, відповідно до законодавства, на письмові запити органів доходів і зборів або з власної ініціативи інформують останні про наявні відомості, потрібні для здійснення митного контролю.

Під час переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України декларант, уповноважена ним особа або перевізник залежно від виду транспорту, яким здійснюється перевезення товарів, надають органу доходів і зборів в паперовій або електронній формі такі документи та відомості:

за перевезення автомобільним транспортом:

– документи на транспортний засіб, зокрема ті, що містять відомості про його державну реєстрацію (національну належність);

– транспортні (перевізні) документи (міжнародні товаротранспортні накладні);

– визначений актами Всесвітнього поштового союзу документ, що супроводжує міжнародні поштові відправлення (за їх наявності);

– комерційні документи (за наявності) на товари, що перевозяться, які містять відомості, зокрема, про найменування та адресу перевізника, найменування країни відправлення та країни призначення товарів, найменування та адреси відправника (або продавця) та отримувача товарів;

– відомості про кількість вантажних місць та вид упаковки;

– найменування товарів;

– вага брутто товарів (у кілограмах) або об'єм товарів (у метрах кубічних), крім великогабаритних вантажів;

за перевезення водним транспортом:

– генеральна декларація, що містить, зокрема, найменування та опис судна, відомості про його реєстрацію та національну належність, прізвище капітана, прізвище та адресу суднового агента;

– декларація про вантаж, яка містить, зокрема, відомості про найменування портів відправки, портів заходу судна, завантаження та вивантаження товарів, першого порту відправки товарів, порту вивантаження товарів, що залишаються на борту, перелік коносаментів або інших документів, що підтверджують наявність та зміст договору морського (річкового) перевезення, кількість вантажних місць товару, опис та вид упаковки товарів, які підлягають вивантаженню у цьому порту;

– декларація про припаси (суднові припаси), яка містить, зокрема, відомості про найменування суднових припасів, що є в наявності на судні, та їх кількість;

– декларація про особисті речі екіпажу судна;

– суднова роль, що містить відомості про кількість і склад членів екіпажу під час прибуття і відправлення судна, зокрема прізвища, імена,

громадянство, звання або посаду, дату і місце народження, вид і номер документа, що посвідчує особу;

– список пасажирів, що містить відомості про пасажирів під час прибуття і відправлення судна, зокрема кількість пасажирів на судні, прізвища, імена, громадянство, дату і місце народження, порти посадки і висадки;

– визначений актами Всесвітнього поштового союзу документ, що супроводжує міжнародні поштові відправлення (за їх наявності);

– транспортні (перевізні) документи на товари (за наявності), які містять, зокрема, відомості про загальну кількість товарів, кількість вантажних місць, найменування товарів, вид упаковки;

– комерційні документи (за наявності) на товари та відомості про розміщення товарів на борту судна;

– відомості про наявність (відсутність) на борту судна товарів, ввезення яких на митну територію України заборонено або обмежено, включаючи валютні цінності, наявні у членів екіпажу, лікарські засоби, до складу яких входять наркотичні, сильнодіючі засоби, психотропні та отруйні речовини;

– відомості про наявність (відсутність) на борту судна небезпечних товарів, зброї, боєприпасів;

за перевезення повітряним транспортом:

– стандартний документ перевізника, передбачений укладеними, відповідно до закону, міжнародними договорами у галузі цивільної авіації (генеральна декларація);

– документи, що містять відомості про товари, які перевозяться на борту (вантажні відомості, авіаційні вантажні накладні);

– документ, що містить відомості про припаси (бортові припаси) та кількість припасів (бортових припасів), завантажених на борт судна та вивантажених з нього;

– транспортні (перевізні) документи;

– комерційні документи (за наявності їх у перевізника) на товари, що перевозяться;

– визначений актами Всесвітнього поштового союзу документ, що супроводжує міжнародні поштові відправлення (за їхньої наявності);

– відомості про знаки національної належності та реєстраційні знаки судна, номер рейсу, маршрут польоту, пункт вильоту та пункт прибуття судна;

– відомості про найменування підприємства (організації, установи), що експлуатує судно, та кількість членів екіпажу;

– список пасажирів із зазначенням їхньої кількості на судні, прізвищ та ініціалів, пунктів посадки та висадки; відомості щодо багажу пасажирів (пасажирська відомість);

– найменування товарів, номери вантажних накладних, кількість місць за кожною накладною, пунктів завантаження та пунктів вивантаження товарів;

– відомості про наявність (відсутність) на борту судна товарів, ввезення яких на митну територію України заборонено або обмежено, включаючи валютні цінності, наявні у членів екіпажу, лікарські засоби, до складу яких входять наркотичні, сильнодіючі засоби, психотропні та отруйні речовини;

– відомості про наявність (відсутність) на борту судна небезпечних товарів, зброї, боєприпасів;

за перевезення залізничним транспортом:

– транспортні (перевізні) документи;

– передатну відомість на залізничний рухомий склад;

– документ, що засвідчує наявність припасів (за наявності припасів);

– визначений актами Всесвітнього поштового союзу документ, що супроводжує міжнародні поштові відправлення (за їхньої наявності);

– комерційні документи (за наявності їх у перевізника) на товари, що перевозяться;

за переміщення трубопровідним транспортом та лініями електропередачі:

– зовнішньоекономічний договір (контракт) або інші документи, що підтверджують право володіння, користування та/або розпорядження товарами;

– акт прийому-передачі товарів або довідка, що підтверджує кількість товарів;

– комерційні та супровідні документи (за наявності їх у власника трубопровідного транспорту, лінії електропередачі) на товари, що переміщуються через митний кордон України, а на момент митного оформлення – рахунок-фактуру;

– найменування та адреса відправника товарів;

– найменування та адреса отримувача товарів;

– документи (дозволи, сертифікати), що підтверджують показники товару.

Підприємства, що переміщують товари через митний кордон України, у присутності посадової особи органу доходів і зборів складають акти про невідповідність цих товарів відомостям, зазначеним у документах, необхідних для здійснення їх митного контролю, пошкодження товарів, їх упаковки чи маркування або їх втрату. Форма акта встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову та митну політику. За переміщення товарів через митний кордон залізничним транспортом органу доходів і зборів замість акта про невідповідність може подаватися комерційний акт.

Невідповідність фактичних вагових характеристик товарів відомостям, зазначеним у товаросупровідних документах, пов'язана з особливостями транспортування, зберігання, специфічними характеристиками певних товарів, допускається у межах норм природного убутку та норм списання втрат таких товарів відповідно до законодавства України.

Незалежно від виду транспорту, яким здійснюється переміщення товарів, під час прибуття товарів у пункт пропуску через державний кордон України надаються документи (відомості) або їх реквізити, у тому числі засобами інформаційних технологій (або у вигляді електронного документа), які підтверджують дотримання заборон та/або обмежень згідно із законами України щодо пропуску товарів через її митний кордон, крім тих, що необхідні виключно для поміщення товарів у митний режим.

Разом з митною декларацією органу доходів і зборів подаються рахунок або інший документ, який визначає вартість товару, та у випадках, встановлених Митним кодексом, декларація митної вартості. У встановленому Митним кодексом порядку у митній декларації декларантом або уповноваженою ним особою зазначаються відомості про:

– документи, що підтверджують повноваження особи, яка подає митну декларацію;

– зовнішньоекономічний договір (контракт) або інші документи, що підтверджують право володіння, користування та/або розпорядження товарами;

– транспортні (перевізні) документи;

– комерційні документи, наявні у особи, яка подає декларацію;

– у разі необхідності – документи, що підтверджують дотримання заходів нетарифного регулювання ЗЕД;

– у випадках, передбачених Митним кодексом України, – документи, що підтверджують країну походження товару;

– документи, що підтверджують дотримання обмежень, які виникають у зв'язку із застосуванням захисних, антидемпінгових та компенсаційних заходів (за наявності таких обмежень);

– у разі необхідності – документи, що підтверджують сплату та/або забезпечення сплати митних платежів;

– у разі необхідності – документи, що підтверджують право на пільги зі сплати митних платежів, на застосування повного чи часткового звільнення від сплати митних платежів відповідно до обраного митного режиму;

– у разі необхідності – документи, що підтверджують зміну термінів сплати митних платежів;

– у разі необхідності – документи, що підтверджують заявлену митну вартість товарів та обраний метод її визначення відповідно до Митного кодексу України. У випадках, коли з причин, визнаних органом доходів і зборів обґрунтованими, окремі документи не можуть бути представлені разом з митною декларацією, дозволяється подання таких документів протягом часу, що визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову та митну політику.

Під час надання митному органу попереднього повідомлення про намір здійснити переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України органу доходів і зборів надаються такі документи та/або відомості, зокрема засобами інформаційних технологій:

для ввезення товарів на митну територію України:

– заява встановленої форми про намір здійснити ввезення товарів на митну територію України (попередня митна декларація);

– відомості про найменування, обсяг (кількість) та вартість товарів, які планується ввезти на митну територію України;

– вид транспорту, яким планується здійснити ввезення товарів на митну територію України;

– назва пункту пропуску через державний кордон України (органу доходів і зборів), через який планується ввезення товарів;

– відомості про документи, що підтверджують дотримання встановлених, відповідно до закону, заборон та/або обмежень щодо пропуску товарів через митний кордон України;

– для вивезення товарів з митної території України – митна декларація на товари або супровідні документи на товари у випадках, встановлених Митним кодексом України, які подаються органу доходів і зборів для митного контролю.

12.2. Форми митного контролю

Форми митного контролю встановлені Митним кодексом України (ст. 336) (рис. 12.2).

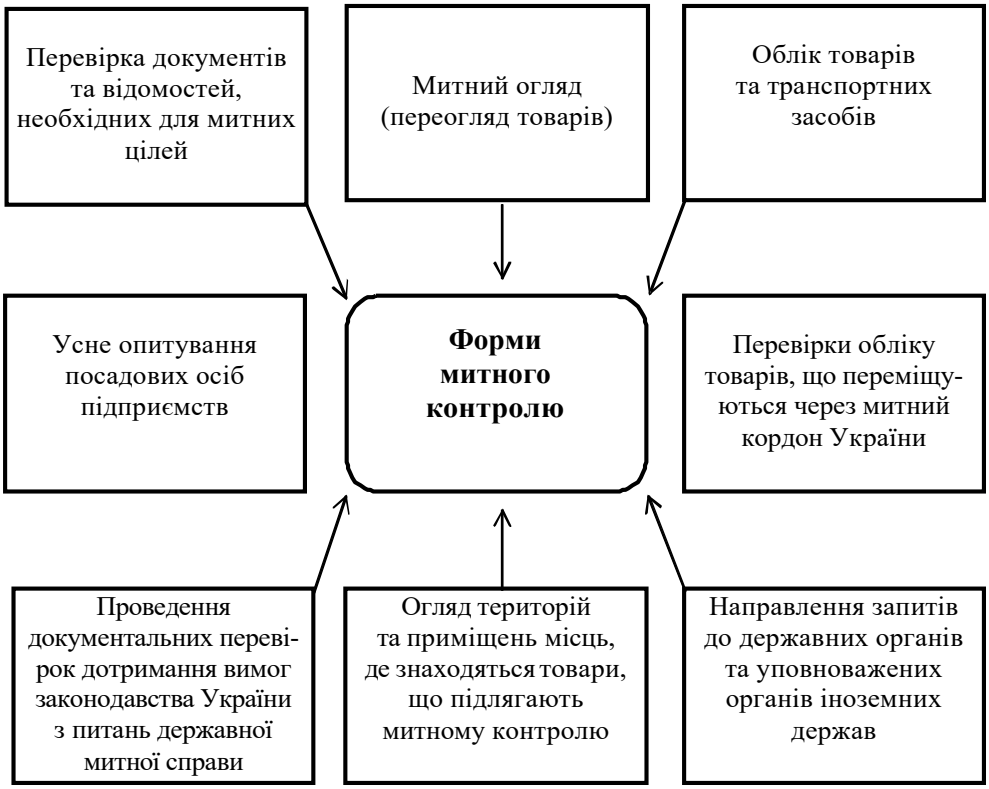

Рис. 12.2. Форми митного контролю товарів

Митний контроль здійснюється безпосередньо посадовими особами органів доходів і зборів у формах:

1) перевірки документів та відомостей, які відповідно до Митного кодексу надаються органам доходів і зборів під час переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України;

2) митного огляду (огляду та переогляду товарів, транспортних засобів комерційного призначення, огляду та переогляду ручної поклажі та багажу, особистого огляду громадян);

3) обліку товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України;

4) усного опитування громадян та посадових осіб підприємств;

5) огляду територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних складів, вільних митних зон, магазинів безмитної торгівлі та інших місць, де розміщені товари, транспортні засоби комерційного призначення, що підлягають митному контролю, чи провадиться діяльність, контроль за якою покладено на органи доходів і зборів;

6) перевірки обліку товарів, що переміщуються через митний кордон України та/або перебувають під митним контролем;

7) проведення документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи, у тому числі своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів (митний аудит);

8) направлення запитів до інших державних органів, установ та організацій, уповноважених органів іноземних держав для встановлення автентичності документів, поданих органу доходів і зборів.

Перевірка документів та відомостей (ст. 337 МКУ), які подаються органам доходів і зборів під час переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, здійснюється візуально, із застосуванням інформаційних технологій (проведенням форматологічного контролю, контролю зіставлення, контролю із застосуванням системи управління ризиками) та в інші способи, передбачені Митним кодексом України.

Перевірка документів та відомостей із застосуванням інформаційних технологій здійснюється за такою схемою (рис. 12.3).

Форматологічний контроль – це автоматизована перевірка правильності заповнення даних митних декларацій та повернення результатів перевірки; перевірка митних декларацій та інших документів на достовірність та законність; здійснення статистичного, валютного контролю, контролю нарахованих митних платежів, правильності застосування заходів нетарифного регулювання ЗЕД.

Контроль зіставлення – це автоматизоване порівняння даних, які містяться у митних деклараціях або інших документах, поданих для митного контролю або митного оформлення, з даними електронних копій митних декларацій та інших документів, що надходять з митних та правоохоронних органів суміжних держав; в уніфікованих електронних дозвільних документах, що надходять з інших державних органів, інших електронних документах, пов’язаних з перевіркою достовірності даних, що перевіряються.

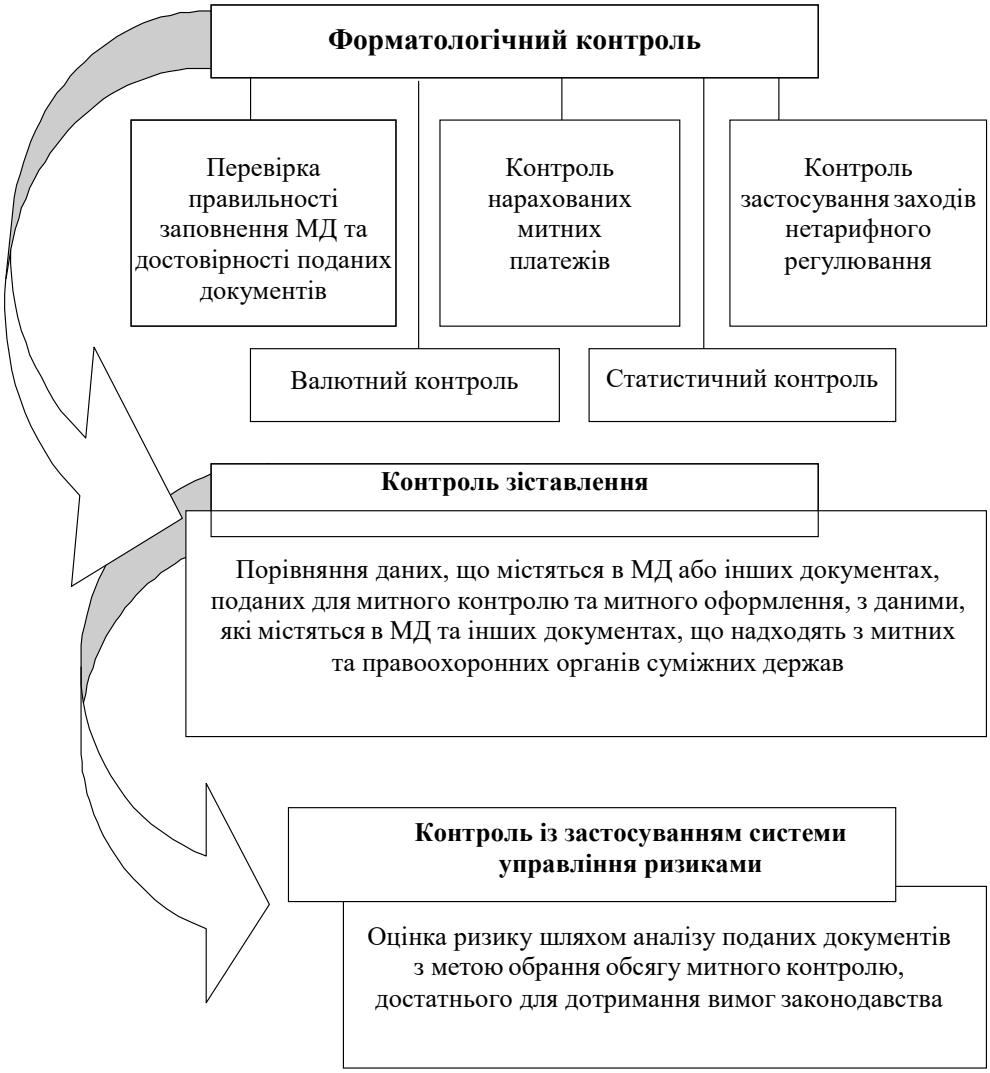

Рис. 12.3. Блок-схема автоматизованої перевірки МД з використанням інформаційних технологій

Контроль із застосуванням системи управління ризиками – це оцінка ризику шляхом аналізу (у тому числі з використанням інформаційних технологій) поданих документів у конкретному випадку переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України з метою обрання форм та обсягу митного контролю, достатніх для забезпечення дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи.

Огляд товарів, транспортних засобів комерційного призначення, пред'явлених органу доходів і зборів, проводиться у якомога короткий термін після прийняття рішення про його проведення. Розрізняють такі види митного огляду товарів (рис. 12.4).

Рис. 12.4. Види митного огляду товарів

За результатами застосування системи управління ризиками огляд та переогляд товарів, транспортних засобів комерційного призначення може бути (ст. 338 МКУ):

– ідентифікаційним – без розкриття пакувальних місць і обстеження транспортного засобу;

– частковим – з розкриттям до 20 % пакувальних місць і вибірковим обстеженням транспортного засобу;

– повним – з розкриттям до 100 % пакувальних місць та поглибленим обстеженням транспортного засобу.

За письмовим рішенням керівника органу доходів і зборів або особи, яка виконує його обов'язки, огляд товарів, транспортних засобів комерційного призначення може також проводитися, якщо:

– митна декларація не подана декларантом протягом термінів декларування, встановлених Митним кодексом, за наявності достатніх підстав вважати, що ці товари переміщуються через митний кордон України з порушенням законодавства з питань державної митної справи;

– товари виявлено (знайдено) під час здійснення митного контролю у зонах митного контролю та/або транспортних засобах, що перетинають митний кордон України, і їх власник невідомий;

– декларантом не виконуються обов'язки, покладені на нього Митним кодексом України.

Переогляд товарів, транспортних засобів комерційного призначення проводиться у разі виявлення видимих ознак можливого несанкціонованого доступу до товарів, що перебувають під митним контролем (втрата

або пошкодження митних забезпечень тощо). Витрати, пов'язані з проведенням такого переогляду, несе власник зазначених товарів, транспортних засобів або уповноважена ним особа.

За результатами митного огляду (переогляду) складається акт про проведення огляду (переогляду) товарів, транспортних засобів, ручної поклажі та багажу за формою, затвердженою центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову та митну політику. Акт засвідчується відбитком особистої номерної печатки посадової особи органу доходів і зборів, яка проводила огляд (переогляд). Один примірник акта передається (надсилається) особі, яка переміщує товари через митний кордон України чи зберігає товари під митним контролем.

Орган доходів і зборів має право провести огляд (переогляд) з розпакуванням ручної поклажі та багажу (ст. 339 МКУ) громадянина у разі, якщо є підстави вважати, що переміщуються товари:

– які підлягають обліку або які підлягають державному санітарно-епідеміологічному, ветеринарно-санітарному, фітосанітарному, екологічному та радіологічному контролю;

– під час митного оформлення яких справляються митні платежі;

– переміщення яких через митний кордон України заборонено або обмежено.

Огляд та переогляд ручної поклажі, багажу громадянина здійснюються в присутності цього громадянина чи уповноваженої ним особи.

Зазначені операції за відсутності громадянина чи уповноваженої ним особи здійснюються:

– якщо є підстави вважати, що несупроводжуваний багаж містить товари, які становлять небезпеку для життя і здоров'я людей, тварин та рослин, а також довкілля;

– якщо громадянин або уповноважена ним особа не з'явилися протягом одного місяця з дня надходження до митниці призначення несупроводжуваного багажу;

– у разі залишення на території України ручної поклажі, багажу з порушенням зобов'язання про їхній транзит через територію України.

Огляд та переогляд ручної поклажі, багажу за відсутності громадянина чи його уповноваженого представника здійснюються у присутності представників підприємства, що здійснює перевезення, пересилання ручної поклажі та багажу чи їх зберігання.

За результатами митного огляду (переогляду) складається акт про проведення огляду (переогляду) товарів, транспортних засобів, ручної поклажі та багажу за формою, затвердженою центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову та митну політику. Акт засвідчується відбитком особистої номерної печатки посадової особи органу доходів і зборів, яка проводила огляд (переогляд). Один примірник акта передається громадянину або уповноваженій ним особі або представнику підприємства, що здійснює перевезення, пересилання ручної поклажі та багажу чи їх зберігання.

Особистий огляд (ст. 340 МКУ) як виняткова форма митного контролю проводиться за письмовим рішенням керівника органу доходів і зборів або особи, яка виконує його обов'язки, якщо є достатні підстави вважати, що громадянин, який прямує через митний кордон України чи перебуває в зоні митного контролю або у транзитній зоні міжнародного аеропорту, приховує предмети контрабанди чи товари, які є безпосередніми предметами порушення митних правил або заборонені для ввезення в Україну, вивезення з України чи транзиту через територію України.

Перед початком огляду посадова особа органу доходів і зборів повинна пред'явити громадянину письмове рішення керівника органу доходів і зборів чи особи, яка виконує його обов'язки, ознайомити громадянина з його правами та обов'язками під час проведення такого огляду і запропонувати добровільно видати приховані та/або не задекларовані товари. Факт ознайомлення громадянина з рішенням про проведення особистого огляду засвідчується посадовою особою органу доходів і зборів відповідним написом на рішенні про проведення такого огляду. У разі відмови громадянина від добровільної видачі прихованих та/або не задекларованих товарів на рішенні про проведення особистого огляду робиться відповідний запис, завірений підписом посадової особи органу доходів і зборів, яка пред'являла зазначене рішення громадянинові.

Громадянин, стосовно якого здійснюється особистий огляд, має право:

1) до початку проведення особистого огляду ознайомитися з рішенням про проведення особистого огляду та порядком його проведення;

2) ознайомитися із своїми правами та обов'язками під час проведення особистого огляду;

3) надавати пояснення та заявляти клопотання;

4) добровільно видати товари, що переміщуються ним через митний кордон України з порушенням вимог законодавства з питань державної митної справи;

5) робити заяви з обов'язковим внесенням їх посадовою особою органу доходів і зборів, яка проводить особистий огляд, до протоколу проведення такого огляду;

6) користуватися рідною мовою та послугами перекладача;

7) ознайомитися з актом проведення особистого огляду після його складення та зробити заяву, яка підлягає внесенню до акта;

8) оскаржувати рішення, дії органу доходів і зборів щодо проведення такого огляду.

Особистий огляд проводиться в ізольованому приміщенні, що відповідає встановленим санітарно-гігієнічним вимогам, посадовою особою органу доходів і зборів однієї статі з громадянином, стосовно якого проводиться особистий огляд, у присутності не менш як двох понятих тієї самої статі. Як поняті запрошуються особи, не зацікавлені у результатах огляду. Понятими не можуть бути родичі особи, яка підлягає особистому огляду, та працівники органів доходів і зборів. Доступ до приміщення, де проводиться огляд, громадян, які не беруть участі в ньому, і можливість спостерігати за проведенням огляду з боку таких громадян мають бути виключені. Обстеження органів тіла громадянина, який підлягає особистому огляду, проводиться виключно медичним працівником.

Під час проведення особистого огляду складається протокол за формою, що встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику. Копія протоколу надається громадянинові.

Особистому огляду не підлягають: Президент України, Голова Верховної Ради України, народні депутати України, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, Голова та судді Верховного Суду України, Голова та судді Конституційного Суду України, Міністр закордонних справ України, Генеральний прокурор України та члени їхніх сімей, які прямують разом з ними.

Усне опитування громадян та посадових осіб підприємств під час здійснення митного контролю – це отримання посадовою особою органу доходів і зборів інформації, що має значення для здійснення митного контролю, від осіб, які володіють такою інформацією.

У разі необхідності під час проведення усного опитування складається протокол, форма якого затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну

політику. Про складення протоколу особа, яка опитується, попереджається перед початком опитування.

Огляд територій та приміщень складів тимчасового зберігання (ст. 343 МКУ), митних складів, магазинів безмитної торгівлі, територій вільних митних зон та інших місць, де розміщені товари, транспортні засоби комерційного призначення, що підлягають митному контролю, здійснюється з метою:

1) перевірки законності ввезення товарів, транспортних засобів комерційного призначення на митну територію України, дотримання порядку їх ввезення, а також правильності нарахування та повноти сплати митних платежів;

2) перевірки відповідності фактичної кількості ввезених товарів, транспортних засобів комерційного призначення відомостям, заявленим у митній декларації;

3) перевірки дотримання встановлених МКУ та іншими законами України правил провадження діяльності, контроль за якою покладено на органи доходів і зборів.

Огляд проводиться після пред'явлення особі, у володінні (користуванні) якої перебуває територія, особі, відповідальній за експлуатацію складу організації-отримувача гуманітарної допомоги, утримувачеві складу тимчасового зберігання, митного складу, магазину безмитної торгівлі, вільної митної зони або уповноваженій ним особі відповідного рішення та службового посвідчення посадової особи органу доходів і зборів.

Огляд повинен здійснюватися не більш як протягом одного дня, якщо інше не встановлено законодавством.

Перевірка обліку товарів, транспортних засобів (ст. 344 МКУ) комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України та/або перебувають під митним контролем, – це проведення органами доходів і зборів дій щодо встановлення відповідності документації про зазначені товари, транспортні засоби комерційного призначення вимогам, встановленим цим Кодексом та іншими законами України з питань державної митної справи.

Документальна перевірка (ст. 345 МКУ) – це сукупність заходів, за допомогою яких органи доходів і зборів переконуються у правильності заповнення митних декларацій, декларацій митної вартості та в достовірності зазначених у них даних, законності ввезення (пересилання) товарів на митну територію України або на територію вільної митної зони,

вивезення (пересилання) товарів за межі митної території України або за межі території вільної митної зони, а також своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів.

Документальні перевірки бувають таких видів: планові та позапланові.

Документальна планова виїзна перевірка одного й того самого підприємства може проводитися не частіше одного разу на 12 місяців, а підприємства, яке отримало статус уповноваженого економічного оператора, – не частіше одного разу на 30 місяців.

Право на проведення документальної планової перевірки підприємства надається лише за умови, що керівнику цього підприємства або уповноваженій ним особі не пізніше ніж за 10 календарних днів до дня проведення зазначеної перевірки вручено під розписку або надіслано рекомендованим листом з повідомленням про вручення копію наказу про проведення документальної планової перевірки та письмове повідомлення із зазначенням дати початку проведення такої перевірки.

Документальною позаплановою виїзною перевіркою вважається перевірка підприємства, яка не передбачена планами роботи органу доходів і зборів і може проводитися за наявності хоча б однієї з обставин, визначених МКУ.

Тривалість документальної виїзної перевірки не повинна перевищувати 30 робочих днів.

12.3. Технічні засоби митного контролю

Використання технічних засобів, як зазначено в МКУ, здійснюється з метою скорочення часу проведення митного контролю та підвищення його ефективності. Таке застосування повинне бути безпечним для життя і здоров'я людини, тваринного та рослинного світу і не завдавати шкоди товарам, транспортним засобам.

Основні технічні засоби митного контролю, виходячи з їхнього призначення, розподіляють за такими категоріями:

I. Технічні засоби, призначені для пошуку предметів контрабанди та порушень митних правил.

II. Технічні засоби, що використовуються для ідентифікації виявлених предметів контрабанди і порушень митних правил, а також для визначення кількісних та якісних характеристик товарів.

III. Технічні засоби забезпечення візуального спостереження і контролю.

IV. Технічні засоби, що застосовуються під час документування виявлень предметів контрабанди і порушень митних правил.

І. Технічні засоби, призначені для пошуку предметів контрабанди та порушень митних правил. Засоби рентгенівського інтроскопічного контролю є одними із основних та найбільш ефективних технічних засобів контролю. Принцип їхньої дії полягає у тому, що випромінювачі рентгенівських апаратів перетворюють електричну енергію на рентгенівське випромінювання. Використання засновано на зменшенні інтенсивності рентгенівського випромінювання під час проходження його через речовину внаслідок взаємодії з цією речовиною. Залежно від щільності, складу речовини, її товщини та характеру випромінювання втрати енергії випромінювання різні. Тому під час проходження рентгенівських променів через предмет інтенсивність випромінювання буде нести інформацію про характеристики цього предмета.

У транспортерних рентгенівських апаратах, які є найрозповсюдженішим типом рентгенівських засобів митного контролю, зображення предмета в одній із проекцій отримують скануванням предмета вздовж лінійки спеціальних рентгенівських детекторів (декілька сотень датчиків).

Блок пам’яті надає змогу зберігати інформацію про зображення предмета та здійснювати її обробку впродовж тривалого часу після короткочасної дії рентгенівського випромінювання. За цей час не встигає зруйнуватися навіть світлочутливий шар фотоплівки. У митній системі України найбільш розповсюджені рентгенівські апарати відомих світових виробників – Rapiscan та Linescan.

Рентгенівські апарати можуть з успіхом використовуватися для оперативного виявлення заборонених вкладень у предметах та вантажах, які перетинають митний кордон. При цьому лише вони можуть надати найбільш достовірну інформацію про наявність прихованих вкладень за досить короткий час.

Крім транспортерних рентгенівських апаратів, призначених для контролю ручної поклажі та багажу, застосовуються мобільні та стаціонарні рентгенівські комплекси для контролю вантажних автомобілів та контейнерів. Прикладом систем такого типу є мобільна рентгенівська система Rapiscan Eagle Mobile M4507 (рис. 12.5), яка використовує джерело іонізуючого випромінювання та забезпечує «просвічування» об’єктів із щільністю, що відповідає еквіваленту сталевої пластини товщиною до 260 мм.

Для порівняння: потужність рентгенівських інтроскопів, призначених для контролю багажу, надає змогу «просвічувати» сталь завтовшки 30–35 мм.

Рис. 12.5. Мобільна рентгенівська система

Металошукачі. Металошукачі призначені для виявлення металевих предметів у неметалевому середовищі. Робота цих технічних засобів ґрунтується на зміні частоти генератора електричних коливань під час внесення у зону його дії металевих предметів. Така зміна частоти призводить до спрацювання звукової та світлової сигналізації.

За конструкцією металодетектори можуть бути як портативними, так і стаціонарними.

Як стаціонарні металошукачі, використовуються декілька типів приладів, наприклад: КС-7, Метекс, Sentrie HS-4W, Garrett PD 6500i (рис. 12.6).

Переносні металошукачі типів МКХ-900, МКД-9903, КС-1, Денсок, Гамма, ІМ-1, МО-1, Garrett THD 1165900, Garrett Super Scanner V (рис. 12.7).

Під час роботи з металошукачем у транспортних засобах потрібно заздалегідь визначити місця наявності металу для запобігання неправильних спрацювань приладу.

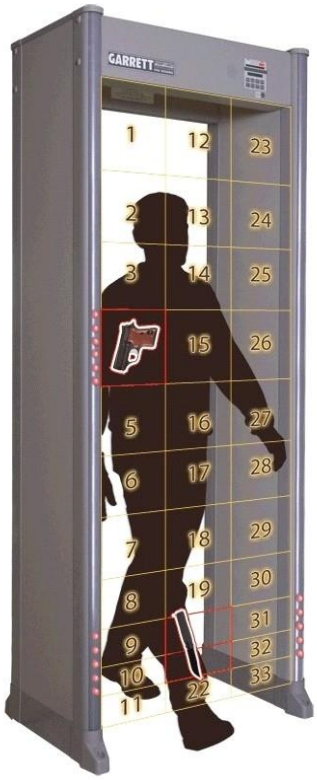

Рис. 12.6. Стаціонарний металошукач Garrett PD 6500i

Рис. 12.7. Ручний металошукач Garrett Super Scanner V

Детектори контрабанди. Детектор контрабанди Buster K910B має джерело рентгенівського випромінювання, за допомогою якого визначаються наявність та ступінь наповненості порожнеч у різноманітних предметах. Детектори мають високу ефективність використання під час

обстеження важкодоступних місць (колеса та двері автомобілів, порожнечі стінок у залізничних вагонах тощо).

Під час експлуатації детектори потребують дотримання спеціальних правил використання приладів з джерелами іонізуючих випромінювань.

Ендоскопи. Напрям використання ендоскопів – огляд важкодоступних місць транспортних засобів (у тому числі бензобаків) та контейнерів. Конструктивною основою ендоскопу є оптико-волоконний світлопровід (гнучкий або жорсткий), через який зображення, що перебуває у полі зору з однієї його сторони, надходить до окуляра оператора на іншій стороні цього світлопроводу. Через окремі сегменти світлопроводу також забезпечується підсвічення об'єкта контролю. Крім того, ендоскопи забезпечуються спеціальними ручками керування, за допомогою яких можливо змінювати напрямок огляду.

З початку заснування органів доходів і зборів України в експлуатації перебували ендоскопи вітчизняного виробництва типів ТСС, ТССГ, ЕТЖ, ЕТГ. У подальшому проводилось оснащення більш сучасними приладами зарубіжного виробництва – Cseco FO-10 (з комплекту детекторів контрабанди СТ-30 (рис. 12.8), ЕТА 6-1,5, ЕТГ 6-1.2 АП та інших.

Рис. 12.8. Ендоскоп Cseco FO-10

Оглядові дзеркала. Для огляду важкодоступних неосвітлених місць у транспортних засобах використовують комплекти дзеркал з підсвіченням. Для огляду в кабінах та салонах автомашин, літаків та інших місцях можна застосовувати дзеркала типу CF-142, телескопічна ручка яких складається з двох частин. У складеному вигляді дзеркало легко вміщається в

кишені. За допомогою шарнірів дзеркало встановлюється під будь-яким кутом до рукоятки. Зручними оглядовими дзеркалами з підсвіченням оснащені також комплекти детекторів контрабанди СТ-30 та комплекти оглядових дзеркал типу ОАД-2.

Оптичні прилади для огляду автомобіля у важкодоступних місцях. Зображення об'єкта контролю у важкодоступних місцях у таких технічних засобах сприймається за допомогою мініатюрної відеокамери та кабелем зв'язку передається до малогабаритного монітору оператора. Органи доходів і зборів забезпечені такими приладами вітчизняного виробництва типу СОВА і СОВА-М, а також приладами зарубіжного виробництва Регула-3022.

Електрощупи та щупи. Електрощуп типу QFA/800 складається з футляра для батарей та гнучкого шнура з лампочкою. Завдяки маленькому діаметру лампочки електрощупом можна з успіхом користуватися для підсвічення вузьких щілин за меблями, ящиками, простору за решітками вентиляції та в багатьох інших місцях. Також під час митного огляду окремих вантажів можуть застосовуватись комплекти спеціальних щупів (наприклад, типу КЩ-1), які є набором металевих прутів, призначених для виявлення незаконних вкладень.

Ліхтарі акумуляторні галогенові та світлодіодні. Призначені для використання у вибухонебезпечних, задимлених і вологих середовищах, під час огляду великих ємностей, цистерн і трюмів на транспортних засобах, мають підвищений рівень світлового потоку. Типи галогенових акумуляторних ліхтарів – Rangersu, MAGLITE, Varta, LER-4M. З розвитком сучасних технологій відбувається поступове оснащення органів доходів і зборів ліхтарями зі світлодіодними випромінювачами, які є більш економічними в експлуатації.

Комплекти інструменту, що застосовуються під час митного контролю. Застосування комплектів інструменту обумовлене необхідністю проведення, за потреби, збірно-розбірних робіт на транспортних засобах та місцях пакування вантажу з метою виявлення предметів контрабанди та порушень митних правил. Різноманіття типів місць, які можуть розбиратися, визначає необхідність застосування комплектів інструменту з найбільш універсальними функціями. Підрозділи митниць використовують комплекти інструментів таких марок, як GERBER, SPYDERCO, ДІ-1 та ДІ-1С, а також окремо електричний інструмент: дрилі і шуруповерти, шліфувальні кутові електричні машини, інструмент для встановлення заклепок та інше обладнання.

ІІ. Технічні засоби, що використовуються для ідентифікації виявлених предметів контрабанди і порушень митних правил, а також для визначення кількісних та якісних характеристик товарів. Електронні ваги. Можуть розрізнятися за діапазоном зважування, класом точності, конструктивним виконанням та сервісними функціями.

Для визначення ваги дорогоцінних каменів та металів, а також для зважування речовин під час проведення лабораторних аналізів використовують електронні прецизійні ваги. Для зважування багажу та великовантажних транспортних засобів застосовують ваги, розраховані на відповідну вагу і виконані у стаціонарному або портативному варіанті.

Ваги для зважування транспортних засобів можуть бути:

– платформного типу – зважування відбувається за одне вимірювання та під час розташування транспортного засобу на платформі відповідного розміру;

– поосьового типу – зважується кожна окрема колісна вісь транспортного засобу під час його руху з малою швидкістю. Загальна вага транспортного засобу розраховується на підставі сумарних вимірювань ваги осей.

Детектори металів і сплавів. Тестер золота (типу Gold star) призначений для швидкого і точного визначення вмісту золота різних проб, дослідження покритих золотом чи золотовмісних металів. Додатково цей прилад ідентифікує платину і паладій.

Для досліджень складу металів і сплавів можуть також застосовуватись такі прилади, як рентгенівський аналізатор складу речовин Expert-01T, мультиелементний аналізатор вмісту сплавів Inam Expert 3L, рентгенофлуоресцентний аналізатор вмісту сплавів Inam Expert Mobile. Зазначені технічні засоби надають змогу досліджувати якісний та кількісний склад широкого спектра металів у зразках. При цьому робота з приладами потребує високого рівня спеціальної кваліфікації від працівників, які їх використовують.

Детектори діамантів. Портативні детектори діамантів Diatest та Diamond star використовують для визначення в оперативних умовах природних діамантів та їхніх штучних імітацій. Принцип дії полягає у вимірюванні теплопровідності діамантів, яка, на відміну від імітацій, є досить низькою.

Детектори діамантів надають змогу в оперативних умовах під час проведення оглядових операцій здійснювати попереднє дослідження з метою виявлення дорогоцінних та напівдорогоцінних, а також синтетичних каменів, що імітують природні діаманти.

Каратоміри. За допомогою каратоміру Leveridg визначають розмір перснів, приблизну вагу перлів та дорогоцінних каменів в оправі та без неї.

Детектори хімічних сполук, наркотичних та вибухових речовин. Детектор Канабіса, або детектор наркотичних речовин CAC, призначений для виявлення основних рослинних наркотичних речовин, які не піддавалися попередній хімічній обробці. За допомогою приладу можна виявити такі речовини, як гашиш і марихуана. Частинки рослин мають форму, характерну лише для цих рослин, і тому можуть бути легко визначені під час розгляду в мікроскоп, вбудований у прилад.

У приладі Sabre-2000 (рис. 12.9) використано принцип спектрометрії, він призначений для виявлення героїну, кокаїну, каннабіноїдів, метамфетаміну та інших сполук.

Рис. 12.9. Переносний детектор Sabre-2000

За наявності опцій може виявляти вибухові та бойові отруйні речовини. У своєму складі прилад містить джерело іонізуючого випромінювання, що потребує відповідної підготовки персоналу для його експлуатації.

Також для ідентифікації наркотичних речовин на основі кокаїну, опіатів, гашишу, марихуани та речовин типу амфетаміну використовується переносний газовий хроматограф N-2000. Особливістю приладу є відсутність у його конструкції джерела іонізуючого випромінювання та порівняно недорогі витратні матеріали. У переносному приладі ідентифікації твердих та рідких хімічних елементів HazMatID Ranger використано принцип Фур'є – інфрачервоної спектроскопії. Програмно-апаратне забезпечення приладу надає змогу проводити оперативну ідентифікацію понад 32 тис. субстанцій, що включають наркотичні, вибухові речовини,

хімічні сполуки зброї масового ураження, токсичні хімікати, пестициди та інші сполуки. Модифікований прилад HazMatID 360 має поліпшені характеристики та підвищену продуктивність (рис. 12.10).

Рис. 12.10. Модифікований прилад HazMatID 360

Комплекти хімічних реактивів. Зазначені комплекти також призначені для оперативної ідентифікації наркотичних і вибухових речовин, а також визначення проб дорогоцінних металів.

Комплект індикаторів вибухових речовин призначений для виявлення таких вибухових речовин:

– групи А: тротилу, тетрилу, тринітробензолу;

– групи Б: гексогену, нітрогліцерину, етиленглікольдинітрату, нітроцелюлози. Комплекти хімічних реактивів:

– NIK-1 застосовується для швидкої перевірки та розпізнавання сильнодіючих ліків, наркотиків або галюциногенів;

– Cannabispray надає змогу здійснити швидку й надійну перевірку наявності гашишу та марихуани;

– Herosol призначений для виявлення кокаїну;

– EXPRAY – для ідентифікації вибухівки;

– Нарет-М та Нарет-В використовуються для пробірного визначення вмісту золота, срібла та платини у виробах з них в умовах митного догляду;

– Helling застосовується для визначення проби дорогоцінних металів.

Дозиметри. Переносний мікропроцесорний дозиметр РМ-1202 призначений для вимірювання потужності польової еквівалентної дози та накопиченої дози гамма-випромінювання.

Дозиметр ДКС-04 (рис. 12.11) використовується для виявлення й оцінювання за допомогою звукової та світлової сигналізації щільності потоків теплових нейтронів, рентгенівського, гамма- та жорсткого бета-випромінювань, а також для вимірювання потужності експозиційної дози рентгенівського та гамма- випромінювання.

Рис. 12.11. Дозиметр ДКС-04

Вимірювач-сигналізатор гамма-випромінювань портативний Polimaster PM1703MA застосовується для вимірювання потужності еквівалентної дози зовнішнього гамма-випромінювання, відображення результату на цифровому індикаторі та якісного оцінювання інтенсивності гамма-випромінювання за допомогою звукової сигналізації.

Дозиметри використовуються для оперативного оцінювання радіаційного стану приміщень, вантажів або місцевості.

Прилади для аналізу достовірності документів та бланків. Прилад стаціонарного виконання Спектр Відео М2 призначений для дослідження документів та бланків з використанням різноманітних типів підсвічування, що у комплексі надає змогу виявляти виправлення і підчистки у тексті, а також ознаки підробки бланків документів. Малогабаритна телевізійна камера виводить зображення документа на екран монітора, що створює додаткові зручності під час дослідження. Більш сучасним є стаціонарний прилад для перевірки документів Регула 4303.03.

Також прилади для перевірки документів мають портативне виконання, наприклад Спектр ЛП 2/1/АВТ та Регула 1019.01.

Ультрафіолетові ліхтарі. Окремі процедури перевірки документів можливо здійснювати за допомогою ультрафіолетових ліхтарів. Такі

ліхтарі складаються з перетворювача напруги та двох змінних ламп – звичайного та ультрафіолетового світла.

Лампа ультрафіолетового світла надає змогу побачити у ряді випадків сліди підробок митних документів, валюти, невидимі за звичайного освітлення.

Основне призначення ультрафіолетового ліхтаря – використання його в комплексі із фломастером, заправленим флюоресцентною рідиною, яка невидима за звичайного освітлення, але стає видимою під час дії на неї ультрафіолетовим світлом.

Мініскопи. Це портативні мікроскопи тридцятикратного збільшення. Мініскопи моделей 1171, 1174 призначені для мікроскопічних досліджень різних об'єктів. Під час митного догляду можуть використовуватися для:

– досліджень службових документів з метою виявлення в них підробок та змін;

– зчитування проби на виробах з дорогоцінних металів;

– установлення фактів заміни дорогоцінних каменів у ювелірних виробах;

– ідентифікації основних рослинних наркотичних речовин, які хімічно не оброблені попередньо тощо;

– дослідження поверхонь різних видів матеріалів, таких як метали, тканини; оцінки дефектних матеріалів.

ІІІ. Технічні засоби забезпечення візуального спостереження і контролю. До таких засобів належать оптичні прилади, які використовуються для безпосереднього спостереження: біноклі, портативні бінокулярні прилади нічного бачення та тепловізори.

Також функції візуального спостереження за територіями зон митного контролю та об'єктами митної інфраструктури ефективно забезпечують сучасні системи телевізійного відеоспостереження. До їхнього складу можуть входити як аналогові, так і цифрові відеокамери із можливістю запису та перегляду відеоінформації.

За відповідного налагодження та встановлення спеціалізованого програмного забезпечення елементи системи відеоспостереження можуть виконувати функції автоматичного розпізнавання номерів транспортних засобів.

Перспективним є запровадження систем інтелектуального відеоспостереження, які за допомогою спеціальних повідомлень інформують оператора про можливі ризики та нестандартні ситуації – відхилення об'єктів,

що перебувають у полі зору відеокамер, від встановлених напрямків та траєкторій руху, поява об'єктів з особливими габаритами та інші події.

IV. Технічні засоби, що застосовуються під час документування виявлень предметів контрабанди і порушень митних правил. До цієї категорії належать фото- та відеообладнання, за допомогою чого здійснюється документування об'єктів правопорушень. В органах доходів і зборів використовуються сучасні фотоапарати та відеокамери відомих світових виробників: Sony, Panasonic, Canon та інших. Також для документування подій можуть використовуватися цифрові диктофони (виробник – Olympus).

Крім аудіовізуального документування подій, пов'язаних з виявленням контрабанди та предметів порушень митних правил, у роботі співробітників митниць можуть застосовуватись спеціальні комплекти криміналістичних валіз.

12.4. Митні експертизи

Процедури проведення митних експертиз регламентовані Главою 50, статтями 356 і 357 МКУ.

Взяття проб (зразків) товарів для проведення експертизи здійснюється посадовими особами органу доходів і зборів на підставі вмотивованого письмового рішення керівника цього органу або особи, яка виконує його обов'язки, з метою встановлення характеристик, визначальних для:

– класифікації товарів згідно з УКТЗЕД;

– перевірки задекларованої митної вартості товарів;

– встановлення країни походження товарів;

– встановлення приналежності товарів до наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів, прекурсорів, сильнодіючих чи отруйних речовин;

– встановлення приналежності товарів до предметів, що мають художню, історичну чи археологічну цінність;

– встановлення приналежності товарів до таких, які виготовлені з використанням об'єктів права інтелектуальної власності, що охороняються відповідно до закону.

Під час вивезення товарів з митної території України взяття проб (зразків) товарів може здійснюватися лише в органі відправлення. При цьому проби (зразки) можуть братися до завантаження товарів у транспортний

засіб за умови забезпечення надійної ідентифікації всіх товарів, призначених для завантаження. Декларанти або уповноважені ними особи мають бути присутніми під час взяття проб (зразків) товарів та сприяти посадовим особам органів доходів і зборів, здійснювати вантажні та інші необхідні операції. Органи доходів і зборів не відшкодовують витрат декларанта або уповноваженої ним особи внаслідок взяття проб (зразків) товарів, що перебувають під митним контролем.

Взяття проб (зразків) товарів, що перебувають під митним контролем, посадовими особами інших державних органів, а також декларантами або уповноваженими ними особами здійснюється спільно з посадовими особами відповідного органу доходів і зборів. Органи доходів і зборів мають бути ознайомлені з результатами цих досліджень (аналізів, експертиз) проб (зразків) товарів не пізніше наступного робочого дня після їхнього отримання зазначеними органами та особами, а також отримати примірники результатів досліджень.

Проби беруться у мінімальній кількості у двох примірниках (досліджуваний та контрольний), кожен з яких є достатнім для проведення дослідження.

Якщо взяття контрольних проб (зразків) товарів з об'єктивних причин не видається можливим (одиничний товар, обмежена кількість, вміст поштового відправлення тощо), проби (зразки) товарів беруться в одному примірнику (досліджуваному). Про взяття проб (зразків) товарів складається акт за формою, встановленою центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову та митну політику. На кожну взяту пробу (зразок) накладається окреме митне забезпечення.

Для великогабаритних і технічно складних товарів (машини, технологічні лінії, промислові конструкції тощо) органи доходів і зборів можуть вимагати від суб'єктів ЗЕД надання лише техніко-технологічної документації. Достовірною техніко-технологічною документацією вважаються офіційно видані книги, національні стандарти, технічні умови, специфікації, каталоги, креслення і паспортні дані на виріб виробника.

Взяті проби (зразки) під митним забезпеченням разом з актом про їх взяття доставляються поштою або посадовою особою органу доходів і зборів до спеціалізованого органу доходів і зборів з питань експертного забезпечення (спеціалізована лабораторія з питань експертизи та досліджень) або до іншої експертної установи (організації) для проведення

досліджень (аналізів, експертизи). Призначення органом доходів і зборів дослідження (аналізу, експертизи) в інших установах (організаціях) допускається лише у разі неможливості такого дослідження (аналізу, експертизи) спеціалізованим органом доходів і зборів. Зазначені дослідження (аналізи, експертизи) не є судовими експертизами.

Дослідження (аналіз, експертиза) проб (зразків) проводиться протягом 10 днів після їхнього надходження до спеціалізованого органу доходів і зборів з питань експертного забезпечення або іншої експертної установи (організації). За потреби цей термін може бути продовжено за рішенням керівника таких установ, але не більше ніж на 20 днів. Дослідження (аналіз, експертиза) проб (зразків) товарів, які швидко псуються або мають обмежений термін зберігання, здійснюється невідкладно.

У разі порушення встановлених термінів проведення досліджень (аналізів, експертиз) чи неможливості їхнього проведення орган доходів і зборів зобов'язаний повідомити про це декларанта або уповноважену ним особу. Збитки, завдані декларанту або уповноваженій ним особі внаслідок порушення встановлених термінів проведення досліджень (аналізів, експертиз), відшкодовуються органами доходів і зборів в установленому законом порядку. За результатами проведених досліджень (аналізів, експертиз) експерт готує висновок за формою, встановленою центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову та митну політику. Якщо експерт під час проведення дослідження (аналізу, експертизи) виявить істотні обставини, з приводу яких йому не було поставлено запитань, він може включити їх до висновку. За недостатньої ясності та повноти висновку експерта може бути призначено додаткове дослідження (аналіз, експертиза), яке доручається тому самому або іншому експертові. За необґрунтованості висновку або виникнення сумнівів у його правильності може бути призначено повторне дослідження (аналіз, експертиза), проведення якого доручається іншому експерту.

Оплата проведення досліджень (аналізів, експертиз) проб (зразків) товарів здійснюється за рахунок коштів державного бюджету. Витрати на проведення дослідження (аналізу, експертизи) проб (зразків) товарів, здійснені органами доходів і зборів, не відшкодовуються декларантом або уповноваженою ним особою, крім випадків, коли таке дослідження (аналіз, експертиза) проводиться з ініціативи зазначених осіб.

Контрольні проби (зразки), а також залишки досліджених проб та пошкоджені під час проведення досліджень (аналізів, експертиз) зразки

зберігаються у спеціалізованому органі доходів і зборів з питань експертного забезпечення протягом 60 днів з дня їх надходження. Протягом цього терміну декларант або уповноважена ним особа в установленому порядку має право оскаржити рішення органу доходів і зборів, прийняте на підставі результатів проведеного дослідження. Проби (зразки) товарів, які швидко псуються або мають обмежений термін зберігання, зберігаються протягом терміну їх зберігання.

Проби (зразки) товарів, у складі яких виявлено наркотичні засоби, психотропні речовини, їхні аналоги чи прекурсори, сильнодіючі або отруйні речовини, проби (зразки) товарів, взяті в одному примірнику, одразу після їхнього дослідження (аналізу, експертизи) та надання висновку передаються органу доходів і зборів, який призначив таке дослідження (аналіз, експертизу), за актом, форма якого затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову та митну політику.

Проби (зразки) товарів, у тому числі пошкоджені, і техніко-технологічна документація належать їхнім власникам. Після закінчення дослідження (аналізу, експертизи) проби (зразки) з урахуванням встановленого терміну зберігання повертаються декларанту або уповноваженій ним особі на їх письмову вимогу з оформленням відповідного акта, форма якого затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову та митну політику.

Не затребувані власником або уповноваженою ним особою протягом встановленого терміну зберігання проби (зразки) товарів знищуються з оформленням відповідного акта, форма якого затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову та митну політику. При цьому вартість зазначених проб (зразків) власникові або уповноваженій ним особі не відшкодовується.

Техніко-технологічна документація та інші документи з інформацією про характеристики товару, проби (зразки) якого відбиралися для проведення досліджень (аналізів, експертиз), повертаються власнику товарів або уповноваженій ним особі після закінчення митного оформлення цих товарів або надання органу доходів і зборів засвідчених в установленому порядку копій зазначених документів, які залишаються у справах органу доходів і зборів.

12.5. Особливі процедури митного контролю

Відповідно до Митного кодексу України митний контроль у першочерговому порядку здійснюється у разі переміщення через митний кордон України:

– товарів, необхідних для подолання наслідків стихійного лиха, аварій, катастроф, епідемій;

– живих тварин;

– органів та інших анатомічних матеріалів людини для потреб трансплантації;

– товарів, що мають обмежений термін чи особливий режим зберігання;

– товарів військового призначення;

– радіоактивних матеріалів;

– фото-, аудіо- і відеоматеріалів для засобів масової інформації;

– товарів міжнародної технічної та гуманітарної допомоги;

– товарів, що переміщуються у рамках угод про виробничу кооперацію;

– товарів, що переміщуються за процедурою МДП;

– інших категорій товарів, визначених законами України.

Огляд (переогляд) зазначених товарів, а також взяття проб та зразків таких товарів здійснюються лише за виключних обставин.

Звільнення від окремих форм митного контролю встановлюється Митним кодексом України, іншими законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Звільнення від окремих форм митного контролю не означає звільнення від обов'язкового дотримання порядку переміщення через митний кордон України товарів, транспортних засобів комерційного призначення.

Митному огляду не підлягає ручна поклажа та супроводжуваний багаж Президента України, Голови Верховної Ради України, народних депутатів України, Прем'єр-міністра України, першого віце-прем'єр-міністра України, голови та суддів Верховного Суду України, голови та суддів Конституційного Суду України, міністра закордонних справ України, Генерального Прокурора України та членів їхніх сімей, які прямують разом з ними.

Митному огляду не підлягають засоби залізничного та повітряного транспорту, які перевозять офіційні державні делегації. Підставою для звільнення транспортного засобу від митного огляду є подання органу доходів і зборів офіційного повідомлення Міністерства закордонних справ України.

Дипломатичні представництва іноземних держав в Україні можуть ввозити на митну територію України та вивозити з її митної території товари, призначені для офіційного (службового) користування цих представництв зі звільненням від митного огляду та сплати митних платежів. Моторні транспортні засоби можуть ввозитися цими представництвами на таких пільгових умовах у кількості не більше від кількості членів дипломатичного персоналу представництва, а також двох додаткових транспортних засобів.

Особистий багаж глави дипломатичного представництва іноземної держави, членів дипломатичного персоналу представництва, а також членів їхніх сімей, які проживають разом з ними, звільняється від митного огляду, якщо немає достатніх підстав вважати, що він містить товари, не призначені для особистого користування, або товари, ввезення (вивезення) яких заборонене законом або регулюється карантинними та іншими спеціальними правилами. Такий огляд має здійснюватися тільки у присутності зазначених осіб або їхніх уповноважених представників та за письмовим розпорядженням керівника відповідного органу доходів і зборів чи особи, яка виконує його обов'язки.

Глава дипломатичного представництва іноземної держави та члени дипломатичного персоналу представництва, а також члени їхніх сімей, які проживають разом з ними, за умови, що вони не є громадянами України та не проживають в Україні постійно, можуть ввозити на її територію товари, призначені для особистого користування, включаючи предмети початкового облаштування, та вивозити товари для особистого користування, включаючи придбані на митній території України, зі звільненням від сплати митних платежів. Зазначені особи можуть ввозити в Україну моторні транспортні засоби, призначені для особистого користування зі звільненням від сплати митних платежів у кількості, що не перевищує: двох одиниць для глави представництва; однієї одиниці для кожного члена дипломатичного персоналу представництва; однієї одиниці для кожного повнолітнього члена сім'ї глави представництва та членів дипломатичного персоналу.

Члени адміністративно-технічного персоналу дипломатичного представництва іноземної держави та члени їхніх сімей, які проживають разом з ними, якщо вони не є громадянами України та не проживають в Україні постійно, можуть ввозити в Україну товари, призначені для початкового облаштування зі звільненням від сплати митних платежів. Перелік таких товарів встановлюється Кабінетом Міністрів України. Зазначені особи

можуть ввозити в Україну моторні транспортні засоби для особистого користування зі звільненням від сплати митних платежів у кількості не більше одного моторного транспортного засобу на сім'ю.

Консульським установам іноземних держав, консульським посадовим особам, включаючи главу консульської установи та консульських службовців, а також членів їхніх сімей, надаються митні пільги, передбачені Митним кодексом України для дипломатичних представництв іноземних держав або відповідного персоналу дипломатичного представництва. З урахуванням принципу взаємності щодо кожної окремої держави на працівників обслуговуючого персоналу консульської установи, а також на членів їхніх сімей, якщо вони не є громадянами України та не проживають в Україні постійно, можуть поширюватися митні пільги, що надаються, згідно з Митним кодексом України, відповідному персоналу дипломатичного представництва іноземної держави.

Дипломатична пошта та консульська валіза іноземних держав, що переміщуються через митний кордон України, не підлягають ні розпечатуванню, ні затриманню. Усі місця, що становлять дипломатичну пошту та консульську валізу, повинні мати видимі зовнішні ознаки, що свідчать про їхній характер. Дипломатична пошта може містити виключно дипломатичні документи та товари для офіційного користування, а консульська валіза – лише офіційну кореспонденцію та документи або товари, призначені виключно для офіційного користування. За достатніх підстав вважати, що консульська валіза містить товари, не призначені для офіційного користування, орган доходів і зборів може вимагати розпечатання валізи уповноваженими особами цієї іноземної держави у присутності посадових осіб органу доходів і зборів. У разі відмови від розпечатання така валіза повертається до місця відправлення.

Іноземні дипломатичні та консульські кур'єри можуть ввозити в Україну та вивозити з України товари, призначені для їхнього особистого користування, зі звільненням на основі взаємності від митного огляду та сплати митних платежів. Представникам іноземних держав, членам парламентських та урядових делегацій, а також на основі взаємності членам делегацій іноземних держав, які приїздять в Україну для участі в міжнародних переговорах, міжнародних конференціях та нарадах або з іншими офіційними дорученнями, надаються митні пільги.

Митні пільги для міжнародних організацій та представництв іноземних держав при них, а також для персоналу цих організацій і представництв та

членів сімей персоналу визначаються міжнародними договорами України, укладеними відповідно до закону.

У разі надання закордонному дипломатичному представництву України або його персоналу іноземною державою менш сприятливого режиму, ніж передбачено Митним кодексом України, до дипломатичного представництва такої іноземної держави в Україні та його персоналу застосовуватиметься аналогічний режим на умовах взаємності. Інформація про надання митних пільг дипломатичним установам України за кордоном та їхньому персоналу для визначення умов взаємності щодо кожної окремої іноземної держави надається Міністерством закордонних справ України.

12.6. Особливості взаємодії органів доходів і зборів із правоохоронними органами під час здійснення митного контролю

Органи доходів і зборів, відповідно до ст. 558 МКУ, при виконанні покладених на них завдань взаємодіють з правоохоронними органами в порядку, встановленому законодавством.

Митний контроль здійснюється виключно органами доходів і зборів відповідно до МКУ та інших законів України.

Відповідно до п. 1 ст. 320 МКУ форми та обсяги контролю, достатнього для забезпечення додержання законодавства з питань державної митної справи та міжнародних договорів України при митному оформленні, обираються митницями на підставі результатів застосування системи управління ризиками (АСУР). Також не допускаються визначення форм та обсягів митного контролю іншими органами державної влади та їхня участь у здійсненні митного контролю.

Інформація, що спрямована до митних органів у рамках взаємодії, згідно з Митним кодексом України, враховується під час митного оформлення митних декларацій та при визначенні додаткових форм митного контролю. Така інформація не є обов'язковою умовою, а є підставою для врахування детального та всебічного аналізу всіх даних, достатніх для формування висновків про переміщення товарів поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю. Враховується лише інформація, яка містить конкретні факти порушення митного законодавства. Дані загального характеру з переліком підприємств, груп товарів та інших загальних відомостей, що не вказують на конкретні порушення, враховуються митним органом як інформативні. Такі відомості не є підставою для

застосування будь-яких форм митного контролю як спосіб чи засіб перевірочних дій під час проведення розшукових заходів правоохоронними органами.

Відповідно до порядку внесення інформації про можливі порушення законодавства з питань державної митної справи до модуля «Орієнтування» АСМО «Інспектор», затвердженого наказом ДФС України від 26.05.2016 № 472, митниця при отриманні інформації від правоохоронних органів, інших органів державної влади, міжнародних організацій, митних та інших уповноважених органів іноземних держав розглядає таку інформацію на предмет доцільності її внесення до модуля «Орієнтування» та у разі прийняття відповідного рішення вносить відповідну інформацію до модуля «Орієнтування».

На рівні митниці доступ для роботи з модулем «Орієнтування» надається посадовим особам підрозділів боротьби з митними правопорушеннями відповідних митниць за визначенням керівника (особи, яка виконує його обов'язки) відповідної митниці.

У разі необхідності митниця може запитувати в ініціатора орієнтування додаткові відомості, необхідні, зокрема, для ідентифікації переміщень через митний кордон України товарів, транспортних засобів, яких стосується інформація. Митний контроль не є формою оперативно-розшукових та слідчих дій.

Законами України «Про Службу безпеки України», «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про оперативно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» не передбачена участь правоохоронних органів у проведенні митного контролю та митного оформлення. Площина відносин, пов'язаних із розкриттям злочинів, або встановлення ознак правопорушення, які передбачені Кримінально-процесуальним кодексом України та іншими законами України, регулюється спеціальним законодавством та не встановлює вимог до митних органів щодо забезпечення реалізації оперативної діяльності та інших правоохоронних органів, зокрема шляхом випадкового відбору контрольованого суб'єкта та об'єкта шляхом застосування додаткових форм митного контролю.

Але в рамках експерименту Державна фіскальна служба України та Нацполіція розробили спільний алгоритм дій для реалізації експерименту щодо протидії ухиленню від сплати митних платежів.

Механізм містить два блоки: порядок доступу та цілодобового перебування представників МВС у зонах митного контролю (ЗМК) і можливості

використання Автоматизованої системи митного оформлення «Інспектор-2006».

Сутність першого розділу полягає в такому:

– посадові особи державних органів, у цьому випадку йдеться про представників Нацполіції, перебувають у зонах митного контролю з дотриманням режиму такої зони та з письмового дозволу начальника митного поста, а в пунктах пропуску через державний кордон – також ще й за погодженням з начальником відповідного органу Держприкордонслужби;

– Нацполіція письмово повідомлятиме митниці (за кожною буде закріплений координатор) про наявність оперативної інформації щодо можливих випадків переміщення товарів з порушенням норм законодавства;

– підставою для проведення огляду (переогляду) вантажів, транспортних засобів є письмове доручення у рамках кримінального провадження (вичерпний перелік підстав закріплений у постанові Кабміну від 23 травня 2012 року № 467);

– при проведенні огляду (переогляду) за ініціативи правоохоронних органів застосовуватимуться засоби фото- та відеофіксації;

– в акті про проведення огляду (переогляду) будуть міститися дані про осіб, які були присутні під час його проведення, та їх підписи.

Що стосується другого блоку алгоритму дій, то між ДФС та МВС буде укладена спільна угода про надання доступу до Автоматизованої системи митного оформлення «Інспектор-2006».

Крім того, фіскальна служба вже отримала перелік посадових осіб Нацполіції, яким буде надано право перебувати в зонах митного контролю. До кінця тижня цей перелік буде переданий до митниць.

Отже, механізм спільних дій передбачає реагування виключно в рамках діючого законодавства. Дії правоохоронців не перешкоджатимуть митному оформленню та не призведуть до необґрунтованих затримок. Всі рішення будуть спрямовані на виявлення порушень митних правил і контрабанди (схема алгоритму дій та доступу Нацполіції до ЗМК в рамках митного експерименту).

У випадках застосування заходів, передбачених вищезазначеними актами України, правоохоронні та інші контролюючі органи можуть здійснювати свою діяльність виключно у площині спеціального законодавства, зокрема КПК України. Вимогами МКУ встановлено прямі заборони втручання у процес здійснення митного контролю та митного оформлення, надання вказівок щодо необхідних та додаткових форм митного контролю.

Отже, в рамках реалізації оперативно-розшукової діяльності, проведення слідчих дій правоохоронні органи здійснюють свою діяльність на підставі процесуальних рішень у формі постанови слідчого або прокурора, ухвали слідчого судді або інших документів, встановлених спеціальним законодавством України. За відсутністю підстав для проведення вказаних дій операції з товарами, що перебувають під митним контролем, здійснюються у площині законодавства України, що регулює митну справу. Відповідно до вимог п. 2 ст. 558 МКУ у разі виявлення під час проведення митного контролю та інших заходів, що здійснюються органами доходів і зборів, відповідно до МКУ та інших законодавчих актів України, ознак правопорушень, розслідування яких не належить до повноважень органів доходів і зборів, повідомляють про це відповідні правоохоронні органи.

Правоохоронні органи у своїй діяльності не здійснюють митний контроль, не встановлюють обсяг форм митного контролю, зокрема не зобов'язують митні органи застосовувати додаткові форми митного контролю, у тому числі митний огляд та взяття проб або зразків товарів.

З метою оцінювання підстав, за наявності яких може проводитися огляд (переогляд) товарів як додаткової форми митного контролю, відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 25.05.2016 № 371 «Про внесення змін до вичерпного переліку підстав, за наявності яких проводиться огляд (переогляд) товарів, транспортних засобів комерційного призначення митними органами України», передбачено одержання в установлених законодавством випадках від правоохоронних органів письмового звернення із зазначенням підстави проведення огляду (переогляду) товарів, транспортних засобів комерційного призначення, з використанням яких можуть бути вчинені порушення законодавства з питань державної митної справи.

Такі доручення обов'язково повинні містити інформацію про підстави їхнього надсилання, номер відповідного провадження (справи), строк виконання, відомості про товари, осіб, які їх переміщують, та/або про транспортні засоби комерційного призначення, з використанням яких можуть бути вчинені порушення законодавства з питань державної митної справи.

Доручення на проведення огляду, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 23.05.2012 № 467, не встановлює обов'язків митниці на проведення митного огляду, а є підставою для аналізу документів, що можуть вказувати на переміщення товарів поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю.

Якщо митний орган дійшов висновку про потребу проведення митного огляду, то відповідно до порядку внесення інформації про можливі порушення законодавства з питань державної митної справи до модуля «Орієнтування» АСМО «Інспектор», затвердженого наказом ДФС України від 26.05.2016 № 472, вносить відповідне завдання до автоматизованої системи управління ризиками (АСАУР).

Під час проведення митного огляду посадовим особам правоохоронного органу надається право бути присутніми з метою здійснення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання доказів без права втручання у діяльність митниці. Також ст. 332 МКУ встановлено, що особам, допущеним у зону митного контролю, забороняється втручатися у дії посадових осіб митниці, які здійснюють митний контроль та митне оформлення, і вчиняти будь-які дії щодо товарів, транспортних засобів, а також інших осіб, які перебувають у зоні митного контролю, якщо інше не передбачено законом.

Якщо під час проведення розшукових дій виникає потреба у затриманні товару, то таке право правоохоронних органів реалізовується у спосіб, визначений КПК України, та здійснюється у рамках спеціального законодавства із оформленням процесуальних рішень у відповідній формі. За відсутності таких процесуальних рішень митне оформлення здійснюється у рамках законодавства, що регулює митну справу згідно з МКУ.

Присутність посадових осіб правоохоронних та інших контролюючих органів під час проведення посадовою особою митниці митного огляду забезпечується правоохоронним органом у спосіб, визначений спеціальним законодавством, що регулює правоохоронну діяльність. Відповідно до МКУ фізична відсутність такої посадової особи не встановлює заборони й обмеження у здійсненні митного контролю та оформлення.

Законодавством України достатньою мірою врегульовано питання взаємодії органів доходів і зборів із правоохоронними органами під час здійснення митного контролю. Зазначені державні органи взаємодіють між собою у площині покладених на них повноважень і здійснюють свою діяльність у межах та у спосіб, що передбачені законодавством України з питань державної митної справи та нормативно-правовими актами, які регулюють правоохоронну діяльність.

Питання для самоконтролю

1. Зона митного контролю, її створення.
2. Початок і закінчення митного контролю.
3. Форми митного контролю.
4. Загальне поняття про технічні засоби митного контролю.
5. Класифікація та основні види ТЗМК.
6. Термін перебування товарів і транспортних засобів комерційного призначення під митним контролем.
7. Митний контроль на водному транспорті.
8. Митний контроль на залізничному транспорті.
9. Організація митного контролю за міжнародними авіаперевезеннями.
10. Митний контроль за автомобільними перевезеннями.
11. Переміщення міжнародних поштових відправлень через митний кордон України.

Список рекомендованих джерел

1. Конституція України. Прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. К.: Юрінком Інтер, 1998.

2. Про затвердження Концепції створення, упровадження і розвитку системи електронного декларування товарів: наказ Державної митної служби України від 18.10.2006 № 907.

3. Щодо поновлення АСМО «Інспектор-2006»: лист Державної митної служби України від 16.05.2013 № 18/12-15-2981-ЕП.

4. Науково-практичний коментар Митного кодексу України: станом на 11 липня 2014 року / авт. кол. А. І. Суббот, Т. О. Мацелик, В. М. Вишновецький. Київ: ЦУЛ, 2014. 664 с.

5. Про можливі порушення законодавства з питань державної митної справи до модуля «Орієнтування» АСМО «Інспектор»: наказ ДФС України від 26.05.2016 № 472.

6. Митна конвенція про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП. 1975.

7. Конвенція про тимчасове ввезення із застосуванням книжки (карнету) А.Т.А. Стамбул, 1990.

8. Про внесення змін до вичерпного переліку підстав, за наявності яких проводиться огляд (переогляд) товарів, транспортних засобів комерційного призначення митними органами України: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.05.2016 № 371.

9. Войцещук А. Д. Боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил [Текст]: підруч. для студ. ВНЗ / А. Д. Войцещук, М. М. Каленський, С. І. Барабаш, О. В. Гоя [та ін.]; за ред. А. Д. Войцещука. Хмельницький: Інтрада, 2008. 328 с.

10. Ємченко І. В., Закусілов А. П. Методи і технічні засоби митного контролю: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 432 с.

11. Зима О. Т. Митне право: конспект лекцій. Харків: Право, 2018. 126 с.

12. Алгоритм дій та доступу Нацполіції до ЗМК в рамках митного експерименту. Механізм взаємодії співробітників поліції та митників у справі протидії ухиленню від сплати митних платежів URL: https://lexinform.com.ua/v-ukraini/inspektor-2006-ne-propustyt-kontrabandu/

13. Бойко В. М. Митне право України. Т. 2: навч. посіб. К.: Алерта, 2015. 618 с.

14. Митна справа України: підручник / П. В. Пашко, В. В. Ченцов, Н. В. Мережко та ін.; за заг. ред. П. В. Пашка. К.: Університет ДФС України, 2017. 442 с. (Серія «Податкова та митна справа в Україні», т. 100).

15. Малоун Джон. Європейська комісія. Митне законодавство та контроль за застосуванням права Співтовариства. Огляд практики щодо спрощення процедур торгівлі і реформи в EU. (EU – China семінар з питань СОТ, переговори щодо спрощення процедур торгівлі Пекіна 23–24 березня 2006 р.).

16. Концепция «единого окна». Рабочая группа РПТМ СЕФАКТ/ ОО. Printed at United Nation, Geneva. GE/03-30642-April-2003-500-ECE/TRADE/324.

17. Міхаєль Лукс. Посібник з митного права ЄС. BRUYLANT, Брюссель, 2002. 250 с. (Серія «Практика застосування норм ЄС»).

Тема 13. Митно-тарифне і нетарифне регулювання

13.1. Загальні положення щодо митних платежів.

13.2. Поняття мита і його види.

13.3. Митний тариф України. Ставки мита.

13.4. Звільнення від оподаткування митом.

13.5. Країна походження товару. Сертифікат про походження товару.

13.6. Нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: поняття, призначення.

13.7. Українська класифікація товарів ЗЕД.

13.1. Загальні положення щодо митних платежів

Податкове законодавство України складається з Конституції України, міжнародних договорів України, Податкового кодексу України, Митного кодексу України, інших законів з питань митної справи, нормативно-правових актів, прийнятих на підставі та на виконання Податкового кодексу України та законів з питань митної справи.

Якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законами України, застосовуються правила міжнародного договору України.

Митні платежі – податки, що, відповідно до ПКУ або митного законодавства, справляються під час переміщення або у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України та контроль за справлянням яких покладено на органи доходів і зборів.

Відповідно до ПКУ контролюючими органами щодо мита, акцизного податку, податку на додану вартість, інших податків, які відповідно до законодавства справляються у разі переміщення товарів через митний кордон України, є органи доходів і зборів.

Поняття «митні платежі» включає в себе:

– мито;

– акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції);

– податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (продукції).

Правила оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, митом, крім особливих видів мита, встановлюються Митним кодексом України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Правила оподаткування особливими видами мита встановлюються законами України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» від 22 грудня 1998 року № 330-XIV, «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» від 22 грудня 1998 року № 331-XIV, «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» від 22 грудня 1998 року № 332-XIV.

Правила оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, іншими (крім мита) митними платежами встановлюються ПКУ з урахуванням особливостей, що визначаються МКУ.

Платник податків – особа, на яку, відповідно до Митного, Податкового кодексів України та інших законів України, покладено обов'язок зі сплати митних платежів.

Платником податків зазвичай є ***декларант*** – особа, яка самостійно здійснює декларування товарів або від імені якої здійснюється декларування.

Якщо декларування здійснюється від імені декларанта уповноваженою особою, на таку особу покладається обов'язок зі сплати митних платежів солідарно з декларантом. Це означає, що сплачувати митні платежі можуть обидва у будь-яких пропорціях. При цьому декларант відшкодовує уповноваженій особі сплачені нею суми митних платежів.

Коло осіб, на яких покладається обов'язок зі сплати митних платежів у разі порушень вимог митного законодавства, визначене Митним кодексом України. Крім випадків, передбачених податковим законодавством, платник податків самостійно обчислює суму податкового зобов'язання (митних платежів), яку зазначає у митній декларації, що подається органу доходів і зборів у терміни, встановлені МКУ. Така сума податкового зобов'язання вважається узгодженою. Порядок нарахування митних платежів визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову та митну політику.

Нарахування митних платежів здійснюється за ставками, що діють на день подання органу доходів і зборів митної декларації на товари, а якщо митне оформлення здійснюється без подання митної декларації, – на день здійснення митного оформлення.

Нарахування сум митних платежів здійснюється у валюті України. Якщо для цілей обчислення митних платежів, у тому числі визначення бази оподаткування, потрібно зробити перерахування іноземної валюти, застосовується курс валюти, встановлений НБУ на день нарахування митних платежів.

Особливості застосування ставок митних платежів під час незаконного переміщення товарів через митний кордон України та незаконного використання товарів встановлені Митним кодексом.

Митні платежі не сплачуються у разі, якщо, відповідно до Митного, Податкового кодексів, інших законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України:

– товари не є об'єктом оподаткування митними платежами;

– товари оподатковуються за нульовою ставкою;

– щодо товарів надано звільнення від сплати митних платежів;

– щодо товарів надано повне умовне звільнення від сплати митних платежів.

Умовне звільнення від оподаткування вимагає дотримання певних умов та обмежень під час використання товарів і транспортних засобів комерційного призначення, розпорядження ними після їх випуску.

Порядок надання документів, необхідних для підтвердження права на звільнення (умовне звільнення) від оподаткування митними платежами, визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову та митну політику.

ДФС презентувала громадськості у квітні 2019 року новації в адмініструванні митних платежів

Про завершення пілотного проєкту з переведення підприємств на обслуговування через єдиний казначейський рахунок було наголошено 04.04.2019 (на офіційному сайті ДФС) представниками ДФС, Міністерства фінансів, членами митного комітету при Громадській раді при ДФС та Американської торговельної палати в Україні.

Зокрема, Департаментом адміністрування митних платежів та митно-тарифного регулювання ДФС запроваджено новий механізм до спрощення митних формальностей, а саме введення в дію «Єдиного рахунку» – це новий порядок перерахування до бюджету платежів, які вносяться під час митного оформлення товарів. До цього пілотного проєкту долучилися спочатку 150 підприємств, а потім ще 2000. З 16.04.2019 прогнозується

100 % митне оформлення товарів суб'єктами ЗЕД – юридичними особами та близько 95 % від загальних перерахувань митних платежів до Державного бюджету України.

Нова система дозволяє значно зменшити час митного оформлення товарів, а суб'єкти господарювання мають змогу вільно обирати місце оформлення. Кошти обліковуються в одній картці-особовому рахунку суб'єкта ЗЕД, а за рахунок автоматизованої системи митного оформлення «Інспектор» використовувати ці кошти під час митного оформлення можна у будь-якій митниці ДФС.

Крім того, єдиний рахунок дає можливість оптимізувати фінанси підприємства, оскільки відпадає необхідність перерахування коштів підприємства на депозитні рахунки багатьох митниць.

З 16 квітня 2019 року всі митні оформлення товарів підприємств будуть здійснюватися виключно через єдиний рахунок. Саме тому до цього числа суб'єкти господарювання мають змогу використати залишки коштів на старих рахунках для сплати під час митного оформлення.

Повернення авансових платежів (передоплати) і помилково та/або надміру сплачених сум митних платежів буде здійснюватися у рамках чинного законодавства.

Для повернення авансових платежів заявники можуть надіслати письмову заяву на повернення (1 095 днів з дня зарахування) у паперовому вигляді або подати її через електронний кабінет платника в установленому порядку.

Для зручності та оперативності повернення коштів у ДФС сьогодні працюють над розробкою нового сервісу. Так, платник заповнюватиме в електронному вигляді заявку за визначеною формою, яка направлятиметься в ДФС.

Після опрацювання отриманих заяв ДФС передає до Державної казначейської служби України Реєстр належних до повернення коштів авансових платежів (8 днів з дня отримання заяви), а остання, у свою чергу, здійснює перерахування коштів на рахунок платника.

13.2. Поняття мита і його види

Мито – це загальнодержавний податок, встановлений Податковим Кодексом України та МКУ, який нараховується та сплачується відповідно до Кодексу, законів України та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

В Україні застосовують такі види мита:

1) ввізне мито;

2) вивізне мито;

3) сезонне мито;

4) особливі види мита: спеціальне, антидемпінгове, компенсаційне, додатковий імпортний збір.

Забороняється застосовувати інші види мита, крім тих, що встановлені МКУ (ст. 271 МКУ).

Ввізне (імпортне) мито нараховується на товари та інші предмети при їх ввезенні на митну територію України, воно є диференційованим (ст. 272 МКУ).

Основну частину практично у всіх країнах складає імпортне (ввізне) мито. Ввізне (імпортне) мито виконує такі завдання:

– поповнює прибуткову частину бюджету України;

– захищає вітчизняного виробника від негативного впливу іноземної конкуренції, також забезпечує умови для ефективної інтеграції України в світову економіку;

– оптимізує співвідношення експорту та імпорту з позиції вимог платіжного та торгового балансу країни.

Вивізне (експортне) мито нараховується на українські товари та інші предмети при їх вивезенні за межі митної території України (ст. 273 МКУ). При застосуванні вивізного мита в основному виконують такі завдання:

– поповнення прибуткової частини бюджету;

– обмеження вивезення з країни товарів, необхідних для національної економіки, захисту економічної безпеки країни;

– стимулювання експорту високотехнологічних товарів, обмеження вивезення сировини та продуктів первинної обробки.

Сезонне мито на окремі товари законом може встановлюватися на строк не менше 60 та не більше 120 послідовних календарних днів з дня встановлення сезонного мита (ст. 274 МКУ).

Особливі види мита. У випадках, передбачених законами України (якщо інше не передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України), з метою захисту економічних інтересів України та українських товаровиробників у разі ввезення товарів на митну територію України, незалежно від інших видів мита, можуть застосовуватися особливі види мита:

1) спеціальне мито;

2) антидемпінгове мито;

3) компенсаційне мито;

4) додатковий імпортний збір.

Спеціальне мито встановлюється відповідно до ЗУ «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну»:

1) як засіб захисту національного товаровиробника, у разі якщо товари ввозяться на митну територію України в обсягах та/або за таких умов, що їх ввезення заподіює або створює загрозу заподіяння значної шкоди національному товаровиробнику;

2) як заходи у відповідь на дискримінаційні та/або недружні дії інших держав, митних союзів та економічних угруповань, які обмежують реалізацію законних прав та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України.

Антидемпінгове мито встановлюється відповідно до Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» у разі ввезення на митну територію України товарів, які є об'єктом демпінгу, що заподіює шкоду або створює загрозу заподіяння шкоди національному товаровиробнику.

Під демпінгом розуміють експорт товарів та їх реалізацію в країні-імпортері за набагато нижчими цінами, ніж на внутрішньому ринку країни-виробника.

Компенсаційне мито встановлюється відповідно до Закону України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» у разі ввезення на митну територію України товарів, які є об'єктом субсидованого імпорту, що заподіює шкоду або створює загрозу заподіяння шкоди національному товаровиробнику.

Додатковий імпортний збір встановлюється законом відповідно ст. XII Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 року (далі – ГАТТ-1994) та Домовленості про положення ГАТТ-1994 щодо платіжного балансу у разі значного погіршення стану платіжного балансу або істотного скорочення золотовалютних резервів, або досягнення ними мінімального розміру з метою забезпечення рівноваги платіжного балансу та збільшення розміру золотовалютних резервів.

Платниками мита є (ст. 276 МКУ):

1) особа, яка ввозить товари на митну територію України чи вивозить товари з митної території України у порядку та на умовах, встановлених МКУ;

2) особа, на адресу якої надходять товари, що переміщуються (пересилаються) у міжнародних поштових або експрес-відправленнях, несупроводжуваному багажі, вантажних відправленнях;

3) особа, на яку покладається обов'язок дотримання вимог митних режимів, які передбачають звільнення від оподаткування митом, у разі порушення таких вимог;

4) особа, яка використовує товари, митне оформлення яких було здійснено з умовним звільненням від оподаткування митом (податкову пільгу);

5) особа, яка реалізує або передає у володіння, користування чи розпорядження товари, що були випущені у вільний обіг на митній території України зі звільненням від оподаткування митними платежами, до закінчення строку, визначеного законом;

6) особа, яка реалізує товари, транспортні засоби відповідно до статті 243 МКУ.

Об'єктами оподаткування митом є (ст. 277 МКУ):

1) товари, митна вартість яких перевищує еквівалент 150 євро, що ввозяться на митну територію України або вивозяться за межі митної території України підприємствами (крім випадків, коли товари переміщуються міжнародним поштовим та експрес-відправленням (300 євро);

2) товари, що ввозяться (пересилаються) на митну територію України в обсягах, що підлягають оподаткуванню митними платежами відповідно розділу XII МКУ (Особливості пропуску та оподаткування товарів, що переміщуються (пересилаються) через митний кордон України громадянами), а також розділів V та VI ПКУ (Митні режими; Переміщення і пропуск товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України. Митні формальності при переміщенні товарів через митний кордон України різними видами транспорту);

3) товари, транспортні засоби, що реалізуються відповідно до статті 243 МКУ (розпорядження товарами, ТЗ комерційного призначення).

Не є об'єктом оподаткування:

– товари (за винятком підакцизних), що переміщуються (пересилаються) на адресу одного одержувача (юридичної або фізичної особи) в одній депеші від одного відправника у міжнародних поштових відправленнях на адресу одного одержувача (юридичної або фізичної особи) в одному вантажі експрес-перевізника від одного відправника у міжнародних експрес-відправленнях, якщо їх сумарна фактурна вартість не перевищує еквівалент 150 євро;

– товари, що переміщуються (пересилаються) через митний кордон України громадянами в обсягах, які підлягають оподаткуванню митними платежами відповідно до Митного кодексу України;

– конфісковані товари, товари, визнані безхазяйними, товари, за якими не звернувся власник до кінця терміну зберігання, та товари, що на інших законних підставах переходять у власність держави, якщо ці товари підлягають реалізації в установленому законодавством порядку.

Базою оподаткування митом товарів, що переміщуються через митний кордон України є (ст. 279 МКУ):

1) для товарів, на які законом встановлено адвалорні ставки мита – митна вартість товарів;

2) для товарів, на які законом встановлено адвалерні ставки мита, – кількість таких товарів у встановлених законом одиницях виміру.

Для товарів, на які законом встановлено комбіновані ставки мита, база оподаткування визначається відповідно до пунктів 1 і 2 цієї частини ст. 279 МКУ.

База оподаткування митом товарів, що переміщуються (пересилаються) через митний кордон України в міжнародних поштових та експрес-відправленнях, визначається відповідно до ст. 234 МКУ.

13.3. Митний тариф України. Ставки мита

Митний тариф України – це систематизований згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності, перелік ставок ввізного мита, яке справляється з товарів, що ввозяться на митну територію України.

В Україні використовують такі ставки мита (ст. 280 МКУ):

– адвалорна (від латинської – від вартості), яка нараховується у відсотках на одиницю бази оподаткування;

– специфічна, у встановленому грошовому розмірі на одиницю бази оподаткування;

– комбінована – поєднує обидві ставки мита.

Забороняється застосування інших, ніж встановлених у МКУ видів ставок мита.

Ставки мита, крім сезонного та особливих видів мита, встановлюються виключно законами України з питань оподаткування.

Ввізне мито на товари, митне оформлення яких здійснюється в порядку, встановленому для підприємств, нараховується за ставками, встановленими Митним тарифом України.

Ввізне мито є диференційованим:

– до товарів, що походять з держав, які спільно з Україною входять до митних союзів або утворюють з нею зони вільної торгівлі, а також у разі встановлення будь-якого спеціального преференційного митного режиму відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, застосовуються *преференційні* ставки;

– до товарів, що походять з України, або з держав-членів СОТ, або з держав, з якими Україна уклала двосторонні або регіональні угоди щодо режиму найбільшого сприяння, застосовуються *пільгові* ставки;

– до решти товарів застосовуються *повні* ставки ввізного мита, встановлені Митним тарифом України.

Ввізне мито на товари нараховується за ставками, встановленими Митним тарифом України (стаття 280 МКУ), який затверджено Законом України «Про Митний тариф України». Митний тариф – це таблиця, що складається з 4 розділів: Код товару; Назва товару; Ставки мита; Додаткові ОВО.

Ввізне мито є диференційованим, тому стовпчик «Ставки мита» поділено на три частини: преференційна; пільгова; повна.

Преференційні ставки ввізного мита застосовують щодо товарів, що походять з держав, які спільно з Україною входять до митних союзів або утворюють з нею зони вільної торгівлі.

Пільгові ставки ввізного мита застосовуються щодо товарів, що походять з України або з держав-членів Світової організації торгівлі, або з держав, з якими Україна уклала двосторонні або регіональні угоди щодо режиму найбільшого сприяння.

Повні ставки ввізного мита застосовуються до решти товарів.

Вивізне мито встановлюється законом на українські товари, що вивозяться за межі митної території України.

Вивізне мито нараховується за ставками, встановленими законами України:

– «Про вивізне (експортне) мито на живу худобу та шкіряну сировину»;

– «Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур»;

– «Про вивізне (експортне) мито на відходи та брухт чорних металів»;

– «Про ставки вивізного (експортного) мита на брухт легованих чорних металів, брухт кольорових металів та напівфабрикати з їх використанням»;

– «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (щодо експортного мита на газ).

Сезонне мито. На окремі товари законом може встановлюватися сезонне мито на термін не менше 60 та не більше 120 послідовних календарних днів з дня встановлення сезонного мита.

Сезонне мито нараховується за ставками, встановленими Законом України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції».

Сезонні мита встановлюються щодо товарів, які підпадають під визначення таких кодів УКТ ЗЕД: 07.01–07.08, 08.06.10, 08.07.10, 08.08.10, 08.08.20, 08.09.10000, 08.09.20, 10.01–10.05, 10.08, 12.06–12.08, 12.10, 12.12.91, 12.12.92, 12.13, 12.14 та при цьому оподатковуються за пільговою ставкою, яка дорівнює або перевищує 30 % відповідно до Митних тарифів України.

Сезонні мита запроваджуються у подвійному розмірі до розміру пільгових ставок ввізного мита та протягом часу їх дії заміщують ввізні мита.

Кабінет Міністрів України встановлює терміни дії сезонних мит на сільськогосподарську продукцію та оприлюднює своє рішення за 45 днів до дня їх запровадження.

Особливі види мита. У випадках, передбачених законами України (якщо інше не передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України), з метою захисту економічних інтересів України та українських товаровиробників під час ввезення товарів на митну територію України, незалежно від інших видів мита, можуть застосовуватися особливі види мита: антидемпінгове мито; спеціальне мито; компенсаційне мито.

Особливі види мита, ставки та порядок їх застосування встановлюються рішеннями Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі про застосування антидемпінгових, спеціальних або компенсаційних заходів, відповідно до законів України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту», «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну».

Нарахування мита за специфічними ставками здійснюється за формулою:

$$\textit{См1} = \textit{Н} \cdot \textit{Мс} \cdot \textit{К},$$

де См1 – сума мита, грн;

Н – кількість товару у відповідній до специфічної ставки одиниці виміру;

Мс – специфічна ставка мита;

К – валютний (обмінний) курс НБУ.

Нарахування мита за адвалорними ставками здійснюється за формулою:

$$\textit{См2} = \textit{В} \cdot \textit{Ма}/100,$$

де См2 – сума мита, грн;

В – митна вартість товару, грн; Ма – ставка мита, %.

Нарахування мита щодо товарів, які обкладаються митом за комбінованими ставками, здійснюється в три етапи:

1) обчислюється сума мита за адвалорною ставкою;
2) обчислюється сума мита за специфічною ставкою;
3) для визначення суми мита, що підлягає сплаті, з двох результатів обирається той, який відповідає характеру комбінованої ставки. Зазвичай, це найбільша сума (наприклад, 30 %, але не менше ніж 3,5 євро за 1 $м^2$).

Допускається встановлення тарифних пільг (тарифних преференцій) щодо ставок Митного тарифу України у вигляді звільнення від оподаткування ввізним митом, зниження ставок ввізного мита або встановлення тарифних квот відповідно до законодавства України та для ввезення товарів, що походять з держав, з якими укладено відповідні міжнародні договори.

Тарифні квоти у вигляді встановлення обсягів окремих товарів, призначених для ввезення на митну територію України у визначений період зі зниженням ставки ввізного мита, встановлюються окремими законами.

Ввезення товарів на митну територію України поза тарифними квотами здійснюється без зниження ставок ввізного мита.

Забороняється знижувати ставки ввізного мита для окремих осіб і за окремими контрактами.

Якщо імпорт товару є об’єктом антидемпінгових, компенсаційних або спеціальних заходів, тарифні пільги (тарифні преференції) не встановлюються або зупиняються чи призупиняються, якщо інше не передбачено міжнародними договорами, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України.

Відповідно до чинного законодавства під час переміщення через митний кордон України товарів та транспортних засобів справляються такі податки:

– податок на додану вартість;

– акцизний податок;

– мито;

– митні збори.

Строки сплати митних платежів (ст. 297 МКУ)

У разі ввезення товарів на митну територію України суми митних платежів, нараховані митним органом, підлягають сплаті до Державного бюджету України платником податків до або на день подання митному органу митної декларації для митного оформлення, крім випадків, якщо відповідно до цього Кодексу товари ввозяться на митну територію України із звільненням від оподаткування митними платежами.

У разі розміщення товарів на тимчасове зберігання митні платежі мають бути сплачені не пізніше дня закінчення строку тимчасового зберігання. Якщо до закінчення строку тимчасового зберігання ці товари поміщуються у митний режим, який передбачає сплату митних платежів, митні платежі мають бути сплачені не пізніше випуску товарів відповідно до цього режиму.

У разі вивезення товарів з митної території України вивізне мито має бути сплачене не пізніше дня прийняття митним органом митної декларації для митного оформлення, якщо інше не встановлено цим Кодексом.

У разі зміни митного режиму митні платежі мають бути сплачені не пізніше дня випуску товарів у наступному митному режимі.

Якщо платежі не сплачені в строки, передбачені МКУ, нараховується пеня.

13.4. Звільнення від оподаткування митом

Забороняється знижувати ставки ввізного мита для окремих осіб і за окремими контрактами (стаття 281 МКУ).

Тарифні пільги (тарифні преференції, стаття 281 МКУ) – встановлюються на підставі положень міжнародних угод за участі України у вигляді звільнення від оподаткування ввізним митом, зниження ставок ввізного мита або встановлення тарифних квот.

Тарифна квота – визначений окремим законом обсяг певних видів товарів, призначених для ввезення на митну територію України у визначений період зі зниженням ставки ввізного мита.

Звільняються від оподаткування митом (податкові пільги) на підставі статті 282 МКУ:

1) транспортні засоби комерційного призначення, що здійснюють регулярні міжнародні перевезення товарів та/або пасажирів;

2) предмети матеріально-технічного постачання та спорядження, паливо, сировина для промислової переробки, продовольство та інше майно, що вивозяться за межі митної території України для забезпечення виробничої діяльності українських та орендованих (зафрахтованих) українськими підприємствами і організаціями суден, які ведуть морський промисел;

3) валюта України, іноземна валюта, цінні папери та банківські метали;

4) товари, право власності на які набувається державою у випадках, передбачених Митним кодексом України та іншими законами України;

5) товари, що ввозяться в Україну або вивозяться з України для офіційного й особистого користування особами, які мають дипломатичні пільги;

6) товари, що ввозяться на митну територію України в рамках міжнародної технічної допомоги;

7) товари, що походять з іншої території, за які було сплачено мито при первісному ввезенні на митну територію України, тимчасово, у тому числі з метою ремонту, вивозилися за її межі та знову ввозяться на митну територію України;

8) товари, що походять з митної території України, за які було сплачено мито при первісному вивезенні за межі цієї території, тимчасово ввозилися на цю територію та знову вивозяться за її межі;

9) документи та видання, які надсилаються в рамках міжнародного обміну до архівних установ, освітніх, наукових або культурних закладів, у тому числі бібліотек за переліком Кабінету Міністрів України;

10) на період консервації Чорнобильської АЕС – товари (сировина, матеріали, устаткування та обладнання), що надходять в Україну в рамках міжнародної технічної допомоги;

11) товари та ТЗ за угодами про розподіл продукції;

12) архівні документи, придбані з метою внесення їх до Національного архівного фонду;

13) фармацевтична продукція, сполуки, що використовуються для її виготовлення, які не виробляються в Україні та класифікуються за товарними групами 28, 29, 30 УКТ ЗЕД, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України;

14) устаткування, для «зеленої енергетики»;

15) майно, що ввозяться на митну територію України та вивозяться за межі цієї території, призначені для власного використання розвідувальними органами України;

16) матеріали, устаткування та комплектуючі, що використовуються для виробництва устаткування, що працює на відновлюваних джерелах енергії та ін.;

17) технічні та транспортні засоби, у тому числі самохідні сільськогосподарські машини, що працюють на біопаливі;

18) бланки книжок МДП та книжок (карнетів) А.Т.А., що переміщуються між національним гарантійним об'єднанням та іноземними гарантійними об'єднаннями, що є їх кореспондентами, або міжнародними організаціями;

19) з 1 січня 2013 року товари та/або предмети, оплачені за рахунок грантів (субгрантів), наданих відповідно до програм Глобального фонду для боротьби із СНІДом, туберкульозом та малярією в Україні, що виконуються відповідно до закону.

20) продукція оборонного призначення.

Особливі звільнення від сплати мита (стаття 287 МКУ):

1. При ввезенні (пересиланні) на митну територію України товарів гуманітарної допомоги.

2. Товари, що ввозяться на митну територію України на строк не менше трьох років іноземними інвесторами відповідно до Закону України «Про режим іноземного інвестування».

При відчуженні таких товарів раніше трьох років з часу зарахування їх на баланс ввізне мито сплачується на загальних підставах.

3. Наукове, лабораторне і дослідницьке обладнання, а також комплектуючі та матеріали, передбачені проєктом наукового парку, зареєстрованого згідно з Законом України «Про наукові парки».

Звільнення від сплати ввізного мита надається на весь строк реалізації проєкту наукового парку, але не більше ніж на два роки для обладнання та не більше ніж на один рік для комплектуючих і матеріалів з дня затвердження зазначеного переліку та обсягів товарів.

4. Товари, що ввозяться на митну територію України на адресу Товариства Червоного Хреста України.

6. При ввезенні на митну територію України від оподаткування митом звільняються устаткування, обладнання та комплектуючі до них, матеріали, що не виробляються в Україні, які не є підакцизними товарами та ввозяться для облаштування індустріальних парків.

8. Звільняються від оподаткування ввізним митом складові (матеріали, вузли, агрегати, устаткування та комплектувальні вироби) (далі – товари), що ввозяться на митну територію України в митному режимі імпорту для використання у виробництві продукції оборонного призначення, визначеної згідно із законом, якщо замовником такої продукції є державний замовник, визначений Кабінетом Міністрів України.

13.5. Країна походження товару. Сертифікат про походження товару

Навіщо визначати країну походження товарів?

Країна походження товару визначається з метою оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, застосування до них заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, заборон та/або обмежень щодо переміщення через митний кордон України, а також забезпечення обліку цих товарів у статистиці зовнішньої торгівлі.

Країна походження товару – країна, в якій товар був повністю вироблений або підданий достатній переробці відповідно до критеріїв, встановлених Митним Кодексом (стаття 36 МКУ).

Товари, повністю вироблені у даній країні (стаття 38 МКУ):

1) корисні копалини, добуті з надр цієї країни, в її територіальних водах або на її морському дні;

2) продукція рослинного походження, вирощена або зібрана в цій країні;

3) живі тварини, що народилися та вирощені в цій країні;

4) продукція, одержана від живих тварин у цій країні;

5) продукція, одержана в результаті мисливського або рибальського промислу в цій країні;

6) продукція морського рибальського промислу та інша продукція морського промислу, одержана судном цієї країни або судном, що орендоване (зафрахтоване) цією країною;

7) продукція, одержана на борту переробного судна цієї країни виключно з продукції, зазначеної у пункті 6 цієї статті;

8) продукція, одержана з морського дна або з морських надр за межами територіальних вод цієї країни, за умови, що ця країна має виключне право на розробку цього морського дна або цих морських надр;

9) брухт та відходи, одержані в результаті виробничих або інших операцій з переробки в цій країні, а також вироби, що були у вжитку, зібрані в цій країні та придатні лише для переробки на сировину (утилізації);

10) електроенергія, вироблена в цій країні;

11) товари, вироблені в цій країні виключно з продукції, зазначеної у пунктах 1–10 цієї статті.

Критерії достатньої переробки товару (стаття 40 МКУ)

1. У разі якщо у виробництві товару беруть участь дві або більше країн, країною походження товару вважається країна, в якій були здійснені останні операції з переробки, достатні для того, щоб товар отримав основні характерні риси повністю виготовленого товару, що відповідають критеріям достатньої переробки згідно з положеннями цієї статті.

2. Критеріями достатньої переробки є:

1) виконання виробничих або технологічних операцій, за результатами яких змінюється класифікаційний код товару згідно з УКТ ЗЕД на рівні будь-якого з перших чотирьох знаків;

2) зміна вартості товару в результаті його переробки, коли відсоткова частка вартості використаних матеріалів або доданої вартості досягає фіксованої частки у вартості кінцевого товару (правило адвалорної частки);

3) виконання виробничих та/або технологічних операцій, які в результаті переробки товару не ведуть до зміни його класифікаційного коду згідно з УКТ ЗЕД або вартості згідно з правилом адвалорної частки, але з дотриманням певних умов вважаються достатніми для визнання товару походженням із тієї країни, де такі операції мали місце.

Не відповідають критерію достатньої переробки:

1) операції, пов’язані із забезпеченням збереження товарів під час зберігання чи транспортування;

2) операції щодо підготовки товарів до продажу та транспортування (роздрібнення партії, формування відправлень, сортування, перепакування);

3) прості складальні операції;

4) змішування товарів, які походять з різних країн, якщо характеристики кінцевої продукції суттєво не відрізняються від характеристик товарів, що змішуються;

5) забій тварин;

6) комбінація двох чи більше вищезазначених операцій.

Документи, що підтверджують країну походження товару (стаття 43 МКУ):

– сертифікат про походження товару;

– засвідчена декларація про походження товару;

–декларація про походження товару;

– сертифікат про регіональне найменування товару.

Сертифікат про походження товару – це документ, який однозначно свідчить про країну походження товару і виданий компетентним органом цієї країни або країни вивезення, якщо у країні вивезення сертифікат видається на підставі сертифіката, виданого компетентним органом у країні походження товару.

Засвідчена декларація про походження товару – це декларація про походження товару, засвідчена державною організацією або компетентним органом, наділеним відповідними повноваженнями.

Декларація про походження товару – це письмова заява про країну походження товару, зроблена у зв'язку з вивезенням товару виробником, продавцем, експортером (постачальником) або іншою компетентною особою на комерційному рахунку чи будь-якому іншому документі, який стосується товару.

Сертифікат про регіональне найменування товару – це документ, який підтверджує, що товари відповідають визначенню, характерному для відповідного регіону країни, та виданий компетентним органом відповідно до законодавства країни вивезення товару.

У разі ввезення товару на митну територію України сертифікат про походження товару подається обов'язково (стаття 44 МКУ):

1) на товари, до яких застосовуються преференційні ставки ввізного мита, встановлені Митним тарифом України;

2) на товари, щодо ввезення яких в Україну застосовуються кількісні обмеження (квоти) або антидемпінгові заходи;

3) якщо це передбачено законами України та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

13.6. Нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: поняття, призначення

Нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності – це комплекс заходів заборонного та обмежувального характеру, які не допускають проникнення іноземних товарів на внутрішній ринок, таких товарів, що зможуть нанести шкоду національній економіці різким зростанням імпорту.

Основним його завданням є не лише протистояння посиленню конкурентних позицій країни-імпортера, але й захист національного виробництва, охорона життя та здоров'я населення країни, навколишнього середовища, моралі, релігії та національної безпеки. Крім того, нетарифне регулювання застосовують і щодо експортних операцій з метою захисту національного ринку.

Найбільш поширені класифікації поділяють нетарифні заходи на вісім груп:

– тарифні заходи;

– паратарифні заходи;

– заходи контролю над цінами;

– фінансові заходи;

– заходи автоматичної ліцензування;

– заходи кількісного контролю;

– монополістичні заходи;

– технічні заходи.

Зараз в Україні застосовуються не всі аналізовані нижче нетарифні заходи, але необхідність послідовного захисту вітчизняних інтересів призведе до розширення сфери їх використання.

Усі нетарифні заходи, які використовуються в ролі бар'єрів, можна умовно поділити на дві групи: економічні та адміністративні.

До економічних нетарифних заходів належать:

– паратарифні інструменти (дикретивна митна оцінка, внутрішні імпортні та зрівняльні податки і збори);

– заходи стимулювання експорту (демпінг, субсидії, експортне кредитування).

До адміністративних нетарифних заходів належать:

– заборона (ембарго);

– кількісні обмеження (ліцензування і квотування, обмежувальна ділова практика (у тому числі «добровільні» обмеження експорту);

– монополістичні заходи;

– правові режими;

– торговельні угоди;

– різноманітні види контролю тощо.

Якщо перші діють через механізми ринку та ведуть до здорожчання відповідно імпортних та експортних товарів, то другі, крім ринкових відносин, обмежують доступ імпортних і постачання вітчизняних товарів за кордон.

Беручи до уваги зарубіжний досвід, вимоги міжнародного та вітчизняного чинного законодавства, вважаємо, що до класифікації нетарифних методів регулювання слід підходити комплексно, з урахуванням одразу декількох ознак і позицій.

Так, з погляду впливу дії основних адміністративних методів нетарифного регулювання на зовнішньоекономічну діяльність вони діляться на прямі та непрямі методи нетарифного регулювання.

Прямі заходи нетарифного регулювання полягають у встановленні державою кількісних обмежень при експорті та імпорті окремих категорій товарів.

Кількісні обмеження – адміністративна форма нетарифного державного регулювання торговельного обороту, що визначає кількість і номенклатуру товарів, дозволених до експорту або імпорту.

Ліцензування – регулювання зовнішньоекономічної діяльності через дозвільний пакет документів, що видається державними органами на право експорту або імпорту товару в певних кількостях на певний проміжок часу.

Квота – кількісний нетарифний засіб обмеження експорту або імпорту товару певною кількістю або сумою на певний проміжок часу.

Добровільне обмеження експорту – кількісне обмеження, що ґрунтується на зобов'язанні одного з партнерів обмежити (не розширювати) обсяг експорту, взятому на себе в рамках офіційної міждержавної угоди про встановлення квот на експорт товару.

Непрямі методи опосередковано впливають на розвиток експортно-імпортних операцій. Вони включають прийоми технічно-нормативного регулювання, додаткові митні формальності, регулювання політики закупівель, регулювання обсягів виробництва.

Технічно-нормативне регулювання – вимога дотримання національних стандартів, одержання сертифікатів якості на імпортну продукцію, специ-

фічного маркування й пакування товарів, дотримання санітарно-гігієнічних норм та інші вимоги, встановлені законодавством країни.

Додаткові митні формальності – вимоги надавати більш докладну інформацію, ніж та, яка міститься в митній декларації, вимоги щодо використання конкретних пунктів пропуску, шляхів переміщення окремих категорій товарів, видів транспорту та ін.

Регулювання політики закупівель – установлення певних вимог щодо обмеження переліку країн-постачальниць та проведення тендера серед постачальників певних видів імпортованого товару за програмами, що фінансуються з державного бюджету (наприклад, лікарських засобів, медичного обладнання тощо).

Регулювання обсягів виробництва – метод торгової політики держави, що законодавчо встановлює частку кінцевого продукту у внутрішньому товарообороті, яку має виготовити національний виробник (наприклад, обмеження посівів цукрового буряку).

За видами нетарифне регулювання класифікується залежно від типу дозвільних документів та органів, що їх видають, а саме: ліцензування, облік-реєстрація зовнішньоекономічних контрактів, сертифікація імпортованої продукції, контроль державних органів та ін.

13.7. Українська класифікація товарів ЗЕД

Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності (далі УКТЗЕД) складається на основі Гармонізованої системи опису та кодування товарів.

В УКТЗЕД товари систематизовано за розділами, групами, товарними позиціями, товарними підпозиціями, найменуваннями і цифровими кодами, які уніфіковані з Гармонізованою системою опису та кодування товарів.

Для докладнішої товарної класифікації використовується сьомий, восьмий, дев’ятий та десятий знаки цифрового коду.

Структура десятизнакового цифрового коду позначення товарів в УКТЗЕД включає групи (перші два знаки), товарної позиції (перші чотири знаки), товарної підпозиції (перші шість знаків), товарної категорії (перші вісім знаків), товарної підкатегорії (десять знаків).

Застосування різних форм державного регулювання у зовнішньоекономічних відносинах України з країнами світу вимагає насамперед визначення об’єкта зовнішньоекономічних операцій.

Об'єктом застосування таких державних форм регулювання зовнішньоекономічної діяльності, як тарифні та нетарифні методи, в нашій країні визначено товар. Наявність лише найменування товару є недостатньою для однозначного розуміння та визначення об'єкта регулювання. Для вирішення цього питання в міжнародній практиці існує система цифрового кодування товарів з метою надання необхідної інформації про товар, його склад або призначення та інші характеристики, що не враховані в найменуванні товару.

Збільшення обсягів і ускладнення структури зовнішньої торгівлі, участь у міжнародних торговельних операціях сотень тисяч найменувань товарів, викликали потребу в узгодженні правил організації і побудови системи товарних номенклатур.

Міжнародне співробітництво в цій сфері було спрямовано на розробку і застосування уніфікованої товарної номенклатури, здатної:

– використовувати єдиний понятійний апарат, що полегшує діяльність митних органів, експертів, учасників міжнародних переговорів, а також виробників, експортерів, імпортерів і перевізників товарів;

– забезпечити однакову класифікацію всіх товарів, що обертаються в міжнародній торгівлі, на прийнятній для всіх сторін основі;

– здійснювати зіставлення національних статистик зовнішньої торгівлі для аналізу і порівняння даних світової торгівлі.

В основу побудови нової системи класифікації була покладена Брюссельська тарифна номенклатура, а також Стандартна міжнародна класифікація ООН. Крім того, було використано більше десятка різних міжнародних і національних класифікаційних систем, зокрема і митних.

У результаті проведеної роботи була підготовлена нова система класифікації товарів, що одержала назву Гармонізованої системи опису та кодування товарів (ГС), невід'ємною частиною якої є Номенклатура (товарів) гармонізованої системи (НГС).

Указом Президента України від 17.05.2002 № 446/2002 «Про приєднання до Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів» Україна приєдналася до Конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів.

У Конвенції викладені цілі створення ГС, сфера її застосування, закріплено правовий механізм використання ГС країнами-учасницями Конвенції, їх обов'язки, порядок роботи з подальшого вдосконалення системи.

У цій Конвенції про ГС установлено, що країни, які її застосовують, не можуть змінити класифікацію товарів та їх коди у межах перших шести

знаків. Таким чином, створюється основа для доволі точного опису товарів, виходячи з їх об'єктивних характеристик, відображених у ГС. Наведені характеристики можуть бути ефективно використані митними органами під час проведення контролю за товарами, що переміщуються. Крім того, безумовне дотримання зазначеного підходу дозволяє значно зменшити кількість помилок під час складання зовнішньоторговельної документації, а також удосконалювати обробку статистичних даних зовнішньоторговельного обліку в обороті різних країн.

У ГС реалізовано такий підхід: розділи і підгрупи позначені римськими цифрами, а товарні групи, позиції і субпозиції – арабськими. При цьому коди розділів і підгруп не взаємозалежні один з одним, так само як і з кодами груп, товарних позицій і субпозицій. Товарні підпозиції цифрового коду в ГС не мають, вони позначаються прочерком («--»), що поставляється перед їх найменуванням.

Отже, десятизнаковий цифровий код товару в УКТЗЕД (рис. 13.1) включає код групи (перші два знаки), товарної позиції (перші чотири знаки), товарної підпозиції (перші шість знаків), товарної категорії (перші вісім знаків), товарної підкатегорії (десять знаків).

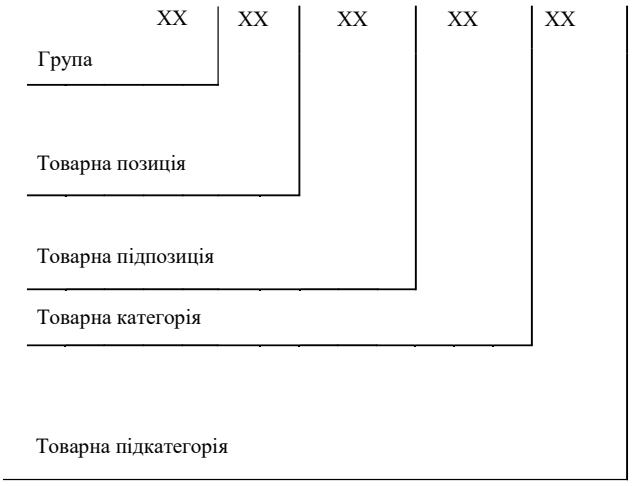

Рис. 13.1. Приклад десятизнакового цифрового коду товару в УКТЗЕД

УКТЗЕД має ієрархічну структуру залежно від рівня деталізації товарів за їх класифікації. Розділи та підгрупи нумеруються римськими цифрами і їх номери не включаються до коду товару. Решта класифікаційних групувань, що мають номери, нумеруються арабськими цифрами (табл. 13.1).

Таблиця 13.1

Структура коду товару за УКТЗЕД

Кількість знаків товарного коду		**Найменування групувань товарної номенклатури**	**Примітки**
Не відображається у товарному коді, нумерується римськими цифрами		Розділ	Збігається з ГС
00	2 знаки	Група	Збігається з ГС
0000	4 знаки	Товарна позиція	Збігається з ГС
0000 00	6 знаків	Товарна підпозиція	Збігається з ГС
0000 00 00	8 знаків	Товарна категорія	Збігається з КН ЄС, перші 6 знаків відповідають ГС
0000 00 00 00	10 знаків	Товарна підкатегорія	Перші 6 знаків відповідають ГС, 7 і 8 знаки відповідають КН ЄС, 9 та 10 знаки призначені для деталізації товарів на національному рівні

Перший рівень – розділи. Їх в УКТЗЕД 21. На цьому рівні товари згруповані за галузями господарства. Наприклад, *у розділі I* систематизовані живі тварини та продукція тваринництва, у *розділі II* – продукти рослинного походження, у *розділі V* – мінеральні продукти, у *розділі VII* – пластмаси та вироби з них; каучук і гумові вироби. Отже, спочатку треба визначити, до якої галузі можна віднести товар. Порядковий номер розділу не використовується в цифровому коді, але служить для зручності орієнтації в УКТЗЕД.

Другий рівень – групи. Всього їх 97. У них товари згруповані згідно з:

– матеріалом, з якого вони виготовлені;

– функціями, які вони виконують;

– ступенем обробки.

Цьому рівню відповідають цифрові позначення з двома знаками від 01 до 97. Вони є першими двома цифрами у десятизнаковому коді товару.

Група за номером 77 – резервна. Деякі групи містять додатковий рівень класифікації – підгрупи. На рівні груп товари деталізовано залежно від матеріалу, з якого їх виготовлено; функцій, які вони виконують; від ступеня обробки. Під час утворення груп у товарній номенклатурі

використаний принцип послідовності обробки товару (сировина – напівфабрикати – готові вироби). Наприклад, живі корови класифікуються у товарній позиції 0102, їх м'ясо – у товарній позиції 0201, а готові харчові продукти, виготовлені з цього м'яса, у товарних позиціях 1601–1602.

Третій рівень – товарні позиції. Деталізація товарів на рівні товарних позицій здійснюється за більш специфічними критеріями, ніж на рівні груп. ***Товарні позиції*** – це чотиризначні коди, перші два знаки в яких є номером групи.

Четвертий рівень – товарні підпозиції. На цьому рівні здійснюється подальша деталізація. Використовуються такі самі критерії деталізації, а також можуть застосовуватися додаткові критерії. Товарні підпозиції – це шестизначні коди, перші два знаки в яких є номером групи, а наступні два – номером позиції.

П'ятий рівень – товарні категорії. В Україні на рівні товарних категорій здійснюється деталізація відповідно до Комбінованої номенклатури Європейського Союзу.

Шостий рівень – товарні підкатегорії. На цьому рівні вводяться додаткові критерії товару. Товарні підкатегорії призначені для деталізації товарів на національному рівні.

Коди класифікаційних групувань, деталізація яких на нижчих рівнях номенклатурою не передбачена, доповнюються нулями до десяти знаків. Наприклад, 0501 00 00 00 «Людське волосся, необроблене, мите чи немите, знежирене чи незнежирене; відходи волосся». Під час застосування заходів регулювання зустрічаються посилання на неповні коди товарів. Наприклад, вивізне мито встановлено на товари, що класифікуються за кодом 7419 згідно з УКТЗЕД. Це означає, що вивізне мито встановлено на всі товари, код яких починається з 7419. При цьому доповнення нулями до десяти знаків некоректно, оскільки код 7419 00 00 00 відсутній у номенклатурі.

Кожний конкретний товар повинен бути однозначно визначений тільки одним кодом УКТЗЕД.

Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності – систематизований перелік товарів, який включає в себе код товару, його найменування, одиницю виміру та обліку (далі – ОВО).

Для забезпечення визначення коду товару тільки одним кодом в УКТЗЕД:

– групи товарів не повторюються за змістом;

– перелічені всі товари, що можуть перетинати кордон;

– для виключення можливості присвоєння декількох кодів товару залежно від застосування критерію матеріалу, з якого він виготовлений, або призначення, класифікація товарів здійснюється відповідно до вимог «Основних правил інтерпретації класифікації товарів».

Таким чином, система кодування забезпечує високий рівень деталізації номенклатури товарів.

Технічний прогрес та зміни в структурі міжнародної торгівлі обумовлюють необхідність внесення доповнень, змін та уточнень УКТЗЕД.

Введення УКТЗЕД є одним із основних завдань органів доходів і зборів України з реалізації митної справи України (п. 1 ст. 7 Митного кодексу України 2012 р.).

Класифікація товарів

Декларування товарів здійснюється митним брокером, який використовує право класифікації заявленого товару за представленими документами. Під час здійснення митного оформлення та догляду товарів інспектор органу доходів і зборів України перевіряє правильність класифікації товарів. У випадку виникнення сумнівів посадова особа органу доходів і зборів може здійснити класифікацію товарів відповідно до УКТЗЕД.

Для вирішення особливо складних та спірних випадків класифікації товарів згідно з УКТЗЕД в органах доходів і зборів України створені підрозділи, які шляхом отримання від декларанта додаткових документів (техніко-технологічної документації на товар, фотознімки, схеми, специфікації та ін.) та додаткової інформації. Підрозділом може бути ініційоване проведення повторного огляду товару для уточнення наявності ознак товару, що є визначальними для їх класифікації згідно з УКТЗЕД. За потреби уточнення хімічних, фізичних характеристик товару, що не визначаються візуально та потребують інших методів дослідження, цим підрозділом готується звернення та ініціюється взяття проб і зразків (ст. 356 Митного кодексу України 2012 р.) для проведення експертизи в митній лабораторії.

У запитах до митної лабораторії зазначаються питання, при отриманні відповіді на які можливо буде провести класифікацію товарів. У випадку відсутності технічних чи інших можливостей проведення досліджень в митній лабораторії за місцем знаходження органу доходів і зборів України може бути звернення до центральної митної лабораторії та спеціалізованих акредитованих лабораторій.

Після проведення досліджень їх результати оформлюються у вигляді висновків. Ці висновки є підставою для прийняття остаточного рішення щодо класифікації товару. Рішення є обов'язковим для підприємств і громадян при митному оформленні товарів.

Рішення органів доходів і зборів України про класифікацію товарів використовуються лише для митних цілей і не призначені для використання іншими органами.

Взяття проб та зразків товарів для проведення їх дослідження здійснюється відповідно до вимог ст. 356 Митного кодексу України 2012 р.

Висновок

Митні платежі – податки, що, відповідно до ПКУ або митного законодавства, справляються під час переміщення або у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України та контроль за справлянням яких покладено на органи доходів і зборів.

Митні платежі не сплачуються у разі, якщо, відповідно до Митного, Податкового кодексів, інших законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України:

– товари не є об'єктом оподаткування митними платежами;

– товари оподатковуються за нульовою ставкою;

– щодо товарів надано звільнення від сплати митних платежів;

– щодо товарів надано повне умовне звільнення від сплати митних платежів.

Мито – це загальнодержавний податок, встановлений Податковим кодексом України та МКУ, який нараховується та сплачується відповідно до кодексу, законів України та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

В Україні застосовуються такі види мита: 1) ввізне мито; 2) вивізне мито; 3) сезонне мито; 4) особливі види мита: спеціальне, антидемпінгове, компенсаційне, додатковий імпортний збір.

Забороняється застосовувати інші види мита, крім тих, що встановлені Митним кодексом України.

Нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності — це комплекс заходів заборонного та обмежувального характеру, які не допускають проникнення іноземних товарів на внутрішній ринок, таких товарів, що зможуть нанести шкоду національній економіці різким зростанням імпорту.

Основним його завданням є не лише протистояння посиленню конкурентних позицій країни-імпортера, але й захист національного виробництва, охорона життя та здоров'я населення країни, навколишнього середовища, моралі, релігії та національної безпеки. Крім того, нетарифне регулювання застосовують і щодо експортних операцій з метою захисту національного ринку.

Найбільш поширені класифікації поділяють нетарифні заходи на вісім груп: тарифні заходи; паратарифні заходи; заходи контролю над цінами; фінансові заходи; заходи автоматичного ліцензування; заходи кількісного контролю; монополістичні заходи; технічні заходи.

Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності складається на основі Гармонізованої системи опису та кодування товарів.

В УКТЗЕД товари систематизовано за розділами, групами, товарними позиціями, товарними підпозиціями, найменуваннями і цифровими кодами, які уніфіковані з Гармонізованою системою опису та кодування товарів.

Структура десятизнакового цифрового коду позначення товарів в УКТЗЕД включає групи (перші два знаки), товарної позиції (перші чотири знаки), товарної підпозиції (перші шість знаків), товарної категорії (перші вісім знаків), товарної підкатегорії (десять знаків).

Таким чином, система кодування забезпечує високий рівень деталізації номенклатури товарів.

Технічний прогрес та зміни в структурі міжнародної торгівлі обумовлюють необхідність внесення доповнень, змін та уточнень УКТЗЕД.

Введення УКТЗЕД є одним з основних завдань органів доходів і зборів України з реалізації митної справи України (п. 1 ст. 7 Митному кодексі України 2012 р.).

Питання для самоконтролю

1. Тарифне регулювання: поняття, види та порядок нарахування податків.
2. Порядок сплати митних платежів.
3. Забезпечення сплати митних платежів.
4. Митні пільги: поняття, види, порядок і умови застосування.
5. Нетарифне регулювання.
6. Мито. Види мита.
7. Порядок повернення сум митних платежів, помилково або/та надміру сплачених.

Список рекомендованих джерел

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. К.: Юрінком Інтер, 1998.

2. Науково-практичний коментар Митного кодексу України: станом на 11 липня 2014 року / авт. кол. А. І. Суббот, Т. О. Мацелик, В. М. Вишновецький. Київ: ЦУЛ, 2014. 664 с.

3. Митний кодекс України. 2012. Розділи II та IX.

4. Про Митний тариф України: Закон України від 19.09.2013 № 584-VII.

5. Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну: Закон України від 22.12.1998 № 332-XIV.

6. Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту: Закон України від 22.12.1998 № 331-XIV.

7. Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту: Закон України від 22.12.1998 № 330-XIV.

8. Зима О. Т. Митне право: конспект лекцій. Харків: Право, 2018. 126 с.

9. Бойко В. М. Митне право України: навч. посіб. Т. 2. К.: Алерта, 2015. 618 с.

10. Войцещук А. Д. Регулювання митної справи: підручник / за заг. ред. А. Д. Войцещука. Хмельницький: Видавництво ІНТРАДА, 2007. 312 с.

11. Кочергіна О. М. Міжнародно-правове регулювання антидемпінгу на багатосторонній основі в системі ГАТТ/СОТ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / О. М. Кочергіна // НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2004. 16 с.

12. Концепция «єдиний рахунок» спрощення митних формальностей для бізнесу. URL: http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/374000.html

13. Концепция «единого окна». Рабочая группа РПТМ СЕФАКТ/ ОО. – Printed at United Nation, Geneva. GE/03-30642-April-2003-500-ECE/TRADE/324.

14. Митне право: конспект лекцій для студентів спеціальності 081 «Право» денної форми навчання / уклад. Н. Ю. Щербюк. Луцьк: Луцький НТУ, 2017. 311 с.

15. Митна справа України: підручник / П. В. Пашко, В. В. Ченцов, Н. В. Мережко та ін.; за заг. ред. П. В. Пашка. К.: Університет ДФС України, 2017. 442 с. (Серія «Податкова та митна справа в Україні», т. 100).

16. Міхаєль Лукс. Посібник з митного права ЄС. BRUYLANT, Брюссель, 2002. 250 с. (Серія «Практика застосування норм ЄС»).

17. Настюк В. Я. Адміністративно-правові проблеми законодавчого регулювання митної справи в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2005. 36 с.

18. Прядко О. В. Митні пільги і тарифні преференції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2008. 19 с.

19. Романенко В. В. Класифікація нетарифних засобів регулювання зовнішньої торгівлі. *Митна справа*. 2012. № 3. С. 49–55.

20. Тоцька Т. С. Державне регулювання митної вартості: автореф. дис... канд. наук з держ. управління: 25.00.02 / Гуманітарний ун-т "Запорізький ін-т держ. та муніципального управління". Запоріжжя, 2007. 20 с.

21. Чибісов Д. М. Право Світової організації торгівлі як джерело інформаційної діяльності митних органів України: огляд національних зобов'язань України за «ТРІПС». *Митна справа*. 2013. № 3. С. 46–53.

22. Gellert L. Zollrecht. 2 Auflage, 2015. Brühl. S.80.

23. Nolte R.: Wöhner A. Steuerung und Führung in der Bundesverwaltung – Zollverwaltung. 2Auflage, 2016. Brühl. S.68.

24. Witte W. Lehrbuch des Zollrechts der Europäischen Union. 9., vollständig überarbeitete und aktualisierte Auflage, 2018. Hamm. S. 689.

25. Reuter A., Koller H. Eunführung in das neue Zollrecht. 2., aktualisierte Auflage, 2018. Wien. S. 132.

26. Kapusta P. Wörterbuch für Zollrecht der Europäischen Union. Krakow, 2017. S. 326.

Тема 14. Система управління ризиками

14.1. Теоретичний базис системи управління ризиками.

14.2. Застосування автоматизованої системи аналізу та управління ризиками під час митного контролю.

14.3. Міжнародний досвід щодо управління ризиками в митній справі.

14.1. Теоретичний базис системи управління ризиками

Євроінтеграційні процеси в Україні обумовлюють необхідність перебудови вітчизняної митної справи у напрямку спрощення та гармонізації митних процедур. Однією із передумов такої трансформації є оптимізація митного контролю на основі застосування системи управління ризиками, що сприятиме активізації зовнішньої торгівлі та вплине на покращення бізнес-клімату в Україні.

Значна увага закордонних та вітчизняних вчених до митної проблематики, імплементація міжнародного досвіду у практику здійснення митної справи, аналіз ризико-орієнтованих інструментів митного контролю, формування ефективної системи управління ризиками із урахуванням специфіки пунктів пропуску та ін. сприяє поступовому приведенню системи управління ризиками у митній сфері до європейських стандартів.

Еволюція наукових поглядів на поняття «ризик» має багатовікову історію. У різні історичні епохи вивченню сутності ризиків приділялася особлива увага. У процесі розвитку теоретичних положень трактування поняття «ризик» переосмислювалося та змінювалося, проте до сьогодні немає єдиної думки щодо визначення його сутності.

Поняття «ризик» з'явилось у період стрімкого розвитку давньогрецького мореплавства, воно означало небезпеку, що виникала від підводних каменів та скель («ризик» з давньогрецької перекладається як «скеля»). Вперше ризик було досліджено в працях Платона, який вбачав ризик у «матеріалізації» (втіленні) ідей. Крім того, в античний період розвитку цивілізації ризик ототожнювали з певними проявами дій природного середовища та погодно-кліматичних умов. Паралельно із цим, у Вавилоні відбувається перше законодавче закріплення страхування ризиків.

Подальшого свого розвитку вчення про «ризик» набуло у християнстві, в цей період під «ризиком» розуміють не лише об'єктивні причини

(фатум, доля), але і суб'єктивні чинники (розум та доля людини). Ризик на цьому історичному етапі пов'язували з особистими якостями людини.

У період Середньовіччя з'являються перші спроби пов'язати ризик із підприємницькою діяльністю (торгівлею), оскільки вже тоді стало зрозуміло, що торгівля має різний ступінь ризику, а тому чим більший ризик, тим вищим може бути прибуток.

У XVIII ст. німецьким математиком Й. Тетенсом у праці «Вступ до розрахунку життєвої ренти і право на її отримання» (1786 р.) вперше було зроблено спробу дати математичне визначення поняттю «ризик». Він запропонував визначати ризик, як половину величини стандартного відхилення, вважаючи його обсягом очікуваного збитку страхового закладу, який виникає за умовами страхування. З того часу розпочався стрімкий розвиток теоретичних основ ризикології. З розвитком економічної думки продовжували розвиватися й різні підходи до трактування цієї категорії.

Сучасну теорію ризику (в більшій частині щодо фінансової діяльності) розробили відомі американські економісти Марковіц Г., Тобін Дж. і Шарп В. Марковіц Г. вважав, що учасники фінансового ринку мають дві цілі: підвищення рівня очікуваного доходу і зниження рівня ризику або ступеня невизначеності цього доходу. Вирішення цих завдань можливе лише за умови створення ефективного інвестиційного портфеля для цього фінансового ринку в єдиному варіанті.

Підходи до визначення категорії «ризик»:

– ризик як невизначеність, непередбачуваність (Владичин У., Мочерний С., Осовська Г. та ін.);

– ризик як загроза (небезпека) втрати (збитки) (Волков О., Скляренко В., Донець Л., Ілляшенко С., Івченко І., Загородній А., Вознюк Г., Машина Н., Сенеко Ю., Хохлов Н., Шутов П. та ін.);

– ризик як можливість (стимул) отримання доходів (прибутку) (Коротков Є., Половкін П., Зозолюк А.);

– ризик як порівняння вигод та втрат (Підмолонко В., Процай А., Миронова Т., Василенко В.);

– ризик як вартісне вираження (Жарковська Є., Кочетков В., Шипова Н.);

– ризик як діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності (Альгін А., Гранатуров В., Донець Л., Коротук С., Шапкін А., Лук'янова В., Головач Т.).

Наявність низки підходів до визначення сутності поняття «ризик» вказує на складність та багатоаспектність цієї категорії. Зокрема, філологи визначають ризик як можливість чогось небажаного (наприклад втрата); економісти – як можливість відхилення фактичного результату від запланованого; статисти уточнюють: ймовірність настання визначеної небажаної події.

Отже, **ризик –** це невизначеність щодо можливих втрат, тобто непередбачуваного (ненавмисного) скорочення вартості внаслідок реалізації загрози, що їх спричинила.

Незважаючи на значну кількість досліджень у сфері ризику та ризикології, поза увагою науковців залишились практичні аспекти застосування цих категорій у митній справі.

Зазначимо, що вперше в світі стандарт з управління ризиками в митній службі був створений 1995 р. в Австрії. Саме із цим документом і пов'язують активізацію використання в практиці митного контролю такого поняття, як «митний ризик». Аналізуючи загальну систему ризиків, варто зазначити, що митні ризики належать до групи ризиків зовнішньоекономічної діяльності, що входять до групи економічних ризиків. Аналізуючи визначення цієї категорії насамперед варто звернути увагу на її трактування у законодавчих актах різних країн і міжнародних об'єднань (табл. 14.1).

Аналіз інформації табл. 14.1 показує, що існують досить значні відмінності між трактуванням ризику в митному законодавстві європейських країн і країн СНД.

Зокрема, в країнах СНД сутність досліджуваного поняття є практично ідентичною – ризик розглядається як ймовірність недотримання або невиконання митного законодавства країни.

Більш конкретним є трактування, наведене у Митному кодексі Європейського Союзу, в якому ризик ототожнюється із ймовірністю настання подій, пов'язаних із митними формальностями, та визначено можливі наслідки митних ризиків.

Категорія «митний ризик» є порівняно новою в науці, оскільки її широке використання розпочалося лише на початку 2000-х рр. Саме з метою більш детального дослідження цього поняття доцільно здійснити аналіз митної наукової літератури для уточнення визначення такої категорії.

Таблиця 14.1

Визначення поняття «ризик» у митному законодавстві країн та міжнародних об'єднань

Країна	Джерело	Визначення
Республіка Молдова	Об утверждении Концепции системы управления рисками в Таможенной службе	Ймовірність недотримання чинного законодавства Республіки Молдова
Республіка Азербайджан	Таможенный кодекс Азербайджанской Республики	Ймовірність невиконання вимог митного законодавства
Україна	Про затвердження Концепції створення, упровадження і розвитку системи аналізу та управління ризиками та Положення про систему аналізу й селекції факторів ризику при визначенні окремих форм митного контролю	Ймовірність недотримання законодавства України з питань митної справи
Україна	Про затвердження Порядку розроблення профілів ризику: наказ Держмитслужби України	Кількісна величина митного виклику у вигляді визначеної оцінки або ймовірності реалізації діючої або потенційної митної загрози в зовнішньоекономічній діяльності, митних співвідношеннях та в галузі митної справи з погляду усвідомленої можливості виникнення митної шкоди
Україна	Митний кодекс України	Ймовірність недотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи
ЄС	Митний кодекс ЄС 2008 р.	Ймовірність настання події, яка може виникнути під час ввезення, вивезення, транзиту або кінцевого використання товарів, що переміщуються між митною територією Співтовариства і країнами або територіями за його межами, а також за належності товарів, які не мають статусу товарів Співтовариства. Це може мати один з таких наслідків: а) перешкода правильному застосуванню заходів Співтовариства або державних заходів; б) порушення фінансових інтересів Співтовариства і його держав-членів; в) виникнення загрози безпеці й надійності Співтовариству і його мешканцям, здоров'ю людей, тварин або рослин, екології або споживачам (п. 7 ст. 4 Митного кодексу Співтовариства (Модернізованого митного кодексу)
Митний союз Білорусі, Казахстану та Росії	Таможенный кодекс Таможенного союза	Ступінь імовірності недотримання митного законодавства Митного союзу та (або) законодавства держав-членів Митного союзу

Підходи до визначення категорії «митний ризик»:

– вірогідність реалізації певної митної загрози, із прогнозованим або непрогнозованим можливим збитком, а також її можливих наслідків у митній галузі (П. Пісной);

– імовірність наявності контрабандних товарів або порушень митних правил під час здійснення процедур митного контролю та митного оформлення вантажів (С. Терещенко);

– ймовірність (загроза) недотримання учасниками ЗЕД і митними органами порядку ведення операцій зовнішньоекономічної діяльності, що підлягають митному регулюванню, в результаті чого наноситься шкода національній економіці у вигляді уповільнення процесу зовнішньої торгівлі (експортно-імпортного товаропотоку), недобору митних платежів до бюджету, втрати частини прибутку учасниками ЗЕД тощо (Т. Савунова);

– кількісна величина митного виклику у вигляді визначеної оцінки або ймовірності реалізації діючої або потенційної митної загрози в зовнішньоекономічній діяльності, митних співвідношеннях та митної галузі з погляду усвідомленої можливості виникнення митної шкоди (П. В. Пашко);

– ймовірність недотримання законодавства України з питань митної справи (В. Войцещук).

Аналіз вищенаведених визначень дозволяє стверджувати, що всі вони за своїм змістом значно відрізняються одне від одного, хоча можна виділити декілька спільних ознак:

– по-перше, кожен із зазначених підходів передбачає, що ризик – це небезпека, можливість невдачі, поразки, ймовірність або митний виклик;

– по-друге, ризик, як правило, пов’язаний із виникнення митної шкоди, збитку, що наноситься національній економіці;

– по-третє, ризик супроводжується недодержанням або порушенням норм митного законодавства, а також норм інших галузей законодавства.

Таким чином, на основі аналізу визначення поняття «митний ризик» у міжнародному законодавстві і науковій літературі можна зробити висновки про те, що його слід трактувати як вірогідність недодержання або порушення норм вітчизняного митного законодавства і порядку ведення операцій зовнішньоекономічної діяльності суб’єктами господарювання, що спричиняє виникнення митної шкоди.

В Україні перше законодавче визначення категорії «система управління ризиками» з’явилося у Митному кодексі України, що був прийнятий 2012 р., згідно з яким управління ризиками – робота органів доходів і

зборів з аналізу ризиків, виявлення та оцінки ризиків, розроблення та практичної реалізації заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків, оцінки ефективності та контролю застосування цих заходів (ст. 361 МКУ).

Наведені трактування в окремих країнах мають незначні відмінності, проте всі вони перебувають у відповідності до міжнародних стандартів, хоча й дещо відрізняються від визначення, наведеного Європейською комісією, в якому зазначається, що система управління ризиками – це технологія систематичного виявлення і реалізації заходів, необхідних для попередження можливого виникнення ризиків.

Щодо трактування поняття «система управління ризиками» у науковій літературі, то слід зазначити, що на сьогодні не вироблено єдиного підходу чи спільної точки зору щодо трактування цієї категорії, що, у свою чергу, обумовлює необхідність проведення поглибленого аналізу наукових джерел (табл. 14.2).

Таблиця 14.2

Трактування категорії «система управління ризиками» в митній справі

Автор, джерело	Трактування категорії «система управління ризиками»
Мальцев А.	Цілісне визначення розвитку митного контролю в конкретних умовах здійснюваної державою зовнішньоекономічної діяльності та дій в цих умовах суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності
Пісной П.	Циклічний процес, який передбачає аналіз, оцінку ризику – формування профілю ризику – застосування профілю – моніторинг результатів застосування профілю – відповідний аналіз та реагування на зворотній зв'язок від роботи системи
Цигічко В., Кононов А., Полікарпов А.	Система, яка призначена для автоматизації процедур вибору режимів огляду вантажів, які переміщуються через митницю
Терещенко С., Галько С.	Система, яка дозволяє виявити, оцінити та адекватно застосувати форми митного контролю щодо запобігання або мінімізації ризиків
Полищук А., Пашко П., Самсонов Е., Семка С., Ченцов В.	Основний базисний принцип сучасних методів митного контролю. Цей метод дозволяє оптимально використовувати ресурси митних органів, не знижуючи при цьому ефективність митного контролю і позбавляє більшість учасників зовнішньоекономічної діяльності від надмірного бюрократичного контролю

Отже, підсумовуючи все вищенаведене, систему управління ризиками в митній справі доцільно розглядати як сукупність інструментів та методів митного контролю, що базується на принципі вибірковості та дозволяє органам митного контролю обмежуватися лише тими формами митного

контролю, які є достатніми для забезпечення дотримання митного законодавства.

Метою цієї системи є створення сучасної системи митного адміністрування, що забезпечує здійснення ефективного митного контролю, виходячи з принципу вибірковості, для запобігання порушень митного законодавства України, які:

а) мають стійкий характер;

б) пов'язані з ухиленням від сплати митних зборів, податків у значних розмірах;

в) знижують конкурентоспроможність вітчизняного виробника.

Принципами системи управління ризиками є:

• цільова спрямованість – підпорядкування всіх завдань митних органів та способів їх вирішення з метою забезпечення дотримання митного законодавства;

• цілісність – розробка і використання структурними підрозділами функціональних підсистем управління ризиками, як елементів єдиної системи митної служби;

• інформаційна єдність – сумісність інформаційних джерел і єдиних підходів до процедур їх обробки і аналізу, а також взаємозв'язку інформації, як по вертикалі, так і по горизонталі, на всіх рівнях митного адміністрування;

• законність – відповідність прийнятих заходів щодо запобігання або мінімізації ризиків чинному митному законодавству;

• єдність управління ризиками – визначення єдиних підходів до прийняття управлінських рішень за прийнятими заходам щодо запобігання або мінімізації ризиків;

• стратегічне управління – визначення сфер ризику з найбільшою ймовірністю потенційно можливого порушення митного законодавства та найбільшою величиною збитку в разі виникнення ризиків (тенденції, закономірності), а також розробка і впровадження відповідних заходів щодо їх запобігання або мінімізації на рівні всієї митної адміністрації;

• тактичне управління – визначення сфер ризику, характерних для короткострокових ситуацій, конкретних учасників ЗЕД, партій товарів;

• оперативне управління – визначення локальних сфер ризику з найбільшою ймовірністю потенційно можливого порушення митного законодавства та найбільшою величиною збитку в разі виникнення ризиків, характерних для окремих учасників ЗЕД, товарів і митних органів, у тому числі розподіл компетенції митних органів щодо прийняття рішень;

• масштабність – суть цього принципу полягає в тому, що митні органи повинні прагнути до якнайповнішого охоплення можливих сфер виникнення ризиків. Тобто цей принцип зумовлює зменшення міри невизначеності до мінімуму;

• мінімізація – цей принцип означає, що діяльність митних органів повинна бути спрямована на мінімізацію спектру можливих ризиків, а також міри їх впливу на свою діяльність;

• адекватність реакції – суть цього принципу зводиться до того, що митні органи повинні швидко реагувати на внутрішні та зовнішні зміни, які відображаються в реалізації ризиків;

• розумне прийняття – цей принцип означає, що тільки обґрунтований ризик може бути прийнятим. Тому митними органами повинні прогнозуватись їх наслідки.

Система управління ризиками включає об'єкт та суб'єкт управління. При цьому об'єктом управління є безпосередньо ризик, пов'язаний зі здійсненням митних операцій, а саме:

– товари, що перебувають під митним контролем;

– транспортні засоби, що здійснюють міжнародні перевезення;

– дані, що містяться у зовнішньоекономічних договорах купівліпродажу або обміну, угодах або інших документах на право власності, користування і (або) розпорядження товарами;

– інформація, що міститься в транспортних (перевізних), комерційних, митних та інших документах;

– діяльність декларантів та інших осіб, що мають повноваження щодо розпорядження товарами, які перебувають під митним контролем;

– результати використання форм митного контролю.

Суб'єктами управління при цьому є посадові особи підрозділів митного оформлення, що здійснюють цілеспрямований вплив на об'єкт управління.

Стаття 362 МКУ як аналіз ризику визначає систематичне використання органами доходів і зборів наявної у них інформації для визначення обставин та умов виникнення ризиків, їх ідентифікації і оцінки ймовірних наслідків недотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи.

До об'єктів аналізу ризику відносять:

– характеристики товарів, транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України;

– характер зовнішньоекономічної операції;

– характеристику суб'єктів, що беруть участь у зовнішньоекономічній операції.

Основними елементами процесу реалізації системи управління ризиками є:

1. Збір та обробка інформації про товари і транспортні засоби, що переміщуються через митний кордон країни.

Цей елемент передбачає збір і обробку інформації щодо:

– переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, а також порівняння внутрішніх статистичних даних зі статистикою країн-контрагентів;

– виробничо-економічного потенціалу країн-контрагентів;

– даних від інших правоохоронних і контрольних органів країни, в тому числі від органів митного контролю іноземних держав;

– результатів оперативно-розшукової діяльності органів митного контролю, а також спеціальної статистики про порушення митних правил;

– правопорушень та злочинів у сфері митної справи;

– діяльності осіб, які виступають в якості, достатній згідно з цивільним і (або) вітчизняним митним законодавством для здійснення юридично значимих дій від власного імені з товарами, що перебувають під митним контролем;

– діяльності митних брокерів, власників складів тимчасового зберігання та митних складів, а також перевізників;

– розрахунково-платіжних відносин за здійснюваними зовнішньоекономічними угодами;

– транспортних логістичних схем.

2. Виявлення і аналіз ризиків.

Основні дії, пов'язані з аналізом ризиків, складаються з визначення:

– сукупності умов і чинників, що впливають на ризики;

– митних процедур, при здійсненні яких існує імовірність здійснення митного правопорушення;

– об'єктів аналізу;

– критеріїв і параметрів, що характеризують ризики (кількість переміщень, номенклатура товарів, одержувач товарів та ін.);

– індикаторів ризику (граничних кількісних показників, що визначають необхідність застосування заходів із запобігання або мінімізації ризиків);

– оцінки можливої величини збитку в разі виникнення ризиків.

3. Розробка і реалізація заходів з управління ризиками.

При розробці та реалізації заходів необхідно враховувати:

– прогноз результатів і визначення можливих наслідків запланованих заходів і ймовірності настання цих наслідків;

– аналіз можливих заходів, спрямованих на запобігання або мінімізацію ризиків, а за результатами – вибір найбільш оптимальних для практичної їх реалізації.

4. Узагальнення результатів впроваджених заходів і підготовка пропозицій.

Система управління ризиками неможлива без налагодженої системи зворотного зв'язку. Поряд з підготовкою та реалізацією профілів ризиків необхідно на постійній основі здійснювати контроль за застосуванням відповідних форм митного контролю, аналіз їх ефективності, а за результатами їх коригування.

Основи та принципи митного контролю, що передбачають використання системи управління ризиками, закріплені в Міжнародній конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур:

– митний контроль обмежується мінімумом, необхідним для забезпечення дотримання митного законодавства;

– при виборі форм митного контролю використовується система управління ризиками;

– митна служба застосовує метод аналізу ризиків для визначення осіб та товарів, включаючи транспортні засоби, що підлягають перевірці, та ступеня такої перевірки;

– митна служба приймає стратегію, що базується на системі заходів.

Основними завданнями системи управління ризиками є:

– створення єдиного інформаційного простору, що забезпечує функціонування системи управління ризиками;

– розробка методик (програм) з виявлення ризиків;

– визначення потенційних і фіксування виявлених ризиків;

– виявлення причин і умов, що сприяють здійсненню митних правопорушень;

– оцінювання можливого збитку в разі виникнення потенційних ризиків і збитку при виявлених ризиках;

– визначення можливості запобігання або мінімізації ризиків, а також визначення необхідних ресурсів та розробка пропозицій щодо їх оптимального розподілу;

– розробка і застосування методик оцінювання ефективності застосовуваних заходів;

– розробка та практична реалізація заходів щодо запобігання або мінімізації ризиків;

– оцінювання ефективності застосовуваних заходів з управління ризиками та коригування управлінських рішень;

– накопичення та аналіз інформації про результати застосування окремих форм митного контролю або їх сукупності, а також про причини й умови, що сприяють здійсненню митних правопорушень, з метою вироблення пропозицій щодо модернізації стратегії митного контролю.

Зауважимо, що ст. 361 МКУ визначає цілі застосування системи управління ризиками, а саме:

1) запобігання, прогнозування і виявлення порушень законодавства України з питань державної митної справи;

2) забезпечення більш ефективного використання наявних у органах митного контролю ресурсів та зосередження їх уваги на окремих згрупованих об'єктах аналізу ризику, щодо яких є потреба у застосуванні окремих форм митного контролю або їх сукупності, а також у підвищенні ефективності митного контролю (сферах ризику);

3) забезпечення в межах повноважень органів митного оформлення заходів із захисту національної безпеки, життя і здоров'я людей, тварин, рослин, довкілля, інтересів споживачів;

4) прискорення митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що в умовах щорічного зростання інтенсивності зовнішньоекономічної діяльності між країнами і підприємствами все більше актуалізується необхідність створення і постійного удосконалення систем управління митними ризиками, що підтверджується міжнародним і національним митним законодавством, оскільки розробка ефективної системи управління ризиками в митній справі сприятиме захисту національних і митних інтересів України.

Без дієвої системи управління ризиками ефективність процесу митного адміністрування не може досягати свого оптимуму, оскільки при загальній тенденції скорочення фізичного огляду товарів, що переміщуються через митний кордон, система управління ризиками стає одним з основних факторів оперативного проведення митних формальностей. Протягом останніх років все більшої популярності набуває застосування автоматизованої системи аналізу та управління ризиками, що спрямована на оптимізацію митного контролю та підвищення його результативності.

14.2. Застосування автоматизованої системи аналізу та управління ризиками під час митного контролю

Загальне уявлення про підходи до застосування та інструменти системи управління ризиками в митній службі України можна отримати з аналізу нормативно-правових актів, що регулюють це питання, зокрема, Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 31.07.2015 № 684 (із змінами відповідно наказу Міністерства фінансів України № 146 від 08.04.2019).

Цей Порядок розроблено з метою забезпечення вибірковості митного контролю шляхом застосування системи управління ризиками, поліпшення ефективності роботи Державної фіскальної служби України (далі – ДФС) під час митного контролю та/або митного оформлення за рахунок застосування методів управління ризиками, у тому числі аналізу ризиків із використанням інформаційних технологій.

Зазначеним Порядком визначено, що:

– **автоматизована система управління ризиками (далі – АСУР)** – сукупність програмно-інформаційних комплексів, які забезпечують функціонування системи управління ризиками (далі – СУР) під час митного контролю та/або митного оформлення товарів і транспортних засобів;

– **модуль АСУР** – одна з підсистем АСУР, що входить до складу модуля автоматизованої системи митного оформлення товарів та транспортних засобів (далі – АСМО) або іншого програмно-інформаційного комплексу ДФС (далі – ПІК ДФС) і забезпечує роботу АСУР під час митного контролю товарів і транспортних засобів;

– **потенційний ризик** – ризик, який не був виявлений, але умови для його виникнення існують;

– **профіль ризику** – опис будь-якого набору ризиків, у тому числі визначених комбінацій індикаторів ризику, що є результатом збору, аналізу та систематизації інформації;

– **ступінь ризику** – результат кількісної оцінки ризику;

– **таргетер** – посадова особа, уповноважена на здійснення таргетингу;

– **таргетинг** – спосіб аналізу та оцінки ризиків, відповідно до якого попередньо проаналізовані, в тому числі із застосуванням АСУР, зовнішньоекономічні операції підлягають додатковій оцінці на предмет наявності ризиків із використанням доступних органам доходів і зборів (їх структурним підрозділам) джерел інформації;

– **таргетинг-центр** – уповноважений підрозділ або робоча група органу ДФС, основним завданням якого (якої) є здійснення таргетингу;

– **фіскальні ризики** – ризики, виявлення яких спрямоване на недопущення мінімізації сплати податків і зборів, митних та інших платежів під час здійснення зовнішньоекономічних операцій.

Зазначимо, що **АСУР** – система, що реалізована у складі автоматизованої системи митного оформлення і використовувалась Держмитслужбою України в період з 2007–2012 рр., а з 2013 р. – Міністерством доходів і зборів України під час митного контролю та оформлення товарів із застосуванням митної декларації. АСУР містить збалансований підхід до оцінки ризику за МД з використанням упроваджених до системи профілів ризику.

Основне завдання АСУР полягає у тому, щоб на підставі всіх діючих профілів ризику здійснити оцінку ризику МД, яка прийнята до митного оформлення, та видати повідомлення із вказівками необхідних заходів, що слід зробити для перевірки законності зовнішньоекономічної операції посадовій особі, яка здійснює митне оформлення та митний контроль (далі – інспектор). АСУР дозволяє автоматизувати оцінку ризику за кожною МД.

Процес аналізу здійснюється в два основні етапи:

1) оцінка ризику за кожним профілем ризику;

2) визначення переліку форм контролю в цілому за МД.

На першому етапі для кожного профілю ризику визначається ступінь ризику (під ступенем ризику розуміється числове значення у визначених межах, яке показує імовірність порушення митного законодавства в конкретному випадку та, відповідно, передбачає здійснення адекватних йому заходів). Це число визначається по-різному в кожному профілі ризику, залежно від його особливостей. Зокрема, ступінь ризику залежить від комбінації індикаторів, які спрацювали, та їх значень. При оцінці значень індикаторів, за доцільності, застосовуються елементи нечіткої логіки. Наприклад, у випадку перевірки вагових показників товару ступінь ризику може залежати від того, наскільки сильно відрізняється задекларована вага одиниці товару від значення індикатора ризику.

Ще однією особливістю АСУР є те, що вона дозволяє враховувати при оцінці ризику попередню поведінку суб’єкта ЗЕД. У базі даних митного органу (в окремих випадках – централізовано – в центральній базі даних) накопичується інформація за так званими позитивними та негативними історіями. Використання в системі таких елементів, як позитивна та негативна історія, дозволяє із часом автоматично коригувати оцінку ризику

залежно від результатів попередніх спрацювань системи, при цьому під спрацюванням системи слід розуміти випадок, коли за результатами оцінки ризику за МД системою було сформовано рекомендації з виконання митних процедур щодо застосування форм митного контролю.

Таким чином, схема оцінки ступеня ризику за кожним профілем ризику складається з таких елементів, як ступінь ризику за результатами перевірки декларації за допомогою індикаторів ризику, позитивна та негативна історії (рис. 14.1).

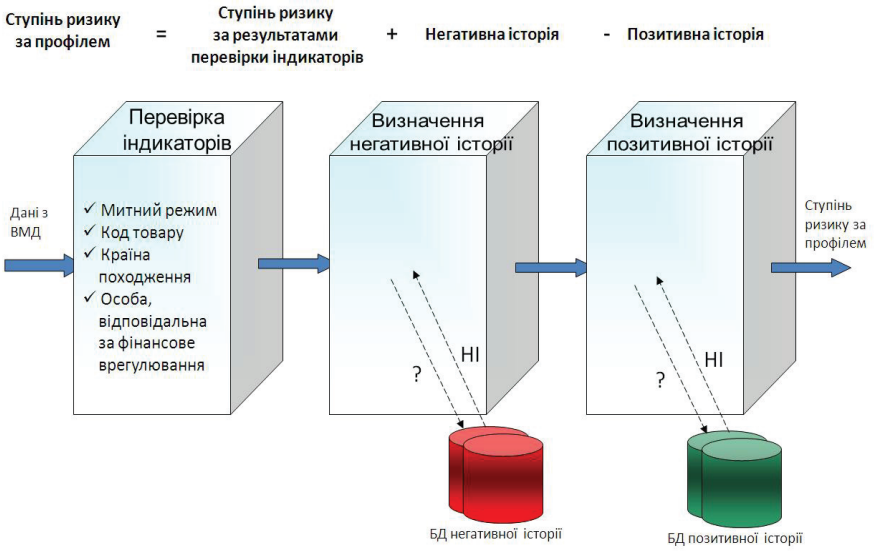

Рис. 14.1. Схема оцінки ризику за кожним профілем ризику

На другому етапі після перевірки усіх профілів ризику, визначення форм контролю за кожним профілем, здійснюється завершальний етап – формування загального переліку форм контролю за митними деклараціями з відповідними коментарями для вказівки інспектору, на що направлена така форма контролю.

Описана схема перевірки МД, що використовується в Україні, є досить унікальною насамперед у частині використання таких елементів, як позитивна та негативна історія, що дозволяють з часом автоматично коригувати результати оцінки ризику за допомогою АСУР. Підхід щодо двоетапної перевірки митних декларацій – спочатку за профілем ризику, потім шляхом узагальнення результатів такої перевірки – дозволяє, з одного боку, формувати перелік форм контролю, адекватний ступеню та

характеру оцінених ризиків за МД, з іншого – оптимізувати структуру вказівок, що надаються інспектору.

Серед проблемних питань застосування автоматизованої системи аналізу та управління ризиками можна навести: складність її використання, що потребує високого рівня фахової та спеціальної підготовки як посадових осіб, які здійснюють розроблення профілю ризику, так і тих, які імплементують його до системи. Виходячи з цього необхідні порівняно більші затрати часу на підготовку проєкту профілю ризику та його програмну імплементацію.

Ця проблема стосується не тільки схеми оцінки ризику за МД, а й структури профілю ризику (яка значною мірою і обумовлює цю проблему), однак:

по-перше, вона може бути зменшена за рахунок використання так званих рамкових профілів ризику (такі профілі містять визначений при затвердженні профілю перелік індикаторів, які доповнюються новими значеннями в робочому порядку, залежно від їх актуалізації);

по-друге, переваги підходу, що використовується, очевидні, оскільки структура профілю ризику і схема оцінки ризику за митними деклараціями дозволяють, зокрема, підвищити точність профілів ризику, застосовувати складні і нестандартні алгоритми перевірки з використанням визначених індикаторів ризику.

Оцінка ризику за МД і формування переліку митних процедур за допомогою АСУР здійснюються після внесення інспектором за допомогою автоматизованої системи митного оформлення вантажів (АСМО) електронної копії МД до бази даних митного органу. За результатами оцінки ризику інспектор переглядає сформований в електронному вигляді АСУР перелік митних процедур. З метою уніфікації окремих форм митного контролю для можливості їх автоматизованого використання затверджено Класифікатор окремих форм митного контролю. Перелік митних процедур, сформований АСУР, містить:

– код та назву процедури;

– вид митної процедури (обов’язкова, обов’язкова за умови, у разі необхідності);

– повідомлення до митної процедури (містить уточнення, вказівки чи пояснення, які стосуються застосування митної процедури).

У межах компетенції, відповідно до положень нормативних актів з питань митної справи, інспектор може прийняти рішення про необхідність

застосування додаткових митних процедур, додатково до тих, що визначені за допомогою АСУР.

Після проведення митних процедур, визначених АСУР та додатково інспектором, інформація про результати проведення таких митних процедур вноситься до бази даних митного органу. Зокрема, вноситься інформація про:

– результати виконання митної процедури;

– дату її виконання;

– прізвище, ініціали посадової особи, яка здійснила митну процедуру;

– реквізити підтверджуючих документів (наприклад, акта про проведення митного огляду, рішення про визначення коду товару та ін.).

Якщо за результатами виконання митних процедур виявлено порушення чи інші причини, які не дають можливості завершити митне оформлення за конкретною МД, то інспектор вносить за допомогою АСМО відомості про причини незавершення митного оформлення за конкретною МД.

Нині для визначення ефективності застосування АСУР застосовується низка показників. Зупинимось тільки на найбільш загальних показниках, з метою визначення того, які з них можуть бути використані в подальшому для аналізу, ефективності застосування АСУР в пунктах пропуску.

Основним інструментом, за допомогою якого здійснюється практичне застосування методів управління ризиками під час митного контролю, є профілювання ризиків, яке полягає у розробці профілів ризику і їх застосуванні під час митного контролю.

У митній справі профілювання ризиків – методика аналізу ризиків, яка полягає у виявленні за встановленими профілями ризиків або відповідними ознаками суб'єктів, з боку яких існує висока ймовірність протиправних дій (правопорушень), для проведення вибіркової (поглибленої) перевірки осіб і транспортних засобів.

Під профілем ризику потрібно розуміти процес аналізу ризиків шляхом виявлення за встановленими профілями або характерними (типовими) ознаками товарів, транспортних засобів та суб'єктів ЗЕД, з боку яких існує висока ймовірність порушень митного та податкового законодавства, для проведення вибіркової перевірки під час здійснення митного контролю. У разі виявлення потенційних ризиків у результаті аналізу документів, відомостей та іншої інформації, наявної в розпорядженні митних органів різних рівнів, митні органи законодавчо затверджують профіль

ризику, що є підставою для застосування певних форм митного контролю. Далі профіль ризику доводиться до відома посадових осіб, які здійснюють митне оформлення та митний контроль, і є підставою застосування до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності зазначених форм та обсягів митного контролю.

Зауважимо, що профілі ризику видаються з грифом «ДСК» (для службового користування) і призначені винятково для внутрішнього користування відповідно до Переліку відомостей, які містять службову інформацію митних органів, спеціалізованих митних установ і організацій, і документів та інших матеріальних носіїв такої інформації, яким надається гриф обмеження доступу.

Доступ до цієї інформації учасників ЗЕД неприпустимий, що виправдано правом держави застосовувати приховані механізми забезпечення економічної безпеки. Значна частина профілів ризику присвячена аспектам митної вартості переміщуваних товарів. Можна зазначити, що система управління ризиками в рамках профілів ризиків замінила існуючу систему митного адміністрування, яка ґрунтувалася на встановленні контрольних значень митної вартості за окремими категоріями товарів.

Ефективність застосування системи управління ризиками під час митного контролю та оформлення безпосередньо залежить від її наповнення профілями ризику.

Аналіз діючих профілів ризику (на основі матеріалів засідань Експертної комісії із застосування системи аналізу та управління ризиками) показує, що переважна більшість діючих профілів ризику стосуються напряму переміщення «Імпорт», що пояснюється, в першу чергу, пріоритетними напрямами митного контролю, що спрямовані на забезпечення повноти справляння митних платежів, та загальноприйнятим підходом, коли найбільше уваги спрямовується на товари і транспортні засоби, що ввозяться в країну (рис. 14.2).

Також потрібно зазначити, що кількість профілів ризику – це досить умовна цифра. Одні профілі стосуються вузького питання і поширюються лише на один-два товари, а деякі охоплюють цілий напрям контролю, сферу ризику і містять значення індикаторів за тисячами товарів.

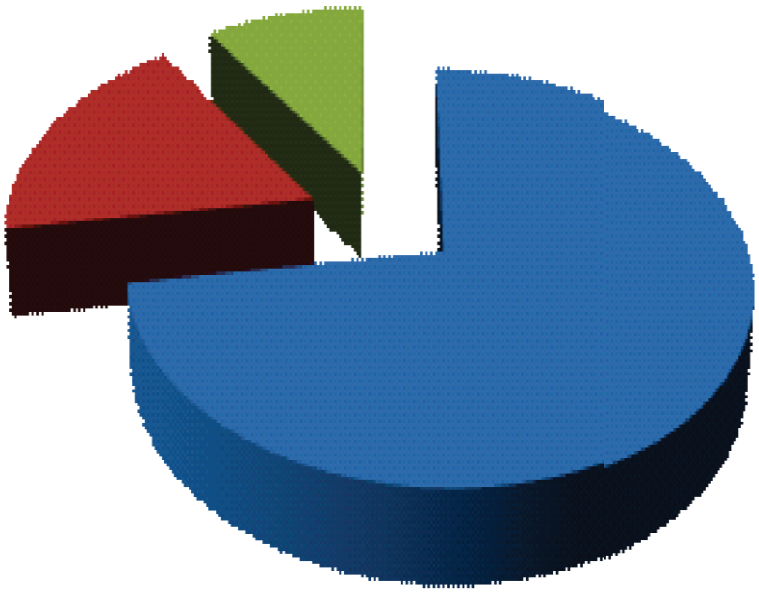

Рис. 14.2. Розподіл профілів ризику, імплементованих до АСАУР (нині – АСУР), за напрямами переміщення (станом на жовтень 2012 р.) зелений колір (транзит) – 9 %; червоний (експорт) – 18 %; синій (імпорт) – 73 %.

Під час підрахунку частоти спрацювання профілів ризику використовують такий показник, як селективність. Він кількісно характеризує вибіркову здатність профілю ризику та розраховується за такою формулою:

$$Sel = \frac{Кс}{Кзаг},$$

де ***Sel*** – селективність профілю ризику (профілів ризику);

Кс – кількість митних декларацій (далі – МД), за якими АСУР було сформовано перелік форм контролю (у зв'язку із спрацюванням конкретного профілю ризику чи кількох профілів ризиків, залежно від поставленого завдання обчислення) за звітний період;

Кзаг – загальна кількість МД (оформлених, анульованих та відмовлених) за звітний період.

Селективність є досить специфічним показником, оскільки дуже високе або дуже низьке його значення не вказує на вищу або нижчу якість профілю ризику. Цей показник є важливим з точки зору попередньої оцінки доцільності застосування профілю ризику (при розробці профілю

ризику, як правило, здійснюється попередній розрахунок його селективності з урахуванням визначених індикаторів ризику та кількості МД за попередній період; якщо селективність проєкту профілю не задовольняє вимоги, то переглядаються індикатори ризику з метою уточнення вибіркової здатності профілю). Під час застосування профілю ризику зміна селективності може свідчити також про зміни в структурі зовнішньоекономічних операцій, появу тенденцій тощо, і в будь-якому випадку використовується для визначення доцільності перегляду профілю ризику.

Таким чином, узагальнюючи все вищенаведене, доцільно зазначити, що система управління ризиками є невід'ємним елементом здійснення державної митної справи, проте, вона ще потребує суттєвого доопрацювання, зокрема, особливу увагу потрібно звернути на можливість імплементації успішного закордонного досвіду у вітчизняну практику функціонування митних органів.

14.3. Міжнародний досвід щодо управління ризиками в митній справі

Різні країни мають неоднакове законодавство з питань митної справи, проте у більшості випадків загальні підходи є схожими. Це пов'язано із тим, що всі митні адміністрації прагнуть уніфікувати власне законодавство із міжнародними нормами та стандартами. Еталонними нормами законодавства при цьому є рекомендації ВМО. Серед базових документів, якими визначаються принципи побудови системи управління ризиками в митних службах, є:

– Керівництво до Загального додатку до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур від 18.05.1973 (зі змінами 1999 року) (ВМО), 2000 р.,

– Посібник з управління ризиками (ВМО), 2003 р.,

– Рамкові стандарти безпеки та полегшення всесвітньої торгівлі (ВМО), 2005 р.,

– Митні прототипи (Customs Blueprints) (Європейська комісія), 2007 р.,

– Рамкові стандарти з управління ризиками в митних службах країн ЄС (Європейська комісія), 2007 р.,

– Компендіум з управління ризиками в митних органах (ВМО), 2011 р.,

– Керівництво з найкращих практик у пунктах пропуску через кордон: перспективи спрощення торгівлі та руху транспорту (Організація з безпеки і співробітництва в Європі, Економічна комісія ООН для Європи), 2012 р.

Відповідно до положень Світової організації торгівлі (СОТ) впровадження методів управління ризиками в митну справу є засобом прискорення митних процедур. Зокрема, в Генеральній угоді про тарифи і торгівлю (ГАТТ) 1994 р. йдеться про необхідність «скорочення до мінімуму обсягів і складності імпортних та експортної документації» (ГАТТ, ст. VIII, п. 1).

Міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція) є одним із базових міжнародних стандартів, що визначає принципи й основні напрями діяльності органів митного контролю у ракурсі управління ризиками.

Вона була прийнята у 1973 р. та переглянута у 1999 р. Україна приєдналась до положень Конвенції лише у 2006 р.

За своєю сутністю Кіотська конвенція є сукупністю стандартних правил митного контролю і управління ризиками. У Загальному додатку до Кіотської конвенції визначено понятійний апарат сфери управління ризиками, а саме: наведено визначення категорії «митний контроль», під яким пропонується розуміти сукупність заходів, що здійснюються митною службою з метою забезпечення дотримання митного законодавства.

Митний контроль обмежується мінімумом митних процедур, необхідних для забезпечення дотримання митного законодавства й мінімізації ймовірності виникнення митних ризиків.

При цьому він повинен ґрунтуватися на практичному застосуванні системи управління ризиками, яка дасть змогу визначити осіб і товари, в тому числі транспортні засоби, що підлягають перевірці, та ступінь такої перевірки. Крім того, для підтримки системи управління ризиками митною службою повинна бути прийнята стратегія, яка базується на системі засобів оцінки ймовірності недотримання законодавства.

Відповідно до Кіотської конвенції ризик – ймовірність недотримання митного законодавства. Аналіз ризику передбачає систематичне використання доступної інформації для визначення частоти виникнення виявлених ризиків та прогнозування їх наслідків.

Крім того, у Загальному додатку наведено сутність сфери ризику, яку запропоновано розглядати як митні процедури та категорії міжнародних перевезень, що характеризуються високим ступенем ризику. При цьому оцінювання ризику передбачає систематичне визначення пріоритетів управління ризиком шляхом аналізу та порівняння їх рівнів із встановленими стандартами, прогнозованими ступенями ризику чи іншими критеріями.

Крім того, потрібно зазначити, що оцінювання ризику буде ефективним за умови формування та практичного використання системи індикаторів ризиків, під якими розуміють особливі критерії, що використовуються для відбору та вироблення практичних заходів щодо запобігання недотриманню митного законодавства. До них відносять: код товару відповідно до товарної номенклатури; країну походження; країну відправлення товару; наявність ліцензії, вартість товару та ін.

Відповідно до Кіотської конвенції розроблено схему аналізу ризиків, яка має такий вигляд (рис. 14.3).

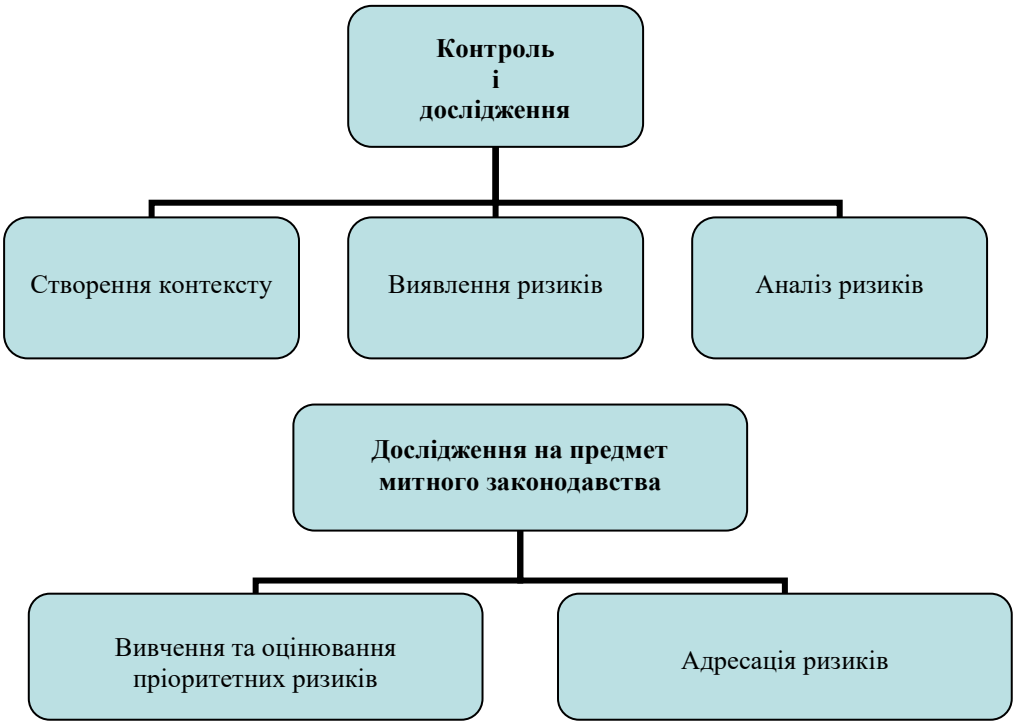

Рис. 14.3. Схема аналізу ризиків відповідно до Кіотської конвенції

Основні положення Кіотської конвенції покладено в основу Посібника з управління ризиками, розробленого ВМО у 2003 р.

Всесвітня митна організація визначає управління ризиками як систематичне застосування процедур і методів управління, що забезпечують органи митного контролю необхідною інформацією для здійснення відповідних заходів щодо переміщення вантажів і осіб, які характеризуються високим ступенем ризику.

Серед переваг застосування системи управління ризиками у митній сфері виділяють: досягнення організаційних цілей; удосконалення процесів управління; покращення показників діяльності в державному і бізнес-секторі.

ВМО виділяє такі етапи управління ризиками (рис. 14.4):

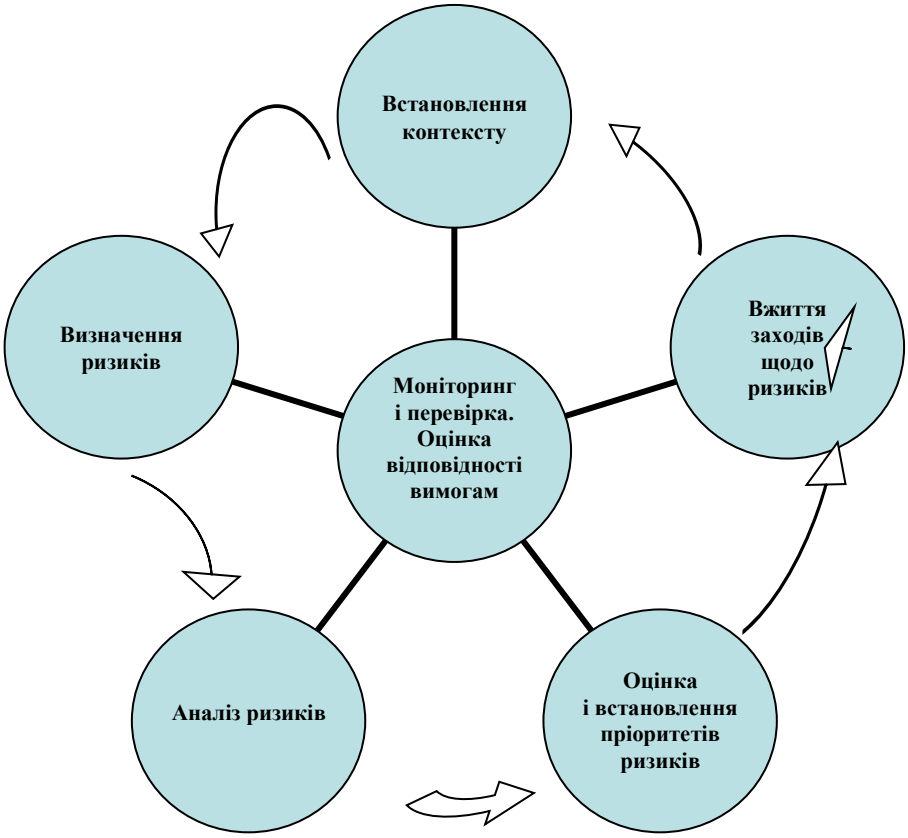

Рис. 14.4. Процес управління ризиками відповідно до положень Всесвітньої митної організації

Таким чином, на етапі встановлення контексту управління митними ризиками формуються стратегії і реалізується організація служби аналізу і управління ризиками. Її співробітниками визначаються сфери виникнення ризиків, критерії оцінювання, а також об’єкти аналізу. Управління ризиками може бути стратегічним, оперативним або тактичним і застосовується одночасно на усіх цих рівнях.

Стратегічне управління передбачає визначення найбільш значущих сфер ризику, наявність яких може спровокувати загрози для громадян і держави. Такі сфери ризику можуть включати: заборони і обмеження імпорту або експорту окремих видів товарів; заходи, необхідні для захисту здоров'я і навколишнього середовища; заходи убезпечення торговельної політики; квоти, мита і податки.

Оперативне управління ризиками передбачає визначення необхідної форми митного контролю відповідно до оцінюваного ризику. Тактичне управління застосовується співробітниками митниці при виконанні форм митного контролю.

На етапі виявлення, аналізу і оцінювання ризиків, в першу чергу, визначаються причини і механізм виникнення ризиків, що використовуються для подальшого аналізу. При оцінюванні рівнів ризику здійснюють їх групування відповідно до визначених на першому етапі критеріїв. Найбільш поширеним є ранжування ризиків на ризики низького, середнього і високого рівнів. Для детального аналізу ризиків здійснюється їх моніторинг і прогнозування.

На останньому етапі моніторингу і оцінювання результатів здійснюється перевірка функціонування, ефективності і дієвості системи управління ризиками. На цьому етапі передбачається аналіз динаміки і прогнозування ризиків. Оцінювання ефективності управління ризиками здійснюється регулярно на всіх етапах і включає перевірку суб'єктів господарювання, що належать до різних груп ризику. Така методика дозволяє системі управління ризиками залишатись ефективною щодо ризиків, виявлених на різних етапах її функціонування, а також залишатися гнучкою та адаптивною для внесення до неї необхідних змін.

Крім того, з метою підвищення ефективності використання системи управління ризиками необхідним є ведення реєстру ризиків, що є передумовою для обґрунтування їх вибору, а також дає можливість фіксувати пропозиції, на основі яких здійснюється оцінювання ризиків, а також для забезпечення оптимальності контролю та уникнення втрати важливої інформації.

Аналіз міжнародного досвіду щодо управління ризиками в митній справі

Закордонні митні адміністрації використовують сучасні технології у процесі митного контролю, що відповідає міжнародним стандартам у сфері ризик-менеджменту та рекомендаціям ВМО; розвиток партнерських

відносин між митницею та бізнесом значно зменшує митні бар'єри; використання максимально спрощених процедур сумлінних учасників ЗЕД сприяє швидкому і своєчасному надходженню митних платежів до державного бюджету. Потрібно зазначити, що підвищення ефективності роботи митних органів України не можливе без врахування досвіду розвинених країн.

Корисними є напрацювання, що можуть бути використані для розвитку системи управління ризиками в митній справі України, митних адміністрацій окремих країн ЄС (Королівства Нідерланди, Литовської Республіки, Федеративної Республіки Німеччини, Італії, Французької Республіки, Королівства Данії, Республіки Польща), а також Австралійського Союзу, Турецької Республіки, Сполучених Штатів Америки, Китайської Народної Республіки, Митного союзу Російської Федерації, Республіки Білорусь та Республіки Казахстан зокрема.

Досвід управління ризиками в Австралії та Новій Зеландії

На сьогодні основоположною теоретичною базою застосування управління ризиками всіма передовими митними службами світу є міжнародний стандарт AS/NZS ISO 31000:2009, розроблений митними службами Австралії та Нової Зеландії.

Так, практично всі міжнародні стандарти у сфері застосування управління ризиками в митній галузі засновані на багаторічному досвіді роботи Австралійської Митної та Прикордонної служби (Australian Customs and Border Protection Service – далі ACBPS) та Митної служби Нової Зеландії (New Zealand Customs Service – далі NZCS), що робить їх прикладом одних із кращих у світі структур подібної компетенції.

Необхідність впровадження у практику діяльності ACBPS (ACS – Australian Customs Service) принципів управління ризиками та детальний опис цього процесу, основою якого є австралійсько-новозеландський стандарт AS/NZS 4360:1995 (4360:1999, 4360:2004), в подальшому включений до Рекомендацій з ризик-менеджменту WCO15 та інтегрований до глави 6 Кіотської конвенції.

Митна служба Нової Зеландії, виступаючи поряд з ACBPS, співзасновником вищезазначених Стандартів з управління ризиками, безумовно, є показовою з точки зору впровадження та розбудови механізмів державного ризик-менеджменту в митній галузі.

До впровадження NZCS у 1981 р. першої комп'ютерної системи CASPER процес митного оформлення вантажів займав до 10 днів та

передбачав перевірку приблизно 60 документів. Зазначена система автоматизації торговельного процесу, що стала платформою для впровадження принципів випадкового відбору та виявлення високоризикових товарів, функціонувала 16 років, після чого була виведена з експлуатації у зв'язку з високою вартістю її обслуговування та неможливістю адаптації до динамічності ринково-економічних умов.

Одним із найважливіших напрямів розвитку NZCS є розбудова Єдиної системи управління кордонами (Joint Border Management System – JBMS) з метою заміни застарілих та обмежених систем, що використовуються різними відомствами, та забезпечення міжвідомчого підходу до оцінки та визначення ризиків, пов'язаних з кордоном. JBMS є системою повного забезпечення інтегрованого управління кордонами, спрямованою на забезпечення, на основі використання новітніх інформаційних технологій.

Таким чином, ACBPS та NZCS фактично є загальновизнаними лідерами не лише у галузі впровадження ризик-менеджменту в практику здійснення митного контролю на основі новітніх інформаційних технологій, а й у напрямі стандартизації процедур управління ризиками.

Досвід управління ризиками в Королівстві Нідерланди (на прикладі морських та авіаційних пунктів пропуску)

Обсяги вантажопотоків, що переміщуються через кордон Королівства Нідерланди, унеможливлюють фізичну перевірку усіх товарів. Тому на нідерландській митниці широко застосовується робота на основі аналізу ризиків.

Управління ризиками у митній адміністрації Королівства Нідерланди здійснюється відповідно до щорічного правоохоронного плану (Enforcement Plan). Він є стратегічним документом і визначає загальні напрями та обсяги контролю, що мають бути здійснені митними органами з метою недопущення порушень митного законодавства. На основі цього плану розробляються тактичний та оперативний плани з управління ризиками.

Процесом управління ризиками займаються так звані центри митного контролю (Customs Control Center – CCC). Це регіональні управління, що, відповідно до оперативного плану з управління ризиками, визначають обсяг та форми митного контролю товарів, які переміщуються через кордон.

При цьому виконання форм контролю покладається на інші підрозділи – «групи фізичного контролю». Також потрібно звернути увагу на те, що «групи фізичного контролю» є мобільними і оснащені технічними засобами, необхідними для здійснення митних процедур. Серед іншого використовують мобільні та стаціонарні сканери, службових собак тощо.

Аналіз та оцінювання ризиків побудовані на системі попереднього інформування (як при імпорті, так і при експорті).

Суб'єкт, що має намір імпортувати товари до ЄС або експортувати товари з території Євросоюзу через пункти пропуску у Нідерландах, має інформувати про це відповідний митний орган.

При цьому він зобов'язаний надати усю необхідну для аналізу та оцінки ризиків інформацію про операцію. Вимоги щодо обсягів та строків подання попередньої інформації визначаються на рівні законодавства Євросоюзу.

У процесі визначення, аналізу та оцінки ризиків застосовується комбінована система управління ризиками. Програма (PRIZMA) в автоматизованому режимі, відповідно до внесених до неї профілів ризику, відносить декларації до червоного, жовтого або білого списку. Товари, що потрапили до червоного списку, підлягають фізичному контролю. Товари, внесені до білого списку, не підлягають жодним контрольним заходам з боку митних органів. А з товарами, які віднесені до жовтого списку, проводиться робота митними експертами центрів митного контролю.

Застосовуючи наявну інформацію, власні набуті знання, вміння і досвід, вони переводять такі товари або до червоного, або до білого списку.

Уся інформація про переміщення надходить до митних органів в електронному вигляді безпосередньо від осіб, які повинні надавати таку інформацію, або від адміністрації пункту пропуску (наприклад, аеропорту Амстердам, порту Роттердам).

Для створення профілів ризику використовується оперативна інформація про потенційні ризики порушення митного законодавства. Таку інформацію може внести будь-який працівник митних органів до спеціальної бази даних ризиків (Risk Database).

Профілі ризику, що імплементовані до програми PRISMA і призначені для управління ризиками у митній службі Королівства Нідерланди, поділяють на дві групи – фіскальні та нефіскальні. До нефіскальних відносять профілі ризику, спрямовані на забезпечення безпеки, здоров'я, захисту навколишнього середовища.

За результатами процесу оцінки ризику можуть бути сформовані такі рекомендації:

– порада «не завантажувати» (це можливо лише для контейнерних перевезень, якщо підсумкова декларація на вантаж була надана за 24 години до завантаження у порт відправлення);

– митний огляд товарів у морському порту або аеропорту прибуття;

– митний огляд товарів у морському порту або аеропорту завантаження.

Також митні органи інформують компанії зі статусом уповноважених економічних операторів перед прибуттям вантажів про необхідність проведення їх митного огляду.

Серед іншого, у Нідерландах значна увага приділяється аналізу ризиків транзитних переміщень. Враховуючи, що найбільший порт в Європі – Роттердам розташований в цій країні і є форпостом на шляху слідування до ЄС, на митні органи покладається відповідальність за усі товари, що переміщуються через порт та пунктом призначення яких є будь-яка країна ЄС.

Аналіз транзитних вантажів здійснюється у рамках спільної (для імпортних, експортних та транзитних переміщень) системи аналізу ризиків.

Починаючи з 2 травня 2011 року транзитні декларації («transport declarations») передаються через систему Transit-NCTS до митних органів і автоматично перевіряються профілями ризику.

При цьому існує й імовірність того, що:

– після надання транзитної декларації дозвіл на відправлення не отримано;

– після повідомлення про ввезення товарів не отримано дозвіл на завантаження.

У таких випадках товари підлягають митному огляду. Таким чином, можна зробити висновки, що система управління ризиками митної служби Королівства Нідерланди є досить ефективною, але на неї вплинула відсутність сухопутної ділянки митного кордону країни.

Разом з тим досвід нідерландських колег може бути використаний в аеропортах та морських портах України, за умови, що митними органами України будуть суттєво удосконалені технології митного контролю, зокрема, щодо надання попередньої інформації про ввезення.

Досвід управління ризиками в Федеративній Республіці Німеччина

Німеччина входить до складу Європейського Союзу, а тому систему управління ризиками, що використовується у митній практиці, засновано на базових документах ЄС у цій сфері. Система управління ризиками у митній службі Німеччини, в першу чергу, направлена на автоматичне оцінювання ризику з використанням даних, що мають на меті мінімізувати податкові ризики несплати платежів до державного бюджету.

Система управління ризиками дозволяє здійснити розподіл ризиків за їх характером, походженням товару, учасниками ЗЕД, а також приймати рішення про перевірку товарів і транспортних засобів до перетину митного кордону, що, безумовно, сприяє спрощенню митних формальностей.

Митниці Німеччини активно співпрацюють з бізнес-співтовариством, що, у свою чергу, дозволяє приділити більшу увагу не добросовісності учасника ЗЕД, а боротьбі з контрабандою і шахрайством. Це, у першу чергу, пов'язано із тим, що вищим федеральним органом у структурі німецького митного управління є Федеральне Міністерство фінансів (III Управління), яке координує діяльність Генеральної митної дирекції, 43-х головних митних управлінь та підпорядкованих ним 271 митних постів та 8 оперативно-розшукових митних управлінь.

Митні органи Німеччини у своїй роботі здійснюють оцінювання ризикових ситуацій у сфері міжнародного руху товарів під час торгівлі з країнами, що не входять до ЄС. Спеціальним підрозділом, що займається менеджментом ризику, є Центр аналізу ризиків у Німеччині (Riskoanalyse Zoll – ZORA), метою якого є розробка профілів ризику для проведення митного контролю.

Структура системи управління ризиками має трирівневу систему – центральний, регіональний і місцевий рівні. Стратегії управління ризиком приймаються на першому рівні та пов'язані з податковими операціями. На регіональному рівні здійснюється безпосереднє оцінювання схеми системи управління ризиками, її доопрацювання, за необхідності, перегляд на федеральному рівні. На місцевому рівні управління ризиками використовується податковими органами, які можуть здійснити перевірку справи, обраної для зовнішнього податкового аудиту.

Крім централізованого аналізу ризиків, існує й децентралізована оцінка учасника ЗЕД (Dezentrale Beteligtenbewertung – DEBBI). Таке оцінювання суттєво впливає на обробку інформації про нового учасника торгівлі.

Разом із тим така робота може додатково сформувати вказівки для побудови профілю ризику.

Децентралізована оцінка учасника ЗЕД здійснюється окремо за спеціальними секторами: імпорт (E), експорт (A), інші (S).

Оцінювання ризику має три цифри, які у секторі S не ставляться:

1 – незначний ризик, 2 – середній ризик, 3 – високий ризик.

Предметом децентралізованої оцінки учасника торгівлі є товари, що підлягають особливому контролю з точки зору оподаткування. Оцінювання ризику здійснюється відповідно до уніфікованого каталогу оцінок, в якому в електронному вигляді визначено критерії здійснення цієї процедури. Особливим випадком є сектор S (інші), в якому не зазначаються цифрові оцінки, а тому відсутня градація ризику. Якщо оцінка ризику в DEBBI неможлива з певних причин, а контроль учасника ЗЕД є необхідним, то у цьому випадку забезпечується зв'язок із ZORA для отримання дозволу на перевірку.

Система управління ризиками в Німеччині ґрунтується на оцінюванні учасників ЗЕД за принципом участі чотирьох посадових осіб. Для реалізації цього принципу на децентралізованому рівні призначаються дві відповідальні особи: контролер вищого рангу і відповідальний виконавець. Їх завдання полягає у вираженні власної думки щодо оцінки учасника ЗЕД і направленні своїх висновків на вищий рівень. У свою чергу, на централізованому рівні є керівник сектору і відповідальний виконавець, які приймають рішення щодо оцінки. Доцільно зазначити, що призначення осіб для оцінювання ризику на децентралізованому рівні здійснює централізований рівень (ZORA).

Досвід управління ризиками в Італії

Митна служба Італії входить до складу Міністерства фінансів. Головним митним органом країни є агентство, до складу якого входить: Керівний комітет, Комітет стратегічної координації, Ревізійна комісія, департаменти і відділи. До впровадження автоматизованої системи управління ризиками в регіональних митних органах інспекторами здійснювався 100 % документальний контроль і приймалось рішення про фактичний огляд вантажу відповідно до нормативних документів. При такому тотальному контролі виявлялось 0,05 % декларацій з порушеннями.

Робота з підвищення ефективності митного контролю в Італії розпочалась у 1997 р. Основним положенням, яке було покладено в основу

роботи, є таке: якщо перевіряти 100 % усіх митних документів, то такий контроль не може бути ефективним, у результаті чого особливої актуальності набув вибірковий митний контроль. У результаті проведених досліджень побудовано автоматизовану систему управління ризиками. Можливість подачі декларації в електронному вигляді була реалізована у 1996 р., однак електронний цифровий підпис не застосовувався, тому все ж основним залишався паперовий примірник документів.

Система управління ризиками, застосування якої розпочалось у 1999 р., включає в себе методологічну, організаційну і технічну складову. Цілі системи та організація її функціонування в цілому відповідають Кіотській конвенції. Функціонування автоматизованої інформаційної системи управління ризиками ґрунтується на оперативному підключені митного інспектора до центрального комплексу і отриманні автоматичного рішення, на основі якого базуються всі його подальші дії. Ризики розглядаються як категорія, що відноситься до компетенції центрального керівництва, однак у рамках діючого зворотного зв'язку регіональні митні органи мають можливість подачі заявки на створення нового глобального або регіонального ризику.

У системі використовується три види «коридорів»: «зелений», «жовтий», «червоний». У випадку прийняття автоматичного рішення про направлення поданої декларації на «зелений» коридор, товар одразу ж після сплати митних платежів випускається у вільний обіг. При цьому прискорення і спрощення процедур митного оформлення досягається перш за все за рахунок того, що випуск товару у вільний обіг за «зеленим» коридором здійснюється тільки за декларацією без супровідних документів і без проведення фізичного огляду. У випадку, якщо прийнято рішення про направлення декларації за «жовтим» коридором, інспектором здійснюється документальний контроль і за його результатами приймається рішення про необхідність проведення фізичного огляду. Для проведення документального контролю інспектор може вимагати надати додаткові документи. Випуск товарів у вільний обіг здійснюється після документального контролю і сплати митних платежів. У випадку прийняття рішення про направлення поданої декларації «червоним» коридором – проводиться документальний контроль і фізичний огляд.

Застосування такої системи дозволяє суттєво скоротити черги у разі здійснення митних формальностей у пунктах пропуску.

Аналізуючи систему управління ризиками, що використовується в Італії, доцільно зазначити, що вся сфера митного оформлення і контролю

поділена на 22 сектори (групи ризику). До кожного сектору входять профілі ризику, а профіль характеризується набором індикаторів. Індикатор є показником із його значенням.

Сьогодні проводиться модернізація програмного забезпечення, що дозволяє застосовувати різні варіації операцій. В електронній декларації, поданій брокером до митного органу, виділяються поля, за якими здійснюється оцінювання ризику, проводиться визначення параметрів, що відповідають індикаторам. Після цього набір індикаторів відповідного профілю зіставляється з електронною копією митної декларації, виділяються профілі, що відповідають вимогам цієї митної декларації і обирається рішення за цим профілем.

Створений профіль ризику залишається в інформаційній системі назавжди, проте може бути переведений у пасивний режим. При виникненні ризику перевіряють наявність подібного профілю в системі або знову ж його активують чи створюють новий. У цілому система містить приблизно 3 000 профілів, з яких 1 200–1 300 є активними. Система аналізу і управління ризиками щомісячно оцінює ефективність профілів на основі даних чотирьох попередніх місяців, проводиться аналіз якості спрацювання профілів і результатів перевірок.

На сьогодні в Італії в інтересах інтенсифікації аналізу і управління ризиками реалізується проєкт AIDA (Автоматизована інтегрована система митниць і акцизних товарів). Основними роботами в проєкті є:

– впровадження електронних документів і електронного цифрового підпису в документообіг митного оформлення;

– розширення об’ємів автоматичної перевірки обмежень заборон, введених національним законодавством і законодавством Європейського союзу;

– збільшення алгоритмічної потужності системи аналізу ризиків, в тому числі в частині обробки інформації митних служб інших держав;

– розвиток системи сплати митних зборів за рахунок взаємозв’язку з банківськими системами і використання банківських можливостей;

– інформаційна взаємодія з учасниками ЗЕД для впровадження автоматичного відстежування руху вантажів на складах аеропортів і морських портів (система Карго).

Система AIDA орієнтована на прискорення процесів митного оформлення і контролю, покращення обслуговування учасників ЗЕД, впровадження методів прискорення митних платежів. Проєкт системи AIDA

розробляється на основі сучасних інструментів з побудовою моделей інформаційних процесів, декомпозицією і впорядкованістю в рамках структури митного органу.

Особливістю цього проєкту є те, що всі автоматизовані процеси митного оформлення і контролю, включаючи процеси фізичного огляду, розміщуються в системі таким чином, що їх результати є доступними відповідним спеціалістам митниці.

Досвід управління ризиками в Сполучених Штатах Америки

Заслуговує на увагу досвід організації системи управління ризиками митними органами США. Зокрема, процес її створення тривав приблизно 20 років, а обсяги фінансування становили понад 3 млрд дол. Результатом таких заходів стала можливість щорічно оформляти більше 20 млн партій товарів. Такий обсяг був би неможливим без використання автоматизованої системи митного оформлення і митного контролю, а також без створеної на її базі системи управління та аналізу ризиками.

Функції із забезпечення безпеки кордонів та захисту економічних інтересів США через реалізацію торгівельної, митної та міграційної політики, зокрема, на основі використання механізмів управління ризиками, покладені на Митне та прикордонне відомство (U.S. Customs and Border Protection – далі U.S.CBP), що є найбільшою комплексною структурою Департаменту національної безпеки (U.S. Department of Homeland Security – далі U.S.DHS) та реалізує свою діяльність на основі стратегічного плану Secure Borders, Safe Travel, Legal Trade 2009-14.

Для впровадження системи аналізу та управління ризиками в практичну діяльність митної служби США було створено робочу групу з управління ризиками, яка займалась виявленням і управлінням ризиками, пов’язаними з процесом дотримання законодавства. Зокрема, Національний цільовий центр (далі – НЦЦ) створено 21 жовтня 2001 року одразу після подій 11 вересня. З того часу він став провідним відділом боротьби з тероризмом у митно-прикордонній службі (далі – МПС) США. Нині в НЦЦ працює 60 співробітників, з яких 46 – експерти-аналітики.

Весь процес митного оформлення і митного контролю ґрунтується на застосуванні системи управління ризиками.

Митна служба США сьогодні здатна надати повний перелік даних про імпортні товари в режимі реального часу. Комп’ютерна система готова не тільки самостійно приймати рішення, але і аналізувати ситуацію,

прогнозувати і надавати вичерпну інформацію іншим державним органам. В автоматичному режимі оформляється приблизно 98 % зовнішньоторговельних вантажів. Швидкість прийняття рішень становить кілька секунд.

На центральному рівні здійснюється розробка і контроль за застосуванням моделей ризиків за різними напрямами діяльності. Для кожної поставки в автоматичному режимі на основі моделей ризиків розраховуються бали, що мають кілька рівнів: мінімальний, можливий і максимальний ризик.

На рівні митних органів уповноважені особи або спеціальні групи паралельно здійснюють оперативну експертну оцінку поставок товарів, які оформлятимуться в цьому митному органі. Митний огляд здійснюється в обсязі 1–5 % переміщуваних партій товарів залежно від митного органу. Ефективність огляду становить приблизно 10 %. МПС США розробила й успішно впровадила різні програми, спрямовані на реалізацію управління ризиками.

1. Програма співробітництва з представниками торгівлі у боротьбі з тероризмом (С-ТРАТ).

2. Програма безпеки контейнерного транспортування.

3. Правило 24 годин.

4. Програма SENTRI (*the Secure Electronic Network for TravelersRapid Inspection*).

Програма С-ТРАТ спрямована на добровільну ініціативу всіх учасників ЗЕД сприяти організації безпеки постачання товарів під час їх ввезення на територію США. Вона передбачає поєднання всіх чотирьох елементів, що беруть участь у переміщенні товарів: виробник, перевізник (експедитор), імпортер і продавець товару на території США. Для учасників програми С-ТРАТ встановлюються 3 рівні безпеки, яких вони повинні дотримуватися і які контролюють спеціальні співробітники.

Відповідно до Програми безпеки контейнерного транспортування контейнери, призначені для відправки в США, попередньо відбираються співробітниками МПС у портах відправлення на основі критеріїв оцінювання ризиків. У цій програмі беруть участь 32 великих міжнародних порти з різних країн (Бельгія, Франція, Німеччина, Греція, Італія, Нідерланди, Іспанія, Швеція,

Великобританія). В цих портах наявні співробітники МПС, які забезпечують додатковий контроль за розміщеними вантажами.

Правило 24 годин передбачає обов’язковість подання перевізником в електронному вигляді транспортних та супровідних документів до МПС

за 24 години до завантаження контейнера на борт морського судна. Аналогічні правила діють під час переміщення товарів іншими видами транспортних засобів: для автомобілів за 1–2 год до перетину кордону, для авіатранспорту – за 1 год. Щодня в МПС надходить попередня інформація щодо 310 тис. митних операцій.

Програма SENTRI передбачає попереднє подання відомостей щодо фізичної особи та перевірку цих відомостей МПС. Надалі видана реєстраційна картка використовується для прискореної ідентифікації особи. Поряд із цим на лобовому склі автомобіля встановлюється трансмітер для автоматичної реєстрації співробітником митниці транспортного засобу та фізичної особи.

Система управління та аналізу ризиками комплексно включає чотири елементи.

1. Формування бази даних і збір інформації.
2. Аналіз та оцінювання ризиків.
3. Проведення заходів щодо зниження ризиків.
4. Контроль і доповідь.

У процесі аналізу виявляють причини ризику, розробляють відповідні заходи для його усунення. Етап оцінювання ризиків включає: застосування автоматизованих систем; визначення значущості порушень; виявлення категорій ризиків; використання примусових заходів; дії митної інспекції. Після опрацювання результатів виявлених ризиків, інформація надходить до бази даних системи управлінням ризиками. Це забезпечує зворотний зв’язок та приводить до постійного коригування профілів.

Досвід управління ризиками в Турецькій Республіці

Туреччина є новачком у використанні системи управління ризиками, проте, уже має досить вагомі результати у даному напрямі. В країні використовується комп’ютерна програмна система BILGE, основна увага якої зосереджена на вибірковій перевірці, прямому надходженні даних із митних декларацій через інформаційну систему EDIT, автоматизації процедур сплати митних зборів. На сьогодні близько 80 % декларацій оформляють приблизно за 3 години.

BILGE також підтримує транзитні операції, здійснює підготовку регулярних і спеціальних інформаційних звітів з управління ризиками. Також ця програма використовується і для автоматичного відбору декларацій

для перевірки, виходячи із інформації, що міститься у профілях ризиків. Після такої вибірки декларації направляються за 4 коридорами:

– «зеленим» (автоматична обробка без попередньої перевірки;

– «жовтим» (документальна перевірка);

– «червоним» (огляд товарів);

– «синім» (додатковим) – для учасників ЗЕД, що користуються довірою, здійснюється практично миттєва обробка декларацій.

Профілі ризиків формуються щоденно в головних управліннях і у відділах митної служби країни. Крім того, приблизно 40 % усіх декларацій проводиться через EDIT. Перевагами цієї програми є відсутність необхідності прямого контакту посадових осіб митних органів із учасниками ЗЕД, що суттєво скорочує час на здійснення митних формальностей.

За допомогою цієї системи відбувається й поступова комп'ютеризація процесу сплати митних платежів. Передумовою для здійснення ефективного аналізу ризиків у митній справі є достатньо висока кваліфікація співробітників митних органів, а також наявність інформаційних систем і відповідних програмних забезпечень.

Досвід управління ризиками в Республіці Польща

Підходи до побудови системи управління ризиками в митній адміністрації Республіки Польща подібні до тих, що використовувалися в митній службі України, адже базуються на єдиних принципах. Як і в більшості європейських країн, митна адміністрація Республіки Польща підпорядковується Міністерству фінансів.

Різниця підходів полягає у тому, що профілі ризиків у митних органах України розробляються та впроваджуються на центральному рівні, водночас у митній адміністрації Республіки Польща вони формуються переважно на регіональному рівні. На центральному рівні розробляється центральний реєстр ризиків, на базі якого складаються плани роботи митних органів, спрямовані на мінімізацію визначених ризиків. У кожній митній палаті Республіки Польща, яких нараховується 16 одиниць, функціонують відділи управління ризиками кількістю 10–14 осіб.

Профілі ризиків розробляються цими відділами і можуть затверджуватися їх керівництвом чи митницями.

Успішному наповненню системи управління ризиками в митній адміністрації Республіки Польща сприяє доступ до спеціалізованих баз даних ЄС, а також тісне співробітництво як на рівні країн-членів ЄС, так і на

рівні структурних підрозділів митних установ Республіки Польща. Ведеться так звана Центральна митна картотека, в якій зберігаються дані про будь-які порушення митного законодавства, виявлені за результатами різних заходів та форм митного контролю. Ця інформація постійно опрацьовується з метою застосування її в профілях ризику.

Під час митного контролю та митного оформлення в митних органах Республіки Польща використовуються декілька баз даних: окремо для імпорту, експорту та транзиту; при пропуску вантажів та пасажирів через митний кордон.

Управління ризиками в митній адміністрації Республіки Польща також відбувається циклічно: виявлення та розпізнання ризику, аналіз ризику, оцінка ризику та визначення пріоритетів, прийняття заходів щодо застосування адекватних форм митного контролю, мінімізація ризику, оцінка результатів.

Корисним може бути досвід польських колег щодо розвитку вітчизняної системи управління ризиками на регіональному рівні. Суттєвими перевагами, що сприяють успішному застосуванню методів управління ризиками в митній адміністрації Республіки Польща є також нормативно-правове забезпечення цього питання в законодавстві ЄС, зокрема в Митному кодексі ЄС, розвинена інфраструктура митних органів, забезпечення необхідними технічними засобами митного контролю.

Крім того, доцільно зазначити, що на сьогодні базовим регуляторним актом, що закріплює ключові положення з управління ризиками митними адміністраціями країн-членів та забезпечення безпеки кордонів ЄС, є Митний кодекс Співтовариства. Щодо країн, які орієнтовані на приєднання до Євросоюзу, серед яких й Україна, на основі кращих європейський практик Єврокомісією розроблено практичні рекомендації для 22 ключових галузей митного регулювання, зокрема, управління ризиками, які спрямовані на модернізацію митних служб відповідно до вимог ЄС.

Аналіз низки документів свідчить, що управління ризиками в країнах ЄС сьогодні орієнтоване на визначення не стільки товарних властивостей вантажів, як на оцінку діяльності конкретних учасників зовнішньоекономічної діяльності, оскільки адекватне розуміння їх діяльності є одним з базових принципів організації сучасних систем управління ризиками, зокрема застосовуваної в ЄС.

Висновок

Митний ризик у міжнародному законодавстві і науковій літературі можна зробити висновки про те, що його потрібно трактувати як вірогідність недодержання або порушення норм вітчизняного митного законодавства і порядку ведення операцій зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами господарювання, що спричиняє виникнення митної шкоди.

Управління ризиками – робота органів доходів і зборів з аналізу ризиків, виявлення та оцінки ризиків, розроблення та практичної реалізації заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків, оцінки ефективності та контролю застосування цих заходів (ст. 361 МКУ).

Система управління ризиками – це технологія систематичного виявлення і реалізації заходів, необхідних для попередження можливого виникнення ризиків.

Система управління ризиками включає **об'єкт та суб'єкт управління**. При цьому **об'єктом управління** є безпосередньо ризик, пов'язаний із здійсненням митних операцій, а саме:

– товари, що перебувають під митним контролем;

– транспортні засоби, що здійснюють міжнародні перевезення;

– дані, що містяться у зовнішньоекономічних договорах купівлі-продажу або обміну, угодах або інших документах на право власності, користування і (або) розпорядження товарами;

– інформація, що міститься у транспортних (перевізних), комерційних, митних та інших документах;

– діяльність декларантів та інших осіб, які мають повноваження щодо розпорядження товарами, що перебувають під митним контролем;

– результати використання форм митного контролю.

Суб'єктами управління при цьому є посадові особи підрозділів митного оформлення, що здійснюють цілеспрямований вплив на об'єкт управління.

Порядок здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 31.07.2015 № 684, встановлює єдиний підхід до здійснення органами ДФС (їх структурними підрозділами) аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю.

Питання для самоконтролю

1. Визначення понять: «ризик», «митний ризик», «система управління ризиками» у законодавстві та у науковій літературі.

2. Ознаки класифікації митних ризиків (за різними критеріями, джерелами, суб'єктами, об'єктивно-суб'єктивного фактора, можливостями прогнозування факторів ризику, видимості факторів ризику, приналежності факторів ризику тощо).

3. Базові принципи системи управління ризиками.

4. Порядок здійснення аналізу та оцінки ризиків у ДФС.

5. Міжнародний досвід щодо управління ризиками в митній справі.

Список рекомендованих джерел

1. Мальцев А. А., Аминев Р. Б. Система управления рисками в работе таможенных органов. *Известия УрГЭГ. Прикладная экономика*. 2006. № 4 (16). С. 85–89.

2. Пісной П. Державна митна служба України на шляху аналізу та управління митними ризиками. *Ефективність державного управління*: *збірник наукових праць*. 2009. Вип. 18/19. С. 344–353.

3. Цыгичко В. Н., Кононов А. А., Поликарпов А. К. Концепция системы управления рисками нарушения таможенного законодательства. *Труды ИСА РАН*. Т. 31. 2007. С. 21–41.

4. Терещенко С. С., Галько С. В. Правова основа формування системи аналізу ризиків як інструменту вдосконалення технології здійснення митних процедур. *Митна безпека*. 2010. № 2. С. 26–36. (Серія «Право»).

5. Таможенный контроль: на пути к международным стандартам: [монография] / Полищук А. В., Пашко П. В., Самсонов Е. Б., Семка С. Н., Ченцов В. В. Одеса: «ПЛАСКЕ» ЗАО, 2009. 476 с.

6. Управління ризиками в митній справі: зарубіжний досвід та вітчизняна практика: монографія / за заг. ред. І. Г. Бережнюка. Хмельницький, 2014. 288 с.

7. Порядок здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю: затверджений наказом Міністерства фінансів України від 31.07.2015 № 684 та зареєстрований в Міністерстві юстиції України 21.08.2015 за № 1021/27466.

8. Про затвердження Концепції створення, упровадження і розвитку системи аналізу та управління ризиками та Положення про систему

аналізу й селекції факторів ризику при визначенні окремих форм митного контролю: наказ Держмитслужби України 27.05.2005 № 435]. URL: http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0435342-05.

9. Про затвердження Порядку розроблення профілів ризику: затверджено Держмитслужбою України 22.12.2010 № 1514. URL: http://zakon.nau.ua/doc/?code=v1514342-10.

10. Митний кодекс України: Закон України: прийнято Верховною Радою 13.03.2012 № 4495-VI. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4495-17.

11. Таможенный кодекс Европейского Сообщества: регламент [утверждён Европейским Парламентом и Советом (ЕС) 23.04.2008 № 450]. URL: http://logisticsinfo.ru/wp-content/uploads/2012/11/EUcustomsRegulation.pdf.

12. Таможенный кодекс Таможенного союза (приложение к Договору о Таможенном кодексе Таможенного союза, принятому Решением Межгосударственного Совета ЕврАзЭС на уровне глав государств от 27 ноября 2009 года № 17): от 16.04.2010. *СПС «Консультант Плюс».*

13. Терещенко С. Митний контроль. Алгоритм аналізу факторів ризику під час митного контролю. Основні методи шахрайства під час транзиту. *Вісник Академії митної служби України*. 2000. № 3. С. 3–12.

14. Пашко П. В. Понятійний апарат системи забезпечення митної безпеки спроможності. *Актуальні проблеми економіки*. Економіка та управління національним господарством. 2009. № 4 (94). С. 62–68.

15. Войцещук А. Д. Регулювання митної справи: підручник / за заг. ред. Войцещука А. Д. Хмельницький: Видавництво ІНТРАДА, 2007. 312 с.

16. Применение системы управления рисками в таможенных службах мира. URL: http://www.moluch.ru/archive/34/3892/

17. Официальный сайт Немецкого таможенного управления. URL: http://www.zoll.de.

18. Афонин П. Н. Таможенные риски: интеллектуальный анализ и управление. СПб: Изд-во Политехн. ун-та 2007. 266 с.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 4
ПРАВООХОРОННИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ ТА МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Тема 15. Процедури виявлення контрабанди

15.1. Поняття, юридичний склад та ознаки контрабанди.

15.2. Запобігання та протидія контрабанді наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів.

15.3. ДФС України як суб'єкт боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил.

15.4. Організація взаємодії між суб'єктами протидії контрабанді.

Загальновідомо, що незаконне виготовлення й обіг наркотиків, зловживання ними, що супроводжується актами насильства і корупції, становлять серйозну небезпеку для здоров'я людей у всіх країнах, забирають життя сотень людей, підривають політичний устрій, завдають шкоди економіці і вичерпують ресурси навколишнього середовища.

В Україні проблема з наркотиками досягла критичної межі. Наркоманія зростає у геометричній прогресії. Виявлення та ліквідація сталих каналів контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, проведення комплексу аналітично-пошукових, організаційних, контрольних та оперативних заходів – одне з основних завдань Державної фіскальної служби України на сучасному етапі.

Адже контрабанда наркотиків, будучи основним джерелом кримінальних надприбутків організованих злочинних угруповань, сьогодні є реальною загрозою для національної безпеки як України, так і інших країн світу.

Державна фіскальна служба, в структурі центрального апарату якого функціонує Департамент організації протидії митним правопорушенням та міжнародної взаємодії, а також 27 митниць і 154 митні пости (загальна кількість митних працівників територіальних органів станом на грудень 2018 р. становила 9 935 співробітників – 25,4 % від загальної кількості працівників ДФС України) є основними суб'єктами протидії контрабанді та порушенням митних правил.

15.1. Поняття, юридичний склад та ознаки контрабанди

Вважається, що контрабанда виникла разом із митною системою і державою як такою.

Протягом історії контрабанда мала особливий розвиток у країнах, де або запроваджувались високі митні тарифи на імпорт деяких груп товарів, як наприклад, у Британії наприкінці XVIII ст. були встановлені високі мита на алкоголь та предмети розкоші, що сприяло їх незаконному завезенню з материка, або в тих країнах, де за умов дефіциту якихось груп товарів встановлені штучні, санкціоновані державою обмеження на їх імпорт, як впродовж майже всієї історії існування після Другої світової війни СРСР.

Найчастішими передумовами для виникнення контрабанди є різниця (іноді дуже значна) цін на окремі товари всередині держави та поза її межами. Так, з причини єдиної тарифної і цінової політики у країнах ЄС ціни на більшість товарів споживання в Україні, порівняно з цінами у сусідніх державах-членах ЄС (Польща, Словаччина, Угорщина тощо), є набагато вищими, що породжує значні передумови для контрабанди; те саме стосується ситуації з бензином у Тунісі, внутрішня ціна на який є в декілька разів вищою, ніж в сусідніх Алжирі та Лівії, що зумовлює значне ввезення до Тунісу більш дешевого палива контрабандою.

У державах, проти яких запроваджено торговельне ембарго або діють інші санкції (зазвичай, політичні санкції тісно пов'язані з економічними – обмеження або заборона на здійснення комерційних і банківських операцій) також набирає обертів контрабанда та інші негативні економічні явища, такі як, наприклад, «чорний ринок». Наприклад, після запровадження міжнародного ембарго проти Куби імпорт багатьох товарів до цієї держави став контрабандним, те саме сталося у 1990-ті роки після введення санкцій щодо Сербії – тільки завдяки контрабанді палива і товарів широкого вжитку економіка Сербії не зазнала повного краху. У таких умовах нерідко сама держава в особі своїх вищих чиновників «покриває» здійснення контрабанди. Проте справжніми «розсадниками» контрабанди є невизнані (сепаратистські) державні формування, наприклад, як Придністровська Молдавська Республіка або Південна Осетія, а також нестабільні слабкі держави, у яких правова система, митний контроль є несталими, або ті, що переживають значні внутрішні потрясіння (Сомалі).

Переміщення деяких предметів завдає не лише економічної шкоди окремим державам, а й нерідко несе загрозу життю і здоров'ю громадян – це стосується контрабанди зброї, наркотичних речовин, вибухівки тощо. Більшість з таких злочинів є міжнародними і нерідко кваліфікується не як контрабанда, а як міжнародний тероризм. Ці злочини набули особливого поширення у другій половині XX ст. з процесами глобалізації і утворення міжнародної злочинності та мережі міжнародних терористичних організацій.

У більшості національних законодавств світу контрабанда є злочином, за здійснення якого передбачене відповідне покарання.

У Росії та Білорусі, на відміну від України, контрабанда може бути кваліфікованим злочином. Сучасне українське кримінальне право здебільшого кваліфікує контрабанду як окремий вид злочину, тоді як у більшості законодавств світу «окремі» контрабанди є різними злочинами. В англо-американському праві термін «контрабанда» має відповідник англ. Smuggling (синонім англ. trafficking «переміщення»), який є набагато ширшим за поняття «контрабанда» в українському кримінальному праві і охоплює взагалі незаконне переміщення як предметів, так і осіб. Тобто «покриває» інші злочини за українським кримінальним законодавством – незаконна торгівля людьми, незаконна імміграція, «незаконні фінансові переміщення», тобто відмивання грошей, наприклад з метою уникнення оподаткування тощо.

Контрабандою, згідно зі ст. 201 ККУ, є переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а також спеціальних технічних засобів, негласного отримання інформації.

Основним безпосереднім об'єктом злочину є встановлений порядок переміщення відповідних предметів через митний кордон України, який є необхідною умовою нормальної діяльності митних органів щодо стягнення передбачених законодавством платежів, здійснення митного контролю і митного оформлення предметів. Додатковим факультативним об'єктом контрабанди можуть бути встановлений порядок обігу предметів дозвільної системи, громадська безпека, здоров'я населення.

Предмети контрабанди

Культурні цінності – об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають

збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України (оригінальні художні твори живопису, графіки та культури; предмети пов'язані з історичними подіями, розвитком суспільства та держави, історією науки та культури; предмети музейного значення, знайдені під час археологічних розкопок; унікальні та рідкісні музичні інструменти; рідкісні монети, ордени, медалі, печатки та інші предмети колекціонування; рідкісні поштові марки тощо.

Отруйні речовини – це отрути, токсини (бойові, лікарські, сільськогосподарські та інші), які, потрапляючи всередину організму людини через органи дихання, травлення або через шкіру, здатні викликати смерть людини або психоневрологічний розлад, порушення дихання чи функції серцево-судинної системи, ураження нирок (нефропатію) чи печінки (гепатопатію) тощо. Вони можуть бути мінерального (миш'як, стрихнін, ртуть та сулема, синильна кислота та інші ціаніди, пестициди тощо), рослинного (отрута, виділена із мухомора, блідої поганки тощо), тваринного (зміїна отрута та отрута, що виробляється членистоногими тваринами) або змішаного чи штучного (хімічного) походження.

Сильнодіючі речовини – це лікарські, побутові, промислові та інші хімічні речовини, здатні своїм впливом на живий організм заподіяти йому шкоду. До них, зокрема, віднесені аміназин, бісептол, гросептол, еритроміцин, ефералган, камфора, корвалол, ністатин, нітрогліцерин, новокаїн, сульфадимезин, тетрациклін, фурацилін, деякі інсуліни та вітаміни, кислота нікотинова, настойки женьшеню і прополісу, розчин йоду спиртовий. До сильнодіючих речовин належать також й інші кислоти, луги, солі.

Незаконне переміщення зазначених сильнодіючих речовин через митний кордон України має тягнути кримінальну відповідальність за ст. 201 тільки у тих випадках, коли кількість зазначених лікарських засобів значно перевищує розміри, необхідні для лікування конкретної особи.

Під поняттям «радіоактивні матеріали» потрібно розуміти ядерне паливо, яке може виділяти енергію шляхом самопідтримуваного ланцюгового процесу ядерного поділу поза ядерним реактором, радіоактивні продукти та відходи, а також речовини природного або штучного походження, що містять у своєму складі радіоактивні ізотопи, які здатні до первісного випромінювання (руда уранова або торієва, уран-233, плутоній-239, америцій-242 тощо). Обладнання та установки (технічні пристрої) – джерела іонізуючого випромінювання (обладнання ядерних

реакторів, установки для поділу ізотопів, системи конверсії тощо) – не є в прямому розумінні слова речовинами. Речі, що набули радіоактивності внаслідок впливу радіоактивних матеріалів (проби ґрунту, техніка, одяг тощо), також не можуть визнаватися радіоактивними речовинами.

Об'єктивна сторона контрабанди виражається у діях, які полягають у незаконному переміщенні відповідних предметів через митний кордон України.

Переміщення предметів через митний кордон України поза митним контролем означає їх переміщення:

1) поза місцем розташування митного органу;

2) поза часом здійснення митного оформлення (тобто до відкриття чи після закриття митниці, яка є тимчасовою або працює не цілодобово);

3) із використанням незаконного звільнення від митного оформлення.

Переміщення предметів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю поділяється на фізичне та документальне.

Фізичне:

1) з використанням тайників (спеціально, з метою вчинення контрабанди, виготовлених або обладнаних схованок в транспортних засобах, устаткуванні, тарі, предметах одягу тощо);

2) з використанням інших засобів, що утруднюють виявлення предметів (з приховуванням предметів в організмі чи на тілі людини або тварини, в одязі, взутті, головному вбранні, в порожнинах транспортного засобу, в багажі, продуктах харчування, речах особистого користування тощо);

3) шляхом надання одним предметам вигляду інших через істотну заміну зовнішніх характерних ознак предметів, а також їх тари, упаковки етикеток, ярликів, що дозволяє віднести предмети контрабанди до предметів іншого виду (наприклад, так зване камуфлювання справжності).

Документальне:

1) з поданням митному органу України як підстави для переміщення предметів через митний кордон підроблених документів;

2) документів, одержаних незаконним шляхом (наприклад, у результаті надання уповноваженій особі як підстави для видачі документів завідомо неправдивих відомостей або внаслідок зловживання службовою особою своїм службовим становищем чи службової недбалості);

3) документів, що містять неправдиві дані (щодо ваги, кількості асортименту, найменування, вартості предметів та інших характеристик; щодо суті угоди, відправника або одержувача предметів; щодо держави, з якої

вони вивезені або в яку переміщуються; щодо підстав для переміщення предметів).

Контрабанда є злочином з формальним складом. До визначення моменту закінчення контрабанди потрібно підходити диференційовано і враховувати те, чи відбувається ввезення чи вивезення предметів злочину, а також місце здійснення протиправних дій. Якщо предмети ввозяться на митну територію України або вивозяться із спеціальних митних зон на решту митної території, контрабанда має розглядатись як закінчений злочин у разі фактичного переміщення предметів через митний кордон. При цьому не має значення, вдалося чи ні винному вивезти предмети контрабанди за межі зони митного контролю. Якщо предмети вивозяться за межі митної території України або ввозяться з іншої частини митної території до спеціальних митних зон, контрабанда визнається закінченою після вчинення дій, спрямованих на реалізацію наміру відповідно ввезти чи вивезти предмети, – з моменту виявлення їх під час митного контролю.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 16-річного віку, у т.ч. особа, яка користується правом дипломатичного імунітету, незалежно, чи є ці особи власниками цих предметів чи ні. Дії службової особи, яка сприяла незаконному переміщенню предметів через митний кордон, потрібно розглядати як пособництво у контрабанді та, за наявності підстав, як відповідний злочин у сфері службової діяльності.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. Недекларування відповідних предметів, вчинене з необережності, не містить ознак коментованого складу злочину. Не може бути притягнута до кримінальної відповідальності за контрабанду особа, яка добросовісно помиляється щодо того, чи є цей предмет культурною цінністю або отруйною речовиною (наприклад, якщо ця культурна цінність тривалий час зберігалась у родині особи або якщо ця речовина була вільно придбана особою в крамниці іншої країни).

Як вже зазначалось вище, за скоєння контрабанди притягуються фізичні особи, які досягли 16 років на момент вчинення злочину. Караються винні особи позбавленням волі на строк від трьох до семи років з конфіскацією предметів контрабанди.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 201) є вчинення його: 1) за попередньою змовою групою осіб; 2) особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, карається позбавленням волі на строк від

п’яти до дванадцяти років з конфіскацією предметів контрабанди та з конфіскацією майна.

Відповідно до ч. 1 ст. 305 Кримінального кодексу України контрабандою також вважається переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів.

Більш сурова відповідальність передбачена ч. 2 цієї ж статті за ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, а також, якщо предметом цих дій були особливо небезпечні наркотичні засоби чи психотропні речовини або наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори, або фальсифіковані лікарські засоби у великих розмірах. Ще суворіша відповідальність передбачена ч. 3 цієї ж статті за контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів, вчинену організованою групою, а також, якщо предметом контрабанди були ці засоби в особливо великих розмірах.

Поняття «великий та особливо великий розмір наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, а також отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, або фальсифікованих лікарських засобів» визначається Міністерством охорони здоров’я України.

Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України органами, що здійснюють досудове розслідування за справами про контрабанду, є слідчі підрозділи Служби безпеки України. Оперативні підрозділи органів доходів і зборів наділяються правом здійснювати слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора.

Відповідно до законів України органи доходів і зборів з метою виявлення джерел і каналів незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, осіб, які беруть участь у цьому, разом з іншими державними органами, що мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність, можуть використовувати метод контрольованої поставки зазначених засобів, речовин і прекурсорів.

З метою виявлення та притягнення до відповідальності осіб, причетних до вчинення контрабанди, а також вилучення товарів, щодо яких є підозра в незаконному переміщенні через митний кордон України,

переміщення таких товарів може здійснюватися під негласним контролем та оперативним наглядом правоохоронних органів.

Порядки проведення контрольованої поставки, негласного контролю за переміщенням товарів визначаються Митним кодексом України і відповідними спільними нормативно-правовими актами.

Порушення митних правил визнається вчиненим умисно, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала її шкідливі наслідки й бажала їх або свідомо допускала настання цих наслідків.

Порушення митних правил визнається вчиненим з необережності, коли особа, яка його вчинила, передбачала можливість настання шкідливих наслідків своєї дії чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоча й повинна була й могла їх передбачити.

Не притягується до адміністративної відповідальності особа, яка під час учинення протиправної дії чи бездіяльності була у стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії або керувати ними внаслідок хронічної душевної хвороби, тимчасового розладу душевної діяльності, слабоумства чи іншого хворобливого стану.

Не є порушенням митних правил дія, яка хоча й визначається Митним кодексом України як порушення, але вчинена у стані крайньої необхідності, тобто з метою усунення небезпеки, яка загрожує державному або громадському порядку, власності, правам і свободам громадян, установленому порядку управління, якщо ця небезпека за існуючих обставин не могла бути усунута іншими засобами та якщо заподіяна шкода є менш значною, ніж відвернена шкода.

За порушення митних правил можуть бути накладені такі адміністративні стягнення:

1) попередження;

2) штраф;

3) конфіскація товарів, транспортних засобів комерційного призначення – безпосередніх предметів порушення митних правил, товарів, транспортних засобів із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю (крім транспортних засобів комерційного призначення, які використовуються виключно для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон

України за визначеними маршрутами та рейсами, що здійснюються відповідно до розкладу руху на підставі міжнародних договорів, укладених відповідно до закону), а також транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України поза місцем розташування органу доходів і зборів.

Попередження як адміністративне стягнення за порушення митних правил є офіційним попередженням правопорушника щодо недопустимості таких діянь у майбутньому. Попередження виноситься у формі постанови про накладення адміністративного стягнення.

Штраф як адміністративне стягнення за порушення митних правил полягає у покладенні на особу, яка притягується до адміністративної відповідальності за таке правопорушення, обов'язку сплатити до державного бюджету грошові кошти у сумі, яка визначається Митним кодексом України залежно від виду та характеру вчиненого правопорушення. Окремі штрафи встановлені в неоподатковуваних мінімумах доходів громадян. У цьому випадку, відповідно до Податкового кодексу України, сума неоподатковуваного мінімуму доходів громадян застосовується у розмірі 17 грн. Сплата штрафу, якщо при цьому не застосовується адміністративне стягнення у вигляді конфіскації, не звільняє особу, яка вчинила порушення митних правил, від сплати митних платежів, крім випадків, передбачених Митним кодексом України.

Конфіскація як адміністративне стягнення за порушення митних правил полягає у примусовому вилученні товарів, транспортних засобів і безоплатній передачі їх у власність держави. Конфіскація застосовується незалежно від того, чи є ці товари, транспортні засоби власністю особи, яка вчинила правопорушення. Конфіскація може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, що визначаються Митним кодексом України та іншими законами. У разі неможливості конфіскації товарів, транспортних засобів з осіб, які вчинили порушення митних правил, державним виконавцем за рішенням суду в установленому законом порядку може стягуватися вартість цих товарів, транспортних засобів.

Адміністративні стягнення за порушення митних правил не може бути застосовано інакше, як на підставі та в порядку, що встановлені Митним кодексом України та іншими законами. Особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, підлягає відповідальності на підставі закону, що діє

під час і за місцем вчинення правопорушення. Під час накладання стягнення враховуються характер вчиненого порушення, особа порушника, ступінь його вини, обставини, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність.

У разі вчинення однією особою двох або більше порушень митних правил адміністративне стягнення накладається за кожне правопорушення окремо. Якщо особа вчинила кілька порушень митних правил, справи про які одночасно розглядаються одним і тим же органом (посадовою особою), стягнення накладається у межах санкції, установленої за більш серйозне правопорушення з вчинених. Розгляд справ не вважається одночасним, якщо він відбувається хоча б і в один день, однак обставини порушень митних правил, у зв'язку з якими порушено справи, не пов'язані між собою, матеріали справ досліджуються окремо й у різний час.

Попередження та штраф можуть застосовуватися лише як основні адміністративні стягнення за порушення митних правил. Конфіскація може застосовуватися як основне і як додаткове адміністративне стягнення. За одне і те саме порушення митних правил може накладатися тільки основне або основне і додаткове адміністративні стягнення. Якщо статтею, якою встановлюється адміністративна відповідальність за порушення митних правил, передбачається основне і додаткове адміністративні стягнення, застосування лише додаткового адміністративного стягнення без основного не допускається, крім випадку закриття кримінального провадження, але за наявності в діях правопорушника ознак порушення митних правил.

Адміністративне стягнення за порушення митних правил може бути накладено не пізніше ніж через шість місяців з дня вчинення правопорушення, а у разі триваючих порушень митних правил – не пізніше ніж через шість місяців з дня виявлення цих правопорушень. Митним кодексом України триваючими визначені порушення митних правил, передбачені стст. 469, 477–481, 485.

У разі закриття кримінального провадження, але за наявності в діях правопорушника ознак порушення митних правил, адміністративні стягнення за таке порушення може бути накладено не пізніше ніж через три місяці з дня прийняття рішення про закриття кримінального провадження, але не пізніше ніж через два роки з дня вчинення правопорушення.

За малозначності вчиненого порушення митних правил посадова особа, уповноважена розглядати справу, може звільнити порушника від адміністративної відповідальності й обмежитись усним зауваженням на

підставі ст. 22 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Питання щодо визначення порушення митних правил малозначним вирішується вповноваженою посадовою особою у кожному конкретному випадку, ураховуючи те, що малозначним правопорушенням є дія або бездіяльність, яка не містить значної суспільної небезпеки, не завдає або не може завдати будь-якої значної шкоди державному або громадському порядку, власності, правам і свободам громадян, установленому порядку управління.

Додержання органами доходів і зборів вимог закону в разі застосування адміністративних стягнень за порушення митних правил забезпечується здійсненням систематичного контролю з боку органів вищого рівня та їх посадових осіб, правом оскарження постанов у справах про порушення митних правил та іншими заходами, передбаченими законодавством України.

15.2. Запобігання та протидія контрабанді наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів

До основних міжнародних та національних нормативно-правових актів, які регулюють обіг наркотичних засобів та психотропних речовин, належить:

✓ *Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 р.* (Нью-Йорк, підписали 124 країн-члени ООН. Створено Міжнародну організацію з контролю наркотичних речовин з центром у м. Відень. Створення національних організацій з боротьби з контрабандою наркотиків);

✓ *Конвенція про психотропні речовини 1971 р.* (Відень, підписали 102 держави. Внесено у списки наркотичних речовин речовини з психотропним впливом на людський організм. Прийнято рішення про посилення контролю над виробництвом, експортом й імпортом окремих препаратів);

✓ *Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 р.* (Відень, 114 країн-членів ООН підписали широкий спектр проблем, зокрема: створення відносно одноманітної класифікації правопорушень і санкцій у сфері незаконного обігу наркотиків; вжиття узгоджених дій правоохоронних органів на міжнародному рівні; взаємодія між державами-учасницями у розслідуванні правопорушень, пов’язаних з наркотиками);

✓ *Закон України від 15.02.1995 «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» (із змінами та доповненнями)*; він (цей закон) визначає правові та організаційні засади державної політики щодо обігу в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, встановлює порядок державного контролю, повноваження органів виконавчої влади, права та обов'язки фізичних і юридичних осіб у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

✓ *Закон України від 15.02.1995 «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» (із змінами та доповненнями)* (цей закон з урахуванням міжнародних зобов'язань визначає систему заходів в Україні, спрямованих проти незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними, а також визначає права і обов'язки юридичних осіб і громадян у зв'язку із застосуванням цього закону);

✓ *постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 № 770 «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» (із змінами та доповненнями)*;

✓ *наказ МОЗ України від 01.08.2000 № 188 «Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу».*

Основні маршрути наркотрафіку через територію України

Державною фіскальною службою України на постійній основі здійснюється вивчення та аналіз інформації щодо загальносвітових тенденцій незаконного переміщення наркотиків сухопутним, морським та повітряними шляхами. Відстежуються зміни загальної оперативної обстановки та моделюються ймовірні напрямки переміщення наркотичних засобів через митний кордон України.

Україна завдяки своєму вигідному географічному положенню знаходиться на перехресні найбільших маршрутів світового наркотрафіку.

Її територією пролягає транзитний коридор для опійної групи наркотичних засобів, що виробляються у країнах так званого «золотого трикутника» (Таїланд, Бірма, Лаос) і «золотого півмісяця» (Афганістан, Іран, Пакистан) та транспортуються через «балканський» та «шовковий» шлях до країн Європи.

«Балканський шлях» починається на території Південно-Західній Азії, проходить через території Ірану та Туреччини, а потім поділяється на два

розгалуження, які пролягають через Балкани. Перше з них, яке називають *«Північна дорога»,* пролягає через Болгарію-Румунію-Угорщину-Австрію-Німеччину. Друге розгалуження – «Південна дорога» – морем через Туреччину та Грецію має вихід до Італії. Як «Північна дорога», так і «Південна дорога» Балканського маршруту пролягають через територію України.

«Шовковий шлях» також має два розгалуження й обидва вони починаються в Афганістані. Перший маршрут пролягає територією країн Центральної Азії до ринків Західної Європи через Російську Федерацію, Україну, Білорусь та Республіку Польща. Другий маршрут з Афганістану проходить через Іран, Туреччину, Грузію, Україну, звідки пролягає до країн Західної Європи або Росії.

Останнім часом спостерігається стійка тенденція до ввезення в Україну значних партій кокаїну морським шляхом, переважно через Одеський морський торговельний порт з використанням контейнерних перевезень.

Численні порти на Чорному та Азовському морях, з урахуванням їх слабкої матеріально-технічної бази, недостатнього кадрового забезпечення та застарілої інфраструктури для протидії незаконному переміщенню наркотиків, являють собою значний інтерес для контрабандистів афганського героїну та кокаїну латиноамериканського походження.

Другий маршрут контрабандного ввезення кокаїну до України здебільшого невеликих партій (від 0,01 до 3 кг) – з Республіки Польща.

Наркотик потрапляє в Польщу з країн Латинської Америки транзитом через морські порти Санкт-Петербурга (Росія), Гамбурга (Німеччина), Риги (Латвія), Клайпеди (Литва) та направляється в Україну як для збуту, так і з метою транзиту до міст Російської Федерації.

Основними країнами походження психотропних речовин (амфетамін, метамфетамін, MDMA, LCD, XTS тощо), які потрапляють в Україну для збуту на її території, є Республіка Польща, Нідерланди, Угорщина та деякі інші держави Центральної та Східної Європи.

Психотропні речовини ввозяться на митну територію України залізничним або автомобільним транспортом через пункти пропуску на українсько-польському та українсько-угорському державному кордоні.

Марихуана становить найбільший сегмент наркотичного потоку, як правило, транспортується з України до Росії. У переважній більшості для її перевезення використовують пасажирські поїзди міжнародного сполучення усіх напрямків.

Наведені вище факти вказують на існування широкого кола шляхів контрабандного переміщення наркотичних засобів через митний кордон України, що вимагає проведення як комплексних організаційних, аналітичних та контрольно-пошукових заходів з протидії наркотрафіку, так і застосування диференційованого підходу для виявлення та нейтралізації кожного з таких маршрутів.

Класифікація наркотичних засобів і психотропних речовин

Рослини, речовини і препарати класифікуються як наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори згідно з міжнародними конвенціями і заносяться Комітетом контролю за наркотиками до відповідних таблиць залежно від ступеня небезпеки для здоров'я, яку вони можуть становити у разі зловживання ними, а також з урахуванням того, чи використовуються вони з медичною метою.

Наркотичні засоби, заборонені для застосування на людях і виробленя, включені до списку № 1, у тому числі і психотропні речовини, занесені до списку № 2, а також рослини і сировина, що містять наркотичні або психотропні речовини, які включені до списку № 3 і не підлягають включенню до рецептурних довідників, довідників лікарських засобів і Державної фармакопеї України.

Державна Фармакопея України (далі – ДФУ) – це правовий документ, що містить загальні вимоги до ліків, ФС (монографії), а також методики контролю їх якості (ст. 2 Закону України «Про лікарські засоби»). ДФУ має законодавчий характер. Її вимоги, що висуваються до ліків, є обов'язковими для всіх підприємств та установ України незалежно від їх форми власності, які виготовляють, зберігають, контролюють і застосовують ЛП.

Речовини і препарати, які є небезпечними для здоров'я і становлять інтерес для використання з медичною метою.

Речовини і препарати, які є менш небезпечними для здоров'я і становлять інтерес для використання з медичною метою.

Хімічні речовини та їх солі, які використовуються у процесі виготовлення наркотичних або психотропних речовин і реєструються в міжнародних конвенціях як прекурсори, занесені Комітетом до списків № 1 і № 2 таблиці.

Прекурсори, включені до списку № 1, – це хімічні речовини та їх солі, під час перероблення яких одержують синтетичні наркотичні або психотропні речовини.

Прекурсори, включені до списку № 2, – це розчинники, окислювачі та інші хімікати промислового або побутового призначення, які використовуються у процесі виготовлення наркотичних засобів або психотропних речовин.

Як уже зазначалося, відповідно до ч. 1 ст. 305 Кримінального кодексу України, контрабандою також вважається переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів.

Стаття 305 КК України. Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів.

1. Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів, тобто їх переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю,

– карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з конфіскацією наркотичних засобів і прекурсорів.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, а також якщо предметом цих дій були особливо небезпечні наркотичні засоби чи психотропні речовини або наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори або фальсифіковані лікарські засоби у великих розмірах,

– караються позбавленням волі на строк від восьми до десяти років з конфіскацією наркотичних засобів і прекурсорів, що були предметом контрабанди, та з конфіскацією майна.

3. Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів, вчинена організованою групою, а також якщо предметом контрабанди були наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори або фальсифіковані лікарські засоби в особливо великих розмірах,

– карається позбавленням волі на строк від десяти до дванадцяти років з конфіскацією наркотичних засобів і прекурсорів, що були предметом контрабанди, та з конфіскацією майна.

Примітка. Поняття великий та особливо великий розмір наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, а також отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських

засобів, або фальсифікованих лікарських засобів, що застосовується в цьому розділі, визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу *(наказ МОЗ від 01.08.2000 № 188 «Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу»).*

Склад злочину, передбаченого ст. 305, є спеціальним щодо складу злочину, передбаченого ст. 201.

Об'єктом злочину, передбаченого ст. 305 КК України, є охоронювані кримінальним законом суспільні відносини з приводу здоров'я населення, а також встановлений з метою охорони здоров'я населення порядок переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів через митний кордон України.

Предметом злочину є: 1) наркотичні засоби; 2) психотропні речовини; 3) їхні аналоги: 4) прекурсори, 5) фальсифіковані лікарські засоби.

Наркотичні засоби – це включені до переліку речовини природного чи синтетичного походження, препарати, рослини, які становлять небезпеку для здоров'я населення у разі зловживання ними. До них належать, зокрема, гашиш, марихуана, опій, кокаїн. Зловживання наркотичними засобами призводить до захворювання на наркоманію.

Психотропні речовини – це включені до переліку речовини природного чи синтетичного походження, препарати, природні матеріали, які здатні викликати стан залежності та чинити депресивний або стимулюючий вплив на центральну нервову систему або викликати порушення сприйняття, або емоцій, або мислення, чи поведінки і становлять небезпеку для здоров'я населення у разі зловживання ними. До них належать, наприклад, ЛСД, мескалін, амфетамін, екстазі, спайси. Зловживання психотропними речовинами спричиняє захворювання на токсикоманію.

Прекурсори – це речовини та їх солі, що використовуються під час виробництва, виготовленні наркотичних засобів і психотропних речовин, включених до Переліку (зокрема, етиловий ефір, ацетон, ефедрин; ангідрид оцтової кислоти, соляна і сірчана кислоти).

Аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин – це заборонені до обігу в Україні речовини, природного чи синтетичного походження, не включені до Переліку, хімічна структура і властивості яких подібні до хімічної структури і властивостей наркотичних засобів і психотропних речовин, психоактивну дію яких ці речовини відтворюють.

Фальсифіковані лікарські засоби – лікарський засіб, який умисно промаркований неідентично (невідповідно) відомостям (одній або декільком з них) про лікарський засіб з відповідною назвою, що внесені до Державного реєстру лікарських засобів України, а так само лікарський засіб, умисно підроблений у інший спосіб, і не відповідає відомостям (одній або декільком з них), у тому числі складу, про лікарський засіб з відповідною назвою, що внесені до Державного реєстру лікарських засобів України.

Наркотичні засоби і психотропні речовини, за обігом яких встановлено національний і міжнародний контроль, визначаються за міжнародними назвами та хімічними формулами. Водночас їхні аналоги, які мають подібні властивості, не затверджуються як наркотичні засоби чи психотропні речовини міжнародними конвенціями ООН і не використовуються у торгівлі. А тому в багатьох випадках дії з ними не контролюються ні національним законодавством, ні міжнародними договорами у сфері боротьби з розповсюдженням наркотиків. На території України заборонено обіг аналогів наркотичних засобів або психотропних речовин.

Для встановлення виду, назв і властивостей наркотичного засобу, психотропної речовини, їх аналога чи прекурсору, а також належності рослини до культур, які містять наркотичні засоби, необхідні спеціальні знання. Тому у справах цієї категорії обов'язково має бути висновок експерта.

Об'єктивна сторона

Суспільно небезпечне діяння при контрабанді наркотичних засобів полягає в активних діях – це незаконне переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю предметів, які вказані в диспозиції ст. 305 КК України, за наявності хоча б однієї з передбачених у диспозиції цієї статті ознак.

Переміщення є основною ознакою суспільно небезпечного і протиправного посягання на об'єкт.

Тут об'єктивна сторона передбачає два альтернативні способи вчинення даного злочину.

Перший – переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів через митний кордон, поза митним контролем.

Другий – з приховуванням від митного контролю.

Місце вчинення злочину, тобто митний кордон, є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони.

Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів визнається закінченим злочином із моменту їх фактичного незаконного переміщення через митний кордон України. Незаконне переміщення може бути здійснене шляхом як перевезення, так і пересилання зазначених предметів через митний кордон.

Якщо предмети контрабанди виявлено під час огляду чи переогляду речей або ж особистого огляду, при виїзді за межі України, вчинене кваліфікується за ст. 15 і 305 КК України. Незаконне переміщення на територію України предметів контрабанди, які виявлено під час митного контролю, утворює закінчений склад цього злочину.

Суб'єкт злочину

У теорії кримінального права суб`єктом злочину є фізична, осудна особа, яка до вчинення злочину досягла віку кримінальної відповідальності. Згідно з ч.1 ст. 18 КК України суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Суб'єктом контрабанди може бути будь-яка фізична, осудна особа, якій до вчинення злочину минуло шістнадцять років. Ці ознаки суб'єкта контрабанди є загальновідомі і не потребують детального аналізу. Важливо лише зазначити, що контрабанда може бути також вчинена і спеціальним суб'єктом.

Зрозуміло, якщо контрабанда наркотиків хоча і вчинюється службовою особою або представником влади, але без використання ними свого службового становища або владних повноважень, вона визнається вчиненою загальним суб'єктом.

Згідно з Кримінальним кодексом України кримінальній відповідальності за контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів підлягають як громадяни України, так і іноземні громадяни, а також особи без громадянства, які є осудними та яким до вчинення злочину минуло 16 років.

Оскільки цей вид контрабанди може бути скоєний не лише за попередньою змовою групою осіб, а й організованою групою, то важливе значення для кваліфікації вчиненого за ч. 3 ст. 305 має правильне визначення

ознак організованої групи, відмінностей від групи за попередньою змовою. Згідно з ч. 3 ст. 28 контрабанда може бути кваліфікована за ознакою організованої групи, якщо в й готуванні чи вчиненні брали участь декілька осіб (троє і більше), які до вчинення злочину зорганізувалися у стійке об'єднання і діяли після цього за єдиним планом з розподілом технічних ролей у груповому скоєнні даного злочину, спрямованих на досягнення плану, відомого всім учасникам групи.

Суб'єктивна сторона

Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів передбачає наявність умисної форми вини у вигляді прямого умислу. При цьому особа усвідомлює суспільну небезпеку своїх дій і прагне їх вчинити.

Отже, під час здійснення цього діяння винний усвідомлює незаконність своїх дій щодо переміщення згаданих засобів і речовин через митний кордон України поза митним контролем чи з приховуванням від митного контролю і бажає в обхід встановлених правил ввезти їх в Україну чи вивезти з неї.

Основні методи і способи незаконного переміщення наркотиків

Контрабандисти використовують різні методи і способи переміщення наркотиків та психотропів, у зв'язку з чим способи незаконного переміщення таких речовин умовно можна поділити на такі основні групи:

– переміщення наркотиків з використанням вантажних перевезень;

– із застосуванням транспортних засобів;

– переміщення у міжнародних поштових та експрес-відправленнях;

– переміщення фізичною особою (кур'єром).

Для незаконного переміщення наркотиків при вантажних перевезеннях часто використовуються великовантажні контейнери. У цьому випадку переправляється велика кількість наркотиків. Контейнери перевозять як автотранспортом, так і залізницею, водними і повітряними шляхами.

Безумовно, в умовах значного зростання потоку транспортних засобів через кордон в останні десятиріччя контрабандистами активно використовуються можливості незаконного переміщення наркотиків як у легковому автотранспорті, вантажівках, так і інших транспортних засобах.

При контрабанді наркотичних речовин із застосуванням транспортних засобів використовують усі можливі конструктивні порожнини і пустотілі простори автомобіля, а також спеціально обладнані тайники.

Результати роботи митних органів України та зарубіжних країн вказують на збільшення випадків незаконного пересилання наркотиків з використанням міжнародних поштових та експрес-відправлень.

Під час переміщення наркотичних засобів і психотропних речовин фізичні особи приховують їх:

– у речах (ручній поклажі) (із застосуванням подвійного дна або подвійних простінок валізи, у сувенірах, серед продуктів харчування);

– у взутті, предметах одягу, на тілі (так зване приховування «при собі») (зокрема, шляхом приклеювання клейкою стрічкою упаковок з наркотиком на спині, грудях, животі, інших частинах тіла);

– з використанням порожнин тіла («внутрішнє приховування»).

Ковтання. Наркотики закладають у презервативи, гумові напальчники (у тому числі виготовлені з хірургічних рукавичок) тощо, зав'язують шовковою ниткою, змащують їх шаром смальцю, вазеліну або меду (для полегшення процесу ковтання) і ковтають. Під час подорожі такі пасажири, як правило, мало п'ють та їдять. Часто вони приймають велику кількість скріплюючих і таких, що знижують кислотність шлунку, препаратів. Людина може «тримати» в собі гранули до 48 годин.

Приховування з використанням порожнин тіла. Наркотики запаковують так само, як і для ковтання, але в цьому разі їх ще загортають у чорний пластик, обмотують спеціальною чорною плівкою підвищеної еластичності і лише після цього покривають мастилом. Потім ці закладки, найчастіше циліндричної форми, вкладають або в пряму кишку, або у піхву.

Фізичні ознаки:

– пасажир мало їсть і п'є під час польоту (за інформацією екіпажу);

– підвищена нервовість у разі затримання та усного опитування;

– неприродна поза під час сидіння;

– обережне ходіння;

– у разі розгерметизації упаковки героїну чи кокаїну пасажир неприродно блідне чи червоніє, у нього з'являється сонний скляний погляд.

(Коментар. Порушення герметичності упаковки героїну чи кокаїну призводить до стану коми або смерті. Тому огляд підозрілих осіб необхідно проводити з особливою обережністю, не допускати надавлювання в ділянці живота).

Контрольовані поставки наркотиків (ст. 456 МК України)

Заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів:

- ✓ контрольована поставка;
- ✓ оперативна закупка;
- ✓ конфіскація;
- ✓ запити правоохоронних органів про розміщення коштів, одержаних від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;
- ✓ огляд транспортних засобів, вантажів і особистих речей громадян та ін.

З метою припинення незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, а також виявлення осіб, які беруть участь у ньому, митні органи України у взаємодії з Службою безпеки та Міністерством внутрішніх справ України проводять спільні оперативні заходи – контрольовані поставки.

Контрольовані поставки – це процедура, при якій незаконна чи така, що викликає підозру, партія наркотичних засобів чи психотропних речовин, виявлена правоохоронним органом, допускається до вивезення, транзиту чи ввезення на територію однієї чи декількох країн з відома і під спостереженням їх компетентних органів з метою виявлення осіб, які беруть участь у вчиненні правопорушень.

Контрольовані поставки, здійснення яких заохочується Конвенцією Організації Об'єднаних Націй 1988 року, є ефективною стратегією забезпечення додержання законів про наркотики, яка дає можливість співробітникам правоохоронних органів різних країн виявляти членів міжнародної організації з незаконного обігу наркотиків, переміщення ними наркотичних засобів чи психотропних речовин через міжнародні кордони. Цей слідчий спосіб потребує тісної співпраці співробітників та органів із забезпечення додержання законів про наркотики, а також ретельного планування діяльності і її точного тактичного виконання з боку компетентних національних служб.

Розрізняють такі види контрольованих поставок:

Підмінними контрольованими поставками є операція з вилучення з контейнерів контрабандних наркотиків і заміни їх підробленим неконтрабандним вантажем. Залежно від правових норм і місцевих процедур наркотики можуть вилучатися частково або повністю. Після цього контейнер

з підмінним вантажем доставляється звичайним порядком вантажоотримувачу з відповідним дотриманням процедур захисту законності. У деяких районах такі операції називають також чистими контрольованими поставками.

Внутрішні контрольовані поставки пов'язані з виявленням контрабандного вантажу чи одержанням відповідної інформації країною призначення, після чого вона може прийняти рішення про координацію діяльності з країною походження чи транзиту для забезпечення безперешкодного проходження вантажу чи агентів, якщо такі є.

Зовнішні контрольовані поставки пов'язані з виявленням контрабандного вантажу чи одержанням відповідної інформації компетентними органами за межами країни призначення, що приймають рішення про координацію діяльності з компетентними органами цієї країни. Співпрацюючи країни домовляються про те, щоб дозволити доставку вантажу і прямування агентів, якщо такі є, за маршрутом, який пролягає по території країни походження, країни кінцевого призначення і країни транзиту.

Особи, які займаються контрабандою і незаконним обігом наркотиків, діють все більш рішуче, використовуючи найвитонченіші і найсучасніші засоби. Проте правоохоронні органи також не стоять на місці, постійно вдосконалюючись і розвиваючись. Процедури контрольованих поставок є лише одним з прикладів такого руху вперед.

Можливості здійснення контрольованих поставок

Найбільш сприятливі можливості для контрольованих поставок з'являються у тому разі, коли посадові особи виявляють наркотики у несупроводжуваному кур'єром вантажі, наприклад у вантажних відправленнях, ручному багажі, автотранспортних засобах і звичайних поштових відправленнях. Якщо процедура контрольованих поставок не використовується, то виявлення наркотиків, як правило, приводить лише до вилучення контрабанди: особи, відповідальні за контрабанду, не можуть бути виявленими, а організація, що займається контрабандою, втрачає лише наркотики, що перевозилися.

Практичні кроки, що можуть вживатися співробітниками правоохоронних органів для використання подібних фактів виявлення наркотиків у разі здійснення контрольованих поставок, мають між собою багато спільного незалежно від того, виявлено наркотики у вантажі або у звичайному поштовому відправленні, є контрольовані поставки внутрішніми, зовнішніми, чистими чи будь-якими іншими.

Проаналізуємо більш детально основні заходи, що повинні вживатися, та питання, що повинні враховуватися у разі здійснення контрольованих поставок.

1. Внутрішні контрольовані поставки наркотиків, виявлених у вантажах, що перевозяться

Багато заходів, які повинні вживатися з питань, що підлягають розгляду, потребують комплексного вирішення. Величезне значення має питання забезпечення збереження інформації в таємниці. Передчасне розголошення факту виявлення наркотиків зробить будь-яку спробу здійснення контрольованих поставок безглуздою. Також величезне значення має питання забезпечення недоторканності виявлених наркотиків. Особи, які контролюють проведення операції, повинні знати, що контрабандисти можуть планувати дії з блокування наркотиків до початку контрольованої поставки, і тому повинні бути готові відгадати ці плани.

Коли це можливо, розпаковка вантажу, вилучення наркотиків, маркування заміни і перепакування повинні здійснюватися у надійному місці, при цьому необхідно звертати увагу на обов'язковість збереження будь-яких речових доказів, таких наприклад, як відбитки пальців, які пізніше можуть бути важливим доказом. Мета полягає у тому, щоб вилучити наркотики і замінити їх нешкідливою речовиною, а потім надати вантажу його первісний зовнішній вигляд.

Перевагу треба надавати підмінним або чистим, контрольованим поставкам. Цей спосіб усуває ризик втрати наркотиків, дає великі можливості для маневру при організації спостереження за вантажем, не привертаючи уваги контрабандистів, що можуть організувати своє приховане спостереження.

Необхідно вивчити документацію на ввезення з метою встановлення осіб, пов'язаних з перевезенням, і зібрати про них інформацію. Коли це можливо, необхідно за адресою вантажоотримувача організувати приховане спостереження з метою встановлення осіб, які користуються цією адресою, і їх коло знайомств.

Необхідно встановити контакт з відповідними агентами з імпорту і доручити їм провести звичайну процедуру, наприклад, зв'язатися телефоном з імпортерами для одержання інструкцій з доставки чи для повідомлення їх про митне очищення. Досвід свідчить, що контрабандисти наркотиків можуть здійснити пробну чисту поставку для вивчення усіх процедур і надалі будуть розглядати будь-яке відхилення від норми як сигнал тривоги.

Кінцева доставка вантажу повинна здійснюватися при співробітництві з фірмами, що, як правило, здійснюють доставку.

Співробітник, що виступає в ролі напарника водія, повинен знаходитися в транспортному засобі, який здійснює доставку і за яким повинні рухатися один чи декілька транспортних засобів, що забезпечують підтримку. Приміщення вантажоотримувача повинні знаходитися під спостереженням, і в момент доставки необхідно вжити всіх заходів для того, щоб установити особи людей, які приймають поставку, шляхом фотографування чи іншим способом.

Після доставки спостереження необхідно продовжувати. Вибір правильного моменту часу для наступного відкритого проникнення до приміщення і його обшуку завжди викликає певну складність, але має вирішальне значення. Бувають випадки, коли після прибуття вантажу на місце доставки водій, який здійснює доставку, виїжджає за іншими адресами. Або після від'їзду водія вантаж переміщують в інше приміщення без розкриття. Посадова особа, відповідальна за хід операції, повинна бути готовою до цього і мати напоготові альтернативні варіанти операції на непередбачений випадок.

Хоча перевага завжди віддається підмінній, або чистій, контрольованій поставці, спосіб приховування чи обсяг партії вантажу робить іноді неможливими вилучення і заміну наркотиків. Але і в цих випадках все ж можна спробувати здійснити контрольовану поставку, хоча при цьому існує ризик, що це може викликати підозру організаторів поставки. У цьому разі краще відкрито вилучити наркотики, ніж ризикувати втратою контролю за ними, навіть якщо це буде означати передчасне вилучення наркотиків.

2. Контрольовані поставки в поштових відправленнях

Організація контрольованих поставок у разі виявлення незаконних наркотичних засобів у поштових відправленнях має багато загального з організацією контрольованих поставок у перевізних вантажах. Проте в цьому випадку, як правило, значно легше забезпечити збереження інформації в таємниці, а також вилучити і підмінити наркотики.

Надзвичайно важливо надати упаковці її первинний зовнішній вигляд. Доставка повинна здійснюватися у взаємодії з поштовими службами, і необхідно вжити усіх заходів для того, щоб дотримуватися звичайних термінів і способів доставки, характерних для цього району. Надзвичайно важливо оперативно навести дані й організувати приховане спостереження, оскільки більшість контрабандистів, що використовують пошту, буде

розцінювати будь-яку непередбачену затримку доставки очікуваної посилки як сигнал тривоги, виправдовуючи цим відмову від одержання пакета і залишаючи тим самим владі лише можливість арешту незаконних наркотичних засобів, власник яких точно не встановлений.

Як правило, при поштовій контрабанді ім'я адресата на упаковці не відповідає дійсному імені адресата, але водночас досить схоже на нього, щоб можна було виправдати прийняття посилки чи відмову від неї. Необхідно передбачити можливість нанесення на вміст розкритої посилки будь-якої маркуючої речовини.

Під час контрабанди наркотиків поштою особливо важко вибрати правильний момент часу доставки для відкритого проникнення чи опитування у приміщенні.

Як правило, тактика незаконних торговців наркотиками полягає у тому, щоб не розкривати посилку принаймні протягом декількох годин після доставки для того, щоб переконатися в тому, що вона знаходиться поза полем зору слідчих органів.

3. Зовнішні контрольовані поставки несупроводжуваних вантажів

Починаючи зовнішню контрольовану поставку, необхідно приділити увагу деяким додатковим питанням. Найважливіше якомога раніше встановити контакт з владою країни, де були виявлені наркотики, і відповідними владами країни призначення чи будь-якої країни транзиту для цієї поставки.

Необхідно враховувати такі чинники:

1) усі відповідні чинні юридичні норми країн, через які здійснюється поставка;

2) наявність часу, необхідного для опрацювання з відповідними владами всіх країн, через які здійснюється поставка, всебічно узгодженого і прийнятного плану спільних дій;

3) можливість забезпечити належний контроль і відповідне спостереження за вантажем по всьому маршруту його руху;

4) ступінь достовірності встановлення головних осіб та організаторів поставки у країні призначення, що виправдовує використання засобів;

5) наявність засобів зв'язку, необхідних для забезпечення належного контакту між відповідними владами в ході операції.

У зв'язку з тим, що після виявлення наркотику терміни завжди починають підтискати, вкрай бажано, щоб між усіма країнами, участь яких у таких операціях стає можливою внаслідок пролягання через їх територію

маршрутів міжнародних перевезень вантажів, був установлений попередній діалог з метою опрацювання планів спільних дій на випадок виникнення різноманітних обставин у ході здійснення зовнішньої контрольованої поставки, через те, що кожна ситуація, що може виникнути, повинна розглядатися окремо й оперативно узгоджено з усіма відомими відповідними чинниками і з урахуванням обставин, що склалися.

15.3. ДФС України як суб'єкт боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил

Відповідно до законів України органи доходів і зборів з метою виявлення джерел і каналів незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, осіб, які беруть участь у цьому, разом із іншими державними органами, що мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність, можуть використовувати метод контрольованої поставки зазначених засобів, речовин і прекурсорів.

Порядок проведення контрольованої поставки визначається Митним кодексом і відповідним нормативно-правовим актом центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері захисту державного кордону, погодженим із Генеральною прокуратурою України та зареєстрованим у Міністерстві юстиції України.

З метою виявлення та притягнення до відповідальності осіб, причетних до вчинення контрабанди, а також з метою вилучення товарів, щодо яких є підозра в незаконному переміщенні через митний кордон України, переміщення таких товарів може здійснюватися під негласним контролем та оперативним наглядом правоохоронних органів.

Порядок проведення негласного контролю за переміщенням товарів визначається Митним кодексом і відповідним нормативно-правовим актом центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері захисту державного кордону, погодженим з Генеральною прокуратурою України та зареєстрованим у Міністерстві юстиції України.

Основні завдання Департаменту організації протидії митним правопорушенням:

– запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил на всій митній території України;

– здійснення міжнародного співробітництва, забезпечення виконання зобов'язань, узятих за міжнародними договорами України, з питань, що належать до її компетенції, у тому числі, шляхом надання взаємної адміністративної допомоги у запобіганні, виявленні та розслідуванні порушень законодавства з питань державної митної справи, на підставі міжнародних угод;

– аналіз та управління ризиками з метою визначення форм та обсягів митного контролю.

Основні функції Департаменту організації протидії митним правопорушенням:

1. Проведення заходів із запобігання та протидії контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил на митній території України:

– здійснення аналітично-пошукової роботи, спрямованої на виявлення способів і механізмів переміщення товарів і транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України з порушенням законодавства України з питань державної митної справи, а також попередження таких порушень;

– організація, проведення та участь у проведенні спеціальних заходів та операцій із запобігання, виявлення та припинення незаконного переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, культурних цінностей, зброї та боєприпасів, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних або вибухових речовин, спеціальних засобів негласного отримання інформації, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, фальсифікованих лікарських засобів та інших предметів правопорушень;

– координація та контроль дій митниць ДФС, спрямованих на запобігання, виявлення та припинення незаконного переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, культурних цінностей, зброї та боєприпасів, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних або вибухових речовин, спеціальних засобів негласного отримання інформації, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, фальсифікованих лікарських засобів та інших предметів правопорушень.

2. Здійснення у випадках, передбачених законом, провадження у справах про порушення митних правил.

3. Вирішення відповідно до Митного кодексу України питання реалізації компромісу.

4. Взаємодія та здійснення обміну інформацією з державними органами іноземних держав згідно з міжнародними договорами України.

5. Здійснення аналізу та управління ризиками з метою визначення форм та обсягів митного контролю.

6. Розробка і реалізація практичних заходів з управління ризиками.

7. Координація застосування та розвиток системи управління ризиками.

8. Підготовка пропозицій щодо удосконалення нормативно-правових актів міністерств, розробка проєктів наказів Мінфіну щодо затвердження порядків, інструкцій, положень, форм розрахунків, звітів, декларацій, інших документів з питань, що належать до компетенції ДФС, та проєктів наказів ДФС з питань боротьби з митними правопорушеннями.

9. Забезпечення розгляду запитів та звернень народних депутатів України, органів державної влади, підприємств, громадян та інших заявників у межах компетенції Департаменту.

10. Інші функції та процедури.

15.4. Організація взаємодії між суб'єктами протидії контрабанді

На підставі чинних двосторонніх та багатосторонніх угод, учасником яких є Україна, Департамент організації протидії митним правопорушенням та міжнародної взаємодії здійснює міжнародне співробітництво з компетентними (митними) органами понад 60 країн. Разом з тим для нас становить інтерес можливість обміну інформацією не лише з митними органами, а й з правоохоронними органами іноземних держав, що здійснюють боротьбу з контрабандою наркотиків.

Висновок

Контрабандою є переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.

Основними способами незаконного переміщення контрабанди наркотичних засобів є:

– переміщення з використанням вантажних перевезень;

– із застосуванням транспортних засобів;

– переміщення у міжнародних поштових та експрес-відправленнях;

– переміщення фізичною особою (кур'єром).

Небезпека незаконного обігу наркотиків полягає у тому, що крім прямої загрози життю та здоров'ю людей, гроші від реалізації наркотиків можуть використовуватися для фінансування терористичної діяльності.

Органи доходів і зборів, Департамент організації протидії митним правопорушенням та міжнародної взаємодії є єдиними органами в Україні, які наділені правом здійснювати контроль за переміщенням товарів і транспортних засобів та проводити їх огляд.

Керівництвом ДФС України вживаються активні заходи щодо протидії контрабанді наркотиків, але недостатність належного забезпечення технічними засобами митного контролю та проведення експрес дослідження наркотичних засобів впливає на ефективність цих заходів.

Питання для самоконтролю

1. Поняття контрабанди, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих товарів.

2. Заходи щодо запобігання та протидії контрабанді.

3. Адміністративні стягнення за порушення митних правил.

4. Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів.

5. Кримінальна відповідальність за контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів.

6. Основні завдання та функції Департаменту організації протидії митним правопорушенням.

Список рекомендованих джерел

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. К.: Юрінком Інтер, 1998.

2. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2012. 216 с.

3. Митний кодекс України: Закон України: прийнято Верховною Радою 13.03.2012 № 4495-VI. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4495-17.

4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року/ за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К.: Каннон, А.С.К., 2001. 1104 с.

5. Боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил [Текст]: підруч. для студ. ВНЗ / А. Д. Войцещук, М. М. Каленський, С. І. Барабаш, О. В. Гоя [та ін.]; за ред. А. Д. Войцещука. Хмельницький: Інтрада, 2008. 328 с.

6. Додін Є. В. Організація боротьби з митними правопорушеннями та контрабандою [Текст]: навч. посіб. для студ. юрид. спеціальностей. Одес. нац. юрид. академія / Додін Є. В. Львів: Сполом, 2009. 232 с.

7. Зима О. Т. Митне право: конспект лекцій. Харків: Право, 2018. 126 с.

8. Бойко В. М. Митне право України: навч. посіб. К.: Алерта, 2015. Т. 2. 618 с.

9. Митна справа України: підручник / П. В. Пашко, В. В. Ченцов, Н. В. Мережко та ін.; за заг. ред. П. В. Пашка. К.: Університет ДФС України, 2017. 442 с. (Серія «Податкова та митна справа в Україні», т. 100).

10. Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів: Закон України від 15.02.95 № 60/95.

11. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Закон України від 15.02.95 № 62/95.

12. Про внесення змін до Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів»: Закон України від 22.12.06 № 530-V.

13. Про лікарські засоби: Закон України від 04.04.1996 № 123/96-ВР.

14. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.00 № 770.

15. Про затвердження Порядку перевезення хворими, які прямують транзитом через територію України, наркотичних засобів і психотропних речовин: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.11.2007 № 1307.

16. Про затвердження Порядку видачі дозволів на ввезення в Україну та вивезення з України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.02.97 №146.

17. Про затвердження Таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться в незаконному обігу: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 01.08.00 № 188.

Тема 16. Організація протидії легалізації тіньових доходів

16.1. Визначення поняття «легалізація» (відмивання) та правові основи запобіганню і протидії легалізації тіньових доходів.

16.2. Система фінансового моніторингу України.

16.3. Поняття сумнівної операції та її основні ознаки. Виявлення сумнівних фінансових операцій та їх відпрацювання.

16.4. Взаємодія Державної служби фінансового моніторингу України з правоохоронними органами України.

У контексті глобалізації світової фінансової системи, що відкриває нові можливості для безперешкодного переміщення капіталів, суспільна небезпека діянь, які утворюють відмивання злочинних доходів, тільки зростає, адже відносна безконтрольність капіталів дозволяє безкарно відмивати доходи від злочинної діяльності, у зв'язку з чим відмивання (легалізація) доходів, одержаних злочинним шляхом набуває характеру транснаціонального, а державні кордони часом стають для «відмивачів» не перепоною, а допоміжним елементом на шляху приховування злочинного джерела походження доходів. Відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, пов'язане з придбанням (частіше – імпортом) предметів розкоші. Однак такий імпорт не породжує внутрішньої економічної активності, у зв'язку з чим може слугувати фактором, що стимулює зниження цін на внутрішньому ринку, тим самим зменшуючи рентабельність вітчизняних підприємств. Відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, здатне негативно впливати на темпи економічного зростання не тільки певної галузі, а і держави в цілому. В межах такої злочинної діяльності активи перенаправляються від стабільних до ризикованих проєктів, від продуктивних – до малоефективних інвестицій; зазначені злочинні дії сприяють зростанню рівня злочинності та корупції в той час, як економічне зростання може наражатися на ризик.

Незважаючи на те, що проблема протидії відмиванню злочинних доходів постала перед світовим співтовариством достатньо давно, вітчизняна правова система стикнулася з нею лише на початку 90-х рр. XX століття, а комплексна криміналізація відмивання «брудних» доходів у нашій державі відбулась тільки 2001 р. – з прийняттям чинного КК України. Така ситуація пояснюється тим, що адміністративно-командна система управління в СРСР, яка передбачала цілковиту відсутність вільної економіки, дозволяла

без зусиль уникати проблеми, що розглядається. Однак з отриманням незалежності та різкою зміною як економічної, так і політичної системи ситуація значно змінилася. Лібералізація державної політики у сфері господарської діяльності, послаблення контролю, інтеграція у міжнародні фінансові ринки, крім очевидних переваг для економіки країни, принесли з собою і нові загрози, шляхи протидії яким не були вироблені.

Поряд з іншими до таких загроз можна зарахувати зростання тіньового сектору економіки та легалізацію злочинних доходів, які нерозривно пов'язані між собою.

16.1. Визначення поняття «легалізація» (відмивання) та правові основи запобіганню і протидії легалізації тіньових доходів

Розпочати процес визначення досліджуваного поняття варто зі звернення до етимології та семантичного змісту його складових. Так, В. Г. Скляренко вказує, що термін «легалізація» є запозиченням із французької мови (французьке – legal) і походить від латинського legalis «законний, правовий», утвореного від lex (legis) «закон, юридична норма». У словниках української мови «легалізація» тлумачиться як надання законної сили, узаконення чи перехід на легальне становище. Аналогічне формулювання міститься і в тлумачному словнику юридичних термінів. У свою чергу, слово «відмивання» роз'яснюється як очищення когось чи чогось від бруду або як промивання, відділення будь-чого від домішок.

Таким чином, у результаті вчинення злочину, передбаченого статтею 209 КК України, доходи не «переходять на легальне становище», їм лише надається вигляд законного походження – так само як і приховування слідів злочину не нівелює факту його вчинення.

У зв'язку з цим М. О. Філатова обґрунтовано наголошує на тому, що термін «легалізація» лексично та юридично не відповідає сутності відмивання. Тому відносно досліджуваного злочину й особливо в нормативно-правових актах доцільно використовувати термін «відмивання», загальноприйняте розуміння якого не суперечить кримінально-правовому.

До речі, у міжнародному праві перевага надається терміну «відмивання». Цікаво, що свого часу (на етапі опрацювання проєкту КК України) А. А. Музика, посилаючись саме на міжнародно-правове визначення відповідного поняття, пропонував назвати відповідну статтю кримінального закону «Відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом».

У тлумачному словнику юридичних термінів ***відмивання (легалізація)*** грошей визначається як проведення фінансових операцій та інших угод з грошовими коштами та іншим майном, здобутими свідомо злочинним шляхом, використання цих коштів і майна в підприємницькій та іншій господарській діяльності. Очевидно, що вживання тут терміна «відмивання (легалізація) грошей» звужує предмет злочину, який у самому понятті цілком виправдано визначається більш широко.

Дослідження визначень поняття «відмивання (легалізація) злочинних доходів» у юридичній літературі також свідчить про те, що вчені висловлюють різні думки щодо розуміння цього явища, однак повної чіткості і точності до цього часу немає, адже, як вже зазначалось, відмивання доходів можна розглядати як багатогранне та різнопланове явище, зокрема як злочин, дію, процес, технологію, етап, метод і процедуру, різновид підприємницької діяльності, джерело доходу мафії.

Деякі автори визначають відмивання доходів як процес. Наприклад, вітчизняний дослідник О. В. Столярський під відмиванням грошей розуміє сукупність послідовно-логічних дій, що за своїм змістом становлять операції з доходами злочинного походження їх власником або його довіреними особами у фінансово-банківській системі однієї або кількох країн з метою приховання істинних джерел походження цих доходів, надання їм легального вигляду.

Очевидно, що визначення відмивання доходів, які даються дослідниками – представниками різних державних, у т. ч. правозастосовних органів та які містяться у нормативно-правових актах, сфокусовані на окремих аспектах певних дій (економічних, бухгалтерських, кримінально-правових тощо).

Німецькі дослідники Х.-Х. Кернер та Е. Дах під відмиванням доходів розуміють усі операції, які здійснюються з метою на першій стадії приховати наявність, походження або цільове призначення майнових цінностей, одержаних від злочину, щоб на другій стадії регулярно отримувати з них доходи. І. Г. Тер-Аванесов пропонує таке визначення: легалізація грошових коштів або іншого майна – це умисні дії незалежно від форм їх здійснення, спрямовані на надання законного вигляду доходам, отриманим незаконним шляхом. З точки зору О. Ю. Якімова, легалізацію необхідно визначати як дію, спрямовану на надання правомірного вигляду володінню, користуванню або розпорядженню майном (або правом на нього), придбаним у результаті вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Як бачимо, в одних дослідників відмивання – це дії, операції з «брудними» доходами (П. П. Андрушко, М. В. Бондарєва, Б. В. Волженкін, Л. М. Доля, В. А. Журавель, В. М. Корнієнко, Х.-Х. Кернер, Е. Дах, І. Г. Тер-Аванесов, І. Л. Третьяков, О. О. Чаричанський, О. Ю. Якімов), в інших – процес (Д. В. Бахарєв). В одних дефініціях легалізація доходів характеризується як одиничне діяння (О. О. Чаричанський, О. Ю. Якімов), в інших – як вид діяльності (М. В. Бондарєва, І. Є. Мезенцева). Метою вчинення таких дій називається надання правомірного вигляду володінню, користуванню або розпорядженню майном (П. П. Андрушко, М. В. Бондарєва, Д. В. Бахарєв, О. Ю. Якімов).

Таким чином, фактично легалізація злочинних доходів виникла задовго до її криміналізації та ухвалення перших нормативних актів, спрямованих на боротьбу з нею, а включення її до переліку кримінально караних діянь було пов'язане зі сплеском організованої злочинності.

Вивчення історії виникнення та розвитку цієї проблеми дозволяє виділити чотири ключові етапи ґенези відмивання:

1) виникнення дій з легалізації злочинних доходів;

2) широке використання організованою злочинністю зазначених дій;

3) виникнення поняття «відмивання грошей»;

4) законодавче регулювання проблеми.

Визначити відмивання майна, одержаного злочинним шляхом, з кримінально-правової точки зору можна як вчинення дій з майном, здобутим внаслідок вчинення злочину, спрямованих на надання йому вигляду законного походження задля подальшого використання у господарській чи іншій легальній діяльності. Щодо терміна «легалізація», то лексично та юридично він не відповідає суті відмивання «брудного» майна, а тому в нормативно-правових актах доцільним є використання терміна «відмивання», загальноприйняте розуміння якого не суперечить кримінально-правовому.

В Україні 14 жовтня 2014 року прийнято Закон «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» № 1702-VII, сфера дії якого поширюється (згідно зі ст. 2) на громадян України, іноземців та осіб без громадянства, фізичних осіб-підприємців, а також на юридичних осіб, їх філії, представництва та інші відокремлені підрозділи, що забезпечують проведення фінансових операцій на території України та за її межами відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 3 цього Закону встановлює, що відносини, які виникають у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, регулюються цим законом, іншими законодавчими актами України, що регулюють діяльність суб'єктів фінансового моніторингу, актами Кабінету Міністрів України, а також іншими нормативно-правовими актами.

Стаття 4 Закону встановлює, що до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, належать будь-які дії, пов'язані із вчиненням фінансової операції чи правочину з активами, одержаними внаслідок вчинення злочину, а також вчиненням дій, спрямованих на приховання чи маскування незаконного походження таких активів чи володіння ними, прав на такі активи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так само набуттям, володінням або використанням активів, одержаних внаслідок вчинення злочину.

Взагалі, вітчизняний уряд почав формувати курс на протидію легалізації (відмиванню) доходів значно раніше. Зокрема, 3 серпня 2005 року було видано Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції розвитку системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму на 2005–2010 роки», в якому було закріплено напрями розвитку національної системи протидії відмиванню кримінальних прибутків і фінансуванню тероризму. Одним із таких напрямів визначено формування в населення усвідомлення необхідності протидії легалізації злочинних доходів.

Проте варто зазначити, що формування такого курсу розпочалося задовго до прийняття згаданого розпорядження КМ України, а саме після приєднання України до Конвенції від 8 листопада 1990 року. Зокрема, на втілення цього курсу в життя було прийнято низку нормативних актів:

1) Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо посилення боротьби з приховуванням неоподаткованих доходів, а також відмиванням доходів, одержаних незаконним шляхом» від 22 червня 2000 р.;

2) Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом» від 19 липня 2001 року;

3) Розпорядження КМ України «Про утворення міжвідомчої робочої групи з дослідження методів та тенденцій у відмиванні грошей та інших доходів, одержаних злочинним шляхом» від 21 серпня 2001 року;

4) Постанова КМ України та Національного банку України «Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF)» від 28 серпня 2001 року (У вказаній постанові зазначалось, що органам виконавчої влади, банківським та іншим фінансовим установам потрібно керуватись у своїй діяльності рекомендаціями FATF.

Останні містять повний набір контрзаходів щодо відмивання і охоплюють системи кримінального законодавства і примусового виконання законодавства, фінансову систему та її нормативно-правову базу, а також міжнародне співробітництво. Основними положеннями рекомендацій FATF на момент ухвалення згаданої постанови КМ України і НБ України визнавались такі зобов'язання:

– криміналізація відмивання грошей, отриманих у результаті злочинів (рекомендація 4) та прийняття законів про арешт і конфіскацію злочинних доходів (рекомендація 7);

– зобов'язання для фінансових установ здійснювати ідентифікацію своїх клієнтів, у т. ч. будь-яких осіб, до яких перейшла певна власність, та належне ведення обліку (рекомендації 10 і 12);

– вимога щодо фінансових установ повідомляти компетентні національні органи про підозрілі операції (рекомендація 15) та запроваджувати широке коло заходів внутрішнього контролю (рекомендація 19);

– адекватні системи контролю та нагляду за діяльністю фінансових установ (рекомендації 26–29);

– необхідність підписання міжнародних угод та прийняття національного законодавства, яке б давало змогу країнам здійснювати оперативну і ефективну співпрацю на всіх рівнях (рекомендації 32–40);

5) Постанова КМ України «Про Єдину державну інформаційну систему у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму» від 10 грудня 2003 року та інші.

Міжнародне співтовариство усвідомило небезпеку збільшення тенденцій тіньової економіки та легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. З огляду на що FATF проводить моніторинг стану законодавства держав у цій сфері, а в разі його невідповідності міжнародним стандартам ініціює запровадження до таких держав широкого спектру санкцій, починаючи від побажання бути більш пильними під час здійснення операцій із резидентами такої країни і закінчуючи закриттям рахунків банків держави.

Показовим прикладом, що свідчить про актуальність такої проблеми в Україні, стала підготовка до чемпіонату з футболу Євро-2012. В іноземних ЗМІ широко обговорювалися факти корупції та фактичного відмивання грошей, пов'язаних із підготовкою «свята спорту» саме в Україні (щодо Польщі в цьому аспекті не йшлося). Так, старший науковий співробітник Європейської ради з міжнародних відносин Е. Вілсон стверджував, що Україною на Євро-2012 витрачено більше, ніж британцями на Олімпіаду-2012 у Лондоні, хоча Україна була тільки співприймаючою країною. У його блозі на офіційному сайті «The Financial Times» говориться, що «відкати» на багатьох проєктах становили до 40 %, наприклад, вартість стадіону «Олімпійський» становила 600 мільйонів доларів США, що в півтора рази більше, ніж «Allianz Arena» у Мюнхені, де проходив фінал Ліги чемпіонів.

16.2. Система фінансового моніторингу України

Інтеграція України в європейські та світові економічні структури включає зміцнення її економіки, створення сприятливого інвестиційного клімату, виконання міжнародних угод щодо економічного співробітництва та боротьби з економічними злочинами. Виконання зазначених умов неможливе без зменшення частки тіньового сектору економіки, характерною рисою якого є отримання надприбутків шляхом скоєння кримінальних дій.

Наявність значних прибутків, неконтрольованих державою, підриває її економічний суверенітет, негативно позначається на міжнародному іміджі.

Тому державами вживаються заходи з розробки дієвих стратегій боротьби з відмиванням грошей і припинення фінансування тероризму, які об'єднують роботу за декількома різними, але взаємопов'язаними аспектами фінансових систем і кримінального права. Одним із важливих елементів цих стратегій є підрозділ фінансової розвідки (далі – ПФР). ПФР являє собою центральний національний орган, відповідальний за отримання, аналіз та подальшу передачу компетентним органам фінансової інформації про підозрілі операції.

Фінансові установи мають інформацію про операції, за якими може критися злочинний план. Та хоча ця інформація підпадає під дії обов'язкових норм конфіденційності, її потрібно зробити доступною для

правоохоронних органів, щоб надати можливість відслідковувати канали переміщення кримінальних коштів.

В Україні підрозділом фінансової розвідки є Державна служба фінансового моніторингу України (Указ Президента України «Про Положення про Державну службу фінансового моніторингу України» від 13.04.2011 № 466/2011)

Основними завданнями Держфінмоніторингу України є:

1) реалізація державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, а також внесення пропозицій щодо її формування;

2) збирання, оброблення та аналіз інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції або інформації, що може бути пов'язана з підозрою у легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванні тероризму;

3) створення та забезпечення функціонування єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

Система фінансового моніторингу України складається з двох рівнів – первинного та державного.

Первинний фінансовий моніторинг – сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, спрямованих на виконання вимог цього закону, що включають проведення обов'язкового та внутрішнього фінансового моніторингу. Обов'язковий фінансовий моніторинг – сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, з виявлення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу відповідно до статті 15 цього закону, ідентифікації учасників таких операцій та вивчення їх діяльності, ведення обліку цих операцій та відомостей про їх учасників, обов'язкового звітування про них Спеціально уповноваженому органу, а також подання додаткової інформації про фінансові операції та їх учасників, що стали об'єктом фінансового моніторингу з боку Спеціально уповноваженого органу. Внутрішній фінансовий моніторинг – сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, з виявлення фінансових операцій, що підлягають внутрішньому фінансовому моніторингу відповідно до статті 16 цього закону, із застосуванням підходу, що ґрунтується на проведенні оцінки ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або

фінансування тероризму; ведення обліку таких операцій та відомостей про їх учасників; подання інформації Спеціально уповноваженому органу про операції, що мають високий ступінь ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму, а також додаткової інформації про фінансові операції та їх учасників, що стали об'єктом фінансового моніторингу з боку Спеціально уповноваженого органу.

Державний фінансовий моніторинг – сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами державного фінансового моніторингу, спрямованих на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму. Державний фінансовий моніторинг Спеціально уповноваженого органу – сукупність заходів із збору, обробки та аналізу, зазначеним органом інформації про фінансові операції, що подається суб'єктами первинного і державного фінансового моніторингу та іншими державними органами, відповідними органами іноземних держав, а також заходів з перевірки такої інформації згідно із законодавством України. Державний фінансовий моніторинг інших суб'єктів державного фінансового моніторингу – сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами, визначеними абзацем другим частини третьої статті 5 цього закону, спрямованих на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

Суб'єктами первинного фінансового моніторингу є:

1) банки, страховики (перестраховики), кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи;

2) платіжні організації, члени платіжних систем, еквайрингові та клірингові установи;

3) товарні, фондові та інші біржі;

4) професійні учасники ринку цінних паперів;

5) компанії з управління активами;

6) оператори поштового зв'язку, інші установи, які проводять фінансові операції з переказу коштів;

7) філії або представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, які надають фінансові послуги на території України;

8) спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу:

а) суб'єкти підприємницької діяльності, які надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна;

б) суб'єкти господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них, якщо сума фінансової операції дорівнює чи перевищує суму, визначену частиною першою статті 15 закону № 1702;

в) суб'єкти господарювання, які проводять лотереї та азартні ігри, у тому числі казино, електронне (віртуальне) казино;

г) нотаріуси, адвокати, аудитори, аудиторські фірми, фізичні особи - підприємці, які надають послуги з бухгалтерського обліку, суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги (за винятком осіб, які надають послуги у рамках трудових правовідносин) у випадках, передбачених статтями 6 і 8 закону № 1702;

д) фізичні особи-підприємці та юридичні особи, які проводять фінансові операції з товарами (виконують роботи, надають послуги) за готівку, за умови, що сума такої фінансової операції дорівнює чи перевищує суму, визначену частиною першою статті 15 закону № 1702, у випадках, передбачених статтями 6 і 8 закону № 1702;

9) інші юридичні особи, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги.

Суб'єктами державного фінансового моніторингу є:

– Національний банк України;

– центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

– Міністерство юстиції України;

– центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сферах надання послуг поштового зв'язку та економічного розвитку;

– Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;

– Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг;

– спеціально уповноважений орган – Держфінмоніторинг України.

З метою попередження та протидії проведення фінансових операцій, щодо яких виникають підстави вважати, що вони пов'язані з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом або фінансуванням тероризму Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування

тероризму» (далі – Закон) передбачено механізм зупинення таких операцій.

Відповідно до ч. 1 ст. 17 Закону № 1702 суб'єкт первинного фінансового моніторингу має право зупинити проведення фінансової операції у разі, якщо така операція містить ознаки, передбачені статтями 15 і 16 Закону, та зобов'язаний зупинити проведення фінансової операції, якщо її учасником або вигодоодержувачем за нею є особа, яку включено до переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції, і в той самий день повідомити про це Спеціально уповноважений орган. Таке зупинення фінансових операцій здійснюється на строк до двох робочих днів.

Крім того, існують інші терміни зупинення фінансових операцій:

– на строк до п'яти робочих днів (Держфінмоніторинг, відповідно до ч. 2 ст. 17 Закону може прийняти рішення про подальше зупинення такої фінансової операції, про що зобов'язаний невідкладно повідомити суб'єкта первинного фінансового моніторингу, а також правоохоронні органи, уповноважені приймати рішення відповідно до кримінального процесуального законодавства; а також про зупинення видаткових операцій за рахунками клієнтів (осіб) у разі, якщо такі операції містять ознаки, передбачені статтями 15, 16 Закону № 1702;

– на строк на сім робочих днів (у разі відповідно до ч. 2 і 3 ст. 17 Закону проведення Держфінмоніторингом аналітичної роботи, збору необхідної додаткової інформації, обробки, перевірки та аналізу її. У разі підтвердження мотивованої підозри Держфінмоніторинг готує і подає відповідні узагальнені матеріали протягом строку зупинення такої операції до правоохоронних органів).

У разі підтвердження мотивованої підозри Держфінмоніторинг України готує узагальнений матеріал, який пов'язаний із зупиненням фінансової операції, і подає відповідному правоохоронному органу (його структурному або територіальному підрозділу) не пізніше п'ятого робочого дня після прийняття рішення щодо подальшого зупинення фінансової операції відповідно до частин другої та/або третьої статті 17 Закону.

У такому разі строк зупинення фінансової операції продовжується Держфінмоніторингом України на сім робочих днів з дня подання відповідного узагальненого матеріалу за умови, що загальний строк такого зупинення не перевищуватиме 14 робочих днів.

У разі надходження запиту правоохоронного органу (його територіального підрозділу) у межах перевірки раніше наданого узагальненого матеріалу, у якому зазначаються фінансові операції, які містять ознаки, передбачені статтями 15, 16 Закону, Держфінмоніторинг України може прийняти рішення про зупинення видаткових операцій за рахунками клієнтів (осіб) відповідно до частини третьої статті 17 Закону № 1702.

Такий запит правоохоронного органу обов'язково повинен:

– бути викладений на офіційному бланку відповідного правоохоронного органу (його територіального підрозділу) встановленої форми;

– бути наданий за підписом керівника правоохоронного органу (його територіального підрозділу) чи його заступника, скріпленим гербовою печаткою;

– містити мотивовані підозри, обґрунтування необхідності зупинення видаткових операцій, ідентифікаційні дані учасників фінансових операцій, банківські рахунки та інші відомості, зазначені в додатку 1 до цього Порядку.

У день подання узагальнених матеріалів Держфінмоніторинг інформує відповідного суб'єкта первинного фінансового моніторингу про день закінчення строку зупинення фінансової операції.

У разі якщо за результатами перевірки ознаки легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму не підтверджуються, Держфінмоніторинг зобов'язаний невідкладно скасувати своє рішення про зупинення видаткових операцій та повідомити про це суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Порядок зупинення та поновлення проведення фінансових операцій визначається суб'єктами державного фінансового моніторингу, які здійснюють регулювання і нагляд за діяльністю суб'єктів первинного фінансового моніторингу в межах їх повноважень. Строки зупинення фінансових операцій суб'єктами первинного фінансового моніторингу та спеціально уповноваженим органом, зазначені у частинах першій-четвертій статті 17 Закону № 1702, є остаточними та продовженню не підлягають.

Узагальнені матеріали-відомості про фінансові операції, які були об'єктом фінансового моніторингу і за результатами аналізу яких спеціально уповноваженим органом виявлено підозри щодо відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, чи фінансування тероризму, або суспільно небезпечного діяння, що передує легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Узагальнені матеріали є повідомленням про

злочин і містять підстави для прийняття правоохоронними органами рішення відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, а також для проведення правоохоронними та розвідувальними органами України оперативно-розшукової діяльності. Форма та структура узагальнених матеріалів встановлюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, за погодженням з правоохоронними органами.

Додаткові узагальнені матеріали-відомості, зібрані на основі аналізу додатково одержаної інформації, на доповнення до раніше поданих узагальнених матеріалів.

Структура узагальнених матеріалів:

– зміст;

– преамбула;

– описові розділи, до яких можуть включатися:

• опис фінансових операцій (для узагальненого матеріалу);

• інформація щодо раніше переданого узагальненого матеріалу (для додаткового узагальненого матеріалу);

• інформація про стан розгляду правоохоронними органами або розвідувальними органами узагальненого матеріалу (для додаткового узагальненого матеріалу);

• додаткова інформація про проведення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, отримана від суб'єктів первинного фінансового моніторингу (для додаткового узагальненого матеріалу);

• інформація щодо зупинення фінансових операцій;

• перелік документів та додатково отримана інформація від суб'єктів первинного фінансового моніторингу;

• інформація щодо пов'язаних узагальнених матеріалів;

• додатково отримана інформація;

• інформація щодо учасників фінансових операцій;

• резюме;

• мотивований висновок;

• додатки (за наявності).

Розгляд узагальнених матеріалів правоохоронними органами, їх територіальними підрозділами здійснюється у визначеному законодавством України порядку. Організація, розгляд, прийняття рішення за відомостями,

викладеними в узагальнених матеріалах щодо фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, здійснюються правоохоронними органами, їх територіальними підрозділами, на які покладено виконання завдань із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

Отримані узагальнені матеріали правоохоронні органи, їх територіальні підрозділи реалізовують у межах своєї компетенції, використовуючи оперативно-розшукові заходи і засоби, здійснюючи кримінальне провадження у порядку, визначеному законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про контррозвідувальну діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом України.

Контроль за станом розгляду та обґрунтованістю прийнятих рішень територіальними підрозділами правоохоронних органів за результатами розгляду узагальнених матеріалів здійснюють структурні підрозділи правоохоронних органів, а також керівники територіальних підрозділів правоохоронних органів.

Узагальнені матеріали, які містять підозри щодо відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму, використовуються правоохоронними органами, їх територіальними підрозділами виключно у разі здійснення заходів щодо боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму.

16.3. Поняття сумнівної операції та її основні ознаки. Виявлення сумнівних фінансових операцій та їх відпрацювання

Закон «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» № 1702-VII, крім визначення терміна «легалізація» (п. 1 лекції), дає визначення понять:

– «суспільно-небезпечне протиправне діяння, що передує легалізації (відмиванню) доходів» – це діяння, за яке Кримінальним кодексом України передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк три і більше років (за винятком діянь, передбачених статтями 212 і 212[1] Кримінального кодексу України) або яке визначається злочином за кримінальним законом іншої держави і за таке ж саме діяння передбачена

відповідальність Кримінальним кодексом України та внаслідок вчинення якого є незаконно одержані доходи;

– «фінансова операція» – будь-яка операція, пов'язана із здійсненням або забезпеченням здійснення платежу за допомогою суб'єкта первинного фінансового моніторингу, зокрема:

• внесення зняття депозиту (висновку, вкладу);

• переказ грошей з рахунка на рахунок;

• обмін валюти;

• надання послуг з випуску, купівлі або продажу цінних паперів та інших видів фінансових активів;

• надання чи отримання позики або кредиту;

• страхування (перестрахування);

• надання фінансових гарантій та зобов'язань;

• довічне управління портфелем цінних паперів;

• фінансовий лізинг;

• здійснення випуску, обігу, погашення (розповсюдження) державної та іншої грошової категорії;

• надання послуг з випуску, купівлі, продажу і обслуговування векселів, платіжних карток, грошових поштових переводів та інших платіжних інструментів;

• відкриття рахунку.

Фінансова операція підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу у разі, якщо сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 150 000 гривень (для суб'єктів господарювання, які проводять азартні ігри, – 13 000 гривень) або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентній 150 000 гривень (для суб'єктів господарювання, які проводять азартні ігри, – 13 000 гривень) та має одну або більше ознак, встановлених ст. 15 Закону.

Ознаки операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом:

1) переказ грошових коштів на анонімний (номерний) рахунок за кордон і надходження грошових коштів з анонімного (номерного) рахунку з-за кордону, а також переказ коштів на рахунок, відкритий у фінансовій установі в країні, що віднесена Кабінетом Міністрів України до переліку офшорних зон;

2) купівля-продаж чеків, дорожніх чеків або інших подібних платіжних засобів за готівку;

3) зарахування або переказ коштів, надання або отримання кредиту (позики), проведення інших фінансових операцій у разі, якщо хоча б одна із сторін-учасників фінансової операції є фізичною або юридичною особою, що має відповідну реєстрацію, місце проживання чи місцезнаходження в країні (на території), що не виконують чи неналежним чином виконують рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, що здійснюють діяльність у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, або однією із сторін є особа, яка має рахунок у банку, зареєстрованому у вищезазначеній країні (території). Перелік таких країн (територій) визначається відповідно до порядку, встановленого Кабінетом Міністрів України, на основі висновків міжнародних, міжурядових організацій, діяльність яких спрямована на протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, і підлягає опублікуванню;

4) зарахування на рахунок коштів у готівковій формі з їх подальшим переказом того самого або наступного операційного дня іншій особі;

5) зарахування коштів на поточний рахунок юридичної або фізичної особи-підприємця чи списання коштів з поточного рахунка юридичної або фізичної особи-підприємця, період діяльності якої не перевищує трьох місяців з дня реєстрації або зарахування коштів на поточний рахунок чи списання готівки з поточного рахунка юридичної або фізичної особи-підприємця у разі, якщо операції на зазначеному рахунку не здійснювалися з дня його відкриття;

6) переказ особою коштів за кордон за відсутності зовнішньоекономічного договору (контракту);

7) обмін банкнот, особливо іноземної валюти, на банкноти іншого номіналу;

8) проведення фінансових операцій з цінними паперами на пред'явника, не депонованими в депозитарних установах;

9) проведення фінансових операцій з векселями з бланковим індосаментом або індосаментом на пред'явника;

10) здійснення розрахунку за фінансовою операцією у готівковій формі;

11) проведення фінансових операцій за правочинами, форма розрахунків за якими не визначена;

12) одержання (сплата, переказ) страхового (перестрахового) платежу (страхового внеску, страхової премії);

13) проведення страхової виплати або страхового відшкодування;

14) виплата (передача) особі виграшу в лотерею, придбання фішок, жетонів, внесення в інший спосіб плати за право участі в азартній грі, виплата (передача) виграшу суб'єктом господарювання, який проводить азартні ігри;

15) здійснення розрахунків за зовнішньоекономічним контрактом, що не передбачає фактичного постачання на митну територію України товарів, робіт і послуг;

16) надання кредитних коштів особі, яка є членом небанківської кредитної установи, в один і той самий день декілька разів, за умови, що загальна сума фінансових операцій дорівнює чи перевищує суму, визначену частиною першою цієї статті.

Критерії ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму затверджено наказ Державного комітету фінансового моніторингу України від 3 серпня 2010 року № 126.

Критерії ризику використовують у своїй діяльності такі суб'єкти первинного фінансового моніторингу та їх відокремлені підрозділи:

– банки, страховики (перестраховики), кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи;

– платіжні організації, члени платіжних систем, еквайрингові та клірингові установи;

– товарні, фондові та інші біржі;

– професійні учасники ринку цінних паперів;

– компанії з управління активами;

– оператори поштового зв'язку, інші установи, які проводять фінансові операції з переказу коштів;

– філії або представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, які надають фінансові послуги на території України;

– суб'єкти підприємницької діяльності, які надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна;

– суб'єкти господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них, якщо сума фінансової операції дорівнює чи перевищує суму 150 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 150 000 гривень;

– суб'єкти господарювання, які проводять лотереї та азартні ігри, у тому числі казино, електронне (віртуальне) казино;

– нотаріуси, адвокати, аудитори, аудиторські фірми, фізичні особи - підприємці, які надають послуги з бухгалтерського обліку, суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги (за винятком осіб, які надають послуги у рамках трудових правовідносин), у випадках, передбачених статтями 6 і 8 Закону № 1207;

– інші юридичні особи, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги.

Усі вищезазначені суб'єкти вживають заходи щодо класифікації своїх клієнтів з урахуванням Критеріїв ризику.

Оцінювання ризику здійснюється за відповідними критеріями, зокрема за типом клієнта, географічним розташуванням країни реєстрації клієнта або установи, через яку він здійснює передачу (отримання) активів, і видом товарів та послуг.

Уперше рівень ризику визначається та фіксується суб'єктом під час встановлення ділових відносин з клієнтом. У разі якщо клієнт підпадає хоча б під один із цих Критеріїв ризику, рівень ризику такого клієнта не може визначатися як «низький».

Встановлений щодо клієнта рівень ризику переглядається суб'єктом не рідше одного разу на рік.

У разі встановлення клієнту середнього рівня ризику та виявлення тенденції щодо його зростання (включаючи досягнення високого рівня ризику) у клієнта виникає підвищений ризик проведення операцій, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму.

Оцінювання ризику за географічним розташуванням країни реєстрації клієнта або установи здійснюється стосовно клієнта або установи країна походження та/або реєстрації яких, країна надходження чи переказу коштів яким (якими), країна розташування банку контрагента яких, країна походження, реєстрації контрагента яких є країною, про яку з надійних джерел відомо, що вона:

– не виконує або неналежним чином виконує рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму;

– віднесена Кабінетом Міністрів України до переліку офшорних зон;

– підтримує міжнародну терористичну діяльність.

З метою здійснення заходів щодо класифікації клієнтів при оцінюванні ризику за географічним розташуванням країни реєстрації клієнта або установи, через яку він здійснює передачу (отримання) активів, суб'єкт може складати власний список ризикових країн.

Оцінювання ризику за типом клієнта здійснюється за такими критеріями, якщо клієнт:

– є публічним діячем або пов'язаною з ним особою;

– є клієнтом, щодо якого існують сумніви у достовірності поданих ним документів або раніше наданих ідентифікаційних даних;

– надає неправдиві ідентифікаційні дані;

– не надає суб'єкту відомостей, передбачених законодавством та відповідними внутрішніми документами суб'єкта;

– не відповідає вимогам до рейтингів фінансової надійності (стійкості) страховиків та перестраховиків-нерезидентів, що встановлюються Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України;

– є неприбутковою або благодійною організацією (крім благодійних організацій, що діють під егідою міжнародних організацій);

– надає послуги з обміну валют та/або переказу грошових коштів (крім банківських установ);

– є суб'єктом господарювання, що проводить лотереї та азартні ігри, у тому числі казино, електронне (віртуальне) казино;

– має структуру, яка ускладнює процес ідентифікації справжнього власника чи вигодоодержувача;

– є акціонерним товариством, яке здійснило випуск акцій на пред'явника;

– є іноземним підприємством, контроль та керівництво яким здійснюється за довіреністю;

– є підприємством, про яке з надійних джерел відомо, що воно не знаходиться за місцем державної реєстрації, не надає передбачену законодавством звітність та вартість його чистих активів, є меншою від статутного капіталу.

Високий рівень ризику має клієнт, який включений до переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції, що формуються Держфінмоніторингом, та клієнти, стосовно яких у суб'єкта виникають підозри, що вони пов'язані, стосуються або призначені для фінансування тероризму.

Виявлення сумнівних фінансових операцій та їх відпрацювання. Типові предикатні злочини

Відмивання злочинних доходів являє собою складний процес, що включає безліч операцій, проведених різними методами, які постійно вдосконалюються.

Актуальність розмежування стадій відмивання злочинних доходів пояснюється тим, що в процесі виявлення підозрілих операцій та в умовах обмеженої інформації важливо встановити, на якій стадії перебуває процес відмивання злочинних доходів. Це дасть відповідь на питання, які в подальшому необхідно вживати дії під час розслідування схеми відмивання злочинних доходів: встановлювати джерела походження коштів чи з'ясовувати подальший рух коштів або те й інше.

Нині існує декілька моделей відмивання злочинних доходів, до найбільш поширених належать такі:

1. Двофазна модель. Відповідно до цієї моделі основними стадіями відмивання злочинних доходів є власне відмивання коштів («money laundering») і повернення в оборот («recycling»).

Перша стадія являє собою відмивання грошей, отриманих безпосередньо від вчиненого злочину. «Відмивання» першої стадії здійснюється шляхом обміну грошей на купюри іншого номіналу або інші види валют. На цій стадії здійснюються короткострокові операції.

Друга стадія представлена середньостроковими й довгостроковими операціями, за допомогою яких попередньо відмитим грошам надається видимість отриманих із законних джерел і вони вводяться у легальний економічний оборот.

2. Трифазова модель. Вона є найпоширенішою й припускає виділення в єдиному процесі легалізації таких стадій: розміщення («placement»), розшарування («layering») і інтеграція («integration»). Зазначені три стадії можуть здійснюватися одночасно або частково накладатися одна на одну. Це залежить від наявного механізму легалізації й від вимог, пропонованих злочинною організацією.

3. Чотирифазова модель. Цей підхід до структурування процесу відмивання злочинних доходів використовують експерти ООН. Основними стадіями легалізації є:

Перша стадія – звільнення від готівки й перерахування її на рахунки підставних осіб. Такими особами можуть бути, наприклад, родичі злочинця.

При цьому дотримується тільки одна умова: посередники повинні мати власні рахунки в банках. У цей час спостерігається тенденція до пошуку посередників, що мають виходи на міжнародні банки.

Друга стадія – розподіл наявних коштів. Вони реалізуються за допомогою скупки банківських платіжних документів й інших цінних паперів. На цій стадії створюється мережа інформаторів, які можуть повідомляти правоохоронним органам про незаконний оборот грошової маси. Як показує закордонний досвід, розподіл готівки здійснюється часто в пунктах обміну валюти, казино й нічних клубах.

Третя стадія – маскування слідів скоєного злочину. Перед злочинцем, що відмиває доходи, постає на цій стадії таке завдання: вжити всіх заходів для того, щоб стороння особа не довідалася, звідки отримані гроші та за допомогою кого вони розподілені в ті або інші установи / організації. З метою виконання цього завдання вони, як правило, застосовують такі прийоми:

– використання банків для відкриття рахунків, розташованих, зазвичай, далеко від місця роботи й проживання злочинців;

– переказ грошей у країну проживання через кордон, але вже легально з нових рахунків фірм або інших установ;

– використання підпільної системи банківських рахунків.

Четверта стадія – інтеграція грошової маси. На цій стадії злочинні угрупування інвестують легалізовані капітали у високоприбуткові сфери й галузі бізнесу.

На кожному етапі зазначених моделей відсутній зв’язок з предикатним злочином, який диктує спосіб та механізм відмивання злочинних доходів. У зв’язку з цим потрібно ввести так звану «нульову фазу», що пов’язана зі здійсненням предикатного злочину.

Рис. 16.1

«Нульова фаза» – початкова стадія процесу відмивання, пов’язана зі здійсненням предикатного злочину, що передує стадії розміщення. Як

було зазначено, залежно від типу предикатного злочину визначається або обирається подальший спосіб відмивання злочинних доходів на таких стадіях та відповідні фінансові інструменти.

Для реалізації схем відмивання злочинних доходів зазвичай застосовуються так звані операції «розриву ланцюга». Такі операції використовуються з метою маскування слідів незаконного походження доходів шляхом зміни власників коштів, їх фізичного переміщення.

Найбільш розповсюдженим способом «розірвати ланцюг» є операції з готівкою. Вони фактично є «нульовою» (початковою) стадією у процесі відмивання, що передує стадії «розміщення», на якій злочинці намагаються мінімізувати ризики, пов'язані з можливою конфіскацією безготівкових коштів.

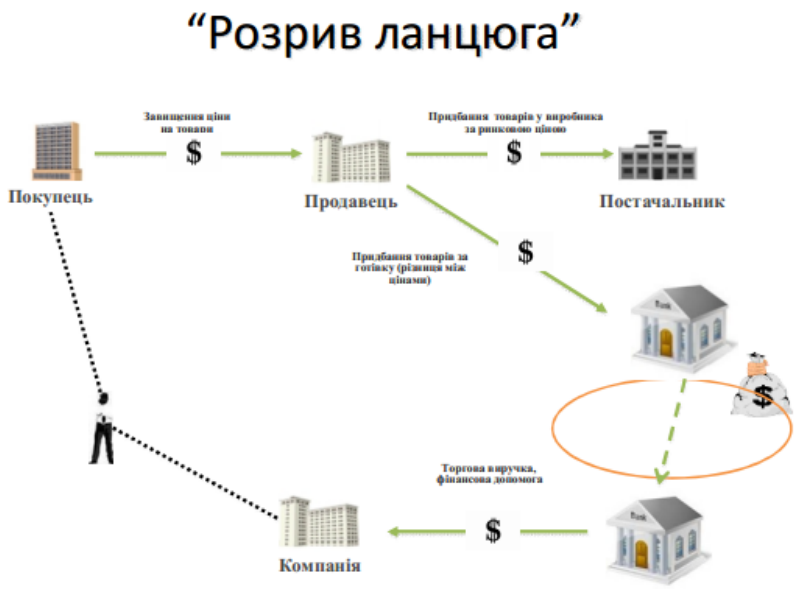

Рис. 16.2

Наявність цієї стадії характерна, коли безготівкові кошти переводяться у готівку в процесі розкрадання коштів з бюджету, використання електронних грошей, завищення цін на товари тощо.

Надалі готівкові кошти можуть бути легалізовані за допомогою інших схем або використані для примноження тіньових активів, надання хабарів чиновникам різних рівнів тощо.

Готівкові кошти, як і в попередні роки, залишаються найбільш популярним інструментом, який використовується у схемах відмивання злочинних доходів.

Найбільш розповсюдженим способом «розірвати ланцюг» є операції з готівкою. Вони фактично є «нульовою» (початковою) стадією в процесі відмивання, що передує стадії «розміщення», на якій злочинці намагаються мінімізувати ризики, пов'язані з можливою конфіскацією безготівкових коштів.

Надалі готівкові кошти можуть бути легалізовані за допомогою інших схем або використані для примноження тіньових активів, надання хабарів чиновникам різних рівнів тощо.

Готівкові кошти, як і в попередні роки, залишаються найбільш популярним інструментом, який використовується у схемах відмивання злочинних доходів.

Основна функція як готівкових, так і безготівкових коштів слугує засобами платежу. У багатьох країнах кількість готівкових коштів жорстко обмежується законодавством, їхня максимальна межа під час здійснення тієї або іншої операції не повинна перевищувати визначений законодавством поріг (суму).

Закономірністю є й те, що обіг безготівкових коштів легше контролюється ніж обіг готівкових. Кошти, переведені з рахунку на рахунок, можуть контролюватися з боку банківських установ, контролюючих та правоохоронних органів. У такий спосіб готівкові кошти є найбільш зручними через відсутність сильного правового контролю над ними.

Використання в схемах легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, операцій з переведення коштів у готівку зумовлено також необхідністю досягнення злочинцями певних цілей, таких як:

– приховування слідів походження доходів, отриманих з незаконних джерел;

– приховування осіб, які отримали (отримують) незаконні доходи й тих, що ініціюють сам процес відмивання;

– забезпечення зручного й оперативного доступу до коштів, отриманих з незаконних джерел;

– створення умов для безпечного й комфортного використання коштів, отриманих з незаконних джерел;

– створення умов для безпечного інвестування у легальний бізнес.

Надалі готівкові кошти можуть бути легалізовані з використанням інших схем та використані для примноження тіньових активів, надання хабарів чиновникам різних рівнів тощо.

Крім цього, операції з переведення безготівкових коштів у готівку також використовуються і на останній стадії відмивання, коли вже легалізовані гроші переводяться у готівку, тому що вважаються найбільш ліквідними.

Щодо незаконної конвертації коштів в готівку, то в Україні це може відбуватися з таких причин:

– здійснення нелегальної діяльності, і як причина – хабарі представникам державних органів;

– створення матеріальної основи для функціонування кримінального бізнесу: продажу людей, наркотиків тощо;

– здійснення угод з використанням готівкових коштів без їхнього відображення у документах фінансової звітності, у такий спосіб фірма ухиляється від обов'язкових платежів до бюджету.

Незаконні дії, пов'язані з конвертацією коштів у готівку мають ряд негативних наслідків, що впливають на грошову систему країни. Це може викликати руйнування її стабільності.

Потрібно зазначити, що останнім часом усе частіше такі операції проводяться з використанням фізичних осіб. Цьому сприяє декілька факторів:

– відсутність обмежень на розрахунки готівкою між юридичними особами та фізичними особами-громадянами;

– відсутність необхідності реєстрації юридичної особи та, відповідно, необхідності спілкування з органами державної влади.

Крім того, одним із нових способів переведення коштів у готівку стало придбання за безготівкові кошти скретч-карток з подальшим їх продажем фізичним особам, користувачам телекомунікаційних послуг за готівку.

Приклад

Групою компаній налагоджено схему руху безготівкових коштів з подальшою «завуальованою» конвертацією їх у готівку шляхом придбання скретч-карток, яка спрямована на приховування джерел походження коштів.

ТОВ «О» отримано 5,8 млн грн від ТОВ «Р» у вигляді оплати послуг та 4,7 млн грн з власного депозитного рахунку.

В подальшому ТОВ «О» перераховано 10,5 млн грн за юридичні послуги на користь ТОВ «Т», яке, в свою чергу, зазначені кошти перерахувало на користь групи компаній у вигляді оплати за скретч-картки.

Відповідно до історії фінансових операцій ТОВ «Т» призначення вхідних платежів не відповідає призначенню вихідних платежів.

Зазначеною групою компаній кошти в подальшому спрямовані на рахунки операторів мобільного зв'язку як оплата скретч-карток, обладнання та ваучерів.

ТОВ «Т» відсутнє за місцезнаходженням, має одноосібний посадово-засновницький склад, а також має податкову заборгованість. При цьому група компаній, через яку проходять кошти, потенційно має значні обсяги готівки, оскільки реалізує скретч-картки населенню через роздрібну торгівлю.

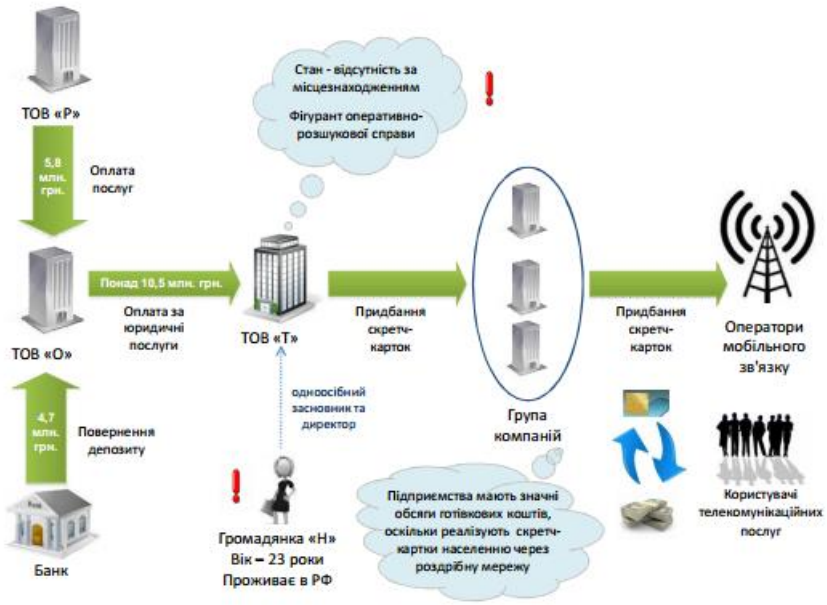

Рис. 16.3

Приклад

Групою компаній налагоджено схему переведення безготівкових коштів, отриманих від нерезидентів, у готівку.

Нерезидентами України компаніями «А», «В» та «С» з рахунків, відкритих у банківській установі Латвії, на власні рахунки, відкриті в банківській

установі України, зараховано кошти в загальній сумі 172,5 млн євро та 332,2 млн дол. США як поповнення рахунків. Встановлено, що укладені договори між компаніями-нерезидентами «А», «В» та «С» та громадянином України «К» ідентичні та містили одні й ті самі помилки.

У подальшому зазначені кошти були перераховані на рахунок громадянина України «К» як оплата частки в статутному капіталі українських підприємств, які містять ознаки «фіктивності».

Громадянин України «К» отримав кошти в сумі 193,2 млн євро та 382,6 млн дол. США готівкою в касі відділення банківської установи.

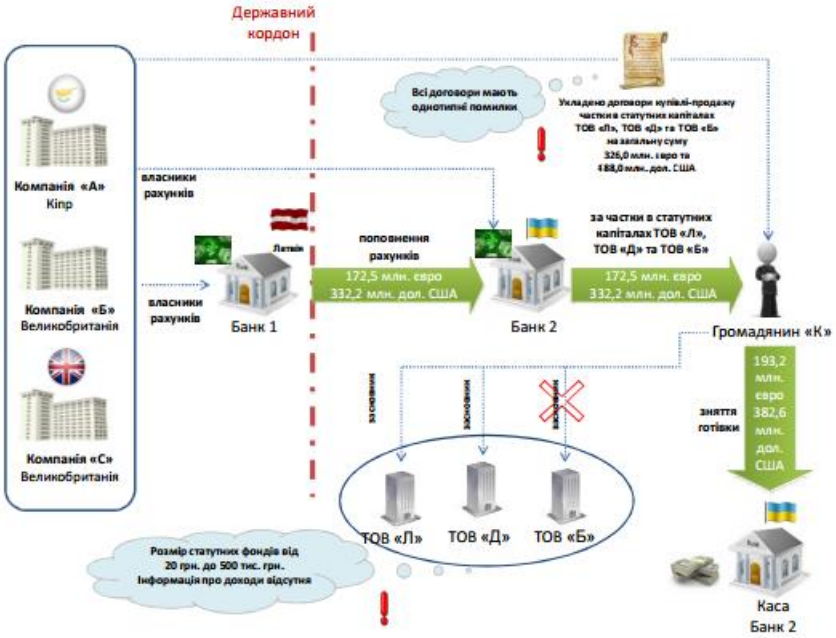

Рис. 16.4

Як і в попередні роки найбільш типовими предикатними злочинами залишаються розкрадання коштів суб'єктів господарювання та державних коштів, а також шахрайство з фінансовими ресурсами.

16.4. Взаємодія Державної служби фінансового моніторингу України з міжнародними органами і правоохоронними органами України

Беручи до уваги, що операції з відмивання коштів та фінансування тероризму в основному мають транскордонний характер, їх виявлення та проведення подальших розслідувань у значному залежить від обміну інформацією між підрозділами фінансової розвідки різних країн та їх спроможності ефективно та оперативно взаємодіяти зі своїми іноземними колегами.

Двосторонні міжнародні акти включають міждержавні, міжурядові та міжвідомчі договори (наприклад, угоди з питань інформаційного обміну, що укладаються між ПФР), а також рішення спільних органів (робочих груп). За правовим статусом та юридичною силою відповідні акти об'єднуються таким чином:

– акти, що є юридично обов'язковими для учасників (міжнародні конвенції, Резолюції РБ ООН, прийняті на основі глави VII Статуту ООН);

– акти, що не є юридично обов'язковими та мають рекомендаційний характер, але виконання яких забезпечується певними процедурами (Рекомендації FATF, документи Егмонтської групи);

– акти, що не є юридично обов'язковими та мають рекомендаційний характер (заяви Базельського комітету, Вольфсберзькі принципи та ін.).

Метою інформаційної взаємодії між ПФР різних країн є збір додаткової інформації, що необхідна для фінансових розслідувань, які проводяться на основі повідомлень фінансових установ та визначених нефінансових установ та професій про підозрілі операції, а також запитів правоохоронних органів. Канали ПФР можуть також використовуватись правоохоронними органами для оперативного отримання інформації, пов'язаної з їх розслідуваннями злочинів щодо відмивання коштів або фінансування тероризму.

Необхідно розуміти, що інформація, яку отримує ПФР, в основному має оперативний розвідувальний характер та не може використовуватись у кримінальному судочинстві без чітко вираженої згоди ПФР, який надав цю інформацію.

Надання доказів для використання у кримінальних справах, зазвичай, здійснюється у рамках процедур взаємної правової допомоги, що потребують багато часу.

Принципи обміну інформацією

Відповідно до Заяви про наміри, прийнятої в червні 1997 року, Егмонтська група розглядає своїм пріоритетним завданням сприяння обміну інформацією на основі взаємності або двосторонньої домовленості.

Як основоположні умови обміну інформацією підрозділи фінансової розвідки повинні бути в змозі вільно обмінюватись інформацією з іншими ПФР на основі принципу взаємності (тобто без оформлення домовленостей з цих питань) або двосторонньої домовленості та відповідно до процедур, які знає як запитувана сторона, так і сторона, що запитує певну інформацію

Для запобігання розголошенню або несанкціонованому використанню інформації пункт 13 Принципів обміну інформацією між ПФР передбачає, що на всю інформацію, якою обмінюються ПФР, повинні розповсюджуватись жорсткі заходи контролю та захисту, щоб гарантувати використання цієї інформації лише дозволеним чином та відповідно до національних норм щодо недоторканності приватного життя та захисту інформації. Отримана в рамках обміну інформація повинна вважатись захищеною, щонайменш, такими ж положеннями щодо конфіденційності, які розповсюджуються на аналогічну інформацію, що надходить до ПФР з внутрішніх джерел.

На основі Принципів обміну інформацією Егмонтська група прийняла документ «Найкраща практика здійснення обміну інформацією між ПФР», положення якого рекомендовані до застосування при організації та здійсненні інформаційної взаємодії між ПФР. У цьому документі зазначається, що він може також бути використаний під час розробки національного законодавства.

Найкраща практика містить два основні розділи:

– у першому розглядаються юридичні аспекти,

– у другому – практичні аспекти обміну інформацією між ПФР.

Ці два розділи мають безпосереднє відношення до міжнародних стандартів співробітництва між ПФР, а принципи такого співробітництва сформульовані в першому розділі.

Як найкращу практику Егмонтська група рекомендує дотримуватись принципу вільного обміну інформацією між ПФР на основі принципу взаємності, включаючи надання інформації за власною ініціативою.

На обмін інформацією не повинен впливати статус ПФР (адміністративний, правоохоронний, судовий або ін.).

Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання Єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню зброї масового знищення» від 14 травня 2015 року № 299 було створено Єдину державну інформаційну систему фінансового моніторингу.

Суб'єктами Єдиної державної інформаційної системи фінансового моніторингу є: Національне центральне бюро Інтерполу, Мінекономрозвитку, МВС (Національна поліція), Казначейство, Мін'юст, Генеральна прокуратура України, Нацкомфінпослуг Нацкомцінпаперів, ДФС України, ДМС України, СБУ, Держприкордонна служба, Державна аудиторська служба України та інші.

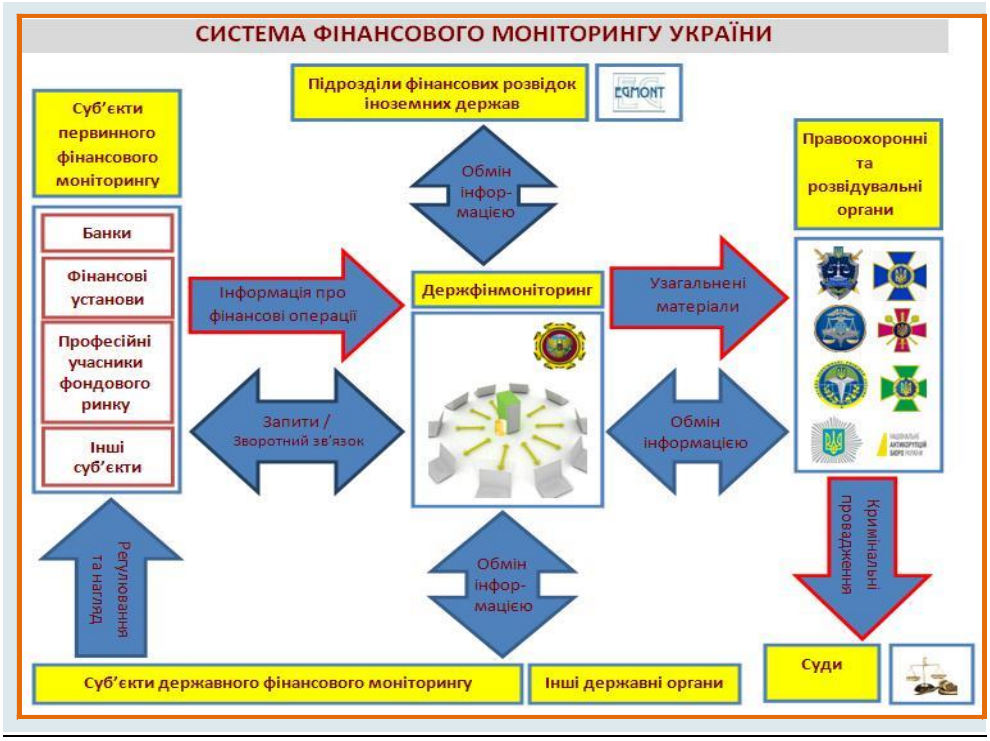

Рис. 16.5

Взаємодія з правоохоронним та розвідувальними органами України

Державна служба фінансового моніторингу України:

1. Видає спільні накази про затвердження порядку надання Держфінмоніторингом узагальнених матеріалів, їх розгляд правоохоронними органами та інформування Держфінмоніторингу з:

– Державною фіскальною службою України (зі змінами на погодженні Порядок надання та розгляду Узагальнених матеріалів № 1026/1184/739/484);

– МВС України (зі змінами на погодженні Порядок надання та розгляду УМ № 1026/1184/739/484);

– СБУ (зі змінами на погодженні Порядок надання та розгляду УМ № 1026/1184/739/484);

– Національне антикорупційне бюро України (на погодженні, станом на січень 2018 року);

– розвідувальні органи України (на погодженні, станом на січень 2018 року);

– Генеральною прокуратурою України (станом на січень 2018 року у розробці).

2. Здійснює обмін досвідом, статистичними довідковими, аналітичними матеріалами та методичними рекомендаціями.

Рис. 16.6

Висновок

Система фінансового моніторингу в Україні сформувалася відносно недавно, її поява зумовлена багатьма об'єктивними чинниками, які умовно можна поділити на внутрішні та зовнішні. До перших доцільно віднести постійно зростаючі обсяги тіньового капіталу та легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, до других – рекомендації, а у деяких випадках і тиск світового співтовариства.

Специфічною особливістю фінансового моніторингу є його здійснення на двох взаємопов'язаних рівнях:

– *на першому рівні* (державний фінансовий моніторинг) відбувається збір, обробка, аналіз та перевірка інформації про фінансові операції, що подається суб'єктами фінансового моніторингу та іншими органами й організаціями;

– *на другому* – (первинний фінансовий моніторинг, який включає обов'язковий і внутрішній види фінансового моніторингу) здійснюються заходи з виявлення фінансових операцій, що містять ризики легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму.

Уся система фінансового моніторингу побудована на швидкому обміні інформацією між суб'єктами первинного фінансового моніторингу та спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань фінансового моніторингу. У зв'язку з цим в основу характеристики фінансового моніторингу через систему суб'єктів покладено розподіл їх на дві категорії: *суб'єкти державного фінансового моніторингу* та *суб'єкти первинного фінансового моніторингу.*

Питання для самоконтролю

1. Визначення поняття «легалізації» (відмивання) та правові основи запобіганню і протидії легалізації тіньових доходів.
2. Система фінансового моніторингу України.
3. Поняття сумнівної операції та її основні ознаки. Виявлення сумнівних фінансових операцій та їх відпрацювання.
4. Суб'єкти первинного фінансового моніторингу.
5. Суб'єкти державного фінансового моніторингу.
6. Механізм зупинення операцій, щодо яких виникають підстави вважати, що вони пов'язані з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом або фінансуванням тероризму.

Список рекомендованих джерел

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1702-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 50–51 (19.12.2014). Ст. 2057.

2. Про додаткові заходи щодо боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом: Указ Президента України від 19 липня 2001 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/532/2001.

3. Про утворення міжвідомчої робочої групи з дослідження методів та тенденцій у відмиванні грошей та інших доходів, одержаних злочинним шляхом: Розпорядження від 21 серпня 2001 року Кабінету Міністрів України. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/386- 2001-р.

4. Про затвердження Порядку проведення національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму і оприлюднення її результатів: Постанова Кабінету Міністрів України, Національного банку України від 16 вересня 2015 року № 717. *Офіційний вісник України*. 2015. № 76 (02.10.2015). Ст. 2519.

5. Про утворення Ради з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2016 року № 613.

6. Про реалізацію Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.08.2017 № 601-р.

7. Про затвердження Критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення: наказ Міністерства фінансів України від 08.07.2016 № 584.

8. Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF): постанова Кабінету Міністрів

України і Національного банку України від 28 серпня 2001 року № 1124. *Офіційний вісник України*. 2001. № 35 (14.09.2001). Ст. 1630.

9. Резолюція 1390 (2002), прийнята Радою Безпеки ООН на її 4452-му засіданні, 16 січня 2002. *Офіційний веб-сайт Державної служби фінансового моніторингу України.* URL: http://www.sdfm.gov.ua

10. Директива (ЄС) 2015/849 Європейського Парламенту та Ради ЄС від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму, що вносить зміни до Регламенту (ЄС) № 648/2012 Європейського Парламенту та Ради ЄС і припиняє дію Директиви 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради і Директиви Комісії 2006/70/ЄС. *Офіційний веб-сайт Державної служби фінансового моніторингу України*. URL: http://www.sdfm.gov.ua

11. Про Єдину державну інформаційну систему у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму: постанова Кабінет Міністрів України від 10 грудня 2003 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1896-2003-п.

12. Деякі питання Єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню зброї масового знищення: постанова Кабінету Міністрів України від 14 травня 2015 року № 299.

13. The Financial Action Task Force (FATF). URL: https://www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/?hf=10&b=0&s=desc(fatf_releasedate)

14. Барановський О. І. «Відмивання» грошей: сутність та шляхи запобігання. Х.: Форт, 2003. С. 44–68.

15. Кернер Х.-Х., Дах Э. Отмывание денег. Путеводитель по действующему законодательству и юридической практике / общ. ред. А. Э. Жалинский; [пер. с нем. Т. Родионова, Дж. Воинова]. М.: Международные отношения, 1996. С. 38.

16. Филатова М. А. Уголовная ответственность за легализацию (отмывание) денежных средств или иного имущества, полученных преступным путем, по законодательству России и Австрии: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. М., 2014. 20 с.

Тема 17. Юридична відповідальність за порушення у сфері службової діяльності

17.1. Відповідальність посадових осіб органів доходів і зборів: стан правового регулювання.

17.2. Дисциплінарна відповідальність посадових осіб органів доходів і зборів.

17.3. Процедура притягнення до дисциплінарної відповідальності посадових осіб органів доходів і зборів, що здійснюють митну справу.

17.4. Заходи дисциплінарної відповідальності посадових осіб органів доходів і зборів, що здійснюють митну справу.

17.5. Корупційні злочини у сфері здійснення митних процедур.

17.1. Відповідальність посадових осіб органів доходів і зборів: стан правового регулювання

Обов'язок держави відповідати за свою діяльність перед громадянами закріплений ст. 3 Конституції України. Утвердження й забезпечення прав і свобод людини – основний обов'язок держави. Ця норма є об'єктивним продовженням задекларованого у ст. 1 Основного Закону статусу України як правової держави. Держава має гарантувати належний рівень законності в діяльності органів публічної адміністрації, у тому числі й діяльності митної служби України.

Забезпечення належного рівня законності в діяльності митних органів та їх посадових осіб – ефективний засіб гарантування нормального організаційного, правового, кадрового та соціального аспекту функціонування митної служби України. Серед численних засобів забезпечення законності та належного рівня службової дисципліни досить дійовий механізм юридичної відповідальності посадових осіб.

Новацією чинного Митного кодексу України є становлення відповідальності митних органів, організацій, їх посадових осіб та інших працівників (ст. 30). Ця стаття прямо визначає окремі види юридичної відповідальності (кримінальна, адміністративна, дисциплінарна) посадових осіб митних органів, до яких вони можуть бути притягнені у випадку прийняття неправомірних рішень, учинення неправомірних дій або допущення бездіяльності. Крім того, передбачена також можливість притягнення посадових осіб митних органів і до матеріальної та цивільно-правової відповідальності.

Разом із тим потрібно зазначити, що ст. 30 МК України має бланкетний характер, адже підстави, умови та порядок притягнення до юридичної відповідальності посадових осіб митних органів визначені спеціальним законодавством.

Так, ***кримінальна відповідальність*** посадових осіб митних органів настає за вчинення злочинів, передбачених розд. XVII Кримінального кодексу України «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг».

Родовим об'єктом цих злочинів є суспільні відносини, що визначають, регулюють та забезпечують нормальну діяльність державного апарату, в нашому випадку – митних органів та організацій. До кола таких діянь законодавець зараховує: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364), перевищення влади або службових повноважень (ст. 365), службове підроблення (ст. 366), службову недбалість (ст. 367), одержання хабара (ст. 368), незаконне збагачення (ст. 368-2), пропозицію або давання хабара (ст. 369), зловживання впливом (ст. 369-2) та провокацію хабара або комерційного підкупу (ст. 370). Безпосереднім об'єктом кожного з названих злочинів виступають суспільні відносини, що забезпечують нормальну службову діяльність у митних органах та організаціях.

Порядок притягнення до кримінальної відповідальності посадових осіб митних органів та організацій визначений Кримінальним процесуальним кодексом України.

Адміністративна відповідальність посадових осіб митних органів та організацій, відповідно до ст. 14 Кодексу України про адміністративні правопорушення, настає у зв'язку з учиненням ними адміністративних правопорушень, що пов'язані з недодержанням установлених правил у сфері охорони порядку управління, державного і громадського порядку, галузі державної митної справи та інших правил, забезпечення виконання яких входить до їх службових обов'язків. Цей різновид юридичної відповідальності посадових осіб митних органів пов'язаний, насамперед, з учиненням ними корупційного правопорушення – умисного діяння, що містить ознаки корупції, за яке законом установлено адміністративну відповідальність (Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII). До адміністративно караних корупційних правопорушень належать діяння, відповідальність за вчинення яких передбачена гл. 13-А КУАП України «Адміністративні корупційні правопорушення» (в ред. Закону від 14.10.2014 № 1700): порушення обмежень щодо сумісництва та

суміщення з іншими видами діяльності (ст. 172-4), порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків (ст. 172-5), порушення вимог фінансового контролю (ст. 172-6), порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів (ст. 172-7), незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень (ст. 172-8), невжиття заходів щодо протидії корупції (ст. 172-9), порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційним спортивним змаганням (ст. 172-9-1).

Порядок притягнення до адміністративної відповідальності посадових осіб органів доходів та зборів визначений КУпАП України та Законом України «Про запобігання корупції».

До ***дисциплінарної відповідальності*** посадові особи органів доходів та зборів притягаються у випадку вчинення корупційних і дисциплінарних правопорушень. За часів існування Міністерства доходів і зборів України був чинний Дисциплінарний статут митної служби України, що був затверджений Законом України від 06.09.2005 № 2805-IV, яким регламентувався порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності працівників митних органів, але який втратив свою чинність 11.08.2013.

Порушення службової дисципліни – протиправне, винне (умисне чи необережне) діяння (дія чи бездіяльність) посадової особи митної служби, тобто невиконання урочистого зобов'язання посадових осіб митної служби, зокрема невиконання або неналежне виконання нею своїх службових обов'язків, перевищення повноважень, порушення обмежень і заборон, установлених законодавством з питань проходження служби в митних органах, або вчинення інших дій, які дискредитують не тільки посадову особу митної служби, а й митну службу України.

До порушень службової дисципліни належать:

1) порушення вимог законів та інших нормативно-правових актів України з питань митної справи, державної служби, а також наказів та розпоряджень безпосередніх та/або прямих керівників;

2) порушення порядку здійснення митного контролю та митного оформлення предметів, що переміщуються через митний кордон України;

3) утрата службового посвідчення, документів, що є підставою для пропуску предметів через митний кордон України, а також митного забезпечення, бланків суворої звітності, зброї, спеціальних засобів, затриманих або прийнятих митницею на зберігання предметів;

4) затримання, вилучення та прийняття на зберігання предметів, валюти України та іноземної валюти без оформлення і реєстрації в установленому законодавством порядку відповідних документів;

5) брутальне або зневажливе ставлення до громадян, приниження їх честі та гідності під час виконання службових обов'язків, проведення несанкціонованого особистого огляду громадян;

6) перешкоджання законній діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема під час здійснення ними зовнішньоекономічних операцій;

7) сприяння проникненню, умисне або внаслідок недбалого ставлення до виконання своїх обов'язків невжиття необхідних заходів для недопущення несанкціонованого проникнення сторонніх осіб до зони митного контролю;

8) приховання посадовою особою митної служби фактів її судимості або подання підроблених документів, необхідних для працевлаштування у митних органах;

9) недодержання обмежень щодо роботи за сумісництвом або зайняття підприємницькою діяльністю та інших обмежень, передбачених законодавством;

10) неподання або подання неправдивих відомостей у декларації про доходи;

11) інші діяння, визначені як порушення службової дисципліни законами та іншими нормативно-правовими актами України (абз. 1 п. 22 Дисциплінарного статуту митної служби України).

За кожним виявленим фактом порушень проводяться службові розслідування й перевірки, до винних у вчиненні правопорушень осіб застосовуються заходи реагування, передбачені Законом України «Про державну службу» та Порядком проведення службового розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 13 червня 2000 року № 950.

Порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності посадових осіб органів доходів і зборів подається докладно у наступному питанні лекції.

До ***матеріальної відповідальності*** посадові особи органів доходів та зборів притягаються незалежно від притягнення до кримінальної, адміністративної чи дисциплінарної відповідальності. Підставою для притягнення

до цього виду юридичної відповідальності є заподіяння посадовою особою митному органу чи організації шкоди внаслідок порушення покладених на нього службово-трудових обов'язків.

Матеріальна відповідальність полягає в обов'язку посадової особи відшкодовувати митному органу чи організації завданий майновий збиток у межах, установлених законом.

Загальні підстави, умови та порядок притягнення до матеріальної відповідальності встановлено Кодексом законів про працю України.

Цивільно-правова відповідальність посадових осіб органів доходів та зборів являє собою передбачені законодавством засоби примусового впливу на них за порушення цивільних прав і обов'язків. Зовнішнім проявом застосування відповідальності є вжиття до посадової особи цивільно-правових санкцій, які призводять до невигідних майнових наслідків, що проявляються у позбавленні його певних прав або покладанні на нього додаткових обов'язків.

Відповідальність за шкоду, завдану діями посадової особи, полягає в обов'язковому відшкодуванні збитків, спричинених неправильними службовими рішеннями, діями чи бездіяльністю у галузі митної справи, митним органом, від імені та за дорученням якого посадова особа вчиняє службові дії в межах наданої компетенції. Цей обов'язок відповідальності органу доходів і зборів за дії свого представника випливає з того, що посадова особа наділена часткою компетенції цього органу, тому останній має контролювати дії своїх працівників.

Неправильними (неправомірними, незаконними) службовими діями, якими завдано шкоди, необхідно вважати: невиконання службових обов'язків (або неналежне їх виконання); виконання цих обов'язків неналежним чином (помилкові рішення); перевищення службових повноважень; зловживання такими повноваженнями тощо.

Коли шкода завдана посадовою особою внаслідок дій, які не пов'язані з виконанням службових обов'язків (навіть і в робочий час), вона відшкодовується не митним органом, а безпосередньо винуватою особою.

Цивільно-правова відповідальність може застосовуватися незалежно від притягнення службовця до дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності за те саме порушення.

Ст. 56 Конституції України визначено, що кожний має право на відшкодування за рахунок держави матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади,

їх посадових осіб під час здійснення ними своїх повноважень, що фактично є логічною деталізацією норм ст. 3 й одним із інструментів реалізації задекларованих державою принципів.

Практично, ст. 56 Основного закону спрямована на забезпечення:

1) захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб у публічно-правових відносинах, де учасники не рівноправні;

2) дотримання законності в діяльності державних органів, їх посадових осіб;

3) відшкодування шкоди, завданої особі внаслідок незаконного порушення її прав і свобод.

Своє подальше правове регулювання механізм відшкодування шкоди, заподіяної особам та їх майну неправомірними рішеннями, діями або бездіяльністю митних органів, організацій або їх посадових осіб чи інших працівників під час виконання ними своїх службових (трудових) обов'язків, знаходить у п. 4 ст. 47 Господарського кодексу України та гл. 82 Цивільного кодексу України «Відшкодування шкоди» (статті 1166–1211).

Відповідно до п. 1 ст. 1166 ЦК України майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується у повному обсязі особою, яка її завдала.

Як випливає зі змісту ст. 1173 ЦК України, шкода, завдана фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю митного органу під час здійснення ними своїх повноважень, відшкодовується державою незалежно від вини цього органу, але за умови, по-перше, підтвердження у встановленому порядку протиправності поведінки; по-друге, наявності шкоди; по-третє, наявності причинного зв'язку між шкодою та протиправною поведінкою.

Підтвердженням факту протиправності діяння є, як правило, рішення суду щодо визнання рішення, дії чи бездіяльності митних органів чи їх посадових осіб як протиправного та яке набуло чинності. Крім того, протиправність визнається доведеною у випадку скасування рішення митним органом, яким воно було прийнято, чи вищим органом.

Орган доходів і зборів, який відшкодував збитки потерпілій особі, має право звернутися до суду загальної юрисдикції з регресним позовом до посадової особи, яка є винуватою в заподіяній шкоді.

Крім того, в Україні згідно з законодавством введено обов'язкове декларування статків, контроль за яким покладено на Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК). Перелік осіб, які підпадають під проведення повної перевірки декларацій, є досить різноманітним. До нього увійшли як народні депутати, міністри, судді, так і деякі місцеві очільники. Відповідно до рішення НАЗК за кожним із них призначено відповідальну особу Департаменту перевірки декларацій і моніторингу способу життя, а також уповноважену особу Департаменту моніторингу дотримання законодавства про конфлікт інтересів та інших обмежень щодо запобігання корупції, що будуть безпосередньо здійснювати повну перевірку декларацій. На сьогодні більшість перевірок декларацій завершується складанням адміністративного протоколу та направленням справи до суду або направленням подання до правоохоронних органів.

Процедура перевірки достовірності задекларованих відомостей складається з кількох етапів. Спершу проводиться повна перевірка декларації уповноваженими особами НАЗК: декларанту направляється лист з пропозицією надати пояснення з копіями підтверджуючих документів. Про закінчення проведення повної перевірки декларації НАЗК письмово повідомляє і надсилає декларанту рішення про результати здійснення такої перевірки.

Зазначення у декларації завідомо недостовірних відомостей може тягнути за собою дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність. Тому у разі виявлення порушень НАЗК складається і направляється декларанту адміністративний протокол. У деяких випадках НАЗК одразу направляє подання до правоохоронних органів щодо наявності в діях особи ознак кримінального правопорушення.

Адміністративна відповідальність передбачена статтею 172-6 Кодексу про адміністративні правопорушення за подання завідомо недостовірних відомостей у декларації щодо майна або іншого об'єкта декларування, що має вартість, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму від 100 до 250 прожиткових мінімумів (на сьогодні це від 192 100 до 480 250 грн).

Статтею 366-1 Кримінального кодексу (далі – КК) передбачено кримінальну відповідальність за подання завідомо недостовірних відомостей у декларації. При цьому відповідальність за цією статтею за подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації щодо майна або іншого об'єкта декларування, що має вартість, настає у

випадку, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму понад 250 ПМ (понад 480 250 грн).

У разі подання завідомо недостовірних відомостей щодо майна або іншого об'єкта декларування, що має вартість, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму менш ніж 100 ПМ (менш ніж 192 100 грн), до суб'єкта декларування може бути застосовано дисциплінарну відповідальність.

Незважаючи на те, що обов'язок щодо подання чиновниками електронних декларацій з'явився відносно недавно, кількість рішень у судовому реєстрі станом на 01.05.2019 сягає близько десяти тисяч (сукупно по адміністративних і кримінальних справах) (Дзеркало тижня, № 16, 2019)

Аналіз судової практики в Єдиному державному реєстрі судових рішень свідчить про те, що переважна більшість вироків за ст. 366-1 КК (подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації або умисне неподання суб'єктом декларування зазначеної декларації) є *обвинувальними.* Основна проблема при визнанні особи винуватою за ст. 366-1 КК полягає в обов'язковості призначення додаткового покарання у вигляді позбавлення права обіймати посади, що означає звільнення з посади. Найпоширенішим основним покаранням є громадські роботи, значно рідше суди застосовують штраф і позбавлення волі. У разі засудження до позбавлення волі, зазвичай, застосовується звільнення від відбування покарання з випробуванням (або так зване умовне засудження).

17.2. Дисциплінарна відповідальність посадових осіб органів доходів і зборів

Правова регламентація дисциплінарної відповідальності посадових осіб органів доходів і зборів, що здійснюють митну справу (посадових осіб центрального апарату ДФС України, митниць, митних постів), забезпечується нормами Закону України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII «Про державну службу», КЗпП України, Закону України від 15 вересня 1999 року № 1045-XIV «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» та Порядку проведення службового розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 13 червня 2000 року № 950.

Аналізуючи правову регламентацію дисциплінарної відповідальності щодо посадових осіб органів доходів і зборів, які здійснюють митну справу (далі – посадові особи), варто звернути увагу на те, що 10 грудня 2015 року було прийнято нову редакцію Закону України «Про державну службу», в якому дисциплінарній та майновій відповідальності державного службовця присвячено окремий розділ – розділ VIII. У ньому наведено конкретні види дій та бездіяльності державних службовців, які потрібно вважати дисциплінарними проступками, визначено види та порядок застосування дисциплінарних стягнень, зняття таких стягнень тощо.

Досліджуючи питання дисциплінарної відповідальності посадових осіб, потрібно звернути увагу й на Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII «Про запобігання корупції», яким передбачається притягнення державних службовців, а відтак – посадових осіб органів доходів і зборів, до дисциплінарної відповідальності в установленому законом порядку за вчинення корупційних правопорушень, у тому числі за порушення правил етичної поведінки. Згідно зі ст. 3 цього закону державним службовцям забороняється: недбало ставитися до виконання своїх обов'язків; використовувати службові повноваження або посадове становище чи пов'язані з цим можливості в будь-яких інших інтересах, крім службових; порушувати вимоги законодавства України, навіть якщо це, з точки зору правопорушника, здійснюється «в інтересах служби».

Зважаючи на той факт, що чинне законодавство передбачає альтернативність порядку оскарження рішень щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності посадових осіб, до кола аналізованих нормативних актів необхідно зарахувати Кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАС України). Цей кодифікований акт регламентує порядок оскарження рішення керівника органу доходів і зборів (щодо прийняття громадян на службу до органів ДФС України, її проходження, звільнення з служби) в порядку здійснення адміністративного судочинства.

Однією з передумов забезпечення законності в правозастосовній діяльності, пов'язаній із притягненням до дисциплінарної відповідальності посадових осіб, правильного тлумачення і застосування нормативно-правових актів із досліджуваного питання, є врахування судової практики. Адже рішення Верховного Суду, прийняте за результатами розгляду заяви про перегляд судового рішення з мотивів неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах, є обов'язковим для всіх суб'єктів вла-

дних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить зазначені норми права, та для всіх судів України (частина перша ст. 244-2 КАС України). Суди зобов'язані привести свою судову практику відповідно до рішення найвищого судового органу держави. Отже, рішення Верховного Суду України у справах щодо проходження служби в органах доходів і зборів та звільнення з публічної служби безпосередньо впливають на розуміння суб'єктами правозастосування положень законодавства про дисциплінарну відповідальність посадових осіб органів доходів і зборів.

У цьому контексті необхідно акцентувати увагу також на актах Вищого адміністративного суду України, предметом правового регулювання яких є питання з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби. Доволі періодично за ініціативою Вищого адміністративного суду України апеляційними адміністративними судами здійснюється узагальнення практики розгляду зазначеної категорії справ у межах відповідного апеляційного округу. Метою цих узагальнень є виявлення проблемних питань, що виникають під час застосування положень Закону України «Про державну службу», іншого спеціального законодавства, що регулює питання прийняття громадян на публічну службу, її проходження та звільнення із публічної служби та КЗпП України, розгляду справ цієї категорії, найхарактерніших порушень чи неправильного застосування норм матеріального та процесуального права. За результатами узагальнення було сформульовано конструктивні пропозиції для забезпечення однакової та правильної судової практики.

Згідно з Положенням про ДФС України, затвердженим Постановою КМУ від 21 травня 2014 року № 236, обов'язок стосовно «вирішення в установленому порядку питання щодо заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності державних службовців та працівників апарату ДФС, керівників її територіальних органів...» покладено на голову ДФС України. Цей обов'язок, як випливає з положення, стосується обмеженого кола осіб – виключно державних службовців і працівників апарату ДФС, а також керівників територіальних органів та незначної кількості посад, що належать до номенклатури голови служби. Щодо посадових осіб органів доходів і зборів – такий обов'язок покладається на керівників територіальних органів доходів і зборів. Так, начальник митниці або посадова особа, яка виконує його обов'язки, приймає рішення щодо призначення службового розслідування стосовно посадових осіб цього органу

доходів і зборів, за винятком посадових осіб підрозділу, уповноваженого на виконання функцій запобігання та протидії корупції. Стосовно посадових осіб митниць та митних постів може бути проведена службова перевірка (у разі скоєння ними незначного дисциплінарного або іншого правопорушення) або службове розслідування (в інших випадках). Отже, *службова перевірка та службове розслідування – це різні процедури дисциплінарного провадження*. Спираючись на аналіз практики діяльності органів доходів і зборів, можна констатувати, що *службова перевірка хронологічно передує службовому розслідуванню та спрямована, серед іншого, на перевірку підстав для проведення службового розслідування*.

Порядок проведення службового розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 13 червня 2000 року № 950, детально визначає приводи, підстави, мету, порядок призначення і проведення службового розслідування (службової перевірки) в митницях та митних постах, документування й оформлення його результатів, прийняття за ним рішення, виконання цих рішень, формування матеріалів службового розслідування у справі, а також права та обов'язки посадових осіб органів доходів і зборів під час їх проведення.

Митниці як органи доходів і зборів у межах своїх повноважень, на основі та на виконання доручень ДФС України видають нормативно-правові акти організаційно-розпорядчого характеру, організовують та контролюють їх виконання. До таких актів належить регламент митниці ДФС України, в якому серед інших повноважень містяться й повноваження щодо порядку притягнення до дисциплінарної відповідальності посадових осіб. Регламент кожної митниці розробляється з урахуванням положень типового орієнтовного регламенту, розробленого виключно для митниць ДФС України.

До нормативних актів, які регламентують порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності, належать і правила внутрішнього трудового розпорядку. Таким чином, на сьогодні кожний орган доходів і зборів розробляє та ухвалює правила внутрішнього трудового розпорядку – локальний нормативний акт, що регламентує організацію праці, встановлює основні обов'язки і права його працівників, відповідальність за порушення трудової дисципліни тощо.

Так, наприклад, невід'ємною частиною Колективного договору між адміністрацією Південної митниці ДФС України та первинною профспілковою організацією працівників Південної митниці (ухвалений на зборах

трудового колективу 29 листопада 2013 року) є Правила внутрішнього трудового розпорядку для працівників Південної митниці, в яких розділ VII присвячений відповідальності за порушення трудової дисципліни (є чинними для працівників Одеської митниці ДФС України, яка була утворена шляхом реорганізації Південної митниці).

Окремими наказами митниць на кожний поточний рік встановлюються та затверджуються норми тривалості робочого часу та режиму роботи працівників митниці, належної організації роботи її структурних підрозділів. Наприклад, наказ Одеської митниці ДФС України від 31 грудня 2014 року № 61 встановлював режим роботи Одеської митниці. У ньому за кожним підрозділом митниці (відділом, сектором, митним постом) було закріплено або 5-денний робочий тиждень, або позмінний режим роботи (12-годинно або цілодобово). У цьому наказі не містилося прямої вказівки (норми) щодо відповідальності за порушення режиму роботи; таку норму закріплено у Правилах внутрішнього трудового розпорядку для працівників Одеської митниці.

Саме локальні акти конкретного органу доходів і зборів затверджують посадові інструкції посадових осіб того чи іншого підрозділу органу, у яких деталізовано права й обов'язки цих осіб з урахуванням специфіки роботи цього підрозділу. За невиконання або неналежне виконання службових обов'язків посадові особи мають нести відповідальність, у тому числі й дисциплінарну. Так, відповідно до пункту 4 посадової інструкції головного державного інспектора відділу регулювання зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД) Управління митної вартості, класифікації товарів та заходів регулювання ЗЕД Одеської митниці (затверджена наказом Одеської митниці від 20 липня 2015 року № 335) «головний державний інспектор цього відділу відповідно до законів України «Про державну службу», «Про запобігання корупції», інших законодавчих актів несе відповідальність за: порушення Присяги державних службовців; неякісне або несвоєчасне виконання посадових завдань та обов'язків, бездіяльність або невикористання наданих йому прав, їх негативні наслідки; перевищення повноважень, порушення обмежень і заборон, установлених законодавством із питань проходження державної служби, або вчинення інших дій, які дискредитують не лише посадову особу, а й державну службу; порушення службової дисципліни, недотримання Правил етики поведінки державного службовця та обмежень, пов'язаних з прийняттям на державну службу та її проходженням, правил внутрішнього трудового розпорядку...».

Водночас із метою формування корпоративної культури, забезпечення єдності та професіоналізму, дотримання стандартів етичної поведінки посадових осіб органів доходів і зборів, підвищення рівня службової дисципліни Державна фіскальна служба України видало наказ від 03.04.2019 № 257, яким затверджені Правила етичної поведінки в органах Державної фіскальної служби України.

Отже, низкою нормативних актів різної юридичної сили передбачається дисциплінарна відповідальність посадових осіб органів доходів і зборів за порушення службової дисципліни, невиконання або неналежне виконання обов'язків, правил етичної поведінки тощо. Причому в цих нормативно-правових актах містяться бланкетні норми, для яких характерним є вираження елементу норми права у загальній формі, відсилання до інших нормативних правових актів (без вказівки на конкретну норму, де можна знайти відсутні відомості), або до певних галузей права і навіть до «чинного законодавства». Така «невизначеність» елемента норми права при бланкетному викладенні дає державним органам змогу, у цьому разі – органам доходів і зборів, самостійно визначати правила трудового розпорядку й належної поведінки працівників та порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності.

Викладене вище характеризує нормативні підстави дисциплінарної відповідальності посадових осіб органів доходів і зборів. Водночас у правовій теорії та правозастосовній практиці загальновизнаними є положення, згідно з якими юридична відповідальність можлива лише тільки за наявності таких підстав, як нормативна, фактична та процесуальна. Якщо хоча б одна з підстав відсутня, відповідальність виключається.

Отже, для настання дисциплінарної відповідальності обов'язково необхідною є фактична підстава. Це означає, що застосування заходів дисциплінарної відповідальності можливе лише за наявності факту реального вчиненого проступку. Фактичною підставою дисциплінарної відповідальності посадової особи є дисциплінарний проступок – протиправна винна дія або бездіяльність чи прийняття рішення, що полягає у невиконанні або неналежному виконанні державним службовцем своїх посадових обов'язків та інших вимог, встановлених у Законі України «Про державну службу» та іншими нормативно-правовими актами, за яке до нього може бути застосоване дисциплінарне стягнення (частина перша ст. 65 Закону України «Про державну службу»).

Перелік діянь (дій чи бездіяльності) та рішень посадових осіб органів доходів і зборів, які можуть бути визнані як дисциплінарні проступки, є загальним для державних службовців й визначається Законом України «Про державну службу» (частина друга ст. 65 нової редакції закону).

Дисциплінарними проступками є:

1) порушення Присяги державного службовця;

2) порушення правил етичної поведінки державних службовців;

3) вияв неповаги до держави, державних символів України, Українського народу;

4) дії, що шкодять авторитету державної служби;

5) невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків, актів органів державної влади, наказів (розпоряджень) та доручень керівників, прийнятих у межах їхніх повноважень;

6) недотримання правил внутрішнього службового розпорядку;

7) перевищення службових повноважень, якщо воно не містить складу злочину або адміністративного правопорушення;

8) невиконання вимог щодо політичної неупередженості державного службовця;

9) використання повноважень в особистих (приватних) інтересах або в неправомірних особистих інтересах інших осіб;

10) надання під час вступу на державну службу недостовірної інформації про обставини, що перешкоджають реалізації права на державну службу, а також неподання необхідної інформації про такі обставини, що виникли під час проходження служби;

11) неповідомлення керівнику державної служби про виникнення відносин прямої підпорядкованості між державним службовцем та близькими особами у 15-денний строк з дня їх виникнення;

12) прогул державного службовця (у тому числі відсутність на службі більше трьох годин протягом робочого дня) без поважних причин;

13) поява державного службовця на службі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння;

14) прийняття державним службовцем необґрунтованого рішення, що призвело до порушення цілісності державного або комунального майна, незаконне їх використання або інше заподіяння шкоди державному чи комунальному майну, якщо такі дії не містять складу злочину або адміністративного правопорушення.

Так, наприклад, 29 серпня 2011 року підставою для припинення перебування Особи на державній службі в митних органах України стало порушення Присяги державного службовця. Водночас порушенням присяги було визнано «несумлінне виконання особою своїх службових обов'язків, порушення вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів, оскільки позивач здійснив митний контроль 18 транспортних засобів, які переміщували товари в значних кількостях, під виглядом таких, що перетинали митний кордон України без вантажу й без відповідного оподаткування, та в 24 випадках не справив єдиний збір із транспортних засобів»[2].

Звільнення з органів доходів і зборів на підставі порушення Присяги державного службовця є найпоширенішим видом дисциплінарної відповідальності, що оскаржується у судах. Наприклад, «у липні 2013 року ОСОБА1 звернувся до суду з позовом, у якому просив визнати протиправним і скасувати наказ Митниці від 7 червня 2013 року № 77-о щодо припинення його перебування на державній службі в митних органах на підставі пункту 6 частини першої статті 30 Закону України від 16 грудня 1993 року № 3723-XII «Про державну службу» (далі – Закон № 3723-XII) за порушення Присяги державного службовця (далі – Присяга)».

Наразі важливо зазначити, що є сформована позиція Верховного Суду України, що припинення державної служби за порушення Присяги є найсуворішою санкцією відповідальності державного службовця, який вчинив діяння, несумісне з посадою. Тому рівень юридичних гарантій захисту прав зазначеної особи в процедурах вирішення питань застосування такої відповідальності має бути не меншим, ніж під час звільнення з митного органу за вчинення дисциплінарного правопорушення, з дотриманням строків притягнення до дисциплінарної відповідальності. Передумовою звільнення державного службовця за вчинення дисциплінарного правопорушення, пов'язаного зі здійсненням службової діяльності через припинення державної служби за порушення Присяги, мають бути порушення, встановлені внаслідок ретельного службового розслідування, порядок проведення якого регулюється Інструкцією. Водночас необхідно враховувати, що наслідком вчинення дисциплінарного правопорушення можуть бути припинення державної служби за порушення Присяги або звільнення з митного органу, які є санкціями різних рівнів відповідальності

---

[2] *Постанова* Верховного Суду України від 21 травня 2013 року у справі 21-403а 12. URL: Нир://геуезіг.соигі.§оу.иа/К.еуіеш/32532890. Назва з екрану.

та не можуть застосовуватися як альтернативні. Звільнення за порушення Присяги може застосовуватися лише тоді, коли державний службовець скоїв проступок проти інтересів служби, який суперечить покладеним на нього обов'язкам, підриває довіру до нього як до носія влади, що призводить до приниження державного органу та унеможливлює подальше виконання ним своїх обов'язків.

Державний службовець, який вчинив дисциплінарний проступок, не може бути звільнений за порушення Присяги, якщо цей проступок не можна кваліфікувати як порушення Присяги.

Подібна правова позиція висловлена Верховним Судом у постановах від 21 травня, 4 червня, 17 вересня та 3 грудня 2013 року (№ 21-403а12, № 21-167а13, № 21-231а13, № 379а13, відповідно[3]).

Фактичною підставою дисциплінарної відповідальності посадової особи є наявність складу реально вчиненого дисциплінарного проступку, щодо якого вся необхідна сукупність передбачених законом елементів (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона) є доведеною і за вчинення якого в законі передбачено конкретні санкції. Фактичною підставою відповідальності не можуть бути такі форми втілення людської свідомості, як наміри, переконання, думки, вподобання, схильності, які, власне, без їх зовнішнього прояву в конкретних вчинках не можуть контролюватись із боку держави, а відтак, знаходитись під регулюючим впливом закону взагалі, якими б негативним вони не були.

Процесуальною підставою дисциплінарної відповідальності посадової особи є офіційне рішення суб'єкта дисциплінарної влади – процесуальний документ, в якому вина правопорушника доведена доказами. Цей документ за своєю природою є правозастосовним актом, виданим уповноваженим суб'єктом із дотриманням усіх вимог до такої процедури. Як правило, це наказ щодо застосування дисциплінарного стягнення до посадової особи. Порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності посадових осіб органів доходів і зборів висвітлено в наступному підрозділі.

---

[3] *Єдиний* державний реєстр судових рішень. URL: Пр://reye5ir.coшT.§oy.иа/. Назва з екрану.

17.3. Процедура притягнення до дисциплінарної відповідальності посадових осіб органів доходів і зборів, що здійснюють митну справу

Реалізація дисциплінарної відповідальності в кожному конкретному випадку відбувається під час здійснення правозастосовної діяльності, в межах якої встановлюються факт проступку та його суб'єкти, забезпечуються збір і перевірка необхідних матеріалів і доказів, закріплюється як правовий акт відповідність юридичної і фактичної підстав дисциплінарної відповідальності. Процесуальною формою правозастосування у досліджуваній сфері постає дисциплінарне провадження як сукупність послідовних процесуальних дій щодо притягнення посадової особи до дисциплінарної відповідальності за вчинений нею дисциплінарний проступок або звільнення від дисциплінарної відповідальності.

Дисциплінарне провадження здійснюється щодо посадових осіб органів доходів і зборів, яким присвоєно спеціальні звання, у тому числі керівників митниць та митних постів.

Залежно від складності й обсягу процесуальної діяльності, що виражається в найменуванні, кількості та змісті стадій дисциплінарного провадження, можна виокремити:

1) спрощене (прискорене);

2) звичайне дисциплінарне провадження.

У звичайному дисциплінарному провадженні щодо посадових осіб можна зазначити такі стадії:

1) стадія порушення дисциплінарного провадження;

2) стадія службового розслідування;

3) стадія розгляду дисциплінарної справи і винесення рішення;

4) стадія виконання рішення у дисциплінарній справі;

5) стадія перегляду рішення про накладення дисциплінарного стягнення.

Варто наголосити, що йдеться про звичайне дисциплінарне провадження, в якому чітко виражені всі зазначені стадії.

Під час здійснення спрощеного (прискореного) провадження службове розслідування не проводиться, а стадії в певних випадках недостатньо чітко виражені й часто «зливаються».

Початковою стадією дисциплінарного провадження є стадія порушення дисциплінарного провадження.

Приводами порушення провадження можуть послугувати:

а) звернення (доручення) органів державної влади, підприємств, установ, організацій, представників влади, громадськості або окремих громадян про надзвичайні події, факти (ознаки) правопорушень із боку посадових осіб під час виконання ними своїх службових обов'язків (звернення та повідомлення про зазначені факти можуть бути усними, надісланими письмово або залишені за телефоном гарячої лінії ДФС, де приймається інформація в межах роботи антикорупційного сервісу «Пульс» та на виконання Закону України «Про звернення громадян»);

б) повідомлення, оприлюднені у засобах масової інформації;

в) безпосереднє виявлення фактів (ознак) правопорушень з боку посадових осіб або настання надзвичайної події;

г) звернення (повідомлення), отримані від посадових осіб ДФС України, інших органів доходів і зборів про факти (ознаки) вчинення посадовими особами правопорушень або про надзвичайну подію;

д) матеріали службової перевірки, іншого службового розслідування, контрольного заходу чи перевірки повідомлення, що надійшло за телефоном довіри ДФС України;

е) звернення посадової особи про проведення службового розслідування з метою зняття з неї безпідставних, на її думку, звинувачень або підозри.

Зазвичай дисциплінарне провадження в митницях порушується за результатами:

– проведення внутрішніх комплексних і тематичних перевірок органів доходів і зборів з питань оперативно-службової діяльності (Порядок організації та проведення внутрішніх перевірок в органах ДФС, на підвідомчих підприємствах, в установах, організаціях від 7 липня 2015 року № 470);

– перевірки інформації, отриманої за результатами роботи «Антикорупційного сервісу ДФС України "Пульс"» (Порядок роботи з повідомленнями, що надходять до «Антикорупційного сервісу "Пульс"» від 13 травня 2013 року № 441/2013);

– отриманої інформації від інших державних органів, у тому числі правоохоронних органів (інструкції про порядок організації обміну інформацією між структурними підрозділами МВС, СБУ, ДПА України, ДПС України, Держмитслужби України в діяльності з виявлення та припинення корупційних діянь в правоохоронних органах від 23 березня 2009 року № 124).

Дисциплінарне провадження може бути порушене або проти конкретних осіб, якщо існує достатньо даних щодо здійснення ними дисциплінарного проступку, або за фактом здійснення дисциплінарного проступку з метою встановлення винного у його здійсненні.

Посадова особа, дії або бездіяльність якої стали підставою для проведення службового розслідування (службової перевірки) або досліджуються під час його (її) проведення, має статус суб'єкта службового розслідування (службової перевірки).

На стадії порушення дисциплінарного провадження суб'єкт дисциплінарної влади (начальник митниці або посадова особа, яка виконує його обов'язки) оцінює законність мотиву, достовірність і достатність підстав для порушення дисциплінарного провадження, вивчає нормативні та інші необхідні матеріали, вирішує питання про відсутність обставин, які перешкоджають порушенню дисциплінарного провадження, вирішує питання про проведення службового розслідування.

З метою отримання зазначеної вище інформації начальник митниці може призначити службову перевірку (комплекс заходів, що здійснюється в межах компетенції відповідно до чинного законодавства з метою з'ясування дотримання посадовими особами під час службової діяльності вимог законодавства України, нормативно-правових актів та інших документів ДФС України, органу доходів і зборів, розпоряджень, доручень безпосередніх та прямих керівників, своїх службових обов'язків, з'ясування наявності підстав для проведення службового розслідування або встановлення обставин вчинення незначного дисциплінарного чи іншого правопорушення).

Завершується стадія виданням відповідного наказу.

Наступною стадією звичайного дисциплінарного провадження є стадія службового розслідування — комплекс заходів, що здійснюються в межах компетенції відповідно до чинного законодавства з метою повного, всебічного та об'єктивного з'ясування обставин вчинення посадовою особою дисциплінарного або іншого правопорушення, пов'язаного зі здійсненням службової діяльності, виявлення причин і умов, що сприяли його вчиненню, встановлення наявності (відсутності) вини, її ступеня, а також установлення інших подій, обставин, що потребують з'ясування під час проведення таких заходів.

Проведення службового розслідування є обов'язковим:

а) у разі невиконання або неналежного виконання посадовою особою під час службової діяльності вимог законодавства України, нормативно-

правових актів та інших документів ДФС України, органу доходів і зборів, розпоряджень, доручень безпосередніх та прямих керівників, своїх службових обов'язків, що негативно вплинуло на стан виконання покладених на ДФС України завдань та функцій або створило загрозу здоров'ю, життю людей, призвело до людських жертв чи інших тяжких наслідків, порушень громадського порядку або заподіяння шкоди громадянам (їх об'єднанню), державі, підприємству, установі, організації чи порушення їх прав та законних інтересів;

б) недодержання посадовою особою законодавства України про державну службу, проходження служби в органах доходів і зборів, антикорупційного законодавства, а також порушення нею норм професійної етики;

в) вчинення посадовою особою діяння, визначеного законодавством України як порушення службової дисципліни;

г) вчинення посадовою особою чи стосовно неї у зв'язку з виконанням службових обов'язків діяння, яке містить ознаки злочину;

д) вчинення посадовою особою у зв'язку з виконанням службових обов'язків діяння, за яке передбачена адміністративна чи цивільно-правова відповідальність;

е) застосування посадовою особою вогнепальної зброї, спеціальних засобів чи фізичної сили під час виконання службових обов'язків, що призвело до людських жертв чи інших тяжких наслідків, а також порушення нею встановленого порядку застосування спеціальних засобів та вогнепальної зброї;

ж) виникнення надзвичайної події;

и) приховування діянь, які містять ознаки злочину, іншого правопорушення чи умисне непритягнення винних посадових осіб органу доходів і зборів до відповідальності, встановленої законом, а також за наявності обставин, які вказують на незабезпечення повноти, всебічності та об'єктивності проведеного службового розслідування (службової перевірки);

к) на вимогу посадової особи органу доходів і зборів із метою зняття безпідставних, на її думку, звинувачень або підозри.

Службове розслідування не проводиться за зверненнями, повідомленнями чи документами, що не містять відомостей про підстави його проведення, а також за анонімними заявами та повідомленнями або якщо факт правопорушення, причини та умови, що сприяли його вчиненню, ступінь вини, розмір заподіяної матеріальної шкоди та інші обставини повною мірою встановлено під час службової перевірки, ревізії, інвентаризації, а

посадова особа, винна у скоєнні правопорушення, не підлягатиме звільненню.

Порушення стосовно посадової особи за результатами її службової діяльності кримінальної справи, складення протоколу про корупційне правопорушення, притягнення у зв'язку з цим до встановленої законом відповідальності, а також закінчення строків накладення дисциплінарного, адміністративного стягнень не звільняють керівника органу доходів і зборів від обов'язку призначення службового розслідування для встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню правопорушення.

Метою службового розслідування є:

– з'ясування правомірності дій чи бездіяльності посадових осіб під час здійснення ними службової діяльності;

– повне, об'єктивне й усебічне встановлення обставин правопорушення (надзвичайної події), його (її) наслідків, а також інших подій чи обставин, що мають значення для прийняття законного рішення;

– встановлення винних, ступеня їхньої вини та міри відповідальності за скоєне правопорушення;

– виявлення причин і умов, що сприяли правопорушенню (надзвичайній події), надання пропозицій та рекомендацій, спрямованих на їх усунення та недопущення подібних правопорушень надалі;

– запобігання правопорушенням, іншим негативним проявам, підвищення рівня професіоналізму та професійної етики в органах доходів і зборів.

Завданнями службового розслідування є встановлення:

– наявності чи відсутності події правопорушення (факту надзвичайної події), яка стала підставою для призначення розслідування (час, місце, спосіб, інші обставини);

осіб, причетних до правопорушення (надзвичайної події), наявності (відсутності) вини кожної з них, її ступеня;

– наявності (відсутності) заподіяних правопорушенням (надзвичайною подією) збитків державі, фізичній або юридичній особі, їх характер та розмір;

– наявності (відсутності) в діянні суб'єкта службового розслідування ознак злочину, корупційного правопорушення, а також причиново-наслідкового зв'язку між протиправним діянням та його наслідками;

– обставин, що впливають на ступінь і характер відповідальності посадової особи (пом'якшуючі та обтяжуючі обставини), відомостей, що характеризують особу (ставлення до служби, поведінка до порушення);

—– вимог законів чи інших нормативно-правових актів, документів ДФС України та службових обов'язків, які регламентували дії посадової особи та були нею порушені;

– причин правопорушення та умов, що йому сприяли (несумлінне ставлення до виконання службових обов'язків; недосконаліть нормативно-правових актів ДФС України, органу доходів і зборів; відсутність належної організації роботи підрозділу, контролю за діями підлеглих; недостатня професійна підготовка тощо).

Строк проведення службового розслідування визначається з урахуванням обсягу та особливостей його проведення, але не може перевищувати двох місяців. При цьому початок службового розслідування визначається датою підписання наказу про його призначення (якщо інше не передбачено законодавством), а завершення – датою підписання акта службового розслідування, яка вважається днем виявлення правопорушення.

Службове розслідування призначається, призупиняється та поновлюється наказом ДФС України або відповідного органу доходів і зборів за наявності достатніх підстав, визначених у законодавстві.

Проведення службового розслідування передбачає створення комісії, як правило, у складі не менше трьох посадових осіб – членів комісії, один з яких призначається її головою. Склад і чисельність комісії визначаються з урахуванням мети, обсягу, складності та особливостей проведення службового розслідування. Факт створення комісії затверджується наказом органу доходів і зборів.

Рішення щодо призначення, призупинення та поновлення службового розслідування приймає керівник органу доходів і зборів.

Повноваження прийняття рішень щодо призначення, призупинення та поновлення службового розслідування покладені на керівника органу доходів і зборів.

Голова комісії організовує та координує її роботу, надає іншим членам комісії обов'язкові до виконання усні та письмові доручення, контролює їх виконання, у разі потреби доповідає керівнику, який призначив службове розслідування, або особі, яка здійснює контроль за його проведенням, про хід та результати службового розслідування.

Члени комісії детально ознайомлюються з наявними матеріалами службового розслідування, опрацьовують законодавчі та інші нормативно-правові акти, а також збирають необхідну інформацію для забезпечення

повноти, всебічності та об'єктивності проведення службового розслідування.

Члени комісії зобов'язані:

а) суворо дотримуватися принципів законності, повноти, всебічності, об'єктивності та достовірності результатів службового розслідування;

б) діяти у межах повноважень та у спосіб, передбачені в законодавстві України, нормативно-правовими актами ДФС України;

в) проводити службове розслідування відповідно до плану проведення службового розслідування, доручень керівника, що призначив службове розслідування, посадової особи, якій доручено контроль за його проведенням, та голови комісії;

г) доповідати голові комісії про виявлені факти (ознаки) порушень, обставини та причини їх скоєння для відображення їх в акті службового розслідування;

д) приймати від суб'єктів службового розслідування подані за їх ініціативою усні та письмові заяви, зауваження, пояснення, що стосуються службового розслідування, та враховувати їх під час службового розслідування.

Члени комісії мають право:

а) право безперешкодного доступу у службові приміщення, до зон митного контролю та об'єктів митної інфраструктури органу доходів і зборів;

б) право викликати до службових приміщень органу суб'єктів службового розслідування, інших посадових осіб, а також осіб, що не є співробітниками органів доходів і зборів (за їх згодою), які обізнані або причетні до фактів або діянь, що стали підставою для призначення службового розслідування, й одержувати від них усні та письмові пояснення, інші матеріали, що стосуються службового розслідування, їх копії;

в) право залучати у разі потреби відповідних фахівців ДФС України й отримувати від них консультації, а також письмові висновки з питань, що можуть сприяти проведенню службового розслідування;

г) право ознайомлюватись і вивчати в установленому порядку матеріали, що стосуються службового розслідування;

д) право виїжджати на місце події та здійснювати огляд місця події з фіксацією його результатів за допомогою технічних засобів;

е) право тимчасово вилучати зі справ органу доходів і зборів матеріали, що стосуються службового розслідування, до його завершення;

ж) право запитувати й отримувати, збирати відповідно до законодавства України інформацію, матеріали, що стосуються мети та завдань службового розслідування, від структурних підрозділів ДФС України, інших органів державної влади, юридичних і фізичних осіб у встановленому порядку;

и) право підписувати та візувати документи у межах компетенції, визначеної в чинному законодавстві.

Члени комісії з проведення службового розслідування несуть персональну відповідальність згідно з чинним законодавством за повноту, усебічність, об'єктивність висновків службового розслідування та нерозголошення інформації, що стосується цього розслідування.

Суб'єкт службового розслідування має право:

а) отримувати інформацію про підстави проведення службового розслідування;

б) брати участь у службовому розслідуванні, у тому числі робити заяви, подавати документи, вимагати додаткового вивчення пояснень, проведення опитування інших осіб, яким відомі обставини, що досліджуються під час службового розслідування;

в) звертатись із клопотанням про витребування й залучення до матеріалів службового розслідування нових документів, інших матеріальних носіїв інформації;

г) оскаржувати дії або бездіяльність членів комісії, висловлювати письмові зауваження щодо проведення службового розслідування;

д) ознайомлюватися з матеріалами службового розслідування у контексті, що його стосується, якщо це не суперечить вимогам нормативно-правових актів щодо збереження інформації, яка охороняється законом.

Суб'єкт службового розслідування має також інші права, передбачені законодавчими та іншими нормативно-правовими актами України.

Службове розслідування проводиться з відстороненням суб'єкта службового розслідування від виконання службових обов'язків або без такого відсторонення. За ним зберігається заробітна плата.

За результатами службового розслідування члени комісії складають акт службового розслідування, у якому зазначаються:

– факти й суть звинувачень або підозри, що стали підставою для проведення розслідування;

– прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, освіта, термін служби в митному органі й перебування на займаній посаді особи, стосовно якої проведено службове розслідування;

– висновок комісії з проведення службового розслідування;

– обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність;

– причини та умови, які призвели до порушення;

– вжиті або запропоновані заходи для їх усунення чи обставини, що знімають з посадової особи безпідставні звинувачення або підозру, тощо.

Акт службового розслідування підписується членами комісії та подається на розгляд керівникові органу доходів і зборів, який призначив службове розслідування, в одному примірнику. Члени комісії мають право в додатку до акта письмово викласти свою окрему думку.

Перед поданням акта службового розслідування на розгляд керівникові з актом обов'язково ознайомлюють посадову особу органу доходів і зборів, стосовно якої проводилося розслідування.

Якщо посадова особа органу доходів і зборів, стосовно якої проводилося розслідування, відмовляється від підписання акта службового розслідування, у цьому акті робиться запис про це. Посадова особа органу доходів і зборів, стосовно якої проводилося розслідування, має право надавати пояснення та зауваження щодо змісту акта службового розслідування, зокрема пояснити мотиви своєї відмови від його підписання. Пояснення, зауваження, а також мотиви відмови від підписання акта службового розслідування, власноручно складені цією особою, додаються до акта.

Рішення за результатами розгляду акта та інших матеріалів службового розслідування приймає керівник, який його призначив, у 10-денний строк із дати їх надходження.

За результатами службового розслідування посадові особи можуть бути притягнені до відповідальності у встановленому законом порядку. У разі потреби за результатами службового розслідування видається наказ органу доходів і зборів.

Суб'єкт службового розслідування може оскаржити рішення, прийняте керівником за результатами службового розслідування, в судовому та адміністративному (позасудовому) порядку.

Матеріали службового розслідування та акт службового розслідування зберігаються в органі доходів і зборів, який видав наказ про проведення розслідування.

Стадія розгляду дисциплінарної справи й винесення рішення є головною у будь-якому дисциплінарному провадженні. Розгляд дисциплінарних справ і винесення рішень є прерогативою суб'єкта дисциплінарної влади, одноосібного або колегіального.

На вимогу керівника органу доходів і зборів, який призначив службове розслідування, голови або членів комісії чи посадової особи, щодо якої проводилося розслідування, справа може бути розглянута в їхній присутності.

Процес розгляду дисциплінарної справи – це вивчення та аналіз приводу для порушення дисциплінарного провадження, матеріалів, зібраних під час проведення дисциплінарного розслідування (якщо таке проводилося), і серед них насамперед пояснень особи, яку притягують до дисциплінарної відповідальності, а також інших осіб, які беруть участь у провадженні. У розгляді справи беруть участь суб'єкт дисциплінарної влади та особа, яка притягується до відповідальності; крім них, можуть брати участь інші зацікавлені особи (наприклад, безпосередній керівник), а також особи, що сприяють проведенню дисциплінарного провадження. Основна мета розгляду дисциплінарної справи – встановлення вини посадової особи, що притягається до дисциплінарної відповідальності, у вчиненні дисциплінарного проступку, законне й обґрунтоване вирішення питання щодо його дисциплінарної відповідальності та обрання виду та міри дисциплінарного стягнення.

Під час прийняття рішення керівник органу доходів і зборів зобов'язаний врахувати обставини, що обтяжують або пом'якшують відповідальність. Крім того, під час визначення виду дисциплінарного стягнення мають враховуватися тяжкість проступку, обставини, за яких його вчинено, заподіяна шкода, попередня поведінка особи та визнання нею своєї вини, її ставлення до виконання службових обов'язків, рівень кваліфікації тощо.

За результатами розгляду дисциплінарної справи керівник органу доходів і зборів приймає в 5-денний термін відповідне рішення, якщо проводилося службове розслідування – в 10-денний термін, з яким обов'язково ознайомлюється посадова особа.

Підсумком розгляду дисциплінарної справи є прийняття суб'єктом дисциплінарної влади одного з таких рішень:

– завершити перевірку інформації у зв'язку з відсутністю неправомірних діянь з боку посадової особи органу доходів і зборів;

– провести службове розслідування щодо інших посадових осіб органу доходів і зборів;

– вжити профілактичних заходів, якщо порушення визнано малозначимим (нагадування про необхідність виконувати обов'язки або попередженням, суворої вказівки й інших заходів впливу, які не є стягненнями);

– провести тематичну перевірку роботи підрозділу органу доходів і зборів;

– притягнути особу до дисциплінарної відповідальності та застосувати до неї одне з дисциплінарних стягнень;

– у разі виявлення ознак злочину у скоєному правопорушенні передати матеріали справи до відповідних правоохоронних органів.

Притягнення до дисциплінарної відповідальності є правом, а не обов'язком керівника органу доходів і зборів. Проте у разі прийняття рішення про притягнення посадової особи до дисциплінарної відповідальності повинні бути дотриманні всі вимоги законодавця щодо притягнення до юридичної відповідальності. Регламент ДФС України визначає вимоги до підготовки розпорядчих документів (наказів, розпоряджень) щодо застосування заходів дисциплінарного стягнення на рівні керівника ДФС України. Логічним є застосування таких вимог і під час підготовки наказів про накладення дисциплінарних стягнень на митницях. Отже, пропозиції щодо застосування заходів дисциплінарного стягнення (впливу) повинні бути адекватними вчиненому проступку і заподіяній шкоді, відповідати вимогам КЗпП України, МК України, Закону України «Про державну службу» та інших нормативних актів.

Частина 4 ст. 149 КЗпП України встановлює правило, відповідно до якого рішення щодо накладення дисциплінарного стягнення оголошується в наказі (розпорядженні) і повідомляється посадовій особі, яка притягається до дисциплінарної відповідальності, під розписку. Локальні нормативні акти можуть уточнювати норми законів. Так, наприклад, Правила внутрішнього трудового розпорядку для працівників Південної митниці передбачають триденний строк для повідомлення наказу про оголошення стягнення працівникові. У разі відмови посадової особи від ознайомлення з рішенням щодо накладення на нього дисциплінарного стягнення чи наявності підстав, що перешкоджають ознайомленню з таким рішенням особисто, посадовій особі не пізніше як у триденний строк з дня прийняття рішення надсилається письмове повідомлення про прийняте рішення разом із його копією.

Під час притягнення до дисциплінарної відповідальності варто пам'ятати, що дисциплінарні стягнення щодо посадових осіб органів доходів і зборів застосовуються безпосередньо за виявленням проступку, але не пізніше одного місяця з дня його виявлення, не враховуючи часу звільнення працівника від роботи у зв'язку із тимчасовою непрацездатністю

або перебуванням його у відпустці. Проте дисциплінарне стягнення не може бути накладено пізніше шести місяців з дня вчинення проступку.

У разі прийняття рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності наступною стадією дисциплінарного провадження постає стадія виконання рішення у дисциплінарній справі. Це остання обов'язкова стадія дисциплінарного провадження, на якій здійснюється реалізація рішення щодо накладення дисциплінарної відповідальності.

Оскільки законодавство не встановлює вимог до форми наказів про накладення стягнень, на практиці в діяльності органів доходів і зборів використовуються такі варіанти:

а) видається спеціальний наказ про накладення стягнення на одну особу;

б) одним спеціальним наказом притягаються до відповідальності кілька осіб;

в) у наказі про підбиття підсумків перевірки діяльності органу доходів і зборів серед іншого вказуються й рішення про накладення стягнень.

Наказ про накладення стягнення — один із різновидів адміністративних актів. Він набуває чинності негайно і має бути доведений до відома посадової особи.

Відповідно до чинного законодавства в галузі митної справи про усі факти притягнення до дисциплінарної відповідальності посадових осіб повідомляється голова служби.

Подання, адресовані голові служби, надсилаються супровідним листом органу доходів і зборів (службовою запискою) та підписуються керівником органу доходів і зборів, керівниками підрозділу у роботі з особовим складом, юридичного підрозділу та підрозділу власної безпеки.

Матеріали до подань підшиваються за описом у хронологічному порядку та засвідчуються відповідною печаткою на звороті останнього аркуша.

Подання про застосування дисциплінарних стягнень до посадових осіб надсилаються голові:

– не пізніше п'яти календарних днів із дати виявлення дисциплінарного правопорушення;

– не пізніше п'яти календарних днів із дати прийняття рішення керівником органу доходів і зборів за результатами службового розслідування.

У поданні обов'язково зазначаються: повна назва посади, прізвище, ім'я та по батькові посадової особи, щодо якої направлено подання; дата

та номер наказу про прийняття до органів доходів і зборів та про призначення на посаду; спеціальне звання; стягнення та заохочення; дати скоєння та виявлення порушення; суть порушення (зазначається стислий зміст порушення: за яких обставин вчинено порушення та за яких обставин виявлено, які норми нормативно-правових актів та пункти посадової інструкції були порушені; аналіз особистих пояснень особи; пропозиції щодо виду дисциплінарного стягнення або вид стягнення, яке вже застосовано; додаткова інформація про перебування посадової особи в стані тимчасової непрацездатності, відпустці, відрядженні, наявність судових рішень та їх оскарження, перебування під вартою тощо.

Облік дисциплінарних стягнень, що застосовуються до посадових осіб органів доходів і зборів, ведуть підрозділи кадрової служби цих органів на підставі відповідних наказів.

Відомості про дисциплінарні стягнення, застосовані до посадових осіб органів доходів і зборів, заносяться в тижневий строк до особових карток цих осіб із зазначенням таких даних:

1) хто, коли та на якій підставі застосував дисциплінарне стягнення;

2) номер і дата наказу про застосування дисциплінарного стягнення, відмітка про ознайомлення з наказом та інформація про те, чи не оскаржувався посадовою особою органів доходів і зборів наказ про застосування дисциплінарного стягнення (а в разі оскарження – яке рішення прийнято, ким і коли);

3) номер і дата наказу про зняття дисциплінарного стягнення або відмітка про закінчення строку його дії.

Форма та порядок ведення особових карток посадових осіб органів доходів і зборів митної служби затверджуються головою служби.

Факультативною стадією дисциплінарного провадження є перегляд рішення про накладення дисциплінарного стягнення за скаргою. Ця стадія спрямована на реалізацію прав і законних інтересів особи, яка підлягає заходам дисциплінарної відповідальності, а також дає суб'єктам дисциплінарної влади додаткову можливість перевірити законність накладення таких заходів у кожному конкретному випадку.

Якщо посадова особа, що притягається до дисциплінарної відповідальності, не погоджується з рішенням про застосування до неї дисциплінарного стягнення, наприклад дисциплінарне стягнення, яке застосував суб'єкт дисциплінарної влади, необґрунтоване чи не відповідає тяжкості скоєного проступку, вона має право оскаржити його в письмовій формі до

керівника вищого рівня протягом одного місяця від дня ознайомлення з відповідним наказом та/або до суду в установлений законом строк.

Керівник вищого рівня в разі надходження до нього скарги про незгоду посадової особи органу доходів і зборів із рішенням про застосування до неї дисциплінарного стягнення повинен усебічно та об'єктивно розглянути скаргу і прийняти відповідне рішення не пізніше 30 днів після надходження скарги. Про результати перевірки скарги керівником вищого рівня невідкладно повідомляються посадова особа органу доходів і зборів, що подала скаргу, та керівник, рішення якого оскаржується.

Забороняється надсилати скарги посадових осіб про незгоду з рішенням про застосування дисциплінарного стягнення на розгляд тих осіб, рішення яких оскаржується.

Подання посадовою особою органів доходів і зборів керівникові вищого рівня скарги на дії посадової особи нижчого рівня не припиняє виконання наказу про застосування дисциплінарного стягнення.

Рішення керівника вищого рівня, що розглядав скаргу про незгоду з рішенням про застосування дисциплінарного стягнення, посадовою особою, яка подавала скаргу, може бути оскаржено до суду.

Спори щодо прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби, а відтак, спори щодо притягнення посадових осіб органів доходів і зборів до дисциплінарної відповідальності відповідно до пункту 2 частини першої ст. 19 КАС України належать до юрисдикції адміністративних судів.

За правилами предметної підсудності ця категорія адміністративних справ розглядається окружним адміністративним судом як судом першої інстанції.

Відповідно до частини першої ст. 19 КАС України адміністративні справи щодо оскарження правових актів індивідуальної дії, а саме такими є накази про застосування дисциплінарних стягнень, які прийняті стосовно посадової особи органу доходів і зборів, вирішуються за вибором позивача адміністративним судом за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем проживання (перебування, знаходження) цієї особи-позивача, або адміністративним судом за місцезнаходженням відповідача (орган доходів і зборів).

Для звернення до адміністративного суду у справах щодо прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби встановлюється місячний строк (частина 5 ст. 122 КАС України).

Водночас позови, подані з порушенням цього строку, задоволенню не підлягають.

Законодавство чітко не визначає, які положення наказу про застосування дисциплінарних стягнень можуть бути оскаржені, проте до таких положень можна зарахувати: неадекватність рішення (наприклад, суворість покарання не відповідає характеру проступку); необґрунтованість рішення (наприклад, не з'ясовано всіх обставин справи); незаконність рішення (наприклад, застосовано стягнення, що не передбачено законом, або рішення прийнято не уповноваженим на те суб'єктом) тощо. Частими є випадки, коли причиною оскарження рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності є процедурні порушення, що відбувались під час здійснення дисциплінарного провадження.

Саме тому адміністративний суд під час прийняття скарги посадової особи про притягнення її до дисциплінарної відповідальності, з метою реалізації завдань адміністративного судочинства, зобов'язаний перевірити, чи ухвалений наказ керівника органу доходів і зборів:

1) на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України;

2) із використанням повноваження з метою, з якою це повноваження надано;

3) обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії);

4) безсторонньо (неупереджено);

5) добросовісно;

6) розсудливо;

7) з дотриманням принципу рівності перед законом, запобігаючи всім формам дискримінації;

8) пропорційно, зокрема з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія);

9) з урахуванням права особи на участь у процесі прийняття рішення;

10) своєчасно, тобто протягом розумного строку (п. 10 ч. 2 ст. 2 КАСУ).

Отже, адміністративний суд реалізує основне завдання судочинства – захист прав, свобод та законних інтересів посадової особи шляхом фактичної перевірки змісту та особливостей публічно-правового спору, встановлення обставин порушення керівником органу доходів і зборів прав та

законних інтересів посадової особи, законності винесеного рішення щодо публічно- правового спору.

Вважаємо, що вказана стаття містить настанови, що є обов'язковими не лише для суду, а й керівників органів доходів і зборів, які у своїй правозастосовній діяльності реалізують власні владні права й обов'язки щодо підлеглих їм посадових осіб.

Практика розгляду адміністративними судами щодо прийняття громадян на службу до органів фіскальної служби України, її проходження, звільнення з служби залишається одним із проблемних питань, вирішення якого потребує особливої уваги від керівництва ДФС України.

Аналіз судових адміністративних справ про поновлення на посаді за рішенням суду свідчить, що одним із найпоширеніших порушень, які послугували підставою для поновлення, є:

– недотримання вимог частини першої ст. 149 КЗпП України щодо відбирання письмових пояснень від порушників трудової дисципліни;

– недотримання вимог частини третьої ст. 149 КЗпП України щодо врахування у разі обрання виду стягнення ступеня тяжкості вчинення проступку і заподіяної ним шкоди, обставин, за яких вчинено проступок, і попередньої роботи працівника;

– відсутність у наказах про притягнення працівників до дисциплінарної відповідальності відомостей про те, які саме дії свідчать про її порушення, які саме норми законодавства були порушені, а також про негативні наслідки, що призвели до цього правопорушення, розмір матеріальної шкоди тощо;

– невжиття членами комісії під час проведення службового розслідування всіх необхідних та можливих заходів, передбачених нормативно-правовими актами України.

Водночас найбільша кількість працівників поновлюється судами у зв'язку з визнанням під час судових засідань фактів, встановлених за результатами службових розслідувань, недостатніми для звільнення посадових осіб з органів доходів і зборів. Найчастіше це пов'язано з відсутністю в актах відомостей про те, які саме норми законодавства були порушені, які саме дії свідчать про порушення працівником цих норм, про негативні наслідки такого порушення або розмір матеріальної шкоди.

У чинному законодавстві встановлено, що якщо протягом року з дня накладення дисциплінарного стягнення посадову особу не піддано новому дисциплінарному стягненню, вона вважається такою, що не

мала дисциплінарного стягнення. Також передбачена можливість дострокового зняття дисциплінарного стягнення: якщо посадова особа не вчинила нового порушення службової дисципліни і до того ж проявила себе як сумлінний працівник, то стягнення може бути знято до закінчення одного року (ст. 151 КЗпП України). Водночас таке рішення керівника органу доходів і зборів повинно бути вмотивованим. Фактично подібна норма міститься і в новій редакції Закону України «Про державну службу» (ст. 79).

17.4. Заходи дисциплінарної відповідальності посадових осіб органів доходів і зборів, що здійснюють митну справу

Заходи дисциплінарної відповідальності – це встановлені державою заходи покарання за вчинення посадовою особою дисциплінарного проступку, його реакцію на невиконання чи неналежне виконання посадовою особою своїх професійних службових обов'язків. Застосування цих заходів має специфічну мету та здійснюється, як уже було зазначено, відповідно до нормативно визначеної процедури. Доволі важливим є такий момент – заходами дисциплінарної відповідальності можуть визнаватись тільки ті примусові заходи, що визначені в законі. До таких заходів належать заходи дисциплінарного впливу та дисциплінарні стягнення.

Загальною особливістю заходів дисциплінарної відповідальності є їх виховний, репресивний, каральний та профілактичний характер. Вони застосовуються лише до винних у вчиненні дисциплінарних проступків. Примусові заходи позбавляють або обмежують правові можливості, блага посадової особи, а цим досягається мета покарання порушника, запобігання вчиненню нових дисциплінарних проступків. Водночас покарання не є самоціллю, воно є необхідним засобом виховання посадової особи та запобігання проявам протиправної поведінки.

Дисциплінарна відповідальність посадових осіб органів доходів регламентується насамперед нормами законодавства про державну службу. Про це свідчить положення, що міститься в редакції нового законодавчого акта: відносини, що виникають у зв'язку зі вступом, проходженням та припиненням державної служби, регулюються цим законом, якщо інше не передбачено законом, а дія норм законодавства про працю поширюється на державних службовців щодо відносин, не врегульованих цим законом (частини 2–3 ст. 5).

У частині другій ст. 14 Закону України «Про державну службу» в редакції 1993 р., яка встановлювала особливості дисциплінарної відповідальності державних службовців, зазначено, що до службовців, крім дисциплінарних стягнень, передбачених чинним законодавством про працю України, можуть застосовуватися такі заходи дисциплінарного впливу:

– попередження про неповну службову відповідність;

– затримка до одного року у присвоєнні чергового рангу або у призначенні на вищу посаду.

Крім того, до посадових осіб органів доходів і зборів, на яких поширюються норми трудового законодавства, відповідно до ст. 147 КЗпП України, за порушення трудової дисципліни може бути застосовано тільки один з таких заходів дисциплінарного стягнення:

– догана;

– звільнення.

З урахуванням факту набуття чинності 1 травня 2016 року нової редакції Закону України «Про державну службу» варто зауважити на тих заходах дисциплінарного впливу, які застосовуються до посадових осіб. Так, до державних службовців, а відтак, до посадових осіб органів доходів і зборів застосовується один із таких видів дисциплінарного стягнення:

– зауваження;

– догана;

– попередження про неповну службову відповідність;

– звільнення з посади державної служби.

За кожний дисциплінарний проступок накладається одне дисциплінарне стягнення, що має відповідати характеру і тяжкості вчиненого дисциплінарного проступку та ступеню вини посадової особи. Під час визначення виду дисциплінарного стягнення враховуються характер дисциплінарного проступку, обставини, за яких його вчинено, настання тяжких наслідків, добровільне відшкодування завданої шкоди, попередня поведінка державного службовця та його ставлення до виконання службових обов'язків.

Суб'єкт призначення, яким є керівник органу доходів і зборів, може обмежитися зауваженням у разі допущення посадовою особою такого дисциплінарного проступку, як недотримання правил внутрішнього службового розпорядку.

Посадовій особі може бути оголошено догану в разі допущення нею дисциплінарних проступків у формі:

– дії, що шкодять авторитету державної служби;

– невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків, актів органів державної влади, наказів (розпоряджень) та доручень керівників, прийнятих у межах їхніх повноважень;

– прогулу державного службовця (у тому числі відсутність на службі більше трьох годин протягом робочого дня) без поважних причин.

Керівник органу доходів і зборів може попередити посадову особу про неповну службову відповідність у разі допущення таких дисциплінарних проступків, як:

– порушення правил етичної поведінки державних службовців;

– невиконання вимог щодо політичної неупередженості державного службовця;

– вчинення систематично (повторно протягом року) таких дисциплінарних проступків, як: дії, що шкодять авторитету державної служби та невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків, актів органів державної влади, наказів (розпоряджень) та доручень керівників, прийнятих у межах їхніх повноважень.

Звільнення з посади державної служби є винятковим видом дисциплінарного стягнення і може бути застосоване лише у разі вчинення таких дисциплінарних проступків, як:

– порушення Присяги державного службовця;

– вияв неповаги до держави, державних символів України, Українського народу;

– перевищення службових повноважень, якщо воно не містить складу злочину або адміністративного правопорушення;

– використання повноважень в особистих (приватних) інтересах або в неправомірних особистих інтересах інших осіб;

– надання під час вступу на державну службу недостовірної інформації про обставини, що перешкоджають реалізації права на державну службу, а також неподання необхідної інформації про такі обставини, що виникли під час проходження служби;

– неповідомлення керівнику органу доходів і зборів про виникнення відносин прямої підпорядкованості між посадовою особою та близькими особами у 15-денний строк із дня їх виникнення;

– поява посадової особи на службі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння;

– прийняття посадовою особою необґрунтованого рішення, що призвело до порушення цілісності державного або комунального майна,

незаконне їх використання або інше заподіяння шкоди державному чи комунальному майну, якщо такі дії не містять складу злочину або адміністративного правопорушення;

– систематичне вчинення (повторно протягом року) такого дисциплінарного проступку, як прогул посадової особи (у тому числі відсутність на службі більше трьох годин протягом робочого дня) без поважних причин.

Припинення державної служби за порушення Присяги державного службовця може застосовуватися тільки у крайніх випадках, коли дисциплінарний проступок містить ознаки саме такого порушення і заходи дисциплінарного стягнення, на переконання керівника органу доходів і зборів, є недостатніми чи попереднє їх вжиття не дало бажаного результату.

Передумовою звільнення посадової особи за вчинення дисциплінарного правопорушення, пов'язаного зі здійсненням службової діяльності через припинення державної служби за порушення Присяги, має бути ретельне службове розслідування, порядок проведення якого регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 13 червня 2000 року № 950.

Водночас необхідно враховувати, що наслідком вчинення дисциплінарного правопорушення можуть бути припинення державної служби за порушення Присяги або звільнення з органу доходів і зборів, які є санкціями різних рівнів відповідальності і не можуть застосовуватися як альтернативні. Звільнення за порушення Присяги може застосовуватись лише у тому разі, коли посадова особа скоїла проступок проти інтересів служби, який суперечить покладеним на нього обов'язкам, підриває довіру до нього як до носія влади, що призводить до приниження державного органу та унеможливлює подальше виконання ним своїх обов'язків.

Отже, варто наголосити на потребі вдосконалення процедури прийняття на службу до органів ДФС України, її проходження та припинення публічної служби, в тому числі у питаннях притягнення до дисциплінарної відповідальності посадових осіб органів доходів зборів. Вади правового регулювання цієї категорії державних службовців зумовлені такими причинами: по-перше, незважаючи на фактичне об'єднання митної та податкової служби, яке відбулося 2013 р., та створення інтегрованої державної інституції – ДФС Україні й дотепер відсутні єдині процедури прийняття на службу до органів ДФС України, її проходження та припинення публічної служби; по-друге, остаточно не вирішено, до якої категорії

публічної служби належать посадові особи, що проходять службу в органах ДФС України: цивільної чи мілітаризованої; по-третє, відсутність концепції реформування законодавства про публічну службу, про що свідчить, наприклад, прийняття та скасування законів, які навіть не встигають набути чинності.

17.5. Корупційні злочини у сфері здійснення митних процедур

Корупція в митних органах заподіює шкоду фінансовій безпеці України, перешкоджає розвитку зовнішньої торгівлі та припливу зарубіжних інвестицій, псує міжнародний імідж держави, породжує недовіру до митних адміністрацій з боку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та партнерів України з торговельних відносин.

За результатами розслідування німецького видавництва Suddeutsche Zeitung через корупцію на митниці Україна щороку втрачає 4,8 мільярда євро на рік (або 129,6 млрд грн). Проведене 2018 р. опитування міжнародної компанії PricewaterhouseCoopers суб'єктів господарювання засвідчило, що з фактами корупції та хабарництва зіштовхнулися 73 % вітчизняних компаній порівняно з 56 % 2016 р.

На погіршення криміногенної ситуації із поширенням корупції в митній сфері та зростання рівня корупційних злочинів указують показники кримінальної статистики. Так, за період 2013–2017 рр. кількість зареєстрованих корупційних проявів у митній сфері зросла у 3,5 раза (з 56 до 196). Усе це відбувається під час проведення антикорупційної реформи в державі і неодноразових спроб уряду докорінно змінити систему митних органів.

Особливістю корупції в митній сфері є те, що вона має характер корупційної угоди, за якої суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності або громадяни зменшують розмір необхідних витрат, а посадові особи митних органів одержують неправомірну вигоду за сприяння митному шахрайству.

Іншою особливістю корупції та її злочинних проявів у митній сфері є те, що посадові особи регіональних митниць через наближені брокерські компанії фактично торгують корупційними послугами, пов'язаними з мінімізацією митних і податкових платежів і на цьому ґрунті навіть конкурують з іншими регіональними митницями за надання таких послуг за економічно вигідною ціною.

Слід розуміти, що корупція в митній сфері має транснаціональний і транскордонний характер. У ній беруть участь митні адміністрації країн постачальника товару, країни-покупця, країни-транзитери, правоохоронні органи, міжнародні компанії, численні посередники, місцеве населення з прикордонних населених пунктів. Рух через національні кордони контрабанди, фальсифікату та неврахованих товарів забезпечують, як мінімум, митні, прикордонні, контролюючі органи, а також правоохоронні органи двох держав, що мають спільний кордон. У зв'язку з цим наївно думати, що окрема взята реформа митних органів сприятиме подоланню корупції на митницях. У країні, де тіньовий обіг товарів і послуг становить понад 40 %, високий рівень корупції на митницях – явище закономірне.

Дослідження стану корупції в державі в цілому та в окремих сферах суспільного життя зокрема, а також практики застосування антикорупційного законодавства покладається на незалежні спеціалізовані органи із залученням інститутів громадянського суспільства. Такими є Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) та Національна рада з питань антикорупційної політики.

На сьогодні, за даними дослідження, проведеного в рамках міжнародного проєкту місії ЄС з прикордонної допомоги Молдови та України (EUBAM, 2014), у митному відомстві встановлено два типи корупції: здирництво і корупційна угода. Здирництво передбачає примус до хабарництва, коли створюється атмосфера непередбачуваності проходження митних процедур, виникають затримки в оформленні митних вантажів, проводяться додаткові перевірки з метою примусу до виплати незаконної грошової винагороди за пришвидшення митного контролю й митного оформлення. Поряд з цим практикуються таємні корупційні угоди між суб'єктами ЗЕД та уповноваженими ними особами й посадовими особами органів доходів і зборів про незаконне зниження митної вартості товарів. Такі угоди укладаються, як правило, на етапі попереднього митного декларування.

Під корупційними злочинами в юридичній літературі розуміють сукупність умисних злочинів, які містять ознаки корупції та вчиняються спеціальними суб'єктами. М. І. Хавронюк відносить до обов'язкових умов визнання діяння корупційним такі, як умисна форма вини, наявність ознак корупції, вчинення спеціальним суб'єктом, що зазначені у Законі України «Про запобігання корупції», за яке встановлена юридична відповідальність.

Корупційні злочини у сфері здійснення митних процедур, на думку Д. О. Олійник, мають п'ять ознак, що відбивають їх специфіку.

По-перше, метою їх вчинення є одержання неправомірної вигоди матеріального або нематеріального характеру. Це може бути як матеріальна вигода (переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи), так і нематеріальна, що отримується для себе чи інших суб'єктів митно-процедурних відносин.

По-друге, такі злочини вчиняються в зв'язку із здійсненням митних процедур, переважно під час виконання митних формальностей щодо товарів і ТЗ, поміщених у відповідний митний режим.

По-третє, суб'єктами вчинення корупційних злочинів є посадові особи митних органів (органів доходів і зборів), на яких покладено виконання завдань щодо правильного застосування законодавства України з питань державної митної справи, у т.ч. під час здійснення митних процедур (ст. 544 МКУ). Посадові особи митних органів, уповноважені на здійснення митних процедур, згідно зі ст. 569 МКУ, є державними службовцями. На них поширюється дія законів України «Про запобігання корупції» і «Про державну службу». Це свідчить про те, що посадові особи митних органів, наділені виключними повноваженнями на здійснення митних процедур завжди мають правовий статус службової особи і при цьому належать до працівників правоохоронних органів.

По-четверте, корупційні злочини у сфері здійснення митних процедур, як правило, супроводжуються незаконним переміщенням товарів і ТЗ через митний кордон України, контрабанду, митне шахрайство, зловживання митними пільгами.

По-п'яте, підвищена суспільна небезпечність корупційних злочинів, що вчиняються в сфері здійснення митних процедур, полягає в одночасному заподіянні істотної шкоди економічним інтересам держави, суб'єктам ЗЕД та інтересам митної служби.

Отже, під корупційними злочинами у сфері здійснення митних процедур необхідно розуміти сукупність злочинів, що вчиняються посадовими особами митних органів у зв'язку із виконанням митних формальностей з метою одержання неправомірної вигоди.

В юридичній літературі пропонується поділ корупційних злочинів на безумовно корупційні та умовно корупційні. Безумовно корупційними визнаються злочини, всі ознаки яких вказують на їх корупційний характер і визначені в законі чи випливають з його змісту. До умовно корупційних

належать злочини, склад яких має не всі ознаки корупційності, зокрема суб'єктивна сторона не передбачає корисливі мотиви і цілі.

Група досліджуваних злочинів, на думку Д. О. Олійник, здебільшого належить до безумовно корупційних за таких підстав: вчиняються з метою одержання неправомірної вигоди, під час виконання службових обов'язків щодо здійснення митних процедур, заподіюють шкоду економічним інтересам держави і суб'єктів ЗЕД, а також інтересам митної служби. До таких належать: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 Кримінального кодексу України), перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК), одержання хабара (ст. 368 КК), незаконне збагачення (ст. 368-2 КК), пропозиція або давання хабара (ст. 369 КК), зловживання впливом (ст. 369-2 КК) та провокація хабара або комерційний підкуп (ст. 370 КК).

Разом з тим злочинна поведінка посадових осіб митних органів (органів доходів і зборів) нерідко полягає у вчиненні злочинів, пов'язаних з корупцією. Вони є способом учинення корупційного злочину, створюють для цього необхідні умови і охоплюються єдиним злочинним задумом. З кримінологічної точки зору, на думку Д. О. Олійник, такі злочини можна назвати умовно корупційними. До них належать: службове підроблення (ст. 366 КК), підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (ст. 358 КК), службова недбалість (ст. 367 КК), несанкціоновані дії з інформацією, яка обробляється електронно-обчислювальними машинами (комп'ютерами), в автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї (ст. 362 КК).

У структурі корупційних злочинів переважають зловживання владою або службовим становищем та одержання неправомірної вигоди (52,3 %), а також службова недбалість (16 %) і службове підроблення (13 %). За оцінками 72,5 % експертів, переважна більшість цих злочинів вчиняється групою осіб, понад кожен десятий злочин – організованою злочинною групою. Половина корупційних злочинів (50,6 %) вчиняється під час здійснення заходів митного контролю, 42 % – під час проведення митного оформлення товарів і ТЗ, 7,1 % – на етапі справляння митних платежів.

З'ясовано експертами, що кожен другий злочин вчиняється на території західної ділянки митного кордону України в зоні обслуговування Львівської, Закарпатської та Волинської митниць ДФС України; майже

кожен четвертий припадає на митні пости Одеської і Миколаївської митниць ДФС; майже кожен п'ятий вчиняється на території східної ділянки митного кордону України в пунктах пропуску Харківської, Сумської митниць ДФС, а також ліній розмежувань Донецької і Луганської областей.

Контингент злочинців представлений трьома найбільш численними групами, дві з яких належать до персоналу митних органів, одна – до адміністрації митних органів (органів доходів і зборів).

Перша і друга групи: переважно особи віком 19–30 років із середньоспеціальною або вищою освітою, що працюють на посадах митних інспекторів і державних митних інспекторів, мають досвід роботи 3–5 років і належать до державних службовців категорії «В», а також особи віком 31–45 років з вищою освітою, які працюють на посадах провідних інспекторів та головних державних інспекторів, із досвідом роботи в митних органах від 5 до 15 років.

Третя група: митники із числа керівників (начальників) митних органів – особи зрілого віку (45–50 і понад 50 років), мають спеціальне звання радника податкової та митної справи III або II рангу, мають стаж роботи 10–15 років і більше, належать до категорії держаних службовців «Б», обіймають посади начальників та заступників начальників відокремлених структурних підрозділів регіональних митниць ДФС. Крім того, експерти переконані в наявності митників-корупціонерів серед керівників відділів та управлінь регіональних митниць ДФС та центрального апарату митних органів (органів доходів і зборів) ДФС.

Згідно зі ст. 5 Конвенції ООН проти корупції від 31.10.2003 держави-учасниці зобов'язані розробляти й здійснювати ефективну скоординовану політику проти корупції, яка забезпечує належне управління державними справами й державним майном, чесність і непідкупність, прозорість й відповідальність, участь суспільства в запобіганні корупції. В Україні було розроблено засади державної антикорупційної політики (Антикорупційну стратегію) на 2014–2017 роки, а також визначено нові напрями вдосконалення та реалізації антикорупційної політики на загальнодержавному та секторальному рівнях на 2018–2010 роки. Наразі ДФС, реорганізація якої шляхом її поділу на дві служби: Державну податкову службу України та Державну митну службу України (Постанова КМУ від 18.12.2018 № 1200), – поєднує свої основні функції з виробленням та здійсненням відомчої політики протидії корупції у структурних підрозділах на центральному і територіальному рівнях.

Висновок

Прийняття спеціальної норми в Митному кодексі України (ст. 30) є своєчасним та правильним рішенням, результатом якого є вдосконалення механізму забезпечення законності в діяльності митних органів (органів доходів і зборів), а також підвищення рівня службової дисципліни посадових осіб. З огляду на предмет правового регулювання галузевого законодавчого акта бланкетний характер цієї норми цілком виправданий. За наявності законодавчо визначених спеціальним законодавством (кримінальним, адміністративно-деліктним тощо) підстав, умов та порядку притягнення до юридичної відповідальності посадових осіб митних органів (органів доходів і зборів), формування інституту відповідальності посадових осіб митних органів можна вважати завершеним.

Разом з тим аналіз емпіричних даних свідчить, що наразі діє механізм притягнення посадових осіб даних органів до кримінальної, адміністративної та дисциплінарної відповідальності. Факти притягнення посадових осіб до матеріальної та цивільно-правової відповідальності є поодинокими. Фактично не реалізуються норми, які передбачають відшкодування шкоди, заподіяної особам та їх майну неправомірними рішеннями, діями або бездіяльністю митних органів або їх посадових осіб під час виконання ними своїх службових (трудових) обов'язків. Така ситуація свідчить про те, що норма Конституції України стосовно обов'язку держави відповідати за свою діяльність перед громадянами реалізується не в повному обсязі. За таких умов питання підвищення ефективності юридичної відповідальності посадових осіб митних органів вимагають свого подальшого дослідження та розв'язання.

Стратегічною метою запобігання корупційним злочинам у митній сфері є захист інтересів держави та бізнесу від корупції на митницях шляхом створення ефективної системи запобігання корупційним правопорушенням і злочинам у митних органах. Тактична мета полягає у мінімізації корупційних ризиків у діяльності осіб, уповноважених на здійснення митних процедур і зниження рівня корупційних злочинів, що вчиняються під час здійснення митних процедур.

Питання для самоконтролю

1. Нормативні підстави дисциплінарної відповідальності посадових осіб органів доходів і зборів.
2. Перелік діянь (дій чи бездіяльності) та рішень посадових осіб органів доходів і зборів, які можуть бути визнані як дисциплінарні проступки.

3. Порядок проведення службового розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

4. Порядок дисциплінарного провадження.

5. Заходи дисциплінарної відповідальності.

6. Ознаки корупційних злочинів у сфері здійснення митних процедур.

Список рекомендованих джерел

1. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. Дод. до № 50. Ст. 375.

2. Кодекс адміністративного судочинства України. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, 37. Ст. 446.

3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

4. Митний кодекс України від 13.04.12 № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України.* 2012. № 44–45, 46–47, 48. Ст. 552.

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР.* Додаток до № 51. Ст. 1122.

6. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 18, 19–20, 21–22. Ст. 144.

7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 40–44. Ст. 356.

8. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15 вересня 1999 року № 1045-XIV. *Офіційний вісник України.* 1999. № 38. Ст. 2.

9. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.

10. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

11. Порядок проведення службового розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: постанова Кабінету Міністрів України від 13 червня 2000 року № 950. *Офіційний вісник України*. 2000. № 24. Ст. 1004.

12. Про затвердження Правил етичної поведінки в органах Державної фіскальної служби України: наказ ДФС України від 03.04.2019 № 257.

13. Про Державну фіскальну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2014 року № 236.

15. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020»: схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015.

16. Середньостроковий План пріоритетних дій Уряду до 2020 року: затверджений розпорядженням КМУ від 3 квітня 2017 року № 275-р.

17. Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України: постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 року № 1200.

18. Данелюк В. І. Відповідальність митних органів та їх посадових осіб: сучасний стан правового регулювання. *Вісник Академії митної служби України.* 2013. № 1 (10). С. 14–19. (Серія «Право»).

19. Нєнов Д., Бец Н. Як НАЗК перевірятиме держслужбовців і що з цього вийде. *Дзеркало тижня*. 2019. № 16. 26 квітня – 10 травня.

20. Олійник Д. О. Запобігання корупційним злочинам, що вчиняються при здійсненні митних процедур: монографія / [наук. ред. Б. М. Головкін]. Харків: Право, 2018. 200 с.

21. Олійник Д. О. Обмеження та усунення ризиків вчинення корупційних злочинів на різних етапах здійснення митних процедур. *Журнал східноєвропейського права.* 2018. № 51. С. 250–256.

22. Костенко О., Бусол О. Концепція протидії корупційній злочинності в Україні потребує нових підходів: основні тези. *Публічне право*. 2016. № 2 (22). С. 143–151.

23. Коваленко Ю. В. Адміністративно-правові засоби протидії корупції в органах державної митної служби України: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: ДНДІ МВС України, 2011. 23 с.

24. Дисциплінарно-деліктне право України: навч. посіб. / Т. С. Аніщенко, Ю. А. Берлач, Д. С. Бондаренко та [ін.].; за заг. ред. Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова; Запоріз. нац. ун-т. К.: Ін Юре, 2016. 464 с.

25. Петрова І. П. Протидія корупції в діяльності Державної фіскальної служби України. *Порівняльно-аналітичне право*: електронне наукове фахове видання». 2016. № 5. С. 219–222. URL: http://www.pap.in.ua /5_2016/66.pdf

Тема 18. Правові основи міжнародного митного співробітництва

18.1. Поняття міжнародного митного права та його вплив на розвиток митного права України.

18.2. Правові засади міжнародного митного співробітництва України.

18.3. Міжнародно-правове співробітництво щодо взаємодопомоги держав з митних питань.

18.4. Регіональне митне співробітництво.

18.1. Поняття міжнародного митного права та його вплив на розвиток митного права України

Ефективне функціонування митної служби будь-якої держави прямо залежить від її участі у процесах міжнародного митного співробітництва та додержання існуючих у цій галузі суспільних відносин міжнародних норм і стандартів.

Таким чином, поряд із державно-правовою регламентацією митних відносин особливої уваги заслуговує і їх міжнародно-правова регламентація. А досягнення максимальної узгодженості між засобами міжнародно-правового і внутрішньодержавного впливу на розвиток цих відносин стає чи не головним завданням органів державної влади України.

Положення Митного кодексу України закріплюють, що «У митній справі Україна додержується визнаних у міжнародних відносинах… міжнародних норм і стандартів». Це ще раз засвідчує необхідність дослідження цих «загальновизнаних у міжнародній практиці норм і стандартів», які і становлять основний зміст відповідної частини міжнародного права, покликаної регулювати міждержавні відносини з митних питань – міжнародного митного права. Якнайшвидше виконання зазначеного завдання сприятиме скорішому і водночас більш плавному входженню України у процеси міжнародного митного співробітництва.

Перед тим, як розпочати дослідження юридичної природи міжнародного митного права, одразу ж, треба зазначити, що хоча воно і не є складовою системи митного права України, однак його норми суттєво впливають на розвиток останнього.

Міжнародне митне право є складовою системи міжнародного права, яке переважно не входить до жодної національної системи права.

Міжнародне право посідає особливе місце в процесах правового регулювання суспільних відносин, оскільки регулює не внутрішньодержавні, а міждержавні відносини. У ньому відображається колективна воля народів, що виступають його суб'єктами.

Існує надто багато визначень міжнародного права. Як один із варіантів можна запропонувати таке його визначення: міжнародне право – це система юридичних норм, які регулюють міжнародні відносини з метою забезпечення миру та співробітництва.

Співвідношення міжнародного митного права і митного права України повинне розглядатися як співвідношення міжнародного та внутрішньодержавного права. До того ж не слід забувати, що відповідно до положень національного законодавства (починаючи від Декларації про державний суверенітет України і закінчуючи положеннями МК України), в Україні проголошується пріоритет норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права, а отже, і пріоритет норм міжнародного митного права над нормами митного права України.

Оскільки міжнародне митне право являє собою частину міжнародного права, то можемо говорити про нього як про систему міжнародно-правових норм, узгоджених суб'єктами міжнародного права для регулювання відносин з митних питань, що виникають між ними.

Яке ж положення цієї системи норм в системі загального міжнародного права?

Як і в праві національному (внутрішньодержавному) в міжнародному праві його принципи та норми становлять єдине ціле і є впорядкованими у відносно самостійні елементи системи міжнародного права – інститути і галузі міжнародного права.

Водночас єдиної точки зору щодо кількості галузей міжнародного права та їх найменувань поки що не існує.

Не існує єдиної точки зору і щодо розташування системи норм міжнародного митного права в системі загального міжнародного права.

На думку таких науковців, як Б. І. Кучер та Л. І. Волова, міжнародне митне право слід розглядати як підгалузь міжнародного економічного права. Так Б. І. Кучер, досліджуючи систему міжнародного економічного права зазначає, що необхідно розрізняти поняття «система міжнародного економічного права як галузь міжнародного публічного права» і «система міжнародного економічного права як наука і навчальна дисципліна». Поділяючи останню на загальну і спеціальну частини,

він відносить міжнародне митне право саме до структури його спеціальної частини.

Порівняно з вищезазначеними думками, зовсім іншу позицію щодо місця міжнародного митного права в системі міжнародного права висловив В. О. Василенко. Досліджуючи в масиві норм міжнародного права роль полісистемних норм, тобто норм, які одночасно є елементами декількох його інститутів (субінститутів) або галузей (підгалузей), він зазначає, що окремі норми такої підгалузі міжнародного економічного права, як міжнародне митне право водночас є нормами й інших її підгалузей, наприклад міжнародного торгового права, міжнародного транспортного права, а також нормами інших галузей загального міжнародного права, зокрема права зовнішніх зносин, міжнародного гуманітарного права, міжнародного морського, річкового, повітряного права.

Підсумовуючи вищезазначене, можна з упевненістю зазначити, що хоча досліджуване питання і характеризується дискусійністю, однак жоден з науковців не заперечує появу та формування в межах міжнародного права нової системи норм, а саме норм міжнародного митного права. А не визначеність їх місця в системі міжнародного права, на даному етапі його розвитку, на думку автора, це лише тимчасові труднощі, які з часом (у міру накопичення правового матеріалу) будуть подолані.

Таким чином, міжнародне митне право – система правових норм, що регулюють відносини між суб'єктами міжнародного права у процесі їх співробітництва та взаємодопомоги в митних і пов'язаних з ними питань міжнародних економічних, торговельних, транспортних зв'язків і туризму.

Визначення відображає головну функцію міжнародного митного права – регулювання міждержавних митних відносин. Якщо міжнародне право, в цілому, регулює всі види міжнародних політичних відносин, то міжнародне митне право – міжнародні відносини лише в спеціальній їх сфері, а саме у сфері співробітництва та взаємодопомоги в митних і пов'язаних з ними питань міжнародних економічних, торговельних, транспортних зв'язків і туризму.

Іншими словами, міждержавні митні відносини в широкому розумінні, як власне митні (наприклад, договірні відносини щодо спрощення і гармонізації митних процедур), так і відносини, що безпосередньо з ними пов'язані (наприклад, відносини між державами щодо надання привілеїв та імунітетів, серед яких, як відомо, передбачені також і митні привілеї) виступають об'єктами міжнародного митного права.

Від об'єкта міжнародного митного права слід відрізняти предмет його правового регулювання.

На думку К. К. Сандровського, «визначаючи об'єкт ключовим словом «відносини», не слід забувати, що відносини між державами – це не самоціль. Вступаючи у відносини, держави завжди чогось прагнуть, розраховують отримати блага для себе, задовольнити в такий спосіб свої потреби, захистити інтереси держав або охоронювані ними інтереси своїх громадян – фізичних та юридичних осіб». Тому, на відміну від об'єкта, ключовими словами, які визначають його предмет, є «те, з приводу чого» сторони вступають у міжнародні митні правовідносини. Тобто під предметом правового регулювання міжнародного митного права слід розглядати все те, з приводу чого його суб'єкти вступають у правовідносини, а саме дії або утримання від дій, матеріальні й нематеріальні блага.

Як зазначає з цього приводу професор І. І. Лукашук, «дії суб'єктів, матеріальні і нематеріальні блага відображають різні аспекти одного і того ж самого явища – міжнародних відносин, які представляють взаємодію суб'єктів з приводу певних благ. Право може впливати на предмети матеріального світу лише через відносини суб'єктів. Договір щодо території не чинить на неї ніякої дії. Він встановлює відносини держав щодо даної території. Являючись різновидом соціального управління, міжнародно-правове регулювання являє собою управління суспільними відносинами, а не речами».

Тобто предметом міжнародного митного права виступають конкретні, урегульовані правом міжнародні відносини, як приклад – двосторонні або багатосторонні відносини щодо співробітництва та взаємодопомоги у боротьбі з митними правопорушеннями, відносини щодо діяльності міждержавних органів з приводу проведення переговорів та укладення міжнародних договорів тощо.

Природа будь-якої системи права виявляється за допомогою відповідних форм існування і вираження цього права, тобто правових норм, які слугують джерелом нашого знання і судження про право. Має такі форми, або джерела і міжнародне митне право.

Через специфіку міжнародного права й процесу створення його норм не існує визнаного усіма суб'єктами міжнародного права певного правового акта, яким установлювався б перелік його джерел та їх визначення.

Правда, положення ст. 38 Статуту Міжнародного Суду Організації Об'єднаних Націй дали підстави багатьом науковцям вважати саме його

таким актом. Статтею 38 закріплюється перелік джерел, які суд може застосовувати при розв'язанні переданих йому спорів. Саме їх і прийнято вважати джерелами міжнародного права взагалі та міжнародного митного права зокрема.

Згідно з цією статтею до джерел міжнародного митного права відносять: а) міжнародні конвенції як загальні, так і спеціальні, що встановлюють правила, безперечно визнані державами, які є сторонами спору; б) міжнародний звичай як доказ загальної практики, визнаної як правова норма; в) загальні принципи права, визнані цивілізованими націями; г) із застереженням, вказаним у ст. 59, судові рішення та доктрини найбільш кваліфікованих фахівців із публічного права різних націй як допоміжного засобу для визначення правових норм.

Оскільки норми міжнародного митного права, як результат узгодженості волевиявлень його суб'єктів, з певних питань міжнародних митних відносин є договірними та, рідше, звичаєвими, то з цього переліку джерел саме міжнародні конвенції (міжнародні договори) та міжнародні звичаї розглядаються як основні, загальновизнані та універсальні джерела міжнародного митного права.

На відміну від концепцій класичного міжнародного права, за доктриною якого загальне міжнародне право ототожнювалося виключно зі звичаєвим правом, вважається, що в розвитку сучасного міжнародного права важливу роль відіграє міжнародний договір. У другій половині XX ст. саме договірному способові творення норм міжнародного права віддають перевагу практично всі суб'єкти міжнародного права.

Виходячи з положень ст. 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. і ст. 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів між державами і міжнародними організаціями чи між міжнародними організаціями 1986 р., міжнародний договір слід визначити як письмову угоду, що регулюється міжнародним правом укладену між двома або декількома суб'єктами міжнародного права незалежно від того, чи міститься така угода в одному документі, двох або декількох пов'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування.

Виходячи з вищезазначеного до договірних джерел міжнародного митного права можна віднести такі види міжнародних договорів: конвенції, угоди, декларації, меморандуми, протоколи. Саме ці види міжнародних договорів частіше за все використовуються державами при налагодженні

та розвитку міжнародного митного співробітництва як на двосторонній, так і на багатосторонній основах.

Не торкаючись норм міжнародного митного права, назвемо лише декілька найвагоміших міжнародних договорів у цій галузі міжнародного співробітництва: Конвенція про створення Ради Митного Співробітництва 1950 р., Міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур (Конвенція Кіото або Кіотська Конвенція) 1973 р., яка з 3 лютого 2006 року, згідно з Протоколом про зміну Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур від 26 червня 1999 року, діє у новій редакції, Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 9 червня 1977 року (Конвенція Найробі).

Крім, власне, митних договорів до джерел міжнародного митного права, слід також відносити пов'язані із митними відносинами норми міжнародних економічних (торговельних) договорів (як приклад, положення Генеральної угоди з тарифів та торгівлі 1947 р.) та ряд двосторонніх договорів про взаємні поставки товарів, товарообіг, врегулювання питань ліцензування, квотування, контингентування на окремі види товарів тощо.

Міжнародний звичай як доказ загальної практики, визнаної правовою нормою, є першим за часом появи і в наш час другим за значенням джерелом міжнародного митного права. Як і договірні, звичаєво-правові норми міжнародного права є тими вольовими актами, в яких втілюється досягнута між державами згода відносно визнання того або іншого правила поведінки у процесі міжнародного спілкування юридично обов'язковим.

Найчастіше звичаєво-правові норми як джерела міжнародного митного права виникали у процесі розвитку міжнародної торгівлі та мореплавства. Їх поява прямо залежала від тривалої практики великих міжнародних морських портів.

Однак з часом, у процесі прогресивного розвитку та кодифікації міжнародного права, вони поступово перетворювалися у договірні (конвенційні) норми міжнародного права. Тому як звичаєві норми міжнародного митного права, на сучасному етапі його розвитку, інколи називають збірники «Інкотермс», що видаються Міжнародною торговельною палатою.

У сучасному міжнародному праві міжнародний звичай відіграє значну роль як джерело права, як форма відображення норм міжнародного права і як процедура створення таких норм. У разі відсутності конвенційного регулювання звичай заповнює відповідні прогалини. Часто він регулює

міжнародні відносини паралельно з міжнародним договором, трапляються випадки, коли ця практика передбачається в самих договорах (наприклад, Преамбула Віденської конвенції про право міжнародних договорів, 1969 р.). Цьому сприяє також міжнародно-договірна практика, яка свідчить, що лише 30 % міжнародних договорів, які підлягають ратифікації, ратифікуються державами. Міжнародний звичай є основним регулятором відносин між державами – не учасницями міжнародного договору і державами – учасницями міжнародного договору.

Що ж до інших перелічуваних у ст. 38 Статуту Міжнародного Суду джерел міжнародного митного права, то вони, як правило, застосовуються лише як допоміжні засоби при тлумаченні й роз'ясненні змісту вже існуючих міжнародно-правових норм (зокрема, загальні принципи права) та для їхнього визначення (наприклад, судові рішення і доктрини).

Інколи до джерел міжнародного митного права відносять ще і резолюції таких міжнародних організацій, як Рада митного співробітництва, Міжнародна організація цивільної авіації, Всесвітній поштовий союз, Міжнародна морська організація.

Розкриваючи поняття міжнародного митного права, не варто забувати про його суб'єктів.

У науці міжнародного права питання суб'єктів міжнародного права вважається основним. Саме суб'єкти посідають центральне місце у міжнародному митному праві. Міжнародне митне право слугує інтересам своїх суб'єктів, регулює відносини між ними, визначає їхній статус, зокрема права та обов'язки, тощо. І до того ж здійснює ці функції не незалежно, а саме тому, що на це була воля його суб'єктів.

Враховуючи специфічність міжнародного митного права, яка обумовлюється характером системи міжнародних відносин та рівнем його розвитку, можна визначити і його суб'єктів.

Поняття суб'єкта міжнародного митного права тісно пов'язане з поняттям його об'єкта. Тому суб'єктом міжнародного митного права слід вважати такого учасника міжнародних митних відносин, який є носієм міжнародних прав і міжнародних обов'язків та здатний брати участь у створені й реалізації його норм.

Таким чином, міжнародному митному праву властиві такі види суб'єктів, як держави та міжнародні організації. Саме вони на сучасному етапі розвитку міжнародного права вважаються загальновизнаними його суб'єктами.

Обов'язковою ознакою всіх суб'єктів міжнародного митного права є наявність у них міжнародної правосуб'єктності (правоздатності та дієздатності).

Держави є основними, первинними та універсальними суб'єктами міжнародного митного права. Міжнародна правосуб'єктність держав базується на їхній невід'ємній властивості – державному суверенітеті. Завдяки цьому держави мають право вступати в будь-які міжнародно-правові відносини: укладати міжнародні договори, брати участь у діяльності міжнародних організацій, підтримувати дипломатичні, консульські та інші зв'язки, виступати стороною у Міжнародному Суді ООН, у разі необхідності правомірно застосовувати силу відповідно до Статуту ООН та ін.

Над державами в міжнародних відносинах не існує верховної влади, але всі держави повинні сумлінно виконувати свої міжнародні зобов'язання.

Маючи суверенну владу, держави створюють і застосовують міжнародно-правові норми. У міжнародних відносинах держава представлена системою органів і посадових осіб, за дії яких вона несе повну відповідальність.

Зацікавленість держав у підтримці міжнародного співробітництва на постійній колективній організаційній основі з часом привела до появи нових суб'єктів міжнародного права – міжнародних організацій.

Всі міжнародні організації поділяють на міжурядові (далі – ММУО), що створюються державами та неурядові (далі – МНУО), засновниками яких виступають, як правило, фізичні та юридичні особи. Серед них тільки перші прийнято вважати суб'єктами міжнародного права. Саме держави визначають компетенцію майбутньої організації, закріплюючи її міжнародно-правовий статус в установчому міжнародному договорі (статуті). Оскільки міжнародна правосуб'єктність ММУО прямо залежить від обсягу повноважень, якими її наділили держави, тому вона є похідною від міжнародної правосуб'єктності держав та спеціальною, тобто обмеженою цілями і повноваженнями, зазначеними у статуті. За потреби держави можуть як змінити міжнародно-правовий статус ММУО, так і повністю припинити її діяльність. Тому міжнародна організація повинна розглядатися як орган співробітництва держав, а не як наддержавне утворення.

Першою організацією, діяльність якої була пов'язана із вирішенням митних питань, можна вважати створений 1890 р. Міжнародний союз з публікації митних тарифів. На момент створення союз нараховував 40 держав-учасниць. На сучасному етапі розвитку міжнародного митного

співробітництва більш відомою митною організацією є Всесвітня Митна Організація, яка була заснована і здійснює свою діяльність під назвою «Рада митного співробітництва».

Крім держав та міжнародних організацій, до переліку суб'єктів міжнародного митного права слід також віднести такі міждержавні об'єднання, як митні та економічні союзи (наприклад, Економічний союз країн-членів Європейського Співтовариства, Митний та економічний союз країн Центральної Африки – ЮДЕАК, тощо). Однак варто зазначити, що держави, об'єднуючись у відповідні союзи, не перестають бути суб'єктами міжнародного митного права. Отже, треба розрізняти міжнародну правосуб'єктність держав, що входять до складу союзів, і міжнародну правосуб'єктність самих союзів.

18.2. Правові засади міжнародного митного співробітництва України

Становлення й розвиток міжнародного митного співробітництва України відбувалися одночасно із становленням та розвитком її державності й прямо залежали від появи її власної митної системи.

Співпраця між Україною та ЄС і його державами-членами здійснюється в рамках Угоди про асоціацію, в тому числі Поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі (далі – DCFTA). Політичні та економічні положення Угоди про асоціацію були підписані 21 березня 2014 року і 27 червня 2014 року відповідно.

DCFTA між Україною та Європейським Союзом тимчасово застосовується з 1 січня 2016 року.

Угода про асоціацію засновує Підкомітет з питань митного співробітництва, який буде слугувати платформою для активізації діалогу з питань митної справи. Цей Підкомітет відповідає за контроль наближення законодавства і процедур відповідно до зобов'язань у рамках DCFTA.

Крім того, Порядок денний асоціації включає в себе узгоджені спільні пріоритети з метою реалізації Угоди про асоціацію.

Митне співробітництво з ЄС здійснюється також на основі Рамкової стратегії митного співробітництва, ухваленої в травні 2012 року.

Рамкова стратегія передбачає три взаємопов'язані пріоритети, а саме:

• безпечні та безперебійні торговельні шляхи, зокрема досягнення максимального спрощення процедур торгівлі для надійності ведення бізнесу з митницею, що діє як сполучна ланка у ланцюзі постачань;

• управління ризиками та боротьба з шахрайством, зокрема, ліквідація незаконної торгівлі, розвиток надійного управління ризиками та попереднього обміну митною інформацією;

• інвестування в модернізацію митної служби, зокрема, шляхом досягнення тісного наближення митного законодавства і процедур відповідно до реформ в рамках DCFTA.

У рамках Програми ЄС «Митниця-2020» були створені робочі групи з метою здійснення контролю за виконанням конкретних завдань і заходів, передбачених Рамковою стратегією.

Середньострокові пріоритети в митній сфері для України включають в себе:

– приєднання до Конвенції про Процедуру загального транзиту і Конвенції про Спрощення формальностей у торгівлі товарами;

– запровадження системи уповноважених економічних операторів; та

– започаткування автоматичного попереднього обміну митною інформацією.

З 1 січня 2019 року між Україною та Європейським Союзом у двосторонній торгівлі розпочато застосування положень Регіональної конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження. Конвенція Пан-Євро-Мед є інструментом, який встановлює ідентичні правила походження товарів, що застосовуються в рамках угод про вільну торгівлю між її договірними сторонами. Застосування Пан-Євро-Мед розширить експортні можливості для українських виробників, зокрема за рахунок зниження митних ставок для експорту продукції до країн-учасниць цієї Конвенції, виробленої із сировини або комплектуючих, імпортованих з інших держав, які є сторонами Пан-Євро-Мед.

Міжнародне митне співробітництво з членами міжнародного співтовариства Україною здійснюється на основі загальновизнаних принципів і норм міжнародного права.

Розвиток міжнародного співробітництва у галузі митної справи в Україні було віднесено до основних завдань митних органів України (регіональні митниці та митниці), які підпорядковуються спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади в галузі митної справи – Державній митній службі України.

За час свого існування наша країна досягла значних результатів у сфері міжнародного співробітництва з питань митної справи, яке здійснювалося на двосторонній та багатосторонній основах у договірній та

інституціональній (Всесвітня митна організація, Рада керівників митних служб держав-учасниць СНД) формах.

На двосторонньому рівні Україна має досить широку договірно-правову базу (близько 50 угод), яку утворює низка міжурядових та міжвідомчих угод й протоколів з питань митної справи (як приклад, Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Австрія про адміністративну допомогу та співробітництво у митних справах 2000 р., Протокол з Митним департаментом Республіки Молдова про узгодження форми і реквізитів інформації, яка передається між Державною митною службою України і Митним департаментом Республіки Молдова 2004 р.).

Одним із основних напрямів двостороннього співробітництва є взаємодія у боротьбі з контрабандою та порушенням митних правил.

Співробітництво з цих питань здійснюється в основному через направлення запитів митними органами України до митних служб іноземних держав для отримання потрібної інформації чи допомоги в розслідуванні справ про порушення митних правил або інформування цих служб про можливі правопорушення на території відповідних держав.

Що ж до участі у багатосторонніх міжнародних договорах з митних питань, то наша держава є учасницею багатьох міжнародних конвенцій з різних напрямів міжнародного митного співробітництва.

Діяльність з приєднання України до міжнародних договорів у галузі міжнародного митного співробітництва активізувалася зі вступом до ВМО. Це стало можливим після приєднання нашою державою до Конвенції про створення Ради Митного Співробітництва від 15 грудня 1950 року (далі – Конвенція про створення РМС 1950 р.).

Здійснюючи міжнародне митне співробітництво в рамках ВМО, а також в рамках Європейської Економічної Комісії ООН – міжнародних організацій, під егідою який і відбувається розробка та прийняття більшості міжнародних договорів з митних питань, Україна стала учасницею таких міжнародних митних конвенцій: Митна конвенція про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки міжнародного дорожнього перевезення від 14 листопада 1975 року (Конвенція МДП); Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 9 червня 1977 року (Конвенція Найробі); Міжнародна конвенція про узгодження умов проведення контролю вантажів на кордонах від 21 жовтня 1982 року (Женевська конвенція 1982 р.); Міжнародна конвенція про Гармонізовану

систему опису і кодування товарів від 14 червня 1983 року із змінами і доповненнями, внесеними Протоколом від 24 червня 1986 року (Конвенція про ГС); Конвенція про тимчасове ввезення від 26 червня 1990 року (Стамбульська конвенція).

Розглянемо основі положення деяких з цих конвенцій.

Однією з перших міжнародних конвенцій з митних питань, до якої приєдналася наша держава, стала Митна конвенція про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки міжнародного дорожнього перевезення від 14 листопада 1975 року (далі – Конвенція МДП).

Конвенція МДП (термін є абревіатурою словосполучення «Міжнародні дорожні перевезення», що відповідає міжнародно-правовому визначенню TIR) нараховує 66 країн-учасниць і з моменту набрання чинності скасувала і замінила у відносинах між Договірними сторонами аналогічну за задумом, але регіональну (європейську) Конвенцію МДП 1959 р. Наша держава є учасницею цієї конвенції з 15 липня 1994 року.

Конвенція МДП 1975 р. являє собою відкритий для приєднання міжнародний договір, який складається з 7 глав, що містять в собі 64 статті та 9 додатків. Ця Конвенція залишається однією з найбільш діючих міжнародних транспортних конвенцій і фактично єдиною глобальною системою митного транзиту.

Конвенція опікується питаннями перевезення вантажів, що здійснюється без їхнього проміжного перевантаження, в дорожніх транспортних засобах, складах транспортних засобів або контейнерах, з перетинанням одного або декількох кордонів від митниці місця відправлення однієї з Договірних Сторін Конвенції до митниці місця призначення іншої Договірної Сторони Конвенції або тієї ж Договірної Сторони Конвенції за умови, що певна частина операції МДП, між її початком і кінцем, проводиться автомобільним транспортом. Вантажі, що перевозяться з додержанням процедури МДП, звільняються від сплати або депозиту ввізних чи вивізних мита та зборів на проміжних митницях. Вантажі, що перевозяться з додержанням процедури МДП у запломбованих дорожніх транспортних засобах, запломбованих складах транспортних засобів або запломбованих контейнерах, як правило, звільняються від митного догляду на проміжних митницях. Проте, з метою запобігання зловживанням, митні органи можуть у виняткових випадках і, зокрема, у разі наявності підозри у порушеннях проводити на цих митницях догляд вантажів.

Кожна з Договірних Сторін Конвенції визначає гарантійні об'єднання, які мають право видавати безпосередньо або при посередництві об'єднань, що є їхніми кореспондентами, книжки МДП і надавати гарантії. Таке гарантійне об'єднання зобов'язується сплачувати належні ввізні чи вивізні мито і збори, а також будь-які відсотки за прострочення, які можуть належати відповідно до митних законів і правил країни, в якій виявлено порушення у зв'язку з операцією МДП.

З метою розвитку міжнародного співробітництва України в галузі митної справи та підвищення рівня ефективності боротьби з порушеннями митного законодавства 23 травня 2000 року наша держава приєдналася до Міжнародної конвенції про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 9 червня 1977 року (далі – Конвенція Найробі).

Конвенція Найробі набрала чинності з 21 травня 1980 року і станом на 1 липня 2006 року нараховувала 50 країн-учасниць. Кожна держава, яка є членом РМС, і кожна держава, що є членом ООН або її спеціалізованих органів, може стати Договірною Стороною цієї Конвенції.

Конвенція Найробі складається з основного тексту – преамбула та 23 статті, а також 11 додатків, та спрямована на розвиток співробітництва між митними адміністраціями у напрямі протидії порушенням митного законодавства.

Щодо цього, у Преамбулі Конвенції зазначається, що порушення митного законодавства становлять загрозу економічним, соціальним та фіскальним інтересам держав та законним інтересам торгівлі.

Відповідно до ст. 1 Конвенції, положення якої присвячуються визначенню основних її термінів, під «порушенням митного законодавства» слід розуміти будь-яке порушення або спробу порушення митного законодавства.

Зокрема, під «митним законодавством» слід розуміти всі установчі та регулюючі положення, що застосовуються або контролюються митними адміністраціями у зв'язку з імпортом, експортом або транзитом товарів.

Крім зазначених термінів, у цій статті також даються визначення таких термінів: «митне шахрайство», «контрабанда», «імпортні та експортні мита і податки» тощо.

Будь-який Додаток або Додатки Конвенції Найробі, прийняті Договірною Стороною Конвенції, вважаються невід'ємною її частиною. До того ж, як і в інших багатосторонніх договорах у галузі міжнародних митних

відносин, кожен Додаток Конвенції вважається окремою Конвенцією. Тому приєднуючись до положень Конвенції Найробі, обов'язковим є прийняття хоча б одного з її Додатків.

Договірні Сторони, які прийняли один або більше Додатків до цієї Конвенції, погоджуються, що їх митні адміністрації надаватимуть одна одній взаємну допомогу з метою відвернення, розслідування та припинення порушень митного законодавства.

Митна адміністрація Договірної Сторони може звернутися з запитом про надання взаємної допомоги для проведення будь-якого розслідування або у зв'язку з судовим чи адміністративним розглядом, що здійснюються цією Договірною Стороною. Якщо такий розгляд не здійснюється митною адміністрацією безпосередньо, вона може звертатися із запитом про надання взаємної допомоги лише в межах своєї компетенції в цьому розгляді. Відповідно, якщо розгляд здійснюється у державі запитуваної адміністрації, остання надає допомогу за запитом у межах своєї компетенції в цьому розгляді.

Взаємна допомога не розповсюджується на запити щодо арешту осіб або повернення мит, податків, зборів, нарахувань чи будь-яких коштів іншій Договірній Стороні. Якщо Договірна Сторона вважає, що надання допомоги за запитом може становити загрозу її суверенітету, безпеці та іншим важливим національним інтересам або може завдати шкоди законним комерційним інтересам будь-якого підприємства, громадського чи приватного, вона може відмовити у наданні допомоги або поставити її надання у залежність від виконання певних умов чи вимог.

Якщо митна адміністрація Договірної Сторони здійснює запит про надання допомоги, який вона сама б не могла виконати у випадку надходження такого запиту від іншої Договірної Сторони, вона привертає увагу до цього факту в своєму запиті. Виконання такого запиту здійснюється за рішенням запитуваної Договірної Сторони.

Всі витрати із залучення експертів та свідків, згідно з Конвенцією Найробі, покриваються запитуючою Договірною Стороною.

Положення цієї Конвенції не перешкоджають Договірним Сторонам надавати взаємну допомогу в більшому обсязі або брати зобов'язання про надання такої допомоги у майбутньому.

Ще однією міжнародною митною конвенцією, до якої приєдналася наша держава стала Конвенція про тимчасове ввезення від 26 червня 1990 року (далі – Стамбульська конвенція). Приєднання до тексту конвенції та всіх її додатків відбулося 24 березня 2004 року.

Ця конвенція набрала чинності з 27 листопада 1993 року і станом на 1 липня 2006 року нараховувала 50 країн-учасниць.

Крім преамбули та 34 статей основного тексту, Стамбульська конвенція містить також 13 додатків, що становлять її невід'ємну частину.

За умови приєднання до тексту Конвенції та всіх її Додатків, вона скасовує та замінює повністю або частково положення п'ятнадцяти міжнародних угод, пов'язаних з режимом тимчасового ввезення.

Відповідно до положень Конвенції під «тимчасовим ввезенням» слід розуміти – митний режим, який дозволяє приймати на митну територію певні товари (у тому числі транспортні засоби), умовно звільнені від ввізного мита і податків, без застосування заборон чи обмежень економічного характеру на ввезення; такі товари (у тому числі транспортні засоби) мають ввозитися з визначеною метою і призначатися для подальшого вивезення у встановлений термін та не піддаватися змінам, за винятком нормального зниження їх вартості (амортизації) внаслідок їх використання.

Тимчасове ввезення повинне здійснюватися на підставі документа на тимчасове ввезення – міжнародного митного документа, який приймається як митна декларація і дозволяє ідентифікувати товари (у тому числі транспортні засоби) та містить міжнародну дійсну гарантію для покриття ввізного мита та податків.

Контроль за міжнародною системою гарантій здійснюється Міжнародною торговою палатою, яка, у свою чергу, може надавати повноваження щодо підтвердження необхідних гарантій і видачі зазначених вище карнетів національним торговим палатам.

Завдяки цьому тимчасовий експорт основних категорій товарів, не призначених для продажу в країні тимчасового ввезення у міжнародній торгівлі, може здійснюватися без стягнення мита.

Відповідно до положень Стамбульської конвенції з метою її застосування та для розгляду заходів, призначених для забезпечення її однакового тлумачення і застосування, а також будь-яких запропонованих змін до неї, створюється Адміністративний комітет.

У цілому, міжнародні договори України, що укладені в установленому законом порядку, відіграють важливу роль у правовому регулюванні її міжнародного митного співробітництва.

18.3. Міжнародно-правове співробітництво щодо взаємодопомоги держав з митних питань

Україна здійснює доволі активні та цілеспрямовані заходи для увідповіднення норм національного митного права до міжнародно-правових стандартів шляхом вступу у міжнародні конвенції, що регулюють діяльність митниці, укладення міжнародно-правових договорів, які визначають основні та найзагальніші положення митно-правового регулювання, обміну інформацією та здійснення спільних заходів для реалізації митної політики держав. Крім того, враховуючи те, що сьогодні Україна є учасницею великої кількості міжнародних угод та договорів, це передусім спонукає законодавчу та виконавчу владу здійснювати реформування митної системи, запроваджувати новітні форми, методи правової діяльності.

Відповідно до Митного кодексу України держава бере участь у міжнародній співпраці з питань митної справи. У митній справі Україна дотримується загальновизнаних у міжнародній практиці систем класифікації та кодування товарів, митних режимів, митної статистики, інших загальноприйнятих у світових митних відносинах норм і стандартів, а також забезпечує виконання міжнародних договорів України з питань митної справи, укладених в установленому законом порядку.

Найбільш розвиненим і перспективним напрямом співпраці України з ЄС є торгівля. Україна має сьогодні позитивну динаміку двосторонньої торгівлі з Європейським Союзом. Поступово динаміка цього співробітництва набирає обертів, тому передбачається, що незабаром ЄС разом з новими членами Євросоюзу стануть найбільшими торговельними партнерами нашої держави. Співпраці за цим напрямом сприяє і те, що Україна стала повноправним членом Світової організації торгівлі, міжнародної організації, метою якої є розроблення системи правових норм міжнародної торгівлі та контроль за їх дотриманням. Основними цілями Організації є забезпечення тривалого і стабільного функціонування системи міжнародних торговельних зв'язків, лібералізація міжнародної торгівлі, поступове скасування митних і торговельних обмежень, забезпечення прозорості торговельних процедур. Організація формує міжнародні правила, яких країни-члени повинні дотримуватися під час здійснення торговельних відносин, а також забезпечує умови для проведення багатосторонніх переговорів, спрямованих на глобальну лібералізацію торгівлі. Для того щоб реалізувати стратегію євроінтеграції, Україна мусить забезпечувати високі

темпи економічного зростання. Тільки за таких умов її економіка зможе рухатися у напрямку гармонізації національних економічних показників з відповідними показниками країн Європейського Союзу. Вступ України до СОТ відкрив перспективи для розвитку національної економіки. Проведений 2014 року аналіз підсумків перших шести років членства України в СОТ підтвердив важливість цього інституту інтеграції української економіки у світові торговельно-економічні відносини.

Варто зазначити про тісну співпрацю нашої держави з сусідом – Республікою Польща, у якій після вступу до Європейського Союзу відбулося передавання на рівень наднаціональної компетенції у справі митної політики. Відтак зник її національний характер і було створено реформовану державну митну систему.

Особливості структури сучасної митної служби Польщі пов'язані з європейським будівництвом. Йдеться насамперед про інституціональну сферу, функціонування якої входить виключно до компетенції держав-членів.

Упродовж найближчих років напрям змін у митній політиці Польщі визначався пристосуванням до принципу вільного та необмеженого товарообміну в Євросоюзі, що є однією з підстав його існування.

Основна функція митної служби Польщі – фіскальна. Загалом митна служба Польщі здійснює регулювання у сфері:

– заходів державної митної політики щодо регулювання цілей та обсягів міжнародної торгівлі (моніторинг виконання митних квот тощо);

– дотримання національних і міжнародних митних правил щодо заборони обмежень у міжнародній торгівлі, підписаних Польщею двосторонніх та багатосторонніх угод з питань митної справи;

– контролю за іноземною валютою.

Між Державною митною службою України та митною службою Республіки Польща вже підписано низку угод щодо обміну певною інформацією. Та все ж, прагнучи розширити взаємодію між митними органами держав, зокрема між суміжними прикордонними митними органами, усвідомлюючи необхідність підвищення ефективності митного контролю товарів, які переміщуються через українсько-польський державний кордон, необхідно вдосконалювати міжнародне законодавство. Наша країна виступає за спільний прикордонно-митний контроль на українсько-польському кордоні, аргументуючи тим, що Україна і Польща вже домовилися про відповідні дії.

Ще одним яскравим представником належного міжнародного співробітництва є Угорщина. Україна є особливим зовнішньоекономічним партнером Угорщини, за обсягом товарообігу 2013 р. вона була нашим 14-м найважливішим партнером. Водночас вона і надалі є третім найважливішим експортним ринком серед країн, що не входять до складу ЄС (після Росії та Сполучених Штатів, випереджаючи Китай). Митні відомства України та Угорщини тісно співпрацюють у багатьох напрямах. Домовленості останніх зустрічей стали продовженням угод, яких було досягнуто під час візиту до Будапешту в липні 2011 р.

Зокрема, підписані сьогодні документи передбачають роботу системи раннього повідомлення про виникнення надзвичайних ситуацій на українсько-угорському кордоні. Визначено алгоритм стадій інформування – від старшого зміни у пункті пропуску до керівників митних служб України та Угорщини. Також визначено оптимальну кількість транспортних засобів, яку сторони зобов'язуються приймати за певний період. Це сприятиме запобіганню виникненню черг та збільшенню товарообігу і обсягів перевезень зовнішньоекономічних вантажів через пункти пропуску на українсько-угорському кордоні.

Надалі співпрацюватимуть українське та угорське митні відомства і у сфері підготовки кадрів та наукової діяльності. Важливими є напрями та можливості покращення взаємодії із суміжними митними органами Угорщини у сфері боротьби з митними правопорушеннями та визначення форматів обміну інформацією для підвищення ефективної співпраці, зокрема обміном попередньою інформацією. Показник вартості предметів злочинів, які виявлені у співпраці з угорськими колегами, вже є одним з найкращих у митній системі. Особливий інтерес митних органів України викликає налагодження оперативного контакту з представниками митних органів Угорщини щодо обміну інформацією про значні затримання наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, а також щодо підакцизних товарів, зокрема тютюнових виробів. Угорській стороні запропоновано налагодити оперативний обмін вищезазначеною інформацією на регіональному рівні та на рівні митних адміністрацій.

Угорщина зацікавлена у подальшому поглибленні відносин між Європейським Союзом та Україною, адже Україна є найбільшим сусідом Угорщини і водночас економічним партнером особливого значення. Основною метою такої співпраці є підтримка сприятливої атмосфери, яка

характеризує білатеральну співпрацю, а також держави зацікавлені у подальшому розвитку багатогранної співпраці.

2012 року набула чинності Рамкова стратегія митного співробітництва між Україною та Європейським Союзом. Ініціатор – Європейська комісія, яка ставить за мету подальший розвиток практичної взаємодії між Україною та Європейським Союзом у митній сфері. Сутність проєкту полягає у сприянні реалізації пріоритетів митної політики ЄС щодо країн – східних сусідів.

Зміст Стратегії складається з трьох основних елементів:

– безпечні торговельні потоки;

– управління ризиками та боротьба з шахрайством;

– інвестиції в модернізацію митниці.

Державна митна служба України під час презентації в Брюсселі заявила про свої наміри створення багатофункціональної, конкурентоспроможної, ефективно керованої митної служби, прирівняної до найсучасніших моделей митниць світу.

В основу перетворень митної справи покладено концепцію митного законодавства, гармонізованого із законодавством Європейського Співтовариства. Такий підхід у період переходу України до економіки відкритого ринку забезпечить застосування в митній практиці понять і правил, прийнятих у світовому митному оточенні, і сприятиме зацікавленню Комісії Європейського Співтовариства у практичному сприянні митній службі України у її модернізації.

Прагнення нашої держави інтегруватися до європейської спільноти стає додатковим потужним стимулом соціально-економічних перетворень, в реалізації яких важлива роль належить митній службі України та здійснюваному нею міжнародному співробітництву в галузі митної справи. Європейський вибір України, визначений у початковий період формування основ її зовнішньої політики, став природним наслідком здобуття країною державної незалежності. Він відображає життєво важливі інтереси України, викристалізувався з усієї попередньої історії українського народу, його ментальності та глибоких демократичних традицій, ґрунтується на законному прагненні громадян України бачити свою державу невід'ємною частиною єдиної Європи.

Історія української держави спонукає її до створення міжнародної системи безпеки, заснованої на співпраці, відповідальності, повазі до суверенітету і прав людини. Сьогодні Україна є новою передовою лінією

Європи. Післявоєнний урок європейської інтеграції триватиме доти, доки Україна не інтегрується в європейську сім'ю.

Збільшення території Європейського Союзу, пов'язане з прийняттям до його складу нових країн-членів, привело до появи спільного кордону між Україною та Європейським Союзом, довжина якого близько 1 400 км. З урахуванням такого тісного сусідства, зумовленого передусім питаннями економічної безпеки та забезпечення надійного захисту громадян ЄС та України, відбулася активізація українсько-європейського співробітництва в галузі митної справи.

Подальший розвиток митної служби України в умовах перетворень, що відбуваються у світовому суспільстві, здійснюватиметься на основі значного збільшення обсягів переміщуваних через кордон товарів внаслідок глобалізації торгівлі, масового впровадження комп'ютерних інформаційних технологій, поряд зі зростанням ролі митниці як інструменту, що регулює торговельно-економічні відносини і потребує нових підходів до ведення митної справи. В основу роботи митних органів покладено завдання сприяння розвитку міжнародної торгівлі, створення належних умов для зовнішньоекономічної діяльності. Взаємодія між митними службами має досить тривалу історію, з моменту отримання незалежності у нашій державі активно відбуваються процеси підписання відповідних угод, багато з яких потребують сьогодні оновлення і перегляду положень.

18.4. Регіональне митне співробітництво

Історично регіональне міжнародне право передувало сучасній, універсальній або, як її визначає І. І. Лукашук, «глобальній» міжнародній правовій системі. Остання є результатом розвитку регіональних систем і сприйняття державами їх найзагальніших, найважливіших і найвагоміших норм і принципів. Проте це не означає, що регіональні системи права припиняють своє існування.

Сучасні регіональні інтеграційні процеси в політичному житті держав на європейському континенті, між державами Північної і Латинської Америки, Африки, Азії зумовлюють їхню тісну взаємодію у вирішенні конкретних регіональних проблем, які мають свою специфіку в галузі взаємної безпеки, розвитку економіки, науки, культури, релігії тощо.

Україна бере участь у міжнародному митному співробітництві як на універсальній, так і на регіональній основах. Формування і функціонування

митного права України та активна участь нашої країни в процесах міжнародного митного співробітництва як на універсальному, так і на регіональному рівнях – взаємозалежні процеси.

Саме тому розвиток міжнародного митного співробітництва за участі України між європейськими державами, пов'язаними історичною, економічною, культурною та етнічною спільністю, заслуговує на додаткову увагу.

Регіональне митне співробітництво України залежно від кількості суб'єктів міжнародних митних правовідносин можна розподілити на два види: двостороннє та багатостороннє.

У двосторонні зв'язки Держмитслужба України може вступати як з митними органами іноземних держав, так і з відповідними органами міжнародних регіональних організацій (як приклад, відносини з Директоратом Європейської комісії з оподаткування і митного союзу Європейського Співтовариства). Таке співробітництво може здійснюватися як на основі укладених міждержавних, міжурядових і міжвідомчих угод з питань митної справи, так і в рамках спільно утворених інституцій.

При багатосторонньому співробітництві, тобто коли участь у міжнародних митних відносинах беруть три і більше суб'єкти міжнародного права, ДМСУ може реалізувати свої повноваження через підписання певного міжнародного договору (став учасницею міжнародної конвенції регіонального чи субрегіонального характеру), представляти інтереси народу України в рамках міжнародної конференції (як приклад, Міжнародна конференція з митного співробітництва на кордонах у рамках нової політики сусідства, що проходила 5–6 жовтня 2005 року у Києві) або в рамках міжнародної регіональної організації (як приклад, у Співдружності Незалежних Держав).

Аналізуючи процеси двостороннього і багатостороннього міжнародного митного співробітництва між європейськими державами, можна зазначити, що розвиток міжнародних митних відносин між ними значною мірою залежить від діяльності таких регіональних міждержавних об'єднань, як Європейський Союз (далі – ЄС) і Співдружність Незалежних Держав (далі – СНД).

Визначивши одним із пріоритетів своєї зовнішньої політики інтеграцію в європейські структури й участь у загальноєвропейських процесах, Україна визначила і магістральний напрям свого митного співробітництва, тобто митного співробітництва з державами-членами ЄС.

Особливістю міжнародного співробітництва нашої держави з ЄС виступає те, що основна частка офіційних зв'язків між ними здійснюються на рівні «ДМСУ (Україна) – Європейська комісія (Європейське Співтовариство)».

Щодо сучасного етапу співробітництва, то «українсько-європейські» відносини спираються значною мірою на підписану 14 червня 1994 року в Люксембурзі Угоду про партнерство і співробітництво між Україною та Європейським Співтовариством та її державами-членами (далі – УПС), що набрала чинності з 1 березня 1998 року і розрахована на десятирічний період.

Правовому регулюванню митного співробітництва в Угоді присвячені положення статей: 51 і 76 «Митниця», а також Протоколу про надання адміністративними органами взаємної допомоги у вирішенні митних питань, що є невід'ємною частиною УПС.

Відповідно до цих положень митне співробітництво між Україною та ЄС здійснюється з таких напрямів:

1) згідно зі ст. 51 зближення чинного і майбутнього митного законодавства України із законодавством Співтовариства. До речі, серед пріоритетних галузей, передбачених цією статтею, митне законодавство визначене першим;

2) надання технічної допомоги, якої може потребувати Україна при здійсненні заходів, пов'язаних із зближенням законодавства.

Допомога може включати, зокрема, обмін експертами; завчасне надання інформації, особливо стосовно відповідного законодавства; організацію семінарів; професійну підготовку; допомогу у здійсненні перекладу законодавства Співтовариства у відповідних секторах;

3) надання взаємної допомоги у вирішення митних питань відповідно до положень Протоколу про надання адміністративними органами взаємної допомоги у вирішенні митних питань.

У розвиток двостороннього митного співробітництва та положень даного Протоколу з більшістю країн-членів ЄС було укладено двосторонні Угоди про співробітництво та взаємодопомогу в митних справах. Як приклад, такі угоди було укладено з Бельгією, Грецією, Австрією, Чехією, Італією, Фінляндією, Францією, Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії, Польщею, Словенією та іншими.

Міжнародне митне співробітництво Держмитслужби України з митними службами держав-учасниць СНД відбувається в рамках постійно

діючого органу галузевого співробітництва – Ради керівників митних служб держав-учасниць СНД (далі – РКМС або Рада), основним призначенням якого є забезпечення координації взаємодії митних служб держав-учасниць СНД у галузі митної політики.

Основні функції РКМС полягають у розробці цільових програм з пріоритетних напрямів спільної діяльності митних служб держав-учасниць СНД; розробці пропозицій щодо зближення та гармонізації митних законодавств держав-учасниць Співдружності; розробці пропозицій щодо формування взаємоприйнятних механізмів тарифного і нетарифного регулювання; розробці рекомендацій щодо уніфікації митних правил і форм документації митного оформлення і контролю товарів, що обертаються у сфері зовнішньої торгівлі; здійсненні взаємодії з державними, галузевими органами і організаціями СНД з питань, що належать до компетенції Ради; аналізі та розгляді на засіданнях Ради процесу реалізації документів, прийнятих державами-учасницями Співдружності у галузі митної справи; розгляді процесів реалізації митними службами держав-учасниць Співдружності взятих на себе зобов'язань у відповідності із рішеннями Ради; розгляді інших питань, що належать до компетенції Ради.

Здійснюючи свої повноваження Рада має право вносити свої пропозиції на розгляд Ради глав держав, Ради глав урядів і Економічної ради СНД; ухвалювати в рамках своєї компетенції рішення, спрямовані на розвиток співробітництва, взаємодії митних служб держав-учасниць СНД; створювати постійні або тимчасові робочі групи для підготовки питань у галузі митної справи; залучати для виконання певних робіт вчених і спеціалістів; вирішувати інші питання, що належать до її компетенції.

Питання для самоконтролю

1. Регіональне митне співробітництво.
2. Міжнародне співробітництво правоохоронних і контролюючих органів у сфері боротьби з митними кримінальними правопорушеннями.
3. Міжнародна митна інтеграція.
4. Міжнародні організації у міжнародному митному праві.
5. Участь України у міжнародному співробітництві у митній сфері.
6. Митне регулювання в ЄС та Україні.
7. Міжнародна конвенція про спрощення й гармонізацію митних процедур.

Список рекомендованих джерел

1. Митний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

3. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.

4. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 липня 2005 року № 2709-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 32. Ст. 422.

5. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 року № 2411-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 40. Ст. 527.

6. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 року № 1629-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 29. Ст. 367.

7. Про митний тариф України: Закон України від 19 вересня 2013 року № 584-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 20–21. Ст. 740.

8. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 27 черв. 2014 року № 1678-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 40. Ст. 2021.

9. Науково-практичний коментар до Митного кодексу України: у 3 т. / П. В. Пашко, В. Ю. Хомутиннік, Т. І. Єфименко та ін. К.: ДННУ «Акад. фін. управління», 2012. Т. 3 504 с.

10. Кримінальне право України: особлива частина: підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 554 с.

11. Дорофеєва Л. М. Європейський вектор розвитку української митниці: монографія. Дніпро: УМСФ, 2019. 448 с.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Двоканальна система – це:

а) спрощена система митного контролю, яка дає громадянам змогу здійснювати декларування, обираючи один з двох каналів проходу (проїзду транспортними засобами особистого користування) через митний кордон України;

б) факт перетинання митного кордону України, оформлений відповідно до вимог митного законодавства;

в) процедура списання коштів з банківського рахунку платника податку;

г) процедура оформлення митної декларації.

2. Відповідний канал для проходження митного контролю громадянин обирає:

а) шляхом отримання дозволу від органу доходів і зборів;

б) самостійно;

в) шляхом отримання дозволу від прикордонної служби;

г) шляхом отримання дозволу від Служби безпеки України.

3. Переміщення товарів через митний кордон України здійснюється у пунктах пропуску через державний кордон України, перелік яких визначається:

а) центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику;

б) центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері охорони державного кордону;

в) Кабінетом Міністрів України;

г) Верховною Радою України.

4. Громадяни можуть переміщувати товари в:

а) міжнародних експрес-відправленнях;

б) ручній поклажі;

в) супроводжуваному та несупроводжуваному багажі;

г) ручній поклажі, супроводжуваному та несупроводжуваному багажі, міжнародних відправленнях, міжнародних експрес-відправленнях.

5. Товари, що перевозяться транзитними авіапасажирами (крім товарів, заборонених до транзиту):

а) підлягають оподаткуванню митними платежами;

б) не підлягають оподаткуванню митними платежами, на переміщення таких товарів у межах зони митного контролю міжнародного аеропорту потрібен дозвіл органу доходів і зборів;

в) не підлягають оподаткуванню митними платежами та безперешкодно переміщуються в межах зони митного контролю міжнародного аеропорту;

г) підлягають оподаткуванню митними платежами, на переміщення таких товарів у межах зони митного контролю міжнародного аеропорту потрібен дозвіл органу доходів і зборів.

6. Форми та обсяги контролю, достатнього для забезпечення додержання законодавства з питань державної митної справи та міжнародних договорів України під час митного оформлення, обираються:

а) митницями (митними постами);

б) органами внутрішніх справ (національної поліції);

в) органами прокуратури;

г) митні органи ЄС.

7. У разі ввезення на митну територію України товарів, транспортних засобів комерційного призначення митний контроль розпочинається:

а) з моменту перетинання ними митного кордону України;

б) через годину після перетинання ними митного кордону України;

в) через три години після перетинання ними митного кордону України;

г) через чотири години після перетинання ними митного кордону України.

8. У разі вивезення товарів, транспортних засобів комерційного призначення за межі митної території України митний контроль розпочинається:

а) з моменту пред’явлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення для митного оформлення та їх декларування;

б) через три години після пред’явлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення для митного оформлення та їх декларування;

в) через годину після пред’явлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення для митного оформлення та їх декларування;

г) через три години після пред'явлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення для митного оформлення та їх декларування.

9. Граничний строк перебування товарів, транспортних засобів комерційного призначення у пунктах пропуску через державний кордон України:

а) не повинен перевищувати 60 днів, а для автомобільного транспорту – 10 днів з моменту прибуття у пункт пропуску через державний кордон України для здійснення митних процедур;

б) не повинен перевищувати 30 днів, а для автомобільного транспорту – 5 днів з моменту прибуття у пункт пропуску через державний кордон України для здійснення митних процедур;

в) не повинен перевищувати 10 днів, а для автомобільного транспорту – 5 днів з моменту прибуття у пункт пропуску через державний кордон України для здійснення митних процедур;

г) не повинен перевищувати 90 днів, а для автомобільного транспорту – 5 днів з моменту прибуття у пункт пропуску через державний кордон України для здійснення митних процедур.

10. Громадяни за умови дотримання вимог Митного кодексу та інших актів законодавства України можуть переміщувати через митний кордон України будь-які товари, крім:

а) товарів подвійного використання;

б) тих, що заборонені до ввезення в Україну (у тому числі з метою транзиту) та вивезення з України;

в) товарів, на які встановлено держані дотації;

г) товарів, на які встановлено держані дотації; товарів промислового призначення; товарів, що можуть завдати шкоди навколишньому середовищу.

11. Перебування товарів, транспортних засобів комерційного призначення під митним контролем у разі вивезення за межі митної територію України закінчується:

а) протягом одного року з оформленням документів на право перебування;

б) протягом трьох років з оформленням документів на право перебування;

в) одразу у разі в'їзду на митну територію України;

г) після здійснення митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення та перетинання ними митного кордону України.

12. Припаси переміщуються через митний кордон України:

а) із звільненням від оподаткування митними платежами та без застосування до них заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності;

б) без звільнення від оподаткування митними платежами;

в) із застосуванням до них заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності;

г) на загальних підставах, без звільнення від оподаткування митними платежами.

13. Попередня митна декларація подається декларантом або уповноваженою ним особою органу доходів і зборів, в зоні діяльності якого товари, транспортні засоби комерційного призначення будуть пред'явлені для митного оформлення, з метою:

а) проведення аналізу ризиків та прискорення виконання митних формальностей;

б) перевірки митної вартості та прискорення виконання митних формальностей;

в) перевірки, визначення коду товару згідно з УКТЗЕД та прискорення виконання митних формальностей;

г) перевірки країни походження та прискорення виконання митних формальностей.

14. Ввезення товару на територію України за попередньою митною декларацією дозволяється протягом:

а) 10 днів з дати її оформлення органом доходів і зборів;

б) 30 днів з дати її оформлення органом доходів і зборів;

в) 90 днів з дати її оформлення органом доходів і зборів;

г) 60 днів з дати її оформлення органом доходів і зборів.

15. Якщо під час митного оформлення товарів за тимчасовою митною декларацією органом доходів і зборів бралися проби (зразки)

цих товарів і рішення органу доходів і зборів за результатами такого дослідження не може бути прийняте в 30-денний строк з дня оформлення тимчасової митної декларації, цей строк продовжується органом доходів і зборів, але не більше ніж на:

а) 10 днів;

б) 7 днів;

в) 5 днів;

г) 15 днів.

16. Періодична митна декларація може подаватись на регулярне переміщення через митний кордон України товарів однією і тією ж особою на одних і тих же умовах та підставах протягом не більше:

а) 30 днів та під зобов'язання про подання додаткової декларації на товари, переміщені за періодичною митною декларацією;

б) 60 днів та під зобов'язання про подання додаткової декларації на товари, переміщені за періодичною митною декларацією;

в) 90 днів та під зобов'язання про подання додаткової декларації на товари, переміщені за періодичною митною декларацією;

г) 180 днів та під зобов'язання про подання додаткової декларації на товари, переміщені за періодичною митною декларацією.

17. Митна декларація подається органу доходів і зборів, який здійснює митне оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, протягом:

а) строку, визначеного декларантом та погодженого з митницею;

б) 15 робочих днів з дати доставлення цих товарів, транспортних засобів до зазначеного органу;

в) 7 робочих днів з дати доставлення цих товарів, транспортних засобів до зазначеного органу;

г) 10 робочих днів з дати доставлення цих товарів, транспортних засобів до зазначеного органу.

18. У разі відмови у прийнятті митної декларації або в митному оформленні товарів, у тому числі у зв'язку з прийняттям органом доходів і зборів рішення про коригування митної вартості товарів, нова

митна декларація подається органу доходів і зборів, який здійснює митне оформлення товарів, не пізніше:

а) строку, необхідного для усунення причин, що не дали змоги своєчасно задекларувати ці товари, транспортні засоби комерційного призначення;

б) 3 робочих днів з дати такої відмови;

в) 15 робочих днів з дати такої відмови;

г) 10 робочих днів з дати такої відмови, якщо товари протягом зазначеного часу не розміщено на складі тимчасового зберігання чи на складі органу доходів і зборів.

19. Орган доходів і зборів визнає митну декларацію недійсною, якщо товари, транспортні засоби комерційного призначення, оформлені за цією декларацією для вивезення за межі митної території України не перетнули державний кордон України протягом:

а) 90 днів;

б) 30 днів;

в) 6 місяців;

г) 180 днів.

20. Відмова органу доходів і зборів у прийнятті попередньої митної декларації повинна бути вмотивованою, а про причини відмови має бути письмово повідомлено:

а) відправника товарів;

б) отримувача товарів;

в) декларанта;

г) перевізника.

21. Не підлягають письмовому декларуванню товари при вивезенні (пересиланні) їх громадянами за межі митної території України (за винятком тих, на які законодавством України встановлено вивізне мито та/або якщо відповідно до закону державними органами видаються документи, необхідні для здійснення митного контролю та митного оформлення таких товарів):

а) сумарна фактурна вартість яких не перевищує еквівалент 100 000 євро;

б) сумарна фактурна вартість яких перевищує еквівалент 1 000 євро;

в) сумарна фактурна вартість яких перевищує еквівалент 10 000 євро;

г) сумарна фактурна вартість яких не перевищує еквівалент 10 000 євро.

22. Товари, сумарна фактурна вартість яких перевищує еквівалент 10 000 євро (крім передбачених законодавством випадків), при вивезенні (пересиланні) їх громадянами за межі митної території України:

а) підлягають декларуванню шляхом учинення дій усно або, за бажанням власника чи на вимогу органу доходів і зборів, письмово;

б) підлягають усному або письмовому декларуванню з поданням митної декларації, передбаченої законодавством України для громадян, та зі сплатою вивізного мита у випадках, встановлених законами України;

в) підлягають письмовому декларуванню з поданням митної декларації, передбаченої законодавством України для підприємств, та зі сплатою вивізного мита у випадках, встановлених законами України;

г) підлягають усному або письмовому декларуванню з поданням митної декларації, передбаченої законодавством України для підприємств, та зі сплатою вивізного мита у випадках, встановлених законами України.

23. Тимчасове вивезення (пересилання) громадянами-резидентами товарів (за винятком товарів, сумарна фактурна вартість яких не перевищує еквівалент 10 000 євро, особистих речей та транспортних засобів особистого користування, на яких громадяни перетинають митний кордон) за межі митної території України здійснюється з наданням органу доходів і зборів:

а) гарантії у вигляді грошової застави, гарантійного листа фінансової установи, страхування фінансової гарантії перевізника, книжки А.Т.А.;

б) відповідних документів, виданих державними органами та зі сплатою вивізного мита;

в) зобов’язання про зворотне ввезення;

г) гарантії у вигляді грошової застави.

24. Зобов’язання щодо зворотного ввезення товарів, які тимчасово вивозяться (пересилаються) громадянами-резидентами за межі митної території України і сумарна фактурна вартість яких не перевищує еквівалент 10 000 євро, може надаватися:

а) відповідно до вказівок керівника митного поста та керівника прикордонного органу;

б) відповідно до вказівки посадової особи органу доходів і зборів та посадової особи органу охорони державного кордону;

в) за бажанням громадянина;

г) на вимогу посадової особи органу доходів і зборів, що здійснює митний контроль та митне оформлення.

25. Загальний строк тимчасового зберігання товарів під митним контролем становить:

а) 60 календарних днів;

б) 180 календарних днів;

в) 120 календарних днів;

г) 90 календарних днів.

26. Строк тимчасового зберігання товарів може бути продовжений митницею, з дозволу якої товари були розміщені на складі, але не більше ніж на:

а) 10 днів;

б) 60 днів;

в) 45 днів;

г) 30 днів.

27. Митне оформлення в разі електронного декларування розпочинається:

а) після подання документів, що підтверджують громадянство України;

б) з моменту отримання органом доходів і зборів від декларанта електронної митної декларації або електронного документа, який замінює відповідну декларацію;

в) після сплати особами, які ввезли їх в Україну, всіх митних платежів за ставками, чинними на день подання митної декларації;

г) через 72 години після початку митного оформлення.

28. Митне оформлення вважається завершеним:

а) після виконання всіх митних формальностей, визначених Митним кодексом відповідно до заявленого митного режиму;

б) через 72 години після початку митного оформлення;

в) після перетину державного кордону;

г) з моменту отримання органом доходів і зборів від декларанта електронної митної декларації.

29. Митне оформлення суден закордонного плавання здійснюється цілодобово у такій черговості:

а) судна у порядку їх прибуття; лінійні судна; танкерні судна; аварійні судна; пасажирські судна; вантажно-пасажирські судна;

б) лінійні судна; танкерні судна; аварійні судна; пасажирські судна; вантажно-пасажирські судна;

в) аварійні судна; пасажирські судна; вантажно-пасажирські судна; лінійні судна; танкерні судна; інші судна у порядку їх прибуття;

г) судна у порядку їх прибуття.

30. Товари, що ввозяться на митну територію України або вивозяться за межі митної території України підприємствами, є об'єктами оподаткування митом, якщо:

а) їх митна вартість перевищує еквівалент 300 євро;

б) їх митна вартість перевищує еквівалент 200 євро;

в) їх митна вартість перевищує еквівалент 150 євро;

г) їх митна вартість перевищує еквівалент 100 євро.

31. Загальний строк тимчасового зберігання товарів під митним контролем становить:

а) 30 календарних днів;

б) 60 календарних днів;

в) 90 календарних днів;

г) 100 календарних днів.

32. Для декларування товарів, що не є підакцизними, замість митної декларації залежно від виду транспорту може використовуватися:

а) накладні: УМВС (СМГС), ЦІМ (CIM), ЦІМ/УМВС (ЦИМ/СМГС, CIM/SMGS), книжка МДП (Carnet TIR);

б) накладні DAT, DAP, DDP;

в) накладні EXW, FCA, CPT, CIP;

г) Інкотермс-2010.

33. Незалежно від виду транспорту для декларування у митний режим транзиту товарів, транспортних засобів комерційного призначення може використовуватися:

а) книжка УКТ ЗЕД;

б) книжка «Митний тариф»;

в) книжка A.T.A. або книжка CPD;

г) книжка Carnet TIR.

34. Визначення «ввезення на митну територію країни імпорту товару за ціною, нижчою від порівнянної ціни на подібний товар у країні експорту, яке заподіює шкоду національному товаровиробнику подібного товару» відповідає поняттю:

а) «демпінг»;

б) «субсидований імпорт»;

в) «зовнішньоекономічна діяльність»;

г) «експорт».

35. Який варіант відповіді містить вичерпний перелік способів переміщення товарів залежно від наявності перевізника, відправника, одержувача, а також договору на перевезення:

а) супроводжуваний багаж; ручна поклажа; міжнародні поштові відправлення; міжнародні експрес-відправлення;

б) міжнародні поштові відправлення; міжнародні експрес-відправлення; супроводжуваний багаж;

в) вантажні відправлення; супроводжуваний багаж; несупроводжуваний багаж; ручна поклажа; міжнародні поштові відправлення;

г) вантажні відправлення; супроводжуваний багаж; несупроводжуваний багаж; ручна поклажа; міжнародні поштові відправлення; міжнародні експрес-відправлення.

36. Особисті речі – це:

а) предмети першої необхідності, призначені для забезпечення життєдіяльності власника-громадянина, не є товаром і не призначені для відчуження або передання іншим особам;

б) товари, призначені для забезпечення щоденних потреб громадянина, перелік і гранична кількість яких невизначена законодавством;

в) лікарські засоби, що переміщуються у ручній поклажі громадянина через митний кордон України в порядку та обсягах, які визначає він сам особисто;

г) годинники у кількості не більше трьох штук; 0,5 л туалетної води та/або 200 г парфумів.

37. Які товари з нижчеперелічених віднесені Митним кодексом України до особистих речей громадян:

а) транспортні засоби у кількості не більше 2 шт.;

б) товари, поміщені у режим імпорту;

в) українські товари;

г) товари особистої гігієни; стільникові (мобільні) телефони у кількості не більше двох штук; один фотоапарат, одна кіно-, відеокамера разом з обґрунтованою кількістю фото-, відео-, кіноплівок та додаткового приладдя; переносні музичні інструменти у кількості не більше двох штук.

38. Особисті речі, що переміщуються (пересилаються) громадянами через митний кордон України підлягають декларуванню шляхом учинення дій усно або за бажанням власника чи на вимогу органу доходів і зборів письмово, не оподатковуються митними платежами та звільняються від подання документів, що видаються державними органами для здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, а також:

а) звільняються від застосування до них видів державного контролю (санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного, радіологічного), якщо їх вартість не перевищує 10 000 євро;

б) звільняються від застосування до них видів державного контролю (санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного та радіологічного);

в) не звільняються від застосування до них видів державного контролю (санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного, радіологічного), якщо їх вартість перевищує 10 000 євро;

г) не звільняються від застосування до них видів державного контролю (санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного, радіологічного), якщо їх вартість перевищує 100 000 грн.

39. При митному оформленні товарів (крім підакцизних), що ввозяться громадянами через інші, ніж відкриті для повітряного сполучення, пункти пропуску через державний кордон України в супроводжуваному багажі та/або ручній поклажі митні платежі не нараховуються:

а) у разі ввезення громадянами один раз протягом доби товарів, сумарна фактурна вартість яких не перевищує 1 000 євро та сумарна вага яких не перевищує 100 кг;

б) у разі ввезення громадянами один раз протягом доби товарів, сумарна фактурна вартість яких не перевищує 500 євро та сумарна вага яких не перевищує 50 кг;

в) у разі ввезення громадянами один раз протягом доби товарів, сумарна фактурна вартість яких не перевищує 50 євро та сумарна вага яких не перевищує 10 кг;

г) у разі ввезення громадянами один раз протягом доби товарів, сумарна фактурна вартість яких не перевищує 30 євро та сумарна вага яких не перевищує 7 кг.

40. При митному оформленні товарів (крім підакцизних), що ввозяться громадянами через повітряні пункти пропуску через державний кордон України в супроводжуваному багажі та/або ручній поклажі митні платежі не нараховуються:

а) у разі ввезення громадянами один раз протягом доби товарів, сумарна фактурна вартість яких не перевищує 1 000 євро;

б) у разі ввезення громадянами один раз протягом доби товарів, сумарна фактурна вартість яких не перевищує 500 євро;

в) у разі ввезення громадянами один раз протягом доби товарів, сумарна фактурна вартість яких не перевищує 50 євро;

г) у разі ввезення громадянами один раз протягом доби товарів, сумарна фактурна вартість яких не перевищує 30 євро.

41. При митному оформлення товарів (крім підакцизних), що переміщуються (пересилаються) на митну територію України на адресу одного одержувача у перших трьох міжнародних поштових або міжнародних експрес-відправленнях протягом одного календарного місяця митні платежі не нараховуються, якщо сумарна фактурна вартість не перевищує еквівалент:

а) 100 євро;

б) 150 євро;

в) 200 євро;

г) 250 євро.

42. Митне оформлення гуманітарної допомоги здійснюється:

а) за місцезнаходженням її отримувача;

б) у міжнародних пунктах пропуску на митному кордоні України;

в) у будь-якій митниці;

г) за місцезнаходженням її набувачів.

43. Не допускається вивезення за межі митної території України алкогольних напоїв та тютюнових виробів громадянами, які не досягли:

а) 16-ти років ;

б) 18-ти років;

в) 21-го року;

г) 25-ти років.

44. Не підлягають письмовому декларуванню при вивезенні (пересиланні) громадянами за межі митної території України товари, сумарна фактурна вартість яких не перевищує еквівалент:

а) 500 євро;

б) 1 000 євро;

в) 5 000 євро;

г) 10 000 євро.

45. Які з нижчеперелічених предметів є забороненими до ввезення на митну територію України:

а) номерні вузли та агрегати з підробленими, знищеними номерами;

б) сувенірні вироби, предмети культурного призначення серійного і масового виробництва;

в) продукти харчування;

г) книги, газети, журнали, комплекти друкованих видань у мішках «М».

46. При разовому ввезенні незареєстрованих лікарських засобів з метою індивідуального використання громадянином для курсу лікування, до органів доходів і зборів подається:

а) попередня митна декларація;

б) довідка лікаря із зазначенням діагнозу захворювання; рецепт на даний лікарський препарат згідно із Правилами МОЗ України;

в) сертифікат (дозвіл) на здійснення імпортно-експортних операцій;

г) доручення, підтверджене дипломатичним представництвом або консульською установою країни, звідки завозиться лікарський препарат.

47. Незареєстровані лікарські засоби ввозяться за наявності сертифіката якості фірми-виробника, який подається до МОЗ України упродовж:

а) 3 днів після одержання вантажу;

б) 5 днів;

в) 7 днів;

г) 10 днів.

48. Громадянам, які досягли 18-річного віку, дозволяється ввозити на митну територію України у ручній поклажі або супроводжуваному багажі без сплати митних платежів та без письмового декларування із розрахунку на одну особу:

а) 100 сигарет або 30 сигар чи 200 г тютюну; 3 л пива, 0,5 л вина, 0,5 л міцних (із вмістом спирту більше ніж 20 %) алкогольних напоїв;

б) 150 сигарет або 40 сигар чи 230 г тютюну; 4 л пива, 1 л вина, 0,5 л міцних (із вмістом спирту більше ніж 22 %) алкогольних напоїв;

в) 200 сигарет або 50 сигар чи 250 г тютюну; 5 л пива, 2 л вина, 1 л міцних (із вмістом спирту більше ніж 22 %) алкогольних напоїв;

г) 250 сигарет або 60 сигар чи 300 г тютюну; 6 л пива, 2,5 л вина, 1 л міцних (із вмістом спирту більше ніж 40 %) алкогольних напоїв.

49. Згідно із законодавчими актами України громадянам заборонено ввезення:

а) рослин і тварин;

б) продуктів харчування, які підлягають письмовому декларуванню;

в) лікарських засобів, виданих на ім’я цієї особи, за наявності рецепта та засвідчений печаткою лікаря та/або закладу охорони здоров’я;

г) товарів, на пропуск яких, відповідно до закону, потрібні дозволи інших державних органів.

50. Призупинення митного оформлення товарів, відносно яких виявлено ознаки порушення прав інтелектуальної власності, може тривати, за загальним правилом, не більше:

а) 60 робочих днів;

б) 30 робочих днів;

в) 10 робочих днів;

г) 5 робочих днів.

51. У разі призупинення митного оформлення швидкопсувних товарів, відносно яких виявлено ознаки порушення прав інтелектуальної власності, строк призупинення становить:

а) три робочі дні та не може бути продовжений;

б) три робочі дні та може бути продовжений;

в) п’ять робочих днів та не може бути продовжений;

г) п’ять робочих днів та може бути продовжений.

52. Конфіскація товарів, транспортних засобів може застосовуватися:

а) тільки як основні адміністративні стягнення за порушення митних правил;

б) як основне і як додаткове адміністративне стягнення за порушення митних правил;

в) тільки як додаткове адміністративне стягнення за порушення митних правил;

г) у жодному випадку не застосовується.

53. Митні платежі це:

а) мито; акцизний податок, що справляється при ввезенні підакцизних товарів на митну територію України;

б) мито; акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції); податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (продукції);

в) мито; акцизний податок, що справляється при ввезенні підакцизних товарів на митну територію України; податок на додану вартість, що справляється при ввезенні товарів на митну територію України; єдиний збір;

г) податки і збори, які стягуються органами податків і зборів при переміщенні товарів через митний кордон України.

54. Які види мита застосовуються в Україні:

а) сезонне;

б) всі відповіді правильні;

в) ввізне, вивізне;

г) спеціальне, антидемпінгове, компенсаційне.

55. На підакцизні товари, згідно зі ст. 215 Податкового кодексу України, встановлено такі види ставок акцизного податку:

а) адвалорні та специфічні;

б) специфічні та комбіновані;

в) комбіновані та адвалерні;

г) адвалорні, специфічні, адвалорні та специфічні одночасно.

56. Марками акцизного збору при ввезенні позначаються товари:

а) всі підакцизні товари;

б) алкогольні напої;

в) алкогольні напої та тютюнові вироби;

г) тютюнові вироби.

57. Сезонне мито може встановлюватися на окремі товари законом на строк:

а) не менше 60 та не більше 120 послідовних календарних днів з дня встановлення сезонного мита;

б) не менше 10 та не більше 100 послідовних календарних днів з дня встановлення сезонного мита;

в) не менше 200 та не більше 300 послідовних календарних днів з дня встановлення сезонного мита;

г) не менше 250 та не більше 350 послідовних календарних днів з дня встановлення сезонного мита.

58. Відповідно до положень Митного кодексу України валютними цінностями є:

а) валюта України, іноземна валюта, платіжні документи та цінні папери, банківські метали;

б) тільки валюта України та іноземна валюта;

в) тільки валюта України;

г) іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет.

59. Відповідно до положень Митного кодексу України до митних платежів належить:

а) мито; акцизний податок;

б) податок на доходи фізичних осіб, транспортний податок;

в) податок на додану вартість та інші;

г) мито; акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції); податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (продукції).

60. Заходи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності – це:

а) пов'язані із застосуванням мита до товарів, що переміщуються через митний кордон України, встановлені відповідно до закону заборони та/або обмеження, спрямовані на захист внутрішнього ринку, прав споживачів товарів, що ввозяться в Україну;

б) не пов'язані із застосуванням мита до товарів, що переміщуються через митний кордон України, встановлені відповідно до закону заборони та/або обмеження, спрямовані на захист внутрішнього ринку, прав споживачів товарів, що ввозяться в Україну;

в) Українська класифікація товарів;

г) такі заходи, що мають стійкий характер і завдяки цьому є достатньо міцними для багаторазового застосування і використання.

61. Зразок товару – це:

а) одиниця продукції, що є тотожною по структурі, складу і властивостям усієї партії товару;

б) вся партія товару;

в) одиниця товару, яка протягом строку тимчасового зберігання під митним контролем стала непридатною для вживання;

г) одиниця товару, яка протягом строку тимчасового зберігання під митним контролем стала зіпсованою чи пошкодженою внаслідок аварії або дії обставин непереборної сили.

62. У якій кількості беруться проби (зразки) товарів, крім великогабаритних і технічно складних:

а) у мінімальній кількості у трьох примірниках, кожен з яких є достатнім для проведення досліджень;

б) у мінімальній кількості у двох примірниках, кожен з яких є достатнім для проведення досліджень;

в) в одному примірнику;

г) відповідні вимоги Митним кодексом не встановлені.

63. Взяття проб (зразків) товарів, що перебувають під митним контролем, посадовими особами інших державних органів, а також декларантами або уповноваженими ними особами:

а) дозволяється за наявності вмотивованого письмового рішення керівників відповідних контролюючих органів;

б) дозволяється за наявності вмотивованого письмового рішення керівника цього державного органу;

в) не допускається;

г) здійснюється спільно з посадовими особами відповідного органу доходів і зборів.

64. Про взяття проб (зразків) товарів складається:

а) протокол;

б) довідка;

в) жодних документів не складається;

г) акт.

65. Нормативи взяття проб (зразків) товарів установлюються:

а) всі відповіді правильні;

б) центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику;

в) Кабінетом Міністрів України;

г) центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері фінансів.

66. Відбирання у осіб, які притягуються до відповідальності за порушення митних правил, зразків підпису, почерку, проб і зразків товарів, необхідних для проведення експертизи, здійснюється:

а) будь-якою посадовою особою органу доходів і зборів;

б) посадовою особою органу доходів і зборів, у провадженні якої перебуває справа про порушення митних правил;

в) експертом спеціалізованого органу з питань експертизи та досліджень центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику;

г) всі відповіді правильні.

67. Органи доходів і зборів:

а) самостійно класифікують заявлені товари;

б) підтверджують заявлений декларантом код товару;

в) здійснюють контроль правильності класифікації товарів, поданих до митного оформлення, згідно з УКТЗЕД;

г) класифікують товар для митних цілей.

68. Митний брокер – це:

а) фізична особа – резидент, що перебуває у трудових відносинах з митним брокером;

б) підприємство, що надає послуги з декларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення, які переміщуються через митний кордон України;

в) орган доходів і зборів;

г) особа, яка самостійно здійснює декларування або від імені якої здійснюється декларування.

69. Визначення «фізична особа – резидент, що перебуває у трудових відносинах з митним брокером і безпосередньо виконує в інтересах особи, яку представляє митний брокер, дії, пов'язані з пред'явленням органу доходів і зборів України товарів, транспортних засобів комерційного призначення, а також документів, потрібних для здійснення їх митного контролю та митного оформлення» відповідає поняттю:

а) «митний брокер»;

б) «митний працівник»;

в) «агент з митного оформлення»;

г) «митний перевізник».

70. Зовнішньоекономічна діяльність – це:

а) будь-яка діяльність, у тому числі підприємницька, пов'язана з виробництвом і обміном матеріальних та нематеріальних благ, що виступають у формі товару;

б) діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами;

в) будь-яка діяльність, в тому числі підприємницька, пов'язана з виробництвом і обміном товарами між суб'єктами господарювання;

г) зовнішня торгівля та підприємницька діяльність.

71. За порушення порядку, встановленого для переміщення товарів транзитом, перевізник притягується:

а) до адміністративної відповідальності, передбаченої Кримінальним кодексом України;

б) до адміністративної відповідальності, передбаченої Цивільним кодексом України;

в) до кримінальної відповідальності, передбаченої Митним кодексом України;

г) до адміністративної відповідальності, передбаченої Митним кодексом України.

72. За порушення законів України до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності або іноземних суб'єктів господарської діяльності можуть бути застосовані такі спеціальні санкції:

а) застосування до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та іноземних суб'єктів господарської діяльності індивідуального режиму ліцензування;

б) тимчасове зупинення зовнішньоекономічної діяльності;

в) всі відповіді правильні;

г) накладення штрафів у випадках несвоєчасного виконання або невиконання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності своїх обов'язків.

73. Вільні митні зони можуть бути:

а) комерційного та промислового типів;

б) сервісного та промислового типів;

в) комерційного та сервісного типів;

г) комерційного, сервісного та промислового типів.

74. Під країною походження товару можуть розумітися:

а) група країн, митні союзи країн, регіон чи частина країни, якщо є необхідність їх виділення з метою визначення походження товару;

б) лише одна країна;

в) країна чи декілька (не більше двох) країн;

г) країна чи декілька (не більше трьох) країн.

75. Як називається документ, який однозначно свідчить про країну походження товару і виданий компетентним органом цієї країни або країни вивезення:

а) сертифікат якості;

б) свідоцтво якості;

в) сертифікат про походження товару;

г) ліцензія.

76. У разі якщо у виробництві товару беруть участь дві або більше країн, країною походження товару вважається:

а) країна, в якій була здійснена будь-яка остання операція;

б) країна, в якій були здійснені останні операції з переробки, достатні для того, щоб товар отримав основні характерні риси повністю виготовленого товару, що відповідають критеріям достатньої переробки;

в) країна, в якій була здійснена перша операція з виготовлення товару;

г) країна, в якій була здійснена зміна вартості товару в результаті його переробки.

77. Які товарами з нижче вказаних вважаються такими, що є повністю виробленими у даній країні:

а) корисні копалини; продукція рослинного походження, вирощена або зібрана в цій країні; продукція, одержана від живих тварин у цій країні;

б) корисні копалини; продукція рослинного походження, вирощена або зібрана в іншій країні, а також продукція, одержана від живих тварин в іншій країні;

в) брухт та відходи, одержані з імпортної сировини;

г) живі тварини, що народилися в сусідніх країнах.

78. Заявлення митної вартості товарів здійснюється:

а) центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику;

б) представником підприємства-імпортера промислового обладнання;

в) керівником органу доходів і зборів під час декларування товарів;

г) декларантом або уповноваженою ним особою під час декларування товарів.

79. Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності складається на основі Гармонізованої системи опису та кодування товарів та затверджується:

а) Податковим кодексом України;

б) Митним кодексом України;

в) Законом «Про митний тариф України»;

г) Митним кодексом Європейського Союзу.

80. В УКТ ЗЕД товари систематизовано за:

а) розділами, групами, товарними позиціями, товарними підпозиціями, найменуваннями і цифровими кодами;

б) розділами, групами, позиціями;

в) розділами, групами, позиціями, пропозиціями;

г) розділами, групами, позиціями, пропозиціями, главами.

81. Для докладнішої товарної класифікації в УКТ ЗЕД використовується:

а) перший, другий, третій знаки цифрового коду;

б) четвертий, п’ятий, шостий знаки коду;

в) сьомий, восьмий, дев’ятий та десятий знаки цифрового коду;

г) одинадцятий, дванадцятий, тринадцятий знаки цифрового коду.

82. Програмно-інформаційним комплексом «Інспектор-2006» в автоматичному режимі здійснюється перевірка:

а) відповідного митного режиму;

б) правильності заповнення декларації;

в) достовірності ЕЦП на авторизованому повідомленні; дотримання структури й формату даних, що встановлюються до документів, які подаються в електронному вигляді; правильності заповнення електронних копій митних декларацій щодо відповідності форматно-логічному контролю;

г) чи відповідним чином облаштовані складське приміщення, резервуар, холодильна чи морозильна камера, критий чи відкритий майданчик, призначені для зберігання товарів під митним контролем.

83. Попередження як адміністративне стягнення за порушення митних правил виноситься у формі:

а) постанови про накладення адміністративного стягнення;

б) усного зауваження;

в) протоколу;

г) наказу.

84. Автоматизована система аналізу та управління ризиками – це:

а) результат кількісної оцінки ризику;

б) уповноважений підрозділ або робоча група органу ДФС, основним завданням якого (якої) є здійснення таргетингу;

в) ризик, який не був виявлений, але умови для його виникнення існують;

г) сукупність програмно-інформаційних комплексів, які забезпечують функціонування системи управління ризиками під час митного контролю та оформлення товарів і транспортних засобів.

85. Одна з підсистем АСУР, що входить до складу модуля автоматизованої системи митного оформлення товарів та транспортних засобів іншого програмно-інформаційного комплексу ДФС і забезпечує роботу АСУР під час митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, – це:

а) модуль АСУР;

б) профіль ризику;

в) індикатор ризику;

г) негативна історія профілю ризику.

86. Опис будь-якого набору ризиків, у тому числі визначених комбінацій індикаторів ризику, що є результатом збору, аналізу та систематизації інформації, – це:

а) потенційний ризик;

б) таргетер;

в) таргетинг;

г) профіль ризику.

87. Відповідальність за контрабанду зброї, бойових припасів та вибухових речовин передбачається:

а) Кримінальним кодексом України (стаття 201);

б) Кримінально-процесуальним кодексом України (стаття 190);

в) Митним кодексом України (стаття 340);

г) Кримінальним кодексом України (стаття 305).

88. Предметом злочину, передбаченого статтею 305 Кримінального кодексу України, є:

а) бойові припаси та вибухові речовини;

б) наркотичні засоби, психотропні речовини їх аналоги, прекурсори, фальсифіковані лікарські засоби;

в) товари у великому розмірі;

г) стратегічно важливі сировинні товари «Джерело»: стаття 305 Кримінального кодексу України.

89. Контрабандою наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів вважається, коли вони переміщуються через митний кордон України:

а) без попереднього повідомлення відповідного митного органу про ввезення зазначених речовин;

б) поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю;

в) у разі відмови сплачувати податки і збори;

г) без попереднього повідомлення відповідного митного органу про вивезення зазначених речовин.

90. Відповідно до статті 201 Кримінального кодексу України предметом контрабанди є:

а) стратегічно важливі сировинні товари за умови, що вони ввозяться в Україну, товари, якщо вони переміщуються у великих розмірах;

б) культурні цінності, отруйні, сильнодіючі, вибухові речовини, радіоактивні матеріали, зброя (крім гладкоствольної мисливської та боєприпасів до неї), боєприпаси, спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації;

в) наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори;

г) наркотичні засоби.

91. Мета контрольованої поставки наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів:

а) установлення джерел виготовлення і осіб, що реалізують наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори;

б) недопущення до переміщення через митну територію України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

в) допуск до переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів через митну територію України;

г) виявлення джерел і каналів незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, осіб, які беруть участь у цьому.

92. Контрабанда як злочин може бути вчинена:

а) з необережності;

б) умисно або з необережності, коли особа не може передбачити шкідливі наслідки діяння;

в) умисно чи з необережності;

г) тільки умисно.

93. За митним статусом товари поділяються на:

а) українські, іноземні та такі, що стануть українськими після їх поміщення в у відповідний митний режим;

б) українські, іноземні та статус яких не визначено;

в) українські, іноземні та без визначеного статусу;

г) українські та іноземні.

94. Продаж товарів магазинами безмитної торгівлі здійснюється:

а) фізичним та юридичним особам;

б) громадянам, які в'їжджають на територію України;

в) громадянам, які виїжджають за межі митної території України, а також пасажирам міжнародних рейсів, які виконуються повітряними та водними транспортними засобами комерційного призначення, що експлуатуються резидентами;

г) резидентам, які переміщуються через митний кордон України, а також пасажирам міжнародних рейсів, які виконуються повітряними та водними транспортними засобами комерційного призначення, що експлуатуються резидентами або нерезидентами.

95. Суб'єктами адміністративної відповідальності за порушення митних правил можуть бути громадяни, які на момент вчинення такого правопорушення досягли:

а) 14-річного віку;

б) 16-річного віку;

в) 18-річного віку;

г) 20-річного віку.

96. Адміністративна відповідальність за порушення митних правил встановлюється:

а) Кодексом України про адміністративні правопорушення;

б) Кримінальним кодексом України;

в) Митним кодексом України;

г) Кодексом адміністративного судочинства України.

97. Адміністративне затримання особи, яка вчинила порушення митних правил, допускається на строк:

а) до 3-х годин;

б) до 5-ти годин;

в) до 10-ти годин;

г) до 72-х годин.

98. Строки накладення адміністративних стягнень у справах про порушення митних правил, відповідно до ст. 522 МКУ, можуть бути накладені:

а) не пізніше ніж через два місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні – не пізніше ніж через два місяці з дня його виявлення;

б) не пізніше ніж через три місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні – не пізніше ніж через три місяці з дня його виявлення;

в) не пізніше ніж через шість місяців з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні – не пізніше ніж через шість місяців з дня його виявлення;

г) не пізніше ніж через один рік з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні – не пізніше ніж через один рік з дня його виявлення.

99. Основна мета міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур:

а) всі відповіді правильні;

б) встановити тотальне оподаткування товарів, які переміщуються через кордони Договірних Сторін;

в) встановлення єдиних митних забезпечень Договірних Сторін;

г) усунути розбіжності у митних правилах і процедурах Договірних Сторін, що можуть перешкоджати розвиткові міжнародної торгівлі та інших видів міжнародного обміну.

100. Одним із принципів міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур є:

а) затвердження таких принципів роботи, як тотальний митний контроль, а також максимальне практичне використання митного догляду;

б) затвердження сучасних методів роботи, таких як система аналізу ризиків й методу контролю, який базується на аудиті, а також максимальне практичне використання інформаційних технологій;

в) затвердження сучасних методів роботи, таких як система контролю, яка базується на опитуванні громадян;

г) затвердження методів роботи, таких як вибірковий митний контроль, який базується на аудиті.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Основні

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72/1. Ст. 2598.

2. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1990. № 31. Ст. 429.

3. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст.144.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.

5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

6. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552.

7. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.

8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст.356.

9. Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції: Закон України від 17 липня 1997 року № 468/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 44. Ст. 281

10. Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну: Закон України від 22 грудня 1998 року № 332-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 11. Ст. 78

11. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 року № 959-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 29. Ст. 377.

12. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 2 березня 2015 року № 222-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 23. Ст. 158.

13. Про Митний тариф України: Закон України від 19 вересня 2013 року № 584-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 20–21. Ст. 740.

14. Про міжнародне приватне право: Закон України від 25 червня 2005 року № 2709-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст. 422.

15. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19 березня 1996 року № 93/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 19. Ст. 80.

16. Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур: Закон України від 10 вересня 1999 року № 1033-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 44. ст. 389

17. Про стандартизацію: Закон України від 5 червня 2014 року № 1315-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 31. Ст.1058.

18. Про товарну біржу: Закон України від 10 грудня 1991 року № 1956-XII. *Відомості Верховної Ради*. 1992. № 10. Ст. 139

19. Про Державну фіскальну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2014 року № 236. *Урядовий кур'єр*. 2014. № 120.

20. Про затвердження вичерпного переліку підстав, за наявності яких може проводитись огляд (переогляд) товарів, транспортних засобів комерційного призначення митними органами України: постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2012 року № 467. *Офіційний вісник України.* 2012. № 41. Ст. 1578.

21. Про затвердження переліку товарів, ввезення яких на митну територію України та/або переміщення територією України прохідним та внутрішнім транзитом здійснюється за умови обов'язкового надання митним органам забезпечення сплати митних платежів: постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 року № 461. *Офіційний вісник України.* 2012. № 40. Ст. 1554.

22. Про затвердження Порядку верифікації (перевірки достовірності) сертифікатів і декларацій про походження товару з України: постанова Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2015 року № 1029. *Офіційний вісник України.* 2015. № 100. Ст. 3448.

23. Про порядок ведення спеціальної митної статистики: постанова Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2002 року № 1865. *Офіційний вісник України*. 2002. № 51. Ст. 2300.

24. Про діяльність митних брокерів: наказ Міністерства фінансів України від 4 серпня 2015 року № 693. *Офіційний вісник України*. 2015. № 72. Ст. 2394.

25. Про затвердження Порядку взаємодії підрозділів митниці при здійсненні митного контролю та митного оформлення товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності: наказ Міністерства фінансів України від 30 травня 2012 року № 647. *Офіційний вісник України*. 2012. № 50. Ст. 2007.

26. Про затвердження Порядку виконання митних формальностей на морському та річковому транспорті: наказ Міністерства фінансів України від 10 березня 2015 року № 308. *Офіційний вісник України*. 2015. № 39. Ст. 1175.

27. Про затвердження Порядку виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа: наказ Міністерства фінансів України від 30 травня 2012 року № 631. *Офіційний вісник України.* 2012. № 64. Ст. 2627.

28. Про затвердження Порядку справляння митних платежів при ввезенні на митну територію України товарів громадянами: наказ Міністерства фінансів України від 22 травня 2012 року № 581. *Офіційний вісник України.* 2012. № 56. Ст. 2268.

29. Порядок обчислення сум витрат у справах про порушення митних правил та їх відшкодування: наказ Міністерства фінансів України від 15 червня 2012 року № 731. *Офіційний вісник України*. 2012. № 65. Ст. 2686.

30. Про виконання митних формальностей відповідно до заявленого митного режиму: наказ Міністерства фінансів України від 31 травня 2012 року № 657. *Офіційний вісник України.* 2012. № 80. Ст. 3233.

31. Про затвердження Порядку використання електронних накладних УМВС (СМГС), ЦІМ/УМВС (ЦИМ/СМГС, CIM/SMGS), ЦІМ (CIM) для декларування товарів, що не є підакцизними: наказ Міністерства інфраструктури України, Міністерства доходів і зборів України від 10 грудня 2013 року № 1006/782. *Офіційний вісник України.* 2013. № 1. Ст. 20.

32. Про затвердження форм процесуальних документів у справах про порушення митних правил: наказ Міністерства фінансів України від 31 травня 2012 року № 652. *Офіційний вісник України*. 2012. № 50. Ст. 2009.

33. Про затвердження Інструкції про облік бланків суворої звітності та документів суворого обліку в митних органах, спеціалізованих митних установах і організаціях України: наказ Державної митної служби України від 12 квітня 2005 року № 281. *Офіційний вісник України.* 2005. № 18. Ст. 956.

34. Про затвердження Положення про склади тимчасового зберігання: наказ Міністерства фінансів України від 28 травня 2012 року № 613. *Офіційний вісник України*. 2012. № 62. Ст. 2552.

35. Про затвердження Форми декларації митної вартості та Правил її заповнення: наказ Міністерства фінансів України від 24 травня 2012 року № 599. *Офіційний вісник України*. 2012. № 52. Ст. 2104.

36. Митна конвенція про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП: конвенція ООН від 14 листопада 1975 року *Офіційний вісник України.* 2007. № 3. Ст. 138.

37. Конвенція про тимчасове ввезення: конвенція Ради Митного співробітництва від 26 червня 1990 року *Офіційний вісник України*. 2004. № 36. Ст. 2445.

38. Європейська угода про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів (ДОПНВ): угода ООН від 30 вересня 1957 року *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: http://zako№2.rada.gov.ua/laws/show/994_217

39. Рішення про Єдину методологію митної статистики зовнішньої торгівлі держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав: рішення СНД від 9 грудня 1994 року *Офіційний вісник України*. 2007. № 5. Ст. 204.

40. У справі за конституційним зверненням Мартинова Володимира Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 469 Митного кодексу України: рішення Конституційного суду України від 31 березня 2015 року № 1-рп/2015. *Офіційний вісник України.* 2015. № 29. Ст. 850.

41. Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил: постанова Верховного суду України від 3 червня 2005 року № 8. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: http://zako№4.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-05.

42. Бойко В. М. Митне право України: у 2 т. Т. 1: навч. посібник. К.: Правова єдність, 2015. 528 с.

43. Бойко В. М. Митне право України: у 2 т. Т. 2: навч. посібник. К.: Правова єдність, 2015. 618 с.

44. Митне право України: навч. посібник / Ю. М. Дьомін, С. Ю. Дьоміна, Н. М. Железняк, [та ін.]; за ред. О. Х. Юлдашев. К.: Центр учб. л-ри, 2009. 232 с.

45. Дубиніна А. А., Сорокіна С. В., Зельніченко О. І. Основи митної справи в Україні: навч. посіб. К.: Центр навч. літ., 2010. 360 с.

Додаткові

1. Основи митної справи в Україні: підручник / Аргунов В. А., Березний Є. М., Бичков В. В., Будаков А. Ю., Булана ; П. В. Пашко (ред.). К.: Знання, 2008. 652 с.

2. Борьба с контрабандой в истории таможенного дела / Багрий-Шахматов Л. В., Бойко В. Н., Попов Г. В., Лозгачев И. И. К.: Видавець Вадим Карпенко, 2001. 34 с.

3. Базилюк І. О. Форми та методи експортного контролю. *Митна справа*. 2012. № 1. С. 74.

4. Бігун В. Мовно-практичні аспекти зовнішньо-економічних договорів (контрактів). *Юридичний журнал*. 2004. №2. С. 29–45.

5. Богуславский М. М. Международное частное право: элементарный курс. М.: Юрист, 2004. 319 с.

6. Бондарєв Т. Іноземні інвестиції в Україні – законодавче регулювання. *Юридична газета*. 2004. 4 листопада (№ 20). С. 9.

7. Бочан І. О., Михасюк П. Глобальна економіка: підручник для студентів вузів. К.: Знання, 2007. 405 с.

8. Буткевич О. В. Визначення суб'єктів вільних економічних зон за чинним законодавством України. *Вісник господарського судочинства*. 2004. № 2. С. 244–250.

9. Вишневецька Л. І. Митна статистика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Професіонал, 2008. 352 с.

10. Вільні економічні зони: світовий досвід і українська практика: навч. посібник для вузів. К.: ЦУЛ, 2004. 486 с.

11. Вінник О. М. Інвестиційне право: навчальний посібник. К.: Атіка, 2000. 264 с.

12. Вінник О. М. Правове становище інвестиційних фірм за законодавством Європейського Союзу: (з точки зору адаптації українського законодавства до права ЄС). *Вісник господарського судочинства*. 2007. № 5. С. 100–110.

13. Боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил: підручник для студ. вищих навч. закл. / Войцещук А. Д., Каленський М. М., Барабаш С. І., Гоя О. В., Савчук С. С.; А. Д. Войцещук (заг. ред.). Хмельницький: Інтрада, 2008. 328 с.

14. Гаман М. Формування законодавчих та інституційних засад державного регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Вісник Укр. акад. держ. упр. при Президентові України*. 2003. № 3. С. 194–204.

15. Гіжевський В. К. Митне право України: навч. посіб. К.: Атіка, 2009. 202 с.

16. Гребельник О. П. Митно-тарифна політика за умов трансформації економічної системи: монографія. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. 488 с.

17. Гринкевич О. Великий договір: навколо ратифікації. *Політика і час*. 1999. №3. С. 3–8.

18. Дахно І. І. Світова економіка: навч. посібник для студентів. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 262 с.

19. Демиденко Л. М. Мито і митна політика в умовах глобалізації. *Фінанси України*. 2004. № 1. С. 66.

20. Діхтієвський П. В., Шаповалов Д. В. Митне право: навчально-методичний комплекс для самостійного вивчення дисципліни. К.: КНЕУ, 2008. 154 с.

21. Діхтієвський П. В., Шаповалов Д. В. Митне право: навч.-метод, посібник для самост. вивчення дисципліни / Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана». К.: КНЕУ, 2008. 160 с.

22. Дмитренко Е. С. Проблемні питання визначення компетенції та повноважень митних органів у сфері забезпечення митної безпеки держави. *Митна справа*. 2012. № 3. С. 22.

23. Додін Є. В. Експерт та спеціаліст у митній справі України: навч. посіб. / Одеська національна юридична академія. О.: Юридична література, 2004. 72 с.

24. Додін Є. В. Систематизація митного законодавства сучасної України. *Митна справа*. 2012. № 3. С. 11.

25. Дорофеєва Л. М. Європейський вектор розвитку української митниці: монографія. Дніпро: УМСФ, 2019. 448 с.

26. Дорофеєва Л. М. Дисциплінарна відповідальність митних службовців як елемент кадрової політики: досвід країн ЄС. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* Серія: «Юридичні науки». Херсон, 2018. Вип. 3, т. 2. С. 32–36.

27. Дорофеєва Л. М. Роль Всесвітньої митної організації та інших міжнародних інституцій в координації діяльності митних адміністрацій. *Право та державне управління*. 2018. № 3 (32), т. 1. С. 49–56.

28. Дубініна А. А. Основи митної справи в Україні: навчальний посібник для студентів вузів. К.: Професіонал, 2004. 360 с.

29. Дубчак В. І., Мартишок О. В. Митна справа: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2002. 310 с.

30. Ємченко І. В., Закусілов А. П. Методи і технічні засоби митного контролю: підручник для студ. вищих навч. закл. / Львівська комерційна академія. К.: Центр учбової літ-ри, 2007. 432 с.

31. Єрофеєнко Л. В. Митне право: конспект лекцій. Х.: ХНЕУ, 2006. 87 с.

32. Жорін Ф. Л. Правові основи митної справи в Україні (конспект курсу лекцій з програмних тем): навчальний посібник. К.: КНЕУ, 2001. 248 с.

33. Заєць А. П. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС як пріоритет реалізації державної політики інтеграції України до Європейського Союзу. *Бюлетень Мін'юсту України*. 2003. № 1. С. 93–100.

34. Згурський О. Актуально про ЗЕД. К.: Книги для бізнесу, 2007. 144 с.

35. Зименко А. В. Митне право України: аспекти провадження у справах про порушення митних правил: навч. посіб. Х.: Право, 2010. 160 с.

36. Зовнішньоекономічна діяльність в Україні. *Право і практика.* 2008. № 3. С. 3–290.

37. Технічні засоби митного контролю: підручник для студ. вищ. навч. закладів / Кельман І. І., Вільковський Є. К., Ємченко І. В., Закулісов А. П., Шийко І. І.; Національний транспортний ун-т; Транспортна Академія України. Л.: Тріада плюс, 2007. 392 с.

38. Кисіль В. Право, що застосовується до зовнішньоторговельних договорів: тенденції розвитку законодавчого регулювання. *Юридичний журнал*. 2004. № 2. С. 19–28.

39. Ківалов С. В. Митне право зарубіжних країн. *Митна справа*. 2002. №5. С. 17–20.

40. Ківалов С. В. Митне право: система та динаміка розвитку. *Митна справа.* 2002. № 1. С. 3–7.

41. Мартинюк В. П. Фінансові аспекти розбудови митної системи в інтересах економічної безпеки України: монографія. К.: Кондор, 2011. 326 с.

42. Мельник О. М., Мельник М. В. Державна служба в митних органах. *Митна справа*. 2012. № 1. С. 56.

43. Митне право України: навч. посіб. / Ю. В. Іващенко та ін. К.: Юрінком Інтер, 294 с.

44. Митне право України: навч. посібник / В. Я. Настюк, М. Г. Шульга. Харків: Над. юрид. акад. України, 2001. 114 с.

45. Митне право України: навч. посібник / за заг. ред. В. В. Ченцова. К.: Істина, 2007. 328 с.

46. Оніщик Ю. В. Митне право чи митне законодавство: аргументація та констатація. *Митна справа*. 2012. № 6. С. 19–29.

47. Оніщик Ю. В. Фінансові правовідносини у митній сфері. *Митна справа.* 2012. № 2. С. 15.

48. Основи митної справи в Україні: підручник / за ред. П. В. Пашка. К.: Знання, 2008. 651 с.

49. Прокопенко В. В. Административные услуги, оказываемые государственной таможенной службой Украины (в контексте Таможенного кодекса Украины 2012 года). *Митна справа*. 2012. № 3. С. 30.

50. Пашко П. В., Осадча Н. В. Про термін «Митна політика». *Митна справа*. 2012. № 3. С. 5.

51. Прокопенко В. В., Осінь Т. І. Реформування митного законодавства України необхідно починати з основ. *Митна справа*. 2012. № 1. С. 11.

52. Технічні засоби митного контролю: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Кельман І. І. та ін. Львів: Тріада плюс, 2007. 391 с.

53. Шишка Р. Б., Сергієнко В. В. Митне право України: навч. посібник. Х.: Еспада, 2002. 296 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: rada.gov.ua

2. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: minfin.gov.ua

3. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. URL: http://sfs.gov.ua/

4. Єдиний державний реєстр судових рішень України. URL: reyestr.court.gov.ua

Міжнародні видання

1. What is Good Governance? / UNESCAP. URL: http://www.unescap.org/huset/gg/governance.htm.

2. I2010 eGoverment Action Plan: Accelerating eGoverment in Europe for the Benefit of All. Communicatio from The Commission. Brussels, 25.04.2006. COM (2006) 173 final.

3. Gellert L. Zollrecht. 2 Auflage, 2015. Brühl. S.80.

4. Nolte R.: Wöhner A. Steuerung und Führung in der Bundesverwaltung – Zollverwaltung. 2Auflage, 2016. Brühl. S.68.

5. Erdmann K.: Erdman-Xin Q. Global Governance II. Herausorderungen. 2 Auflage, 2016. S. 177.

6. Witte W. Lehrbuch des Zollrechts der Europäischen Union. 9., vollständig überarbeitete und aktualisierte Auflage, 2018. Hamm. S. 689.

7. Reuter A., Koller H. Eunführung in das neue Zollrecht. 2., aktualisierte Auflage, 2018. Wien. S. 132.

8. Kapusta P. Wörterbuch für Zollrecht der Europäischen Union. Krakow, 2017. S. 326.

Навчальне видання

СЕРІЯ «ПОДАТКОВА ТА МИТНА СПРАВА В УКРАЇНІ»

Рябченко Олена Петрівна, **Мацюк Володимир Ярославович**,
Чмелюк Василь Васильович, **Петрова Ірина Павлівна,**
Винниченко-Кумкова Лілія Олександрівна,
Пудрик Денис Валерійович, **Хомутянський Віталій Володимирович**

МИТНЕ ПРАВО

Навчальний посібник

Відповідальний за випуск	*Д. Ф. Салахова*
Редактор	*Н. І. Грицюк*, *Л. Б. Дьомена*
Форматування та комп'ютерна верстка	*О. В. Лисенко*

Здано до друку 12.02.2020. Формат 60×84/16
Папір офсетний № 1. Гарнітура «Times New Roman».
Друк. арк. 36.9.
Тираж 300 примірників. Замовлення № 866.

Підготовлено до друку Видавничо-поліграфічним центром
Університету ДФС України
08205, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, Україна

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 5104 від 20.05.2016*